

Departementene

Strategi

Like muligheter i oppveksten

Regjeringens samarbeidsstrategi for barn
og ungdom i lavinntektsfamilier (2020–2023)

Innhold

Forord	4
Oversikt over tiltak	6
Innledning	10
01 God omsorg i oppveksten	23
02 Stabil bosituasjon og trygge nabolag	39
03 Tidlig innsats i barnehage og grunnopplæring	53
04 Økt deltakelse og inkludering i fritidsaktiviteter	65
05 Redusere sosial ulikhet i barn og unges helse	81
06 Inkludering og mestring i ungdomstiden	91
07 Tilknytning til arbeidslivet for ungdom og foreldre	113
08 Forskning og statistikk	125
09 Et felles løft for barn i lavinntektsfamilier	137
10 Oppfølging av strategien	153
Vedlegg	157
<i>Ungdomspanelets rapport</i>	158
<i>Redd barnas barnehøring</i>	170
<i>Fafos kunnskapsoppsummering</i>	190
Kildeliste for strategien	219

Forord

Alle barn og unge i Norge skal ha de samme mulighetene og den samme friheten til å skape sin egen fremtid. De skal få god omsorg, bo trygt, kunne delta i sosiale fellesskap, etablere stabile vennskap i oppveksten og føle seg verdifulle.

Norge er blant de landene i verden med høyest levestandard og lavest ulikhet i inntekt. Vi har små forskjeller, høy tillit blant folk og stor grad av trygghet. Dette må vi ta vare på.

Samtidig finnes det familier som faller utenfor på grunn av dårlige levekår eller svak økonomi. Dette er en side av Norge vi må ta tak i, og derfor må vi trappe opp innsatsen.

Det finnes i dag om lag 111 000 barn som vokser opp i familier med lav inntekt. Mange av disse barna klarer seg bra. Barn i familier med lav inntekt dropper likevel oftere ut av skolen enn andre barn. Noen har ikke råd til å feire bursdag. Mange har ikke råd til ferie eller fritidsaktiviteter. Den sosiale ulikheten i barn og unges helse er tydelig. Flere bor trangt, flytter mye og bor i nabolag som har behov for et løft. For ungdom kan en oppvekst i trange kår gjøre overgangen til voksenlivet vanskeligere. Over halvparten av barn og unge i lavinntektsfamilier har innvandrerbakgrunn, og kan møte diskriminering og forskjellsbehandling. Vi må også erkjenne at det finnes barn og ungdom som ikke alltid får tilstrekkelig med mat. I et land med materiell overflod kan det være lett å glemme.

I den pågående covid-19-pandemien har det blitt tydelig hvor forskjellig slike kriser kan påvirke familier med ulik sosioøkonomisk bakgrunn. Foreldre med lav inntekt og lavt utdanningsnivå har vært mer utsatt for jobbtap og permitteringer, noe som har forsterket utfordringene for disse familiene. Stengte skoler og barnehager og ferie- og fritidsaktiviteter har ført til at noen barn har fått det vanskeligere.

Regjeringen lanserte i 2015 Norges første strategi for barn som lever i fattigdom.

Denne strategien var viktig fordi:

- den bidro til flere tiltak for å forbedre situasjonen til barn og familier med svak økonomi
- den førte til mer oppmerksomhet om fattigdom i barnefamilier
- den styrket ressursene og kunnskapen på feltet

Det er nå et behov for å videreutvikle og forsterke innsatsen. Vi lanserer derfor en ny samarbeidsstrategi for barn og ungdom i lavinntektsfamilier, som legger vekt på økt deltagelse og styrket sosial mobilitet for gruppen.

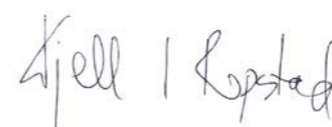
66 Samarbeid er nøkkelen til en vellykket strategi. Samarbeid gir store gevinster: flere tiltak og aktiviteter for barn og unge, flere ideer, flere løsninger og flere engasjerte.

Vi vil forhindre at fattigdom og lavinntekt går i arv. Samarbeidsstrategien inngår i den nasjonale oppfølgingen av FNs bærekraftsmål 1 om å utrydde alle former for fattigdom, og til det overordnede målet om at ingen skal utelates (*Leaving no one behind*).

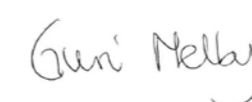
Samarbeid er nøkkelen til en vellykket strategi. Samarbeid gir store gevinster: flere tiltak og aktiviteter for barn og unge, flere ideer, flere løsninger og flere engasjerte. Den nye strategien favner bredt og inkluderer ulike virkemidler og tjenester fra mange sektorer: utdanning, arbeid, bolig, kultur- og fritidsaktiviteter, helse og barne- og familievern. Alle tjenestene må jobbe sammen og gi mer helhetlig hjelp til barna og deres familier. For å løse et mangfoldig problem er vi også avhengig av lokalt politisk lederskap, en sterk frivillig sektor, et gryende sosialt entreprenørskap og et næringsliv som tar sosialt ansvar.

Samtidig må vi gi barn og ungdom mulighet til å medvirke til politikutviklingen på feltet. Derfor har regjeringen opprettet et eget ungdomspanel bestående av 10 ungdommer mellom 16 og 19 år. De har fulgt arbeidet med denne strategien, og kommet med nyttige forslag, råd og erfaringer. Redd Barna har i tillegg arrangert høringer med barn mellom 9 og 14 år som gir god innsikt i hvordan barn opplever fattigdom. I arbeidet med strategien har vi også fått en rekke innspill fra frivilligheten, sosiale entreprenører, næringslivet og forskere.

Altfor mange barn og unge rammes av lavinntekt og utenforskap, med færre muligheter enn sine jevnaldrende til å skape et godt liv for seg selv. Dette vil regjeringen gjøre noe med. Best resultat får vi når alle trekker sammen.

Kjell Ingolf Ropstad
Barne- og familieminister

Guri Melby
Kunnskaps- og integreringsminister

Abid Q. Raja
Kultur- og likestillingsminister

Nikolai Astrup
Kommunal- og moderniseringsminister

Henrik Asheim
Arbeids- og sosialminister

Bent Høie
Helse- og omsorgsminister

Kapittel 1 – God omsorg i oppveksten		
Nr	Tiltak	Hovedansvarlig departement
1.	Øke barnetrygden	Barne- og familiedepartementet
2.	Øke engangsstøtten ved fødsel og adopsjon	Barne- og familiedepartementet
3.	Utvide programmet <i>Familie for første gang</i> til flere byer og kommuner	Barne- og familiedepartementet
4.	Gratis samlivskurs til alle førstegangsførelse	Barne- og familiedepartementet
5.	Oppfordre frivilligheten til å etablere fadderordninger for foreldre med flyktning- eller innvandrerbakgrunn	Barne- og familiedepartementet
6.	Styrke den økonomiske rådgivningen i arbeids- og velferdsforvaltningen	Arbeids- og sosialdepartementet
7.	Revisjon av gjeldsordningsloven	Barne- og familiedepartementet
Kapittel 2 – Stabil bosituasjon og trygge nabolag		
Nr	Tiltak	Hovedansvarlig departement
8.	Ny strategi om mål, virkemidler og roller i den boligsosiale politikken	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
9.	Boligeie for vanskeligstilte barnefamilier	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
10.	Bostøtte – satsing på barnefamilier	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
11.	Områdesatsing	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Kapittel 3 – Tidlig innsats i barnehage og grunnpåklæring		
Nr	Tiltak	Hovedansvarlig departement
12.	Redusere økonomiske hindre for bruk av barnehage	Kunnskapsdepartementet
13.	Redusere økonomiske hindre for bruk av skolefritidsordningen/aktivitetsskolen	Kunnskapsdepartementet
14.	Styrke tidlig innsats i barnehage og skole for å sikre et godt og helhetlig tilbud til alle barn	Kunnskapsdepartementet
15.	Styrke minoritetsspråklige barns muligheter til å lære norsk før skolestart	Kunnskapsdepartementet
16.	Gi barn i asylmottak bedre mulighet til å få gå i barnehage	Kunnskapsdepartementet
17.	Gi et bedre tilbud til nyankomne elever	Kunnskapsdepartementet

18.	Redusere frafall i videregående opplæring	Kunnskapsdepartementet
19.	Følge opp gratisprinsippet for grunnskole og videregående opplæring	Kunnskapsdepartementet
Kapittel 4 – Økt deltakelse og inkludering i fritidsaktiviteter		
Nr	Tiltak	Hovedansvarlig departement
20.	Videreføre og utvide prøveprosjekt med nasjonal fritidskortordning fra 6 til fylte 18 år	Barne- og familiedepartementet
21.	Styrke og videreutvikle <i>Nasjonal tilskuddsordning for å inkludere barn og unge</i>	Barne- og familiedepartementet
22.	Implementering av Fritidserklæringen lokalt	Barne- og familiedepartementet
23.	Tilskudd til lokale lag og foreninger	Kulturdepartementet
24.	Tilskuddsordning for inkludering i idrettslag	Kulturdepartementet
25.	Tilskuddsordning for inkludering i kulturlivet	Kulturdepartementet
26.	Aktivitetsstøtten <i>Herreløvs arv</i>	Kulturdepartementet
27.	Friluftstiltak til barn og unge	Kulturdepartementet
28.	Forskning om barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter	Kulturdepartementet
29.	Folkebibliotek – tiltak for å nå nye brukergrupper	Kulturdepartementet
Kapittel 5 – Redusere sosial ulikhet i barn og unges helse		
Nr	Tiltak	Hovedansvarlig departement
30.	Helsefremmende og forebyggende arbeid mot barn og unge – et fortsatt fokus på helsestasjons- og skolehelsetjenesten	Helse- og omsorgsdepartementet
31.	Følge opp opptrappingsplan for barn og unges psykiske helse	Helse- og omsorgsdepartementet
32.	Tverrsektorielt folkehelsearbeid for å redusere sosial ulikhet i helse	Helse- og omsorgsdepartementet
33.	Helsesatsingen (bedre helsehjelp for barn i barnevernet)	Helse- og omsorgsdepartementet Barne- og familiedepartementet
34.	Bruk av helsetjenester og tilgang på helseinformasjon	Helse- og omsorgsdepartementet

Kapittel 6 – Inkludering og mestring i ungdomstiden		
Nr	Tiltak	Hovedansvarlig departement
35.	Bedre overgang til voksenlivet for levekårsutsatt ungdom fra 16–24 år	Barne- og familiedepartementet
36.	Økt rekruttering av ungdom med lavinntektsbakgrunn til sivile og politiske organisasjoner	Barne- og familiedepartementet
37.	Styrke kommunale tjenesters kompetanse om ungdomsmedvirkning	Barne- og familiedepartementet
38.	Evaluering av LNUs tilskuddsordning Mangfold og inkludering	Barne- og familiedepartementet
39.	Delta i EUs program for utdanning, opplæring, ungdom og idrett, Erasmus+ i 2021–2027	Barne- og familiedepartementet
40.	Følge opp tilskuddsordning for oppfølgings- og losfunksjoner for ungdom	Barne- og familiedepartementet
41.	Utredning av fritidsklubber og ungdomshus	Barne- og familiedepartementet
42.	Fortsatt innføring av foreldreveiledningsprogrammet ICDP for ungdomsforeldre	Barne- og familiedepartementet
43.	Utvidelse av ettervern for barnevernsbarn	Barne- og familiedepartementet
44.	Mentorordninger for ungdom i risikosituasjoner	Barne- og familiedepartementet
Kapittel 7 – Tilknytning til arbeidslivet for ungdom og foreldre		
Nr	Tiltak	Hovedansvarlig departement
45.	Ungdomsinnsatsen i NAV	Arbeids- og sosialdepartementet
46.	Tilskudd til arbeidsgivere som tilbyr sommerjobb til ungdom	Arbeids- og sosialdepartementet
47.	Stortingsmelding om utenforskap og inkludering i arbeids- og samfunnsliv	Arbeids- og sosialdepartementet
48.	Aktivitetsplikt for unge sosialhjelpsmottakere	Arbeids- og sosialdepartementet
49.	Plikt til å delta i norskopplæring for mottakere av økonomisk sosialhjelp	Arbeids- og sosialdepartementet
50.	Endringer i kvalifiseringsprogrammet	Arbeids- og sosialdepartementet
51.	Bedre oppfølging av unge mottakere av arbeidsavklaringspenger	Arbeids- og sosialdepartementet

52.	Inkluderingsdugnaden	Arbeids- og sosialdepartementet
53.	Oppfølging av tiltak i integreringsstrategien	Kunnskapsdepartementet
Kapittel 8 – Forskning og statistikk		
Nr	Tiltak	Hovedansvarlig departement
54.	Ny samfunnsøkonomisk analyse av kostnadene ved å falle utenfor	Barne- og familiedepartementet
55.	Forskningsprosjekt om programmet <i>Familie for første gang</i> i Norge	Barne- og familiedepartementet
56.	Mer kunnskap om oppvekst i lavinntekt og hva som faktisk hjelper	Barne- og familiedepartementet
57.	Følgforskning av prøveprosjekt med nasjonal fritidskortordning	Barne- og familiedepartementet
58.	Vurdere å videreutvikle fattigdomsmål	Barne- og familiedepartementet
Kapittel 9 – Et felles løft for barn i lavinntektsfamilier		
Nr	Tiltak	Hovedansvarlig departement
59.	Videreutvikle samarbeidet med frivillighet, næringsliv og sosiale entreprenører	Barne- og familiedepartementet
60.	Mer helhetlig hjelp til barn og familier	Kunnskapsdepartementet Barne- og familiedepartementet
61.	Oppfordre kommunene til å utarbeide helhetlige handlingsplaner om barn og unges oppvekst, som også inkluderer tiltak mot fattigdom	Barne- og familiedepartementet
62.	Sammenslåing og forenkling av tilskuddsordninger for å inkludere barn og ungdom	Barne- og familiedepartementet
63.	Vurdere å videreutvikle veiledningsverktøy om barnefattigdomsarbeid rettet mot kommuner, frivillighet, næringsliv og sosiale entreprenører	Barne- og familiedepartementet
64.	Vurdere hvordan tjenester som møter familier, barn og unge kan få bedre kunnskap om lavinntektsproblemer og fattigdom	Barne- og familiedepartementet
65.	Tilskudd til sosialt entreprenørskap	Arbeids- og sosialdepartementet

Innledning

De fleste barn i Norge vokser opp i trygge omgivelser, med gode levekår og muligheter til å utvikle og utfolde seg hjemme, i barnehagen, på skolen, i nabolaget og gjennom fritidsaktiviteter. Norge er et land med høy sosial mobilitet i internasjonal sammenheng, og tendensen til at fattigdom går i arv er svakere i Norge enn i mange andre land.

Et høyt inntektsnivå og progressivt skattesystem bidrar til omfordeling og en generell høy levestandard, og universelle velferdsordninger og offentlige velferdstjenester fremmer likhet i muligheter og utjevner økonomiske forskjeller.

Samtidig finnes det barn og unge som faller utenfor, og noen barn vokser opp i familier med så lav inntekt eller levestandard at det begrenser deres oppvekstvilkår og deltakelse i samfunnet. Økonomisk utsatthet kan også gå i arv, og en oppvekst i en familie med lav inntekt øker risikoen for å oppleve lav inntekt som voksen. For de laveste inntektsgruppene ser det også ut til at den sosiale mobiliteten har gått noe tilbake over tid (Norberg-Schulz og Østhus, 2018). Det betyr at det er blitt større sjans for at barn og unge i de laveste inntektsgruppene blir værende i den samme gruppen når de blir voksne.

De siste 15–20 årene har det vært en betydelig økning i andelen og antallet barn som lever i familier med vedvarende lavinntekt (se forklaring i boks 1). Ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB, 2020) tilhørte 11,3 prosent av alle barn i Norge en husholdning med vedvarende lavinntekt i 2018. Dette utgjør rundt 111 000 barn. Barn med innvandrerbakgrunn utgjør litt over halvparten, men økningen gjelder både barn med og uten innvandrerbakgrunn.

At familien har lav inntekt behøver ikke i seg selv å gå utover barns livskvalitet i oppveksten. Barnefamiliene som lever med vedvarende lavinntekt er en mangfoldig gruppe. Mange av disse klarer seg bra og evner å gi barna god omsorg innenfor trangere økonomiske rammer enn det som er vanlig. Samtidig finnes det foreldre i lavinntektsgruppen som sliter med å dekke barnas grunnleggende behov.

Barna bekymrer seg for at de ikke kan bo i huset. Eller i leiligheten. Foreldrenes bekymringer går utover barna. Barna lurer på: *Hvor skal vi bo nå? Har vi råd til mat?*

66

Mange i Norge har mye penger, og hvis du ikke har det, så blir det på en måte et enda større problem enn i andre land.

REDD BARNAS BARNEHØRING

Vi ser også systematiske forskjeller mellom barn i lavinntektsfamilier og andre barn på flere viktige områder. Barn i lavinntektsfamilier har høyere risiko enn andre barn for en rekke påkjenninger i oppveksten og negative konsekvenser senere i livet. De har for eksempel økt risiko for å oppleve mobbing, utfordringer på skolen, dårligere fysisk og psykisk helse, trangere og dårligere boforhold, hyppigere flytting og mindre vennekontakt. Barn og unge oppgir også at det er skambelagt å ha dårlig råd og at dette er noe både foreldre og barn forsøker å skjule.

Barn i lavinntektsfamilier er også mer sårbare når tilgangen til fellesarenaer som barnehage, skole og fritidsaktiviteter begrenses. Dette har vi

sett flere eksempler på under covid-19-pandemien i 2020. Barn som bor trangt uten rom for ro og konsentrasjon, eller som mangler tilgang til nettbrett med tastatur eller PC, kan oppleve hjemmeundervisning som ekstra utfordrende. Det er påvist at pandemien har medført store endringer i tjenestene til barn og unge, og at dette kan få store konsekvenser for barna (Utdanningsdirektoratet, 2020). Smittevern-tiltakene har også rammet familier der foreldrene har lav inntekt og lav utdanning hardere enn andre. Disse foreldrene har vært mer utsatt for jobbtap og permitteringer, noe som har forsterket utfordringene for deres familier (Poppe og Kempson, 2020).

Regjeringen lanserte den første statlige strategien på området, *Barn som lever i fattigdom. Regjeringens strategi mot barnefattigdom 2015–2017*, i 2015 (BLD, 2015). Strategien fremhevet blant annet samarbeidet mellom offentlig og frivillig sektor som viktig for å hjelpe denne gruppen. Den forrige strategien førte til flere tiltak, økte ressurser og mer kunnskap på lavinntektsområdet. Det er nødvendig å fortsette arbeidet, fordi antallet barn som vokser opp i lavinntektsfamilier øker, og fordi vi kjenner de negative konsekvensene som en slik oppvekst kan ha.

MER INFO

Vedvarende lavinntekt som indikator på fattigdom

1

Å tilhøre en husholdning med vedvarende lavinntekt betyr at man har relativt lite penger å rutte med sammenlignet med det som er vanlig i samfunnet.

I EU og i norsk offentlig statistikk settes grensen for lavinntekt til 60 prosent av medianinntekten i samfunnet (Hyggen m.fl., 2018). Her regnes husholdninger som har en inntekt lavere enn 60 prosent av medianinntekten¹ over tre år, som husholdninger med vedvarende lavinntekt. For å ta hensyn til at husholdninger er ulikt sammensatt, justeres også inntekten etter antall personer i husholdningen (SSB, 2019). Når vi i denne strategien bruker begrepet «barn og unge i lavinntektsfamilier», menes barn og unge som tilhører husholdninger med mindre enn 60 prosent av medianinntekten i Norge (justert etter antall i husholdningen) over en periode på minst tre år.

Norge har ikke et offisielt mål på fattigdom eller en fattigdomsgrense. Det er imidlertid vanlig å bruke vedvarende lavinntekt som en indikator på hvor mange barn som lever i familier med risiko for fattigdom. Lavinntekt er en sentral indikator på fattigdom, men det er også ulike sider av fattigdom som ikke fanges opp av inntektsmålet alene. Inntektsmålet på fattigdom sier for eksempel ikke noe om husholdningenes forbruksbehov eller gjeld. Et rent inntektsmål fanger heller ikke opp verdien av offentlige tjenester.

Vedvarende lavinntekt er også et relativt mål på fattigdom. Det sier noe om inntekten til en gruppe sammenlignet med det som er «vanlig» i befolkningen. Når man snakker om fattigdom i Norge, snakker

Lavinntekt er en sentral indikator på fattigdom, men det er også ulike sider av fattigdom som ikke fanges opp av inntektsmålet alene.

man i all hovedsak om relativ fattigdom. Dette til forskjell fra absolutt fattigdom, som innebærer mangel på helt grunnleggende goder og tjenester, som mat, klær, bolig, tilgang på utdanning og helse-tjenester. I et globalt perspektiv er absolutt fattigdom fremdeles en utfordring (Kristoffersen, 2019: 11). Samtidig finnes det også barn i Norge som lever i det man assosierer med absolutt fattigdom, hvor mat og foreldrenes omsorg er svært mangelfull (Kirkens Bymisjon og Respons analyse, 2019).

¹ Medianinntekten er inntekten til den husholdningen som befinner seg midt i fordelingen, etter at man har sortert inntekten til alle husholdninger etter størrelse.

Konsekvensene av covid-19-pandemien gjør også arbeidet rettet mot barn og ungdom i familier med lav inntekt enda viktigere. Regjeringens arbeid fortsetter derfor i ny og forsterket form med denne samarbeidsstrategien.

STRATEGIENS INNHOLD, MÅL OG INNSATSOMRÅDER

Med denne samarbeidsstrategien ønsker regjeringen å styrke innsatsen rettet mot barn og unge i familier med vedvarende lavinntekt. Strategien legger vekt på økt deltakelse for barn, unge og foreldre i familier med lav inntekt på arenaer som barnehage, skole, skolefritidsordning (SFO), fritidsaktiviteter og i arbeidslivet. Den legger også vekt på styrket sosial mobilitet for barn og ungdom i gruppen, slik at de kan utvikle seg og skape sin egen fremtid uavhengig av foreldrenes bakgrunn.

Å hjelpe barn, ungdom og familier ut av vedvarende lavinntekt krever en helhetlig innsats og kan ta tid. Målet er at samarbeidsstrategien skal hjelpe disse familiene både på kort og lang sikt. Det kortsiktige målet for samarbeidsstrategien er å øke deltakelsen for barn og foreldre på alle viktige arenaer i barnas oppvekst, og å dempe levekårsulempene forbundet med en oppvekst i lavinntekt. Det langsiktige målet er å forebygge at fattigdom går i arv fra foreldre til barn.

Samarbeidsstrategien tar utgangspunkt i at en oppvekst i en familie med lav inntekt kan innebære sammensatte utfordringer og levekårsproblemer på flere områder. Ofte vil levekårsproblemene forsterke hverandre. For å møte disse utfordringene er det nødvendig med en bred og samordnet innsats fra flere politikk-områder og aktører.

Denne strategien har til sammen ni innsatsområder:

1. God omsorg i oppveksten
2. Stabil bosituasjon og trygge nabolag
3. Tidlig innsats i barnehage og grunnopplæring
4. Økt deltakelse og inkludering i fritidsaktiviteter
5. Redusert sosial ulikhet i barn og unges helse
6. Inkludering og mestring i ungdomstiden
7. Tilknytning til arbeidslivet for ungdom og foreldre
8. Forskning og statistikk
9. Et felles løft for barn i lavinntektsfamilier

Hvert innsatsområde har fått sitt eget kapittel i strategien. De syv første kapitlene beskriver utfordringer for barn i familier med lav inntekt på ulike områder og regjeringens politikk for å møte disse utfordringene. Kapittel 8 om forskning og statistikk beskriver kunnskapsbehov på området. Kapittel 9 beskriver regjeringens politikk for å samordne innsatsen på de ulike områdene og for å legge til rette for et bedre samarbeid på tvers av alle samfunnssektorer. I tillegg inneholder strategien et eget kapittel (kapittel 10) om hvordan strategien skal følges opp.

Regjeringen vil satse på tiltak med dokumentert effekt. Her vil regjeringen bygge videre på den forrige strategien og erfaringene fra oppfølgingen av denne (Bufdir, 2018). Vi vet allerede mye om hva som fungerer, men vi har ikke nok kunnskap om effekten av alle tiltak på området. Regjeringen har som mål å fremskaffe et tydeligere kunnskapsgrunnlag. Se beskrivelse av kunnskapsbehov i kapittel 8.

MER INFO

FNs bærekraftsmål

Regjeringens samarbeidsstrategi for barn og ungdom i lavinntektsfamilier inngår som en del av den nasjonale oppfølgingen av FNs bærekraftsmål. FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. Bærekraftsmålene ble vedtatt av medlemslandene høsten 2015, og målene ser miljø, økonomi og sosial utvikling i sammenheng. De gjelder for alle land og er et veikart for den globale innsatsen for en bærekraftig utvikling. Bærekraftig utvikling handler om å ta vare på behovene til mennesker som lever i dag, uten å ødelegge fremtidige generasjoners muligheter til å dekke sine behov.

FNs bærekraftsmål består av 17 mål og 169 delmål. Bærekraftsmål nr. 1 er å utrydde alle former for fattigdom i hele verden. To delmål er særlig relevante inn i denne strategien:

- Delmål 1.2: «Innen 2030 og i samsvar med nasjonale definisjoner, minst halvere andelen menn, kvinner og barn i alle aldre som lever i fattigdom»
- Delmål 1.b: «Opprette gode politiske rammeverk på nasjonalt, regionalt og internasjonalt nivå basert på utviklingsstrategier som gagnar de fattige og ivaretar kjønnsperspektivet, med sikte på å fremskynde investeringer i fattigdomsbekjempende tiltak.»

66

Det bør gis hjelp på en måte som ikke er stigmatiserende for den enkelte eller familien.

UNGDOMSPANELET

SAMARBEID FOR Å LØFTE BARN OG UNGDOM I FAMILIER MED LAVINNTEKT

Samarbeid er nødvendig for å oppfylle denne strategiens mål. Det er mange aktører som tar ansvar på området, både i offentlig, privat og ideell sektor. Tiltakene er likevel ofte dårlig koordinert og samordnet, og innsatsen settes ofte inn for sent. For å utnytte innsatsen bedre og få større kraft i arbeidet, er det viktig med et velfungerende samarbeid på tvers av alle samfunnssektorer.

På offentlig side må vi legge til rette for mer helhetlige tjenester rettet mot utsatte barn og unge. Velferdsstaten er i utgangspunktet sektorinndelt, og hver sektor (helse, utdanning, sosiale tjenester, arbeid med flere) leverer spesialiserte tjenester til målgruppen separat fra hverandre (Skog Hansen m.fl., 2020). Samtidig vet vi at barn og unge i lavinntektsfamilier har sammensatte utfordringer, og at disse ikke kan løses hver for seg, eller en av gangen. Det er nødvendig med en tidlig, samtidig og samordnet innsats fra ulike sektorer, forvaltningsnivåer, tjenester og profesjoner. Kunnskapen og bevisstheten om lavinntektsproblematikk må bli bedre i tjenestene som møter barna og deres familier, og ulike offentlige etater må snakke bedre sammen for å koordinere tjenestene.

Strategien skal også bidra til å løfte frem nye ideer og samarbeidsformer. Det er ikke bare det offentlige som kan bidra for å løfte barn og unge i lavinntektsfamilier. Vi vet at frivilligheten og næringslivet allerede bidrar, og at de ønsker å bidra mer. Mange frivillige organisasjoner jobber hver dag med aktivitetstilbud og støtte for barn, unge og familier med svak økonomi. Mange bedrifter engasjerer seg i lokalmiljøet sitt og ønsker å ta samfunnsansvar. Derfor må også frivilligheten, næringslivet og sosiale entreprenører trekkes sterkere inn i arbeidet for å løfte barn i lavinntektsfamilier. Samlet skal samarbeidsstrategien legge til rette for en helhetlig mobilisering av samfunnsengasjement på en rekke viktige områder i barn og ungdommers oppvekst.

BARN MÅ FÅ MULIGHET TIL Å DELTA FOR Å SKAPE EN BEDRE FREMTID FOR SEG SELV

Det er viktig at alle barn og unge har de samme mulighetene til å delta på de viktigste arenaene i samfunnet. Deltakelse er grunnleggende for en god oppvekst i Norge. Gjennom å delta i barnehage, skole, skolefritidsordning og fritidsaktiviteter utvikler barna sosiale ferdigheter, relasjoner og nettverk. Deltakelse gir sosial og kulturell kompetanse som etterspørres i dagens samfunn.

Forskningen viser at barn i familier med lav inntekt deltar i mindre grad enn andre barn på flere av disse arenaene (Hyggen m.fl., 2018). Lavere deltakelse kan føre til at man får færre muligheter senere i livet, og det kan i verste fall bidra til utenforskap og marginalisering. Dette er en stor utfordring, både for samfunnet og for de som rammes. Aktiv deltakelse kan bidra til at barn i lavinntektsfamilier bryter dette mønsteret og at man dermed unngår at problemene overføres fra en generasjon til den neste. Regjeringen mener derfor at det er særlig viktig å legge til rette for at barn og unge i lavinntektsfamilier får de samme mulighetene til å delta som andre barn. Dette vil styrke deres sosiale mobilitet og gi dem økte muligheter til å skape sin egen fremtid.

BARNES RETTIGHETER MÅ IVARETAS

Norge har lange tradisjoner for å sette barnets rettigheter på dagsorden, og har i dag et godt utbygd rettslig rammeverk rundt barn og unge. Etter Norges ratifisering av FNs konvensjon om barnets rettigheter i 1991, har konvensjonen bidratt til gode beslutninger og fremskritt for barns rettigheter og velferd. Ifølge barnekonvensjonen har alle barn og unge rett til å delta i lek og fritid, til en anstendig levestandard og til å utvikle sine evner og ferdigheter. Barn har også rett til å bli hørt i saker som angår dem. Barnets rett til å bli hørt innebærer i tillegg at barnets synspunkter blir tatt hensyn til.

I Norge er barnekonvensjonen gjort til en del av norsk rett med forrang, og barns menneskerettigheter er tatt inn i Grunnloven. Grunnloven § 104 slår blant annet fast at barn har krav på respekt for sitt menneskeverd, og rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv. Den slår også fast at deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling,

og at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved handlinger og avgjørelser som berører barn. Norge følger også opp Europarådets strategi, råd og retningslinjer om barns rettigheter.²

Denne strategien tar utgangspunkt i prinsippene og føringene i barnekonvensjonen. For å ivareta barns rett til medvirkning, har regjeringen etablert et ungdomspanel som har fulgt arbeidet med samarbeidsstrategien. Ungdomspanelet har bestått av 10 ungdommer mellom 16 og 19 år. I sitt arbeid har ungdomspanelet blant annet møtt barne- og familieministeren, og hatt et møte med statssekretærutvalget som har arbeidet med strategien. Panelet har kommet med sine erfaringer og forslag til tiltak i en egen rapport. Regjeringen har også fått gjennomført barnehøringer for barn mellom 9 og 14 år, i regi av Redd Barna. Forslag og sitater fra ungdomspanelet og barnehøringene er tatt med i den løpende teksten, og omtales der det er relevant. Ungdomspanelet rapport og en oppsummering av barnehøringene er også med som selvstendige vedlegg til strategien.

NÆRMERE OM UTVIKLINGEN I LAVINNTEKT FOR BARNEFAMILIER I NORGE

I internasjonal sammenheng skårer Norge høyt på rangeringer over inntekt og levekår. I Norge har vi en høy levestandard og universelle velferdstilbud som er tilgjengelig for alle. I forskningen finner vi også gjennomgående lavere sammenheng mellom oppvekst i lavinntektsfamilier og negative konsekvenser i Norge sammenlignet med andre land. Ifølge Hyggen m.fl. (2018) betyr dette sannsynligvis at det allerede er mye som fungerer godt på dette feltet i Norge. Dette er positivt.

² Se rådene på Europarådets side om Children's Rights Committee, Steering Committee for the Rights of the Child (CDENF) på [https://www.coe.int/en/web/children/cdenf#/{\"62825882\":\[0\]}](https://www.coe.int/en/web/children/cdenf#/{\)

66 Men jeg synes at barn i hvert fall burde få si hva de mener. Det barna sier bør være med i beslutningen til de som bestemmer.

REDD BARNAS BARNEHØRING

Samtidig gir utviklingen i Norge grunn til bekymring. Det har vært en betydelig økning i antallet og andelen barn i lavinntektsfamilier de siste 20 årene. I 2001 vokste ca. 3,3 prosent av alle barn i Norge opp i familier med vedvarende lavinntekt, mens den tilsvarende andelen for 2018 var 11,3 prosent. Det er tre hovedårsaker til denne økningen. Den første og viktigste årsaken er at gruppen barn med innvandrerbakgrunn, som har foreldre med lav utdanning og svak yrkestilknytning, har økt. Økningen har særlig vært stor blant barn som har kommet til Norge som flyktninger, eller er født i Norge av foreldre med flyktningbakgrunn. Norge skal oppfylle sine internasjonale forpliktelser og hjelpe flyktninger. Samtidig kommer mange av disse familiene fra lavinntektsland der fattigdommen tradisjonelt har vært høy. Denne gruppen kan møte på flere barrierer for å delta i arbeidsmarkedet enn andre.

MER INFO

Foreldre i lavinntektsfamilier

Barnefamilie med lavinntekt består i hovedsak av tre foreldrerupper:

1. familier der foreldre har innvandrerbakgrunn
2. enslige forsørgere – i hovedsak mødre
3. familier der foreldre har fysisk eller psykisk sykdom, rusproblemer og/eller funksjonsnedsettelse

Et fellestrekk for mange av familiene er at foreldrene har lite utdanning og svak tilknytning til arbeidsmarkedet.

MER INFO

Barnekonvensjonen og barns rett til tilfredsstillende levestandard *artikkel 27 nr. 1*

Retten til en tilfredsstillende levestandard skal sikre barnets fysiske, psykiske, åndelige, moralske og sosiale utvikling. Dette tilsier en levestandard som både dekker barnets fysiologiske behov og utvikling knyttet til mat, drikke, klær, bolig og helse, og ytterligere behov knyttet til barnets psykiske, åndelige, moralske og sosiale utvikling. Dette dekkes i stor grad gjennom et positivt familiemiljø, gjennom utdanning og skolegang og gjennom sosialt samvær med andre, herunder gode muligheter for lek og fritid og deltakelse i kulturelle aktiviteter. En vanskelig familieøkonomi kan sette begrensninger for barnets livsutfoldelse, og FNs barnekomité har understreket at oppvekst i relativ fattigdom fører til undergraving av barns velvære, dets sosiale inkludering og selvfølelse, og reduserer mulighetene for læring og utvikling.³

³ Barnekonvensjonen, Barns rettigheter i Norge, Njål Høstmælingen, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.), Universitetsforlaget, 3. utgave 2016.

MER INFO

Barnekonvensjonen og barns rett til materiell velferd *artikkel 27 nr. 2 og 3*

Kjernen i barnekonvensjonens bestemmelser om det økonomiske og materielle grunnlaget for barnets velferd, er hvilken levestandard barnet skal ha rett til, og hvilke virkemidler som kan sikre dette. Sett fra barnets side, vil det sentrale være hva det har krav på, uavhengig av hvem som skal oppfylle pliktene.

Ansvar for oppfyllelsen av forpliktelsene overfor barnet er delt mellom foreldrene og staten. Foreldrene har etter sine evner og økonomiske forhold det primære ansvaret for å sikre barna sine en tilfredsstillende levestandard, mens staten har et subsidiært ansvar for å virkeliggjøre en slik levestandard. Statens ansvar etter artikkel 27 nr. 3 består i å treffe «egnede tiltak for å hjelpe foreldre (...) til å virkeliggjøre denne rettighet», for eksempel utbygging av trygdesystemet, skoleverk og helse-tjenestene, og «ved behov sørge for materiell hjelp og støttetiltak, særlig med hensyn til mat, klær og bolig». Lovgivningen i Norge bygger på en lignende modell som konvensjonen: foreldrenes ansvar for barnets omsorg og forsørgelse følger av barneloven § 30 og § 66, mens det offentlige på sin side støtter opp om foreldrenes ansvar gjennom en rekke generelle ordninger.⁴

⁴ Barnekonvensjonen, Barns rettigheter i Norge, Njål Høstmælingen, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.), Universitetsforlaget, 3. utgave 2016.

Den andre årsaken er knyttet til inntektsutviklingen. Den generelle inntektsutviklingen siden 2000-tallet har vært høy i Norge. Samtidig har barnefamilier hatt en svakere inntektsutvikling sammenlignet med husholdninger uten barn. Det er spesielt familier med småbarn som har opplevd dette, og særlig enslige forsørgere – i hovedsak enslige mødre – med små barn. Den tredje årsaken er at nivået på stønader og offentlige overføringer ikke har økt i takt med lønnsveksten. Det betyr at inntekter fra lønnet arbeid har blitt enda viktigere for barnefamilie nå enn før (Bufdir, 2018). Dette har også bidratt til økte økonomiske forskjeller mellom personer med sterk og svak tilknytning til arbeidsmarkedet. Samtidig må inntektssikring og trygghet for dem som står utenfor arbeidslivet avveies mot gode insentiver til arbeidsdeltakelse.

Det er viktig med en offensiv politikk for å motvirke utviklingen og samtidig bedre disse barnas situasjon her og nå. Regjeringen har lansert en integreringsstrategi for å bidra til høyere deltakelse i arbeids- og samfunnslivet blant innvandrere i Norge. Gjennom inkluderingsdugnaden arbeider regjeringen for å styrke mulighetene for opplæring og for å senke terskelen inn i arbeidslivet. Regjeringen jobber for å styrke økonomien til barnefamilier med lav inntekt, blant annet gjennom historiske økninger i barnetrygden og engangsstønad. Regjeringen jobber samtidig for å gi barn i lavinnteksgruppen de samme mulighetene til utvikling og deltakelse som andre barn i Norge. Her er regjeringens fritidskort og lavere foreldrebetaling i barnehage og SFO viktige bidrag.

ANDRE INNSATSER SOM SAMARBEIDSSTRATEGIEN BYGGER PÅ

Samarbeidsstrategien er ett av flere arbeider som følger opp regjeringens *Meld. St. 13 (2018–2019)* om fordeling og sosial bærekraft, som presenterte regjeringens politikk for å motvirke ulikhet.

Strategien skal først og fremst styrke deltakelsen og den sosiale mobiliteten til barn og unge i lavinntektsfamilier. Strategien må sees i sammenheng med andre arbeider som regjeringen har satt i gang.

Noen av de viktigste arbeidene er Inkluderingsdugnaden, *Integrering gjennom kunnskap – regjeringens integreringsstrategi 2019–2022*, *Trygge foreldre – trygge barn, regjeringens strategi for foreldrestøtte 2018–2021*, Strategi om boligsosial politikk (legges frem i 2020), barne- og ungdomskulturmeldingen (legges frem i 2021), kommende handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet, kommende handlingsplan mot vold i nære relasjoner, *Meld. St. 19 (2018–2019) Folkehelsemeldinga – Gode liv i eit trygt samfunn, Prop 121 S (2018–2019) Opptrappingsplan for barn og unges psykiske helse (2019–2024)*, *strategi for økt helsekompetanse i befolkningen (2019–2023)*, *Meld. St. 14 (2019–2020) Kompetansereformen – Lære hele livet*, og *Meld. St. 6 (2019–2020) Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO*.

Samarbeidsstrategien er også en del av regjeringens barnereform. Barnereformen omfatter alt arbeid regjeringen gjør for barn og unge – både målrettede tiltak rettet mot utsatte barn, og politikk rettet mot alle barn i Norge. Strategien må videre sees i sammenheng med 0–24 samarbeidet, som er rettet mot utsatte barn og unge fra 0 til 24 år, se boks 4.

KUNNSKAPSRUNNLAG

OsloMets rapport *Muligheter og hindringer for barn i lavinntektsfamilier* fra 2018 har vært et sentralt bidrag i arbeidet med denne strategien. OsloMets rapport har blant annet gitt en status for kunnskap om omfang og utvikling av

fattigdom blant barn og barnefamilier i Norge. Andre viktige kunnskapskilder har blant annet vært direktoratenes evaluering av arbeidet med regjeringens forrige strategi på området (Bufdir, 2018), NAVs årlige rapport om tilstanden på fattigdoms- og levekårsområdet (Furuberg m.fl., 2018), SSBs årlige levekårsstatistikk og rapporter om temaet fra andre fagmiljøer, som Fafo og Respons Analyse. På oppdrag fra Barne- og familiedepartementet har Fafo utarbeidet en oppdatert kunnskapsstatus om barn i lavinntektsfamilier, som er med som et vedlegg til strategien. Kunnskapsstatusen skal bidra til at lesere av strategien har et felles kunnskapsgrunnlag om temaet. Det er også avholdt en forskerdialog der vi har fått innspill til utvalgte problemstillinger i arbeidet. Innspill fra frivilligheten, kommuner, sosiale entreprenører og næringsdrivende har også vært viktig for arbeidet. Sist, men ikke minst, inngår bidrag fra barn og unge selv – gjennom ungdomspanelet og barnehøringene – som viktige kunnskapsgrunnlag for strategien.

ORGANISERING, AKTØRER OG OPPFØLGING

Barne- og familiedepartementet har utarbeidet strategien i samarbeid med Helse- og omsorgsdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Kulturdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet og underliggende etater. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har hatt et særlig ansvar for å gi innspill til strategien. Kommunesektoren, frivilligheten og næringslivsorganisasjoner har vært gode samarbeidspartnere underveis. Ungdomspanelet har også vært en viktig samarbeidspart.

Målgruppen for denne strategien er: (1) barn, ungdom og foreldre i lavinntektsfamilier, (2) tjenester som møter familier med lavinntekt,

(blant annet barnehager, skoler, NAV, namsmyndighetene, barnevern, ungdomstiltak, helsestasjons- og skolehelsetjeneste og politi), (3) den politiske og administrative ledelsen i kommuner, og (4) frivillig sektor, sosiale entreprenører og næringsdrivende som engasjerer seg for barn og familier i lavinntekt.

Strategien vil ha en varighet på 3 år, fra oktober 2020 og ut 2023. I de neste kapitlene presenteres de viktigste tiltakene for å nå målsetningene på hvert innsatsområde. En del av tiltakene er forankret i budsjettforslaget for 2021. Sentrale satsinger i 2021-budsjettet er økning av barne-trygden og engangsstøtten, videreføring og utvidelse av prøveprosjekt med nasjonal fritidskortordning, redusering av økonomiske hindre for bruk av SFO, utvidelse av det forebyggende programmet *Familie for først gang* og styrking av *Nasjonal tilskuddsordning for å inkludere barn og unge*. Regjeringen vil i de årlige budsjettprosessene vurdere innfasing og prioritering av enkelttiltak i samarbeidsstrategien.

Barne- og familiedepartementet er ansvarlig for oppfølging av strategien, i samarbeid med de involverte departementene. En direktoratsgruppe har fulgt arbeidet og kommet med innspill til strategien. Gruppen består av Bufdir, Arbeids- og velferdsdirektoratet (Audir), Helse- og omsorgsdepartementet (Hdir), Husbanken, Utdanningsdirektoratet (Udir), Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) og Kulturtanken. Direktoratene er ansvarlige for rapportering om måloppnåelse, status for egne tiltak, samt for å evaluere utvalgte tiltak i strategien på sitt område. Bufdir vil ha ansvar for å koordinere arbeidet med oppfølging av strategien, blant annet med rapportering på tiltakene fra departementer og direktorater.

MER INFO

4

0–24-samarbeidet for utsatte barn og unge

Prosjektet «0–24-samarbeidet» skal skape mer samordnede tjenester og mer helhetlig innsats for utsatte barn og unge under 24 år, for at de skal kunne lykkes i skolen og gjennomføre videregående opplæring som grunnlag for en varig tilknytning til arbeidslivet. Det kan handle om barn og unge som har utfordringer på grunn av dårlig fysisk eller psykisk helse, lærevansker eller språkutfordringer. De kan være født inn i eller havne i vanskelige livssituasjoner på grunn av fattigdom, bosituasjon, helseproblemer, rus eller vold. Ofte kan ikke slike utfordringer løses hver for seg, eller én av gangen. Derfor er det viktig å få til en tidlig, helhetlig og samordnet innsats. Gjennom 0–24 samarbeidet har det blitt gjennomført prosjekter og tiltak for mer samordnede tjenester til barn og unge. Prosjektet har pågått i perioden 2015–2020 med deltakelse fra Kunnskapsdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Barne- og familiedepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet med underliggende direktorater. Se nettsiden 0–24 samarbeidet.no for mer informasjon. På grunn av situasjonen med covid-19-pandemien, vil prosjektet bli forlenget til våren 2021.

01

God omsorg i oppveksten

INNLEDNING

God omsorg i oppveksten har mye å si for hvordan barn klarer seg videre i livet. I familien legges grunnlaget for barns liv og utvikling, fremtidig samfunnsdeltakelse og overføringer av verdier mellom generasjoner. Foreldre har det grunnleggende ansvaret for barnas omsorg, og plikt til å forsørge barna sine. Langvarig anstrengt økonomi kan imidlertid sette god omsorg under press. Det kan gå utover relasjonen mellom foreldre og barn, og kan medvirke til økt risiko for konflikter eller samlivsbrudd mellom de voksne.

Å støtte opp om familien som institusjon er av stor betydning for regjeringen. Det er et mål å verne om familien som en trygg ramme for barn og unge. Alle foreldre opplever dilemmaer i hverdagen hvor det er krevende å være en god omsorgsperson, og hvor det kan være behov for støtte. Noen familier trenger hjelp til å utøve foreldrerollen og til å få seg et større nettverk. Andre familier trenger hjelp til å komme i kontakt med tjenesteapparatet og til å kjenne sine rettigheter og muligheter for å få bolig, arbeid og utdanning. Noen familier er mer utsatt enn andre, for eksempel familier hvor det forekommer skadelig rusmiddelbruk, der foreldre og/eller barn har dårlig psykisk og/eller fysisk helse og familier der det utøves fysisk og psykisk vold. Enkelte familier har gjeldsproblemer og behov for økonomisk rådgivning. Å støtte opp om familien og foreldrene vil kunne gi mange positive ringvirkninger. Regjeringen vil legge til rette for barnets beste uavhengig av familiens sosiale og økonomiske utgangspunkt.

MER INFO Foreldrestøtte

1

Med foreldrestøtte mener vi alle typer støtte som kan bistå og styrke foreldrene. Foreldrestøtte varierer i form og innhold, fra støtte fra egen familie og uformelle nettverk, til råd, veiledning og kunnskapsbaserte programmer i offentlig, frivillig og privat regi. Noen former for foreldrestøtte er rettet mot foreldre flest, mens andre typer foreldrestøtte er rettet mot foreldre med særlige behov. Foreldrestøtte foregår på mange arenaer – i barnehagen, på skolen, ved helsestasjons- og skolehelsetjenesten, i familievernnet, i barnevernet, og i fengsel. Foreldrestøtte har som overordnet mål å fremme barnets beste ved å styrke relasjonen mellom foreldre eller mellom foreldre og barn.

Mange kommuner jobber godt for å støtte familien og foreldrene. Regjeringen lanserte en egen foreldrestøttestrategi i 2018. Strategiens målgruppe er alle foreldre med barn mellom 0–18 år og foreldre som venter barn. Innsatsområdene i strategien er tilgjengelig informasjon til alle foreldre, treffsikre tilskuddsordninger fra staten, tilpasset støtte til foreldre med særlige behov, et kvalitetssikret og samordnet tilbud, en sterk frivillig sektor og økt kompetanse og kunnskap i forvaltning og tjenester som møter familiene.

66

God omsorg er vanskelig å gi når du ikke har penger til det nødvendigste i hverdagen. Mye penger gir ikke automatisk god omsorg, men gjør det lettere å bruke tid på omsorgsoppgaver.

UNGDOSPANELET

UTFORDRINGER

Hvordan kan lavinntekt føre til dårligere omsorg for barna?

De fleste foreldre vil det beste for barna sine, men forutsetningene for å gjøre det beste er ulike. En sentral forklaringsmodell for hvordan lavinntekt henger sammen med uheldige konsekvenser i familien, er den såkalte familiestresshypotesen (Hyggen m.fl., 2018: 67). Økonomiske problemer, som manglende muligheter til å tilfredsstille materielle behov og til å betale regninger, kan skape emosjonelt stress og foreldrekonflikt (Conger m.fl., 2010; 1994 referert i Hyggen m.fl., 2018).

MER INFO

Følelsen av forskjell

Noen psykologiske studier viser at «følelsen av forskjell» oppleves som svært negativ fordi vi mennesker gjerne sammenligner oss selv med de som har det bedre (for eksempel Payne, 2018). For barn kan følelsen av forskjell oppleves som stor, når venner og medelever har finere klær, bedre fotballsko eller får delta på flere sosiale aktiviteter. I et velstandssamfunn kan det å slite økonomisk føre til skam og mindreverdighetsfølelse – både for voksne og barn.

Familiekonflikter og stress knyttet til økonomi kan få betydning for hvordan foreldrene utøver foreldrerollen. Økonomisk stress kan for eksempel bidra til at foreldrene tviler på egne foreldreferdigheter (M. Russel m.fl., 2008; i Hyggen m.fl., 2018: 68). Stress kan også føre til en mer autoritær eller inkonsekvent foreldrestil. Mestringsstrategiene foreldrene bruker påvirker barns opplevelser av å vokse opp i fattigdom. I noen familier viser foreldrene stor grad av omsorg og prioriterer barnas behov, mens andre mangler overskudd til barna. Penger kan også være et sårbart tema å snakke om innenfor familien (Kirkens bymisjon og Respons analyse, 2019: 26). Mange av familiene med lav inntekt er personer som er alene med barn, og noen av disse har mange barn. Det kan være krevende å mestre foreldrerollen i en slik situasjon.

Familier med samlivsbrudd

Hvert år opplever mer enn 20 000 barn at foreldrene går fra hverandre. Dårlig økonomi kan i seg selv øke sannsynligheten for brudd i forholdet. Studier har også vist at barn i lavinntektsfamilier som opplever samlivsbrudd, i større grad enn barn fra familier med høyere inntekt, utviser atferdsproblemer etter skilsmissen (Weaver og Schofield, 2015; i Hyggen m.fl., 2018: 71). Skilsmisse kan også i seg selv føre til økonomiske problemer og familiekonflikter. For mange er dette midlertidig, men for noen kan det føre til en varig situasjon, som igjen kan bidra til psykiske plager eller problemer for barn. Tiltak som kan forebygge samlivsbrudd er derfor viktig for regjeringen.

66

Det verste er at det er mye uro hjemme

REDD BARNAS BARNEHØRING

MER INFO

Foreldrepenger og engangstønad

2

Foreldrepenger skal sikre foreldrene inntekt under foreldrepermisjon. Foreldrepenger blir tjent opp gjennom arbeid seks av de siste ti månedene før permisjonsstart. Likestilt med yrkesaktivitet er tidsrommet der foreldereren mottar ulike stønader til livsopphold som for eksempel dagpenger, sykepenger eller arbeidsavklaringspenger. Foreldrepengene blir beregnet etter forelderens inntekt. Det gis ikke foreldrepenger for inntekt over 6 ganger grunnbeløpet.

Foreldrepengerperioden er på 49 uker med full sats (100 prosent lønnskompensasjon) eller 59 uker med redusert sats (80 prosent lønnskompensasjon). Foreldrepengerperioden består av tre deler: fedrekvoten, mødrekvoten og fellesdelen. Ved full sats er mødre- og fedrekvoten 15 uker hver, og fellesdelen er 16 uker. Ved redusert sats er kvotene 19 uker, og fellesdelen er 18 uker.

Mødre som ikke har opptjent rett til foreldrepenger, har rett til engangstønad. Enslig mor eller far kan også ha rett på overgangstønad. Dette gjelder blant annet enslige foreldre som har barn mellom 1 og 8 år, er i minst 50 prosent arbeid eller er i utdanning, eller foreldre som er registrert som arbeidssøker hos NAV.

MER INFO

Lover som regulerer forholdet mellom barn og foreldre

3

I Norge legger FNs barnekonvensjon, barneloven, barnevernloven og vergemålsloven særlige føringer for foreldrepliktene. I tillegg gjelder andre lover innenfor andre sektorområder, som helse og omsorgstjenestene, familievernet, sosialsektoren og utdanningssektoren, som også berører barn og foreldre. Det samlede lovverket setter de juridiske rammene for forholdet mellom barn og foreldre.

FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen)

Barnekonvensjonen er en internasjonal avtale som gir barn og unge under 18 år et særskilt menneskerettighetsvern. Konvensjonen består av 42 artikler som inneholder følgende hovedprinsipper: hensynet til barnets beste, barnets rett til medbestemmelse, barnets rett til ikke-diskriminering og barnets rett til liv, overlevelse og optimal utvikling. Barnekonvensjonen ble gjort til en del av norsk rett i 2003, og har ved motstrid mellom konvensjonen og annen norsk lovgivning forrang (se menneskerettsloven).

Lov om barn og foreldre (barneloven)

Barneloven gjelder for barn og unge under 18 år, og regulerer foreldrenes rettigheter og plikter overfor hverandre, foreldrenes forpliktelser overfor barna, og barnas rettigheter overfor foreldrene. Barneloven har blant annet bestemmelser om foreldreansvar, bosted, samvær og foreldrenes plikt til å forsørge barna sine.

Lov om barneverntjenester (barnevernloven)

Barneverntjenesten skal, når barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner særlig trenger det, iverksette hjelpetiltak for barnet og familien. Barnevernlovens formål er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, og skal bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår.

Lov om vergemål (vergemålsloven)

Loven gir blant annet regler om foreldres og barns kompetanse til å forvalte barnets formue og foreta økonomiske og rettslige disposisjoner på vegne av barnet. En forelder som har foreldreansvaret for barnet, er også barnets verge. Foreldre med foreldreansvar kan representere barnet og forvalte barnets økonomi der loven ikke har gitt kompetansen til barnet selv. Barnets rett til å forvalte og representere selvstendig øker med alderen og overtas fullt ut når barnet fyller 18 år. Loven regulerer også forholdet mellom foreldrene som verger, barnet kan klage til fylkesmannen over foreldrenes utøvelse av vergeansvaret og vergeansvaret kan fratras av hensyn til barnet.

Foto: Chris Benson (Unsplash)

Familier med innvandrerbakgrunn

Litt over halvparten av barn i lavinntektsfamilier har innvandrerbakgrunn. Bakgrunnen for at barn med innvandrerbakgrunn er overrepresentert er sammensatt, men en gjennomgående faktor er foreldre som mangler den formelle kompetansen som trengs for å få arbeid. Videre er sosial og kulturelt utenforskap, kort botid og språklige utfordringer forhold som kan bidra til lavinntekt. Innvandrerforeldre kan også møte på ulike barrierer knyttet til barnas deltakelse i det norske samfunnet (se boks fra integreringskonferansen under).

Det er likevel grunn til å være optimistisk på vegne av innvandrerbefolkningen. Å vokse opp i lavinntekt kan være krevende, men barn med innvandrerbakgrunn gjør det ofte bedre enn deres sosioøkonomiske bakgrunn skulle tilsi når det gjelder å skaffe seg utdanning og jobb (Utdanningsdirektoratet, 2017; Bakken og Hyggen, 2018; Brattholmen, 2019). Gjennomføringen av videregående skole for norskfødte med innvandrerforeldre nærmer seg gjennomføringen

for øvrige elever. Det er også en markant større andel av de norskfødte med innvandrerforeldre som tar høyere utdanning sammenlignet med både de som selv har innvandret, og andre elever. Samtidig er det store variasjoner, og alderen for når et barn ankommer landet har mye å si for både grunnskolepoeng ved utgangen av 10. trinn, og om en innvandrer klarer å fullføre og bestå videregående opplæring.

Familier med fysisk og psykisk sykdom

Det er behov for avlastning for familier med spesielle utfordringer, for eksempel etter fødsel og ved sykdom i familien. Behovet kan være hjelp til barnestell og daglige rutiner, rydding og husarbeid, samt veiledning og støtte til foreldre og barn i ulike situasjoner. Slik avlastning er spesielt viktig når barn opplever at foreldre, søsken eller andre nære omsorgspersoner har fysisk eller psykisk sykdom, skadelig rusmiddelbruk og rusavhengighet. Det er blant annet behov for mer kunnskap om hvilke familievikarordninger som kan fungere i norske kommuner og hva som er det videre behovet for familiene.

MER INFO

Innvandrerorganisasjoners innspill fra den nasjonale integreringskonferansen i 2019

4

- Innvandrerforeldrene er utrygge fordi de ikke kjenner til barnas deltakelse i majoritetssamfunnet og hvordan det påvirker barna. Foreldrene vet ikke hvordan de skal innhente informasjon, og når man er utrygg er det vanskelig å gi og ta imot informasjon.
  - Andre nordmenn og norske er utrygge på hvordan de best skal kommunisere med foreldre med innvandrerbakgrunn.
  - Noen foreldre vil at barna bare skal prioritere skole og lekser foran det å delta i aktiviteter sammen med andre/stor-samfunnet, eller at patriarkalske holdninger og negativ sosial kontroll kan føre til at jenter hindres i å delta.
  - Det bør bli flere tilbud som Robin Hood-huset i Bergen og Frivillighetshuset
  - Foreldrene bør bli invitert til å få bedre og mer tilpasset informasjon hos de ulike organisasjonene, og av frivilligheten. Aktørene bør jobbe aktivt og ikke gi opp selv om foreldre ikke dukker opp. Foreldre må lære om de positive verdiene barna og ungdommene får ved å delta i fritidsaktiviteter. Det skaper trygghet, fellesskap, foreldre får muligheten til å bidra, og kan dermed bli åpne for å la barna delta i fritidsaktiviteter.
- Foreldrene vet ikke hvordan de skal innhente informasjon, og når man er utrygg er det vanskelig å gi og ta imot informasjon.**
- Etablere fora for løpende dialog mellom kommunen eller fylkeskommunen og lokale frivillige organisasjoner om behov og mål, samt midler og løsninger som på sikt vil øke deltakelsen blant foreldrene og barna.
  - Fritidsaktiviteter krever mye utstyr, noe som er ukjent for mange innvandrere. Frivillige eller kommunen kan bidra med «startpakke» til familiene, med nødvendig klær og utstyr til barna i samarbeid med frivillige organisasjoner.
  - Etablere fadderordning der nye foreldre får kontakt med norske foreldre, deler på kjøring og avklarer informasjonsbehov.

*Fra den nasjonale integreringskonferansen 2019, parallellsesjon om «Muligheter til deltakelse i samfunnet for barn i lavinntektsfamilier med innvandrerbakgrunn».

66 Det er noe helt annet å være i Norge enn å være i Somalia. I Somalia så holder det med storfamilien og mat og skole. Her må du delta på fotball, du må få med deg den nyeste filmen, du må få med deg de skoene som er bra ...

Det er fire forskjellige årstider ikke sant ... Det er ikke det i Somalia – du har joggesko og så tar du dem av når de er ferdige ... Her må du ha regnsko, vintersko, støvler, klatresko, innesko, fotballsco, ballettsco... *Det er veldig mye sko!*

INNSPILL FRA INNVANDRERORGANISASJONENE

Familier i kontakt med barnevernet

Mange familier som er i kontakt med barnevernet har komplekse og sammensatte problemer. Lav inntekt er ofte en del av utfordringsbildet. Konsekvensene kan være at foreldrenes problemer med å mestre hverdagen overskygger barnas behov. Livene til barn og unge blir påvirket av å vokse opp i uforutsigbarhet og fattigdom. Det er viktig at barneverntjenesten har kunnskap om hva dette betyr for barnas omsorgssituasjon, og kan iverksette tiltak som bidrar til gode oppvekstbetingelser. Der det er nødvendig, kan barneverntjenesten for eksempel bistå familien i å opprette kontakt med NAV-kontoret. Barneverntjenesten vil også

kunne iverksette hjelpetiltak i form av økonomisk hjelp, for eksempel til dekning av utgifter til ferie, fritidsaktiviteter eller lignende.

Vi vet at barn og familier med innvandrerbakgrunn oftere enn andre mottar hjelpetiltak fra barnevernet. Dette gjelder særlig tiltak som direkte eller indirekte innebærer økonomiske ytelser, eksempelvis økonomisk hjelp og barnehage. Mye av overhyppigheten kan forklares ut fra kort botid og sosioøkonomiske forhold. Forskjellene i bruk av barnevernstiltak reduseres når det kontrolleres for sosioøkonomiske faktorer og sivilstatus. De ansatte i barnevernet har behov for kunnskap for å vurdere situasjonen

til familier med annen kulturell bakgrunn. I de nye retningslinjene for barnevernsutdanningene er behovet for kultursensitiv kompetanse presisert. I tillegg er det, som en del av kompetansestrategien for det kommunale barnevernet (2018–2024), etablert både en egen videreutdanning i minoritetskompetanse og et eget opplæringstilbud om minoriteter i barnevernet. Opplæringstilbudet gis utvalgte kommuner og fosterhjemstjenester, og gjennomføres for første gang i 2020.

Familier som lever med vold og overgrep

Vold og overgrep forekommer i alle samfunnsklasser og er ikke et lavinntekt- eller fattigdomsproblem i seg selv. Ulike levekårsutfordringer kan likevel virke sammen. UEVO-studien (Ungdoms erfaringer med vold og overgrep) har undersøkt hvilken sammenheng familieøkonomi har med utsatthet for vold og overgrep i oppveksten (Hafstad og Augusti 2019: 110–111). De finner at ungdom som opplever at familien har dårlig råd også er mer utsatt for vold og overgrep enn de som opplever å ha god familieøkonomi. Det er imidlertid forsket lite på mekanismene som kan forklare disse sammenhengene, hvorvidt det dreier seg om økonomisk utrygghet, stress eller andre faktorer som øker risikoen for konflikt og vold (Hyggen m.fl., 2018: 73).

Å bli utsatt for vold og overgrep kan føre til dårligere skolegang, brudd i skolegangen, gi utfordringer med psykisk og fysisk helse, og dermed medføre lavere inntekt når barna blir voksne. Det er derfor viktig å gå inn i familiene tidlig og hjelpe med å redusere stress i familien, enten det skyldes økonomi, psykisk helse eller rus. Eksempel på et godt tiltak er *Familie for første gang*, se tiltak nr. 3. For å bekjempe vold og overgrep lanserte regjeringen en tverrsektoriell opptrappingsplan i 2017 (*Opptrappingsplan mot vold og overgrep 2017–2021*). Gjennom felles

innsats og gjennomføring av 84 konkrete tiltak, er målet at vold og overgrep forebygges og utsatte for vold og overgrep identifiseres. Rett hjelp og behandling skal gis de som rammes og lovbrudd skal straffeforfølges. En flerårig styrking av familievernets kompetanse og kapasitet er en del av arbeidet.

Familier med gjeldsproblemer og svak økonomikunnskap

I mange tilfeller kan det være overlapp mellom lavinntekt og gjeldsproblemer. En SIFO-studie fra 2019 gir for eksempel noen indikasjoner på at mange som søker om gjeldsordning befinner seg under lavinntektsgrensen (Poppe m.fl., 2019). Her er det likevel ikke en entydig sammenheng. Mange personer havner i gjeldsproblemer grunnet andre forhold enn lav inntekt, som eksempelvis spillavhengighet. Noen familier kan ha en inntekt over lavinntektsgrensen, men samtidig høy gjeld og en anstrengt økonomi. Dette kan gå utover barnas livssituasjon og muligheter til deltakelse. I mange tilfeller kan familier med en anstrengt økonomi ha behov for økonomisk rådgivning eller hjelp.

Kunnskap og kompetanse innen personlig økonomi er viktig for å håndtere egen økonomi og unngå gjeldsproblemer. Selv om nordmenn jevnt over har gode økonomikunnskaper, varierer denne kunnskapen i befolkningen. En SIFO-studie fra 2019 indikerer at kunnskap om personlig økonomi har sammenheng med grunnleggende sosioøkonomiske skillelinjer. Både lav inntekt og lav utdanning har sammenheng med svakere økonomikunnskap (Poppe 2019). Barn og ungdom etterspør også selv mer opplæring i personlig økonomi, rettet mot både foreldre og barn i familier med svak økonomi (Kirkens Bymisjon og Respons Analyse, 2019; Ungdomspanelet, 2020).

Mål

- Styrke økonomien til barnefamilier med lav inntekt
- Øke bruken av foreldrestøttende tiltak i statlig og frivillig regi
- Øke bruken av samlivskurs for foreldre med lav inntekt
- Forebygge og avdekke vold mot barn og unge
- Styrke foreldrenes kunnskap om personlig økonomi
- Øke oppmerksomheten om familiens økonomiske situasjon i familie- og barnevernet

Tiltak

Tiltak 1

Øke barnetrygden

Barne- og familiedepartementet

Barnetrygden er en månedlig utbetaling til alle foreldre med barn under 18 år og skal bidra til å sikre gode levekår for alle barn, uavhengig av foreldrenes inntekt. Det er store utgifter forbundet med å ha barn, og barnetrygden er den enkeltstønaden som har størst betydning for å redusere forekomsten av lavinntekt blant barnefamilier. Betydningen av barnetrygden for barnefamiliers økonomi har imidlertid blitt betydelig redusert over tid. Fra 1. mars 2019 økte regjeringen den ordinære barnetrygden fra 970 kroner til 1 054 kroner i måneden, noe som var den første økningen av barnetrygden siden 1996.

Småbarnsforeldre har ofte kortere fartstid i yrkeslivet og kan derfor ha en svakere privatøkonomi enn foreldre med eldre barn. Barnefamilier har over lengre tid også hatt en svakere inntektsutvikling sammenlignet med husholdninger uten barn. Fra 1. september i år ble barnetrygden derfor økt med 3 600 kroner i året for barn opp til fylte 6 år. Økningen av barnetrygden skal komme alle barn til gode, men er spesielt viktig for familier med lav inntekt. For å tydeliggjøre at kommunene skal la barnetrygden komme sosialhjelpsmottakere til gode, har de statlige veiledende satsene for økonomisk stønad til livsopphold for kategorien barn 0–5 år

blitt økt tilsvarende økningen i barnetrygden. I statsbudsjettet for 2021 foreslår regjeringen å øke barnetrygden med ytterlige 300 kroner i måneden fra 1. september 2021. Dette gir en årlig økning på 3 600 kroner i året. Tilbakemeldinger fra organisasjonene på feltet og ungdomspanelet understøtter også behovet for å øke barnetrygden.

Tiltak 2

Øke engangsstønaden ved fødsel og adopsjon

Barne- og familiedepartementet

Engangsstønaden er en minsteparanti for mødre som ikke har opparbeidet seg rett til foreldrepenger, og utbetales én gang. Om lag 10 prosent av alle mødre har ikke opparbeidet rettigheter til foreldrepenger, og familier som lever under eller rundt lavinntektsgrensen er overrepresentert blant mottakere av engangsstønaden. Satsen har økt fra 35 263 kroner i 2013 til 84 720 kroner i 2020. På tross av de senere års økning i engangsstønaden, mottar studenter og andre som ikke har opparbeidet seg rett til foreldrepenger betydelig mindre i offentlig støtte enn yrkesaktive. En økning av stønaden vil øke den disponible inntekten for familier uten rett til foreldrepenger, og vil bety særlig mye for foreldre med lav inntekt. I statsbudsjettet for 2021 foreslår regjeringen å øke engangsstønaden til 90 300 fra 1. januar 2021.

Foto: Tanaphong Toochinda (Unsplash)

MER INFO**Barnelovutvalget**

Regjeringen har nedsatt et barnelovutvalg som skal gjennomgå og modernisere barneloven. Barnelovutvalget skal som en del av mandatet sitt vurdere barnebidragsordningen, og blant annet om hensynet til likestilt foreldreskap når det gjelder forsørger- og omsorgsansvaret er tilstrekkelig ivarettatt. Et viktig mål med bidragsreformen av 2003 var å ivareta foreldre med svak økonomi. Utvalget skal vurdere om barnebidrags- og forskotteringsordningen samlet sett oppfyller dette målet. Utvalget skal også vurdere om kostnadsnivået som ligger til grunn for beregningen av barnebidragets størrelse gir et godt bilde av hva barn i ulike aldersklasser koster. Utvalget skal gjennomgå barns rettigheter, spesielt i et internasjonalt perspektiv. Utvalget skal levere utredningen innen 1. november 2020.

Tiltak 3**Utvide programmet *Familie for første gang* til flere byer og kommuner**

Barne- og familiedepartementet

Å bli gravid for første gang kan være overveldende, og noen familier møter særlige utfordringer i denne livsfasen. *Familie for første gang* (internasjonalt kjent som Nurse Family Partnership (NFP)) har vært under aktiv utprøving i norske kommuner og bydeler siden 2016. Programmet anses internasjonalt som det best dokumenterte programmet for førstegangs fødende i særlig utfordrende livssituasjoner (i Norge forstått som for eksempel barnevernsoppvekst, psykiske helseplager, rus, vold, fattigdom og andre sosiale utfordringer). Programmet tilbyr strukturerte hjemmebesøk fra en spesialopplært sykepleier, fra tidlig graviditet og inntil barnet fyller to år. Programmet skal styrke familiens psykiske helse, foreldrenes omsorgsevner og tilknytning til barnet. Familie for første gang har dokumentert effekt på mors arbeids-

deltakelse (Pedersen m.fl., 2019). De spesialopplærte familiesykepleierne hjelper familiene med praktiske utfordringer, som bolig, inntektssikring, arbeidssøking og utdanningsplaner. De hjelper familiene også med å finne nødvendig hjelp fra andre tjenester.

Arbeidsforskningsinstituttet ved OsloMet har gjennomført en følgeevaluering av utprøvelsen i Norge, og sluttrapporten fra 2019 viser lovende resultater (Pedersen m.fl., 2019.). Programmet treffer en sårbar målgruppe man ellers sliter med å hjelpe, og som kan være vanskelig å nå med andre tiltak. Datamaterialet gir ikke mulighet til å måle effekten av tiltaket, men rapporten anslår det som sannsynlig at programmet kan bidra til å forebygge omsorgssvikt. Familier, ansatte, kommunale tjenester og administrasjon anser også programmet som et godt tilbud. I regjeringens budsjettforslag for 2021 foreslås det 45,3 millioner kroner til å utvide programmet til nye områder i Norge slik at flere sårbare foreldre får målrettet hjelp.

Tiltak 4**Gratis samlivskurs til alle førstegangsforeldre**

Barne- og familiedepartementet

Økonomiske problemer kan slite på parforhold. Mulighet til å få tidlig hjelp til å løse utfordringer er viktig for å forebygge samlivsbrudd. Skilsmisse kan forsterke økonomiske problemer og familiekonflikter. For mange er dette midlertidig, men for noen kan det føre til en varig situasjon, som igjen kan bidra til psykiske plager eller problemer for barn. Enslige forsørgere er en gruppe som er overrepresentert i SSBs lavinntektsstatistikk. I 2020 er det satt av 17,4 millioner

kroner for å legge til rette for at førstegangsforeldre skal få tilbud om samlivskurs. Å styrke familiene er viktig for å gi både voksne og barn en trygg ramme rundt livene sine.

Tiltak 5**Oppfordre frivilligheten til å etablere fadderordninger for foreldre med flyktning- eller innvandrerbakgrunn**

Barne- og familiedepartementet

Organisasjoner på integreringsfeltet og foreldre med innvandrerbakgrunn har meldt behov for fadderordninger. Hensikten er få informasjon, veiledning og støtte til å forstå forventninger til foreldrerollen i en norsk kontekst. Det gjelder særlig deltakelse på fritidsaktiviteter, men også på andre arenaer i barn og ungdoms liv. Noen frivillige organisasjoner har allerede i dag lignende tiltak, men det ser ut til å være behov for mer av dette.

MER INFO**Nettsiden Ipluss.org – et forebyggingsprosjekt**

Gjennom det nasjonale forebyggingsprosjektet Fra minus til pluss er det utviklet en nettside (Ipluss.org) med råd om hverdagsøkonomi og økonomisk atferd, og om å hvordan en kan unngå økonomiske problemer i en situasjon der inntekten reduseres. Prosjektet er avsluttet, men Drammen kommune/NAV Drammen drifter nettsiden videre på oppdrag av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Det er også utarbeidet kursopplegg for kommuner som ønsker å tilby økonomikurs til sine innbyggere.

MER INFO
Foreldrehverdag.no

5

Foreldrehverdag.no er en statlig nettressurs som gir råd og veiledning til foreldre om forhold som gir barn gode oppvekstvilkår. Den skal være relevant og troverdig, og den foretrukne kilden til informasjon om foreldrerollen. Nettressursen baserer seg på oppdatert kunnskap om barns utvikling. Gjennom tekst, oppgaver og filmer får foreldre råd om hvordan de kan gi hjelp og støtte til barns utvikling. Det er et mål å gjøre Foreldrehverdag.no enda mer relevant og tilgjengelig blant alle foresatte. På sikt vil innholdet også bli bedre tilrettelagt for ulike minoritetsgrupper.

Nettressursen baserer seg på oppdatert kunnskap om barns utvikling.

Foreldrehverdag.no skal videreutvikles til en fullverdig foreldreportal med kunnskapsbaserte råd og veiledning på flere temaer enn i dag. Samliv og samspill mellom foreldrene hører naturlig hjemme inn under denne nettportalen. Det skal i tillegg utredes hvordan nettressursen kan bli mer interaktiv, for eksempel gjennom nettbasert kursvirksomhet (nettkurs, chat og podcast) og en egen tilpasset spørsmål- og svar-tjeneste.

Tiltak 6
Styrke den økonomiske rådgivningen i arbeids- og velferdsforvaltningen
Arbeids- og sosialdepartementet

Det iverksettes tiltak for å bedre tilbudet og tilgjengeligheten til økonomisk rådgivning og gjeldsrådgivning i arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV). Det foreslås i statsbudsjettet for 2021 blant annet å styrke kapasiteten og øke bemanningen ved den landsdekkende økonomirådstelefonen NAV Økonomi- og gjeldsrådgivning. Tjenesten er et lavterskeltilbud, med sikte på hjelp til selvhjelp for personer med økonomiske problemer, eller som står i fare for å få økonomiske problemer. Arbeids- og velferdsdirektoratet vil høsten 2020 utvikle en digital veiviser som vil samle informasjon om økonomisk rådgivning og gjeldsrådgivning på nav.no. Fagmateriell til bruk i undervisning og for veiledere i NAV-kontor, vil bli oppdatert, digitalisert og tilgjengelig på nett. Det etableres en råd- og veiledningstjeneste (en direktelinje) for ansatte som arbeider med økonomisk rådgivning og gjeldsrådgivning i NAV-kontorene. Tjenesten legges i tilknytning til et større fagmiljø, og vil særlig kunne være til nytte for mindre kommuner med lave stillingsandeler innen økonomi- og gjeldsrådgivning.

MER INFO

Strategi for styrket økonomiforståelse
Barne- og familiedepartementet

OECD oppfordrer alle medlemsland til å etablere strategier for å styrke den økonomiske forståelsen blant sine innbyggere. Regjeringen vil utarbeide en egen nasjonal strategi for styrket økonomiforståelse i befolkningen. Her kan det også være aktuelt med tiltak rettet mot spesifikke grupper av befolkningen med lav kunnskap eller erfaringsgrunnlag, som unge og sårbare grupper med lav inntekt.

Tiltak 7
Revisjon av gjeldsordningsloven
Barne- og familiedepartementet

Gjeldsordningsloven er et viktig virkemiddel i arbeidet med å motvirke og avhjelpe gjeldsproblemer i befolkningen. Loven skal gi privatpersoner med alvorlige gjeldsproblemer en mulighet til å få kontroll over sin økonomi. Den skal også sikre at gjelden innfris så langt det er mulig, og at det skjer en ordnet og rettferdig fordeling av skyldnerens midler mellom kreditorene. BFD har nylig satt i gang et større arbeid med å gjennomgå gjeldsordningsloven. Et viktig mål er å gjøre saksbehandlingen mer effektiv, slik at de med store gjeldsproblemer raskere får hjelp. I dette arbeidet vurderes flere spørsmål som er relevant for lavinntektsgruppen. Det skal blant annet vurderes om nivået for livsoppholds-satser ved gjeldsordning bør justeres, og om skyldnere kan gis tettere oppfølging før og under en gjeldsordning. BFD jobber med et høringsnotat om endringer i gjeldsordningsloven, som skal sendes på høring i løpet av 2020.

MER INFO

Forskningsprosjekt om fattigdom i barnevernet

Bufdir har satt i gang et forskningsprosjekt om fattigdom i barnevernet, med tittelen: «Fattigdom, barnas omsorgsbetingelser og levekår – Barnevernets ansvar? Om barnevernets arbeid med barn og familier som lever med vedvarende lav sosioøkonomisk status.» Prosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom NTNU, Senter for barnevernsforskning og innovasjon, SINTEF, Teknologi og samfunn og NTNU Samfunnsforskning. Forskningen vil gi svar på om en helhetlig tilnærming gir bedre effekt av veiledningstiltak i depriverede familier. Hovedformålet med studien er å få mer kunnskap om barn og familier med vedvarende lav sosioøkonomisk status i kontakt med det norske barnevernet, og hvordan det går med disse barna over tid. Prosjektperioden er 2017–2021.

02

Stabil bosituasjon og trygge nabolag

INNLEDNING

En stabil bosituasjon og gode boforhold står sentralt for å sikre gode oppvekstmuligheter for alle barn og unge. Nabolaget utgjør også en viktig del av barns oppvekstmiljø og er en arena der barn og unge tilbringer store deler av fritiden sin. Nabolaget er viktig for barn og unges tilhørighet, bidrar til å forme deres identitet og er et sted der de kan utfolde seg gjennom lek, fritidsaktiviteter og samvær (Strand og Kindt, 2019). Boforhold og nabolag påvirker barn og unges hverdagsliv, og henger sammen med skoleprestasjoner, følelse av trygghet, fysisk og psykisk helse, sannsynligheten for å falle utenfor og deltakelse i fritidsaktiviteter (Umblijs og van Simson, 2019). Samtidig viser forskning at boforhold og nærmiljø også kan ha betydning for barn og unges fremtidige utdanningsløp, inntekt og yrkesdeltakelse.

MER INFO**Barnekonvensjonen**

Artikkel 27

1. Partene anerkjenner ethvert barns rett til en levestandard som er tilstrekkelig for barnets fysiske, psykiske, åndelige, moralske og sosiale utvikling.
2. I samsvar med nasjonale forhold og innenfor rammen av sine midler, skal partene treffe egnede tiltak for å hjelpe foreldre og andre som har ansvaret for barnet til å virkeliggjøre denne rettighet, og de skal ved behov sørge for materiell hjelp og støtte-tiltak, særlig med hensyntil mat, klær og bolig.

UTFORDRINGER**Bolig og bosituasjon**

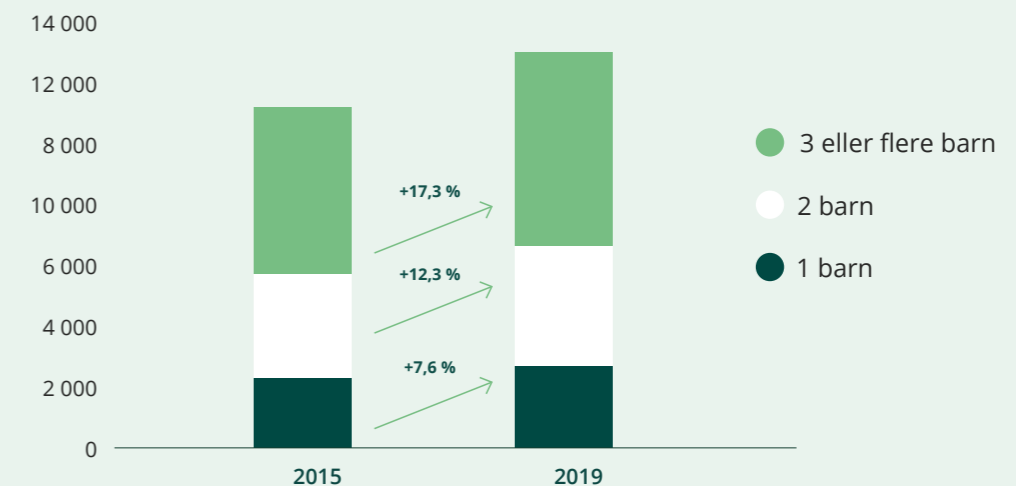
Barn og unge i lavinntektsfamilier har ofte dårligere boforhold enn andre. De opplever å måtte flytte oftere enn andre barn, de bor ofte trangere enn andre og bor sjeldnere i en bolig som familien eier selv (KMD, 2014). Forskning viser at det å vokse opp i en leiebolig kan ha negative konsekvenser for barn og unge fordi det kan medføre ustabilitet, trangboddhet, uheldig bomiljø og lav standard (Magnusson Turner og Stefansen, 2012). Flere studier viser også en sammenheng mellom boforhold, helse og sosial ulikhet (Grønningsæter og Nielsen, 2011). Husholdninger som ikke har råd til å eie sin egen bolig har heller ikke mulighet til å opparbeide seg den velstanden som ofte følger med det å eie (Hyggen m.fl., 2018).

SSB anslår at rundt 3,5 prosent av befolkningen (179 000 personer) var vanskeligstilte på boligmarkedet i 2019. Av disse 179 000 var 72 prosent i husholdninger med barn. Antallet vanskeligstilte barnefamilier på boligmarkedet øker. Fra 2015 til 2019 økte antallet vanskeligstilte barnefamilier på boligmarkedet med 13,6 prosent, fra 113 615 til 129 111. Økningen har vært høyest for barnefamilier med tre eller flere barn (se figur 2.1).

Tall fra Institutt for samfunnsforskning (ISF) viser at antall barn som er plassert i kommunale botiltak øker, både i absolutte tall og som andel av barn plassert utenfor hjemmet. Familier som bor i kommunale boliger bor oftere trangere og opplever lavere boligstandard enn andre lavinntektsfamilier som leier andre typer boliger. En rapport fra NTNU Samfunnsforskning fra 2017 viser at stabilitet rundt boforholdet var viktig for barnefamilier som bor i kommunale boliger (Elvegård og Svendsen). Mange mente at standarden på boligen deres var tilfredsstillende,

Figur 2.1

Vanskeligstilte på boligmarkedet fordelt på antall barn i husholdningen

Kilde: SSB

men trangboddhet ble pekt på som den største utfordringen for mange av familiene. Barnefamilier med innvandrerbakgrunn er overrepresentert blant familier som bor i kommunale boliger, og mange bor trangt (Grødem, 2011).

Tall fra SSB viser at ved utgangen av 2017 fikk 4 731 ungdommer mellom 18 og 22 år hjelpetiltak/ettervernstiltak, og de fleste fikk bolig i regi av barnevernet. De vanligste botiltakene for barn og unge er hybel med oppfølging og bofelleskap. ISF finner at det er store forskjeller mellom kommunenes botiltak (Lidén m.fl., 2018).

Noen barn og unge er også bostedsløse. Antallet bostedsløse barn og unge som ble registrert i 2016 var lavere enn ved tidligere tellinger, i likhet med det samlede tallet for bostedsløse. Likefullt ble det i 2016 registrert 229 bostedsløse barn og 669 bostedsløse som var 25 år eller yngre.

I 2018 ble det registrert 478 unge personer (18–24 år) i midlertidig botilbud, opp fra 208 personer i 2016¹. Det er også en økning i antall unge som oppholder seg lengre enn tre måneder i midlertidig bolig.

¹ Kommunenes registrering av unge i midlertidig botilbud startet i 2016. Ettersom kartleggingen er ny er det noe usikkerhet knyttet til tallene, men utviklingen er likefullt tydelig.

Nabolag og oppvekstmiljø

Nabolaget er en viktig del av oppvekstmiljøet til barn og unge og har betydning for deres utvikling (Andersen og Brattbakk, 2017). Nabolaget og nærområdet kan være en ressurs, men også en utfordring. Rapporten *Oppvekststedets betydning for barn og unge – Nabolaget som ressurs og utfordring* fra 2017 (ibid) fant at mange barn i lavinntektsfamilier, i tillegg til å få med seg mindre ressurser hjemmefra, ofte er utsatt for en høyere grad av kollektiv ressursfattigdom i nærmiljøet sitt. De har blant annet høyere andel utsatte naboer og dårligere fysisk utemiljø enn andre barn. Forskning fra NTNU Samfunnsforskning viser at mange barnefamilier som bor i kommunale boliger vurderer et godt bomiljø som det viktigste for dem (Elvegård og Svendsen, 2017). Videre viser en Fafo-studie at barnefamilier med innvandrerbakgrunn som opplever en opphopning av boligproblemer, oftere enn andre sier at de er urolige når de beveger seg utendørs i nabolaget, og at nabolaget deres har problemer med kriminalitet, vold eller hærverk (Grødem, 2011). I noen storbyområder er det konsentrasjon av omfattende levekårsutfordringer. Områdene preges ofte av et dårlig bomiljø, trangboddhet, høy arbeidsledighet, høy andel barn lavinntektsfamilier, høy andel med lav utdanning og relativ høy kriminalitet. Personer med innvandrerbakgrunn er ofte overrepresenterte i slike nabolag. Nabolagene har gjerne få egnede uteområder, mangel på tilbud av fritidsaktiviteter og åpne møteplasser, og områder som oppleves som utrygge.

Internasjonale og norske studier viser at nabolaget kan ha både positive og negative effekter for barn og unges livssjanser og fremtidsmuligheter (Andersen og Brattbakk, 2017; Galster,

2013; Boje-Kovacs m.fl., 2018; Christensen m.fl., 2015). Forskning tyder på at en oppvekst i lokalområder med en konsentrasjon av sosiale problemer, dårlige levekår, lav utdanning og inntekt kan redusere barnas livssjanser (Andersen og Brattbakk, 2017). Ressursfattige eller utsatte nabolag kan med andre ord ha en negativ effekt for barns sosiale mobilitet. Bolig eller nabolag i seg selv virker likevel ikke til å ha direkte betydning for deres organisasjonsdeltakelse, språkbeherskelse, barns vennforhold og bruk av tilsynsordninger for barn (Grødem, 2011). Variert nabokontakt og barnetilsynsordninger, som barnehage og SFO, fremstår imidlertid som en viktig inkluderende faktor, som kan bidra til integrering også på andre områder (ibid).

Det er i Oslo man finner de største geografiske forskjellene i andelen barn som vokser opp i lavinntektsfamilier. I delbydelene Nedre Tøyen, Grønland, Enerhaugen i Gamle Oslo, samt i delbydelen Fossum på Stovner, bor over 50 prosent av barna i vedvarende lavinntekt (Strand og Kindt, 2019). Disse områdene har en stor konsentrasjon av kommunale boliger og en høy andel familier med innvandrerbakgrunn. Blant annet på grunn av korte leiekontrakter opplever mange barn hyppig flytting, noe som kan gjøre det vanskelig å bevare vennskap og nettverk, samt å opparbeide tilhørighet til nabolaget. På Tøyen skole skiftes om lag 40 prosent av elevene ut i løpet av et år. I 2017 bodde over 33 prosent av barna i Gamle Oslo og over 31 prosent av barna på Stovner i familier med vedvarende lavinntekt. I Oslo utgjør barn i familier med innvandrerbakgrunn nesten 80 prosent av alle barn i lavinntektshusholdninger (Strand og Kindt, 2019).

Foto: Michael Mirns (Unsplash)

MER INFO

Aktiv – ungdomshus for og med ungdom, Tønsberg kommune

Tønsberg kommune etablerte i 2019 en ny lavterskel møteplass for ungdom fra 13 til 20 år som oppholder seg i sentrum, særlig de som ikke deltar i organiserte fritidstiltak og som tiltrekkes miljøer med rus, kriminalitet og asosial atferd. Ungdomshuset skal holde åpent fire ettermiddager i uken, og skal være en rolig og trygg plass hvor ungdommene kan ta del i aktiviteter som interesserer dem, som leksehjelp, musikk, PlayStation, brettspill, air-hockey, re-design av klær, foto/film redigering, teater/sal/scene. De skal også servere mat i løpet av åpningstiden. Møteplassen var opprinnelig et ønske og innspill fra Ungdomsrådet i kommunen, og Ungdomsrådet skulle derfor involveres i prosessen med å innrede lokalene og planlegge aktivitetene som skal gjennomføres. Etter ønske fra ungdomsrådet er det også et mål med tett samarbeid med helsetjenester, og at noen av de eldre ungdommene skal få assistentoppgaver i forbindelse med aktivitetene på huset. Noen ungdommer vil kunne bli avlønnet for sitt arbeid.

Tønsberg kommune mottok i 2019 støtte til dette tiltaket gjennom tilskuddsordningen Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn.

SSB ANSLÅR AT RUNDT

3,5 %

av befolkningen var
vanskeligstilte på
boligmarkedet

AV DISSE VAR

72 %

i husholdninger
med barn

66

Dårlige boforhold, trangboddhet og et høyt konfliktnivå i hjemmet gjør at mange barn i lavinntektsfamilier tilbringer mye tid ute i nabolaget sitt

BRATTBAKK OG WESSEL, 2017;
ROSTEN OG SMETTE, 2019

Dårlige boforhold, trangboddhet og et høyt konfliktnivå i hjemmet gjør at mange barn i lavinntektsfamilier tilbringer mye tid ute i nabolaget sitt (Brattbakk og Wessel, 2017; Rosten og Smette, 2019). Det er et uttalt behov fra ungdom om trygge møteplasser utenfor hjemmet hvor de kan være sammen med venner etter skoletid (Kulturtanken, 2019). Internasjonale studier tyder også på at gutter i større grad enn jenter påvirkes av sitt lokale oppvekstmiljø (Hyggen m.fl., 2018; Rosten og Smette, 2019). Dette betyr at barn som vokser opp i familier med dårlig råd i større grad kan bli påvirket av nabolaget sitt, både i positiv og negativ retning. Der noen barn opplever drahjelp fra nabolaget sitt, i form av nettverk og ressurser, tilbud av tjenester og fritidsaktiviteter, kan andre barn oppleve at lokalmiljøet gir færre muligheter. Funnene fra norske studier indikerer at nabolag med ulike sosioøkonomiske grupper og en blandet bolig-sammensetning kan være positivt for barns utvikling generelt (Hyggen m.fl., 2018).

Barn og unges medvirkning er viktig for tilhørighet og resultater

Nesten all planlegging har innvirkning på nærmiljøet og oppvekstvilkårene for barn og unge på kort og lang sikt. Derfor er det viktig at de som planlegger og bygger tar ekstra hensyn til barn og unge og deres behov, og legger til rette

for barn og unges medvirkning der det er hensiktsmessig. Plan- og bygningsloven sier at hensynet til barn og unge skal ivaretas i planlegging og i kravene til det enkelte byggetiltak. God og gjennomtenkt planlegging er grunnleggende for at barn får trygge oppvekstvilkår og et godt utgangspunkt for god helse. Det må være enkelt og trygt å gå og sykle til skolen, venner og fritidsaktiviteter, og det må finnes områder for fysisk utfoldelse. Det innebærer blant annet å legge til rette for gode og trygge møteplasser og aktivitetsfremmende omgivelser som gir varierte muligheter for sosialt samvær og lek.

Alle som planlegger skal tilrettelegge for medvirkning. Barn og unges medvirkning er viktig for opplevelsen av å bli involvert og hørt. I tillegg kan resultatet bli bedre og mer tilpasset de barna som skal bo der. Forutsetningen for at utearealene, parkene og lignende tilbud blir brukt, er at de treffer et reelt behov i befolkningen. For å vite at tiltakene som iverksettes er ønsket og nødvendige, må man sørge for medvirkning og reell involvering av befolkningen, i alle aldre. I levekårsutsatte områder, eller boområder med høy andel lavinntekt, vil man ofte oppleve liten deltakelse ved skriftlig invitasjon. For å nå flere beboere bør man møte befolkningen der de er, enten i nærmiljøet eller gjennom oppsøkende virksomhet i hjemmet.

Mål

- Barn og unge skal bo godt
- Flere barnefamilier skal eie egen bolig
- Barnefamilier som bor i leid bolig skal ha trygge boforhold
- Alle barn skal bo i gode fysiske nærmiljøer
- Barn og unge skal få mulighet til å medvirke i utvikling og oppgradering av nærmiljø

Tiltak

Tiltak 8

Ny strategi om mål, virkemidler og roller i den boligsosiale politikken

Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Regjeringen har igangsatt og gjennomført tiltak som bidrar til raskere og rimeligere boligbygging, slik at flest mulig kan skaffe seg en bolig. De aller fleste klarer det uten hjelp fra det offentlige. Samtidig har regjeringen høye ambisjoner om å hjelpe dem som i dag står i fare for å bli eller er vanskeligstilte på boligmarkedet. Strammere økonomiske rammer, demografiske endringer og større inntektsforskjeller utfordrer boligpolitikken. Det er viktig å sikre en boligpolitikk som er bærekraftig over tid. Regjeringen tar derfor sikte på å legge frem en strategi om den boligsosiale politikken høsten 2020. Dette vil sikre kontinuitet i arbeidet etter at den nasjonale strategien for boligsosialt arbeid *Bolig for velferd (2014–2020)* avsluttes. Regjeringens mål er at alle barn og unge skal bo godt. Dette vil være en prioritert gruppe i den nye strategien. Det er to hovedstrategier for å nå målet: Eie og leie. Barnefamilier og unge vanskeligstilte er en prioritert målgruppe for Husbankens arbeid.

Tiltak 9

Boligeie for vanskeligstilte barnefamilier

Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Startlånet er det viktigste virkemidlet vi har for å gi barnefamilier med lav inntekt anledning til å kjøpe egen bolig. Startlånet skal bidra til at personer med langvarige boligfinansieringsproblemer, og som ikke får lån i vanlige banker, får mulighet til å kjøpe egen bolig og beholde den. Startlån kan brukes til å kjøpe bolig, refinansiere dyre lån for å beholde boligen eller utbedre og tilpasse boligen. Kommunene formidlet i 2019 startlån for 10,5 milliarder kroner fordelt på 7254 husstander. 57 prosent av alle startlån gikk til barnefamilier. Dette tilsvarte 4140 barnefamilier. I 2020 har Husbanken følgende styringsparametere i sitt tildelingsbrev «Flere barnefamilier skal få startlån i 2020 sammenlignet med 2019».

66

Folk som har mye penger, får arvet mye og kan kjøpe hus og sånn. En bra start.

REDD BARNAS BARNEHØRING

Tiltak 10

Bostøtte – satsing på barnefamilier

Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Bostøtten er et effektivt virkemiddel for å hjelpe fattige barnefamilier. Bostøtte skal sikre at familier med lav inntekt og høye boutgifter kan bo godt. Om lag 30 prosent av bostøttemottakerne i 2019 var forsørgere i barnefamilier. Dette tilsvarer 37 462 barnefamilier. I statsbudsjettet for 2019 ble bostøtten til barnefamilier og andre store husstander styrket med i alt 126 millioner kroner i form av høyere boutgiftstak. Dette tilsvarer en helårsvirkning om lag 225 millioner kroner fra 2020.

Det er også gjort en rekke andre tiltak de siste årene for å styrke bostøtten for barnefamilier. Blant annet har boutgiftstakene økt hvert år, og særlig mye for barnefamilier og andre store husstander. Barns inntekt er også tatt ut av inntektsgrunnlaget. Frem til 2017 ble bostøtten som hovedregel beregnet ut fra inntekt som fremgikk av siste skatteoppgjør. Fra 1. januar 2017 ble bostøtten beregnet ut fra husstandens inntekt i den måneden det er søkt bostøtte for, først og fremst basert på tall fra a-ordningen. Denne endringen har gjort bostøtten mer treffsikker og fleksibel.

Regjeringen fortsetter å prioritere bostøtten i 2021, og foreslår å øke boutgiftstaket med å øke bevilgningen med 70 millioner kroner for både enslige og barnefamilier i 2021. Regjeringen foreslår også å likestille begge foreldrene i tilfeller der barnet har delt bosted, og redusere grensen for minsteutbetaling av bostøtte.

MER INFO

Eie først

Husbanken har lansert modellen «Eie først» som innebærer boligeie fra dag én. Modellen er primært rettet mot ekstra vanskeligstilte barnefamilier som har et sterkt ønske om å eie egen bolig, men som i utgangspunktet ikke er kvalifisert for startlån. Utgangspunktet er at familien har et potensial for å bli selvhjulpen på sikt. Det legges samtidig til grunn at boutgiftene ved å eie vil være lavere enn å leie en tilsvarende bolig. I denne modellen blir startlån gitt av kommunen, og lånet løper avdragsfritt så lenge familien er avhengig av støtte fra NAV. Dersom husstanden ikke er økonomisk selvhjulpen innen utløpet av avtalt avdragsfri periode for startlånet, har kommunen opsjon på å kjøpe boligen til verdien av lånet og et eventuelt nedskrevet tilskudd.

MER INFO

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging

I *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging* fra 2019 angir regjeringen forventninger om at kommunene skal ivareta barn og unges interesser gjennom en samfunns- og arealplanlegging som skaper trygge, attraktive og aktivitetsfremmende by- og bomiljø. Kommunene skal sikre trygge og helsefremmende bo- og oppvekstmiljøer, frie for skadelig støy og luftforurensning.

Videre er det i *Nasjonale forventninger* påpekt at kommunene i sin planlegging motvirker og forebygger opphopning av levekårsutfordringer, og arbeider aktivt med tiltak for å styrke tjenester og iverksette nærmiljøtiltak i levekårsutsatte områder. I enkelte bydeler i noen av de større bykommunene har det likevel utviklet seg konsentrasjoner av innbyggere med til dels store og sammensatte levekårsproblemer. Her kreves det at de generelle velferdsordningene fungerer godt og møter utfordringene, og samordnes med innsats fra mange instanser og aktører, både statlige, kommunale, private og frivillige, for å få gode resultater. Gjennom de statlige områdesatsingene arbeides det godt på tvers av sektorer for å forbedre tjenester og nærmiljøkvaliteter der behovene er størst.

Tiltak 11**Områdesatsing***Kommunal- og moderniseringsdepartementet*

Dette er et samarbeidstiltak ledet av Kommunal- og moderniseringsdepartementet, med deltakelse fra seks andre departementer. Områdesatsing er et virkemiddel for å bedre miljø, boforhold og levekår i et geografisk avgrenset byområde med store levekårsutfordringer. Staten har i dag avtale med Oslo, Drammen, Stavanger og Bergen kommune om et samarbeid om områdesatsing i utvalgte områder. Områdesatsingen innebærer at relevante statlige tilskuddsordninger øremerkes og at tilskuddene og andre virkemidler koordineres og ses i sammenheng med kommunal innsats. *Meld. St. 18 (2016–2017) Berekraftige byar og sterke distrikt* la vekt på at områdesatsingene er viktige for å bidra til inkludering og likeverdige levekår i utsatte byområder. Områdesatsingene er tilpasset utfordringene i de enkelte områdene og kommunene har valgt ulike måter å innrette og organisere samarbeidet på. Felles for satsingene er at de skal bidra til en varig forbedring av tjenester og nærmiljøkvaliteter der behovene er størst.

I områdesatsingene arbeides det blant annet med:

- opprusting av bo- og nærmiljø, møteplasser og kulturaktiviteter
- bedre integrering av innvandrere
- bedre resultater i grunnskolen
- å redusere frafallet i videregående opplæring

- å få flere i arbeid
- å minske kriminaliteten
- å styrke folkehelsen

Områdesatsingene er en ekstrainsats som skal bidra til å utvikle nye arbeidsformer og metoder for oppgaveløsning, på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer. Områdesatsingene skal derfor ikke erstatte ordinær drift, men på sikt bidra til mer effektive og varige løsninger som er tilpasset behovene i disse områdene. Arbeidet gir viktige erfaringer som kan være nyttige for flere kommuner og statlige etater, og erfaringsoverføring mellom ulike sektorer og forvaltningsnivåer er derfor en sentral del av arbeidet. Noen kommuner har byområder med så store levekårsutfordringer at de ønsker statlig bistand. Kommunal- og moderniseringsdepartementet vurderer i samarbeid med relevante departementer om det er behov for en ekstraordinær statlig innsats. Samarbeidet forankres i en intensjonsavtale om langsiktig satsing. Intensjonsavtalen utarbeides i samarbeid mellom stat og kommune. Områdesatsingene er et spleiselag mellom opptil syv ulike departementer og kommunene. Departementene øremerker midler til områdesatsingene i de årlige bevilgningene gjennom statsbudsjettet. Det forutsettes et samarbeid der departementene setter av midler i de ordinære budsjettprosessene til områdesatsingene.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet koordinerer de statlige områdesatsingene. For mer informasjon se *Prop. 1 S (2020-2021) KMD* Programkategori 13.90.

66

Hvis du bor i et hus i et bra område. En annen person bor i et billigere område. Det er lettere å leve i det området med høy inntekt. Det kan være dårlig miljø i de billigere områdene og barna kan havne i trøbbel.

 REDD BARNAS BARNEHØRING

MER INFO**Regjeringen har satt ned et ekspertutvalg som skal se på utsatte byområder**

Regjeringen utnevnte 26. oktober 2018 et ekspertutvalg som skal utrede levekårs- og integreringsutfordringer i områder i og rundt de store byene i Norge. Utvalget skal levere en NOU innen utgangen av 2020.

Opphopning av levekårsutfordringer i områder i og rundt store byer er en utfordring i en rekke land i Europa. Personer med innvandrerbakgrunn er overrepresentert i disse områdene. Også i Norge ser vi tendenser til en slik utvikling, selv om bildet ikke er entydig.

Regjeringen har på bakgrunn av dette nedsatt et offentlig utvalg som skal gi en situasjonsbeskrivelse for tilstanden her i landet, drøfte mulige årsaker og faresignaler samt utarbeide forslag til tiltak.

Utvalget skal kartlegge omfanget av geografisk konsentrasjon av levekårsutfordringer i og rundt

de større byene i Norge. Sentrale levekårsutfordringer kan for eksempel være dårlig bomiljø, trangboddhet, arbeidsledighet, barnefattigdom, ungdomskriminalitet, frafall fra utdanning, dårlig helse og rusmiddelproblematikk. Utvalget skal beskrive eventuelle tendenser til etnisk og sosioøkonomisk segregering i barnehager, grunnskoler og videregående opplæring. Utredningen skal også belyse såkalte «nabolagseffekter», det vil si hvordan bosted og nabolag kan fremme eller hemme alle barn og unges utvikling og muligheter i livet.

Det skal gis en redegjørelse for og en vurdering av politikken og virkemidlene på området, både på statlig, regionalt og kommunalt nivå. Utvalget skal på bakgrunn av dette foreslå endringer i eksisterende virkemidler, strategier og nye tiltak. Disse skal bidra til å bevare åpne og inkluderende byer i et langsiktig perspektiv samt fremme trygge og gode boforhold, gode oppvekst- og levekår og gode forutsetninger for integrering.

03

Tidlig innsats i barnehage og grunnopplæring

Foto: Getty Images

INNLEDNING

Gode barnehager og skoler er grunnleggende for å sikre like muligheter og gode levekår for alle. Barnehage er det første, frivillige trinnet i utdanningsløpet, og barnehagedeltakelsen har økt betydelig de siste tiårene. I 2019 gikk 92 prosent av alle barn i alderen 1–5 år i barnehage. Det samlede forskningsgrunnlaget tilsier at gode barnehager er bra for barn. Barnehager av høy kvalitet viser entydig positive virkninger på bred basis (Van Huizen og Plantenga, 2018). Effektene ser ut til å være sterkest blant barn fra lavinntektsfamilier og barn med innvandrerbakgrunn, noe som gjør barnehagene til et viktig sosialt

66

Man tenker mye på det som skjer hjemme og penger, og da er det ikke så lett på skolen

REDD BARNAS BARNEHØRING

utjevnenende verktøy (2018; Drange og Telle, 2010). En norsk undersøkelse fra 2015 så på psykisk helse hos over 75 000 barn fra de var i snitt 1,5 år gamle og i tre år fremover. Funnene viste at angst og depresjon øker blant barn i lavinntektsfamilier når familien får økonomiske vansker, men at barnehager av høy kvalitet har en beskyttende effekt for disse barna (Zachrisson og Dearing, 2015). En litteraturoppsummering fra 2017 viser at gode barnehager reduserer mange andre risikofaktorer for psykiske helseplager, og at barnehage gir gunstige effekter på kognitive ferdigheter som språk og motorikk, og på ikke-kognitive ferdigheter som helse, sosial og emosjonell modenhet, hyperaktivitet og aggressiv atferd (Boca m.fl., 2017).

Barn med innvandrerbakgrunn er overrepresentert i gruppen barn som vokser opp i lavinntekt, noe som ofte skyldes at mødrene ikke er yrkesaktive i like stor grad som øvrige mødre i Norge. For at kvinner med innvandrerbakgrunn raskere skal kunne komme i gang med introduksjonsprogrammet eller andre tiltak som vil gjøre dem bedre kvalifisert for yrkeslivet, er det viktig med god tilgang til barnehage for barna. Dagens moderasjonsordninger bidrar til dette. I tillegg

66

En norsk undersøkelse fra 2015 så på psykisk helse hos over 75 000 barn fra de var i snitt 1,5 år gamle og i tre år fremover.

viser studier at tidlig barnehagestart gir mødrene bedre arbeidsmarkedsmuligheter (Umblis, 2020).

Grunnopplæringen omfatter den obligatoriske 10-årige grunnskolen og den frivillige videregående opplæringen. 98 prosent av 16-åringene som avsluttet grunnskolen våren 2019, var i videregående opplæring 1. oktober samme år. Det var om lag lik fordeling på studieforberedende program og yrkesfaglige program.

UTFORDRINGER

Barn i lavinntektsfamilier og/eller med innvandrerbakgrunn går i mindre grad i barnehage

Et godt barnehagetilbud bidrar til god utvikling og et godt grunnlag før skolestart. For minoritetsspråklige barn kan barnehagen bidra til en god norskspråklig utvikling før skolestart. Det kan være ulike årsaker til at familier med innvandrerbakgrunn ikke ønsker å bruke barnehage. Regjeringen er opptatt av å redusere årsaker som bunner i økonomi, mangel på informasjon om hva barnehagetilbudet går ut på eller praktiske problemer med å finne ut av søkeprosess og moderasjonsmuligheter.

Barn i lavinntektsfamilier og/eller med innvandrerbakgrunn går i mindre grad i skolefritidsordningen/aktivitetsskolen

Kommunene er pålagt å ha et tilbud om skolefritidsordning (aktivitetsskole i Oslo) før og etter skoletid for 1.–4. trinn, og for barn med særskilte behov på 5.–7. trinn. Kommunene kan kreve at kostnadene blir dekket gjennom foreldrebetaling, noe som bidrar til at det er store variasjoner i hvilket beløp som kreves. Kommunen kan velge å dekke deler av kostnadene selv, eller gi moderasjoner, som søskenmoderasjon. Undersøkelser har vist at familier med lav inntekt bruker SFO i mindre grad enn andre (Moafi og Bjørkli, 2011; Wendelborg m.fl., 2018). Dette kan frata barna muligheten til å utvikle vennskap og praktisere norsk språk i lek med andre barn.

Barn fra lavinntektsfamilier har dårligere læringsutbytte i skolen

Skolen skal gi alle barn gode læringsmuligheter, men vi vet at barn fra lavinntektsfamilier skårer dårligere på skolerresultater (Kunnskapsdepartementet, 2019). Mange elever starter i videregående opplæring med et svakt faglig grunnlag, og de står i fare for enten å falle fra underveis eller ikke å gjennomføre med bestått resultat.

Dette gir igjen økt risiko for manglende tilknytning til arbeidslivet og dermed utenforskap.

Elever med innvandrerbakgrunn har større risiko for dårlig læringsutbytte

Barn med innvandrerbakgrunn er overrepresentert når det gjelder å vokse opp i lavinntekt, og de kan i tillegg oppleve å få dårligere læringsutbytte blant annet på grunn av svake norskerferdigheter. I følge årsrapporten fra områdesatsingen i Groruddalen i Oslo, ligger andelen skolestartere i området som får ekstra opplæring i norsk på om lag 50 prosent. Dette til tross for at mange av barna har gått i barnehage. Resultatene fra de nasjonale prøvene i grunnskolen viser at elever som selv har innvandret eller er norskfødte med innvandrerforeldre, er overrepresentert på de to laveste mestringsnivåene. Botid har mye å si for innvandrerne – de som har bodd i Norge i 5–6 år nærmer seg nivået

til de som er norskfødte med innvandrerforeldre. Når det gjelder grunnskolepoeng, altså snittet av alle standpunkt- og eksamenskarakterer ved avslutningen av 10. klasse, så har elever med innvandrerbakgrunn i snitt lavere poengsum enn øvrige elever (Kunnskapsdepartementet, 2019).

Ungdom fra lavinntektsfamilier gjennomfører videregående opplæring i mindre grad enn andre

Forskning viser at det å fullføre videregående opplæring er en av de viktigste faktorene for å forhindre fremtidig utenforskap (Campbell, 2015; Markussen, 2016; NOU 2019:2). En kunnskapsoversikt fra Fafo i 2019 påpeker at det for enkelte boområder ser ut til å være et samspill mellom befolkningens sosioøkonomiske bakgrunn, lav inntekt, lav utdanningsbakgrunn, lav arbeidstilknytning, høy grad av trygdebruk og mange med innvandrerbakgrunn. Ulempene kan forsterke hverandre på en uheldig måte (Strand og Kindt, 2019). Kunnskapsoversikten viser at det ikke er tilfeldig hvem som ikke klarer å fullføre videregående opplæring. Gutter og/eller elever fra familier der foreldrene har lav sosioøkonomisk status, faller oftere fra enn andre.

Barn i barnevernet har større risiko for utfordringer med skolegangen

Vi vet at barn som mottar hjelp fra barnevernet eller er under barnevernets omsorg, har særskilte utfordringer, blant annet knyttet til oppfølging av skolegang. Barn i barnevernet presterer dårligere i skole- og utdanningsammenheng enn andre, samtidig som utdanning er av stor betydning for å lykkes i voksenlivet (NOU 2009: 10 Fordelingsutvalget). I 2014 innledet det daværende Barne- og likestillingsdepartementet en skolesatsing for å bidra til å skape en bedre skole- og utdannings situasjon for barn i barnevernet. Viktige mål med skolesatsingen er både

Skolen maser hele tiden, du må ha blyanter, passer, alle linjaler, viskelær, blyantspisser, spesialpakke tusjer. *Vi må betale!*

REDD BARNAS BARNEHØRING

Foto: Jeswin Thomas (Unspøst)

66

Jeg sa jeg ikke kunne være med, men egentlig var det sånn at vi ikke hadde penger til å kjøpe det jeg måtte ha med på klasseturen.

REDD BARNAS BARNEHØRING

å øke oppmerksomheten om og prioriteringen av skole og utdanning for barn i barnevernet.

Gratisprinsippet for grunnskole og videregående opplæring er ikke alltid tydelig

I en del innspill til denne strategien blir det påpekt at gratisprinsippet ikke alltid er så tydelig for familier med lav inntekt, og at egenandeler og dugnader kan virke ekskluderende. Opplæringslovutvalget, som ble oppnevnt i 2017, foreslår i sin NOU 2019:23 *Ny opplæringslov* å videreføre opplæringsloven § 2–15 om rett til gratis offentlig grunnskoleopplæring med noen språklige endringer. Utvalget sier at det i utgangspunktet burde være unødvendig å lovfeste kravet om gratis offentlig grunnskoleopplæring, og viser til kravene i barnekonvensjonen. Utvalget erfarer imidlertid at foreldre – også etter lovendringen som trådte i kraft i 2003 – fortsatt opplever økonomisk press som følge av aktiviteter som gjennomføres i regi av grunnskolen. Videre skriver utvalget at gratis offentlig grunnskoleopplæring er avgjørende for mange

barn i Norge, for at barna skal oppleve en likeverdig og inkluderende opplæring. Dette kan dreie seg om gratis skrivesaker, kladdebøker, elektronisk utstyr og turer. Utvalget foreslår også å videreføre bestemmelsen om gratisprinsippet i videregående opplæring, jf. opplæringsloven § 3–1, med noen språklige endringer for å forenkle og klargjøre bestemmelsen. NOU 2019:23 *Ny opplæringslov* ble levert 13. desember 2019 og vil bli fulgt opp av Kunnskapsdepartementet.

Alle elever med ungdomsrett i videregående opplæring får et årlig utstyrsstipend, der beløpet avhenger av utdanningsprogram, ikke av foreldres inntekt. Fra høsten 2020 har regjeringen innført en ny struktur for utstyrsstipend i videregående opplæring, med fire satser i stedet for tre. Hensikten er å treffe bedre på de reelle kostnadene den enkelte elev har på ulike programfag, og regjeringen økte i endringen samlet tildeling til stipendet med 20 millioner kroner.

MER INFO

Arbeid med universelle tiltak som kommer barn og unge i lavinntektsfamilier til gode

1

Regjeringen gjennomfører en rekke tiltak av universell karakter som vi vet vil komme barn og unge fra lavinntektsfamilier til gode i stor grad.

Følgende kan nevnes:

- Skjerpet pedagognorm og innføring av bemanningsnorm i barnehagen fra høsten 2018 skal føre til høyere pedagogtetthet og voksentetthet, og dermed bidra til å styrke både barnehagens omsorg for barna og det pedagogiske tilbudet.
- Innføring og skjerping av lærernorm i skolen skal gi færre elever per lærer, og dermed styrke muligheten til å støtte den enkelte elev.
- Innsatsen mot mobbing og for et godt og inkluderende læringsmiljø skal redusere risikoen for å bli utsatt for mobbing og krenkelser og sikre trivsel og læring.
- Kompetansehevende tiltak for alle ansatte i barnehage og skole skal bidra til et bedre tilbud til alle barn og unge.
- Tilpasset undervisning og spesialpedagogiske tiltak i barnehage og skole skal gi støtte til barn og unge med særskilte utfordringer og behov. I denne sammenheng vises det til oppfølgingen av Meld. St. 6 (2019–2020) *Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO*, som ble lagt frem i november 2019, jf. Innst. 188 S (2019–2020). Meldingen blir fulgt opp av Kunnskapsdepartementet. Meldingen omfatter også minoritetsspråklige barn/elever.
- Fagfornyelsen i grunnopplæringen, med det nye læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 (LK20), blir innført fra høsten 2020. Det skal bidra til en bedre opplæring for alle elever. Det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring skal bidra til at elevene utvikler kompetanse som gjør dem i stand til å ta ansvarlige livsvalg, og til å kunne forstå og kunne påvirke faktorer som har betydning for mestring av eget liv. Kunnskap om forbruk og personlig økonomi er en del av dette.
- Tilskuddsordninger for svømming i barnehage og svømmeopplæring for nyankomne elever skal både bidra til større trygghet i vann og mulighet for fritidsaktiviteter med jevnaldrende.
- Støtte til leirskoleopphold og andre skoleturer skal fjerne økonomiske hindringer for deltakelse på linje med andre.

Mål

- Ingen barn skal måtte stå utenfor et barnehagetilbud på grunn av familiens økonomi
- Ingen elever skal måtte stå utenfor et tilbud om skolefritidsordning/aktivitetsskole på grunn av familiens økonomi
- Tidlig innsats skal sikre at elever som strever, raskt får hjelp og kan oppleve mestring og læring
- Minoritetsspråklige barn og unge skal få et godt norsk-språklig grunnlag for å få bedre læringsutbytte
- Barn under barnevernets omsorg skal få en bedre tilpasset skolegang
- Frafallet i videregående opplæring skal forebygges bedre
- Gratisprinsippet for grunnskole og videregående opplæring skal tydeliggjøres

Tiltak

Tiltak 12

Redusere økonomiske hindre for bruk av barnehage

Kunnskapsdepartementet

Det er innført tiltak for å gjøre det enklere for lavinntektsfamilier å velge å la barnet gå i barnehage. Det nasjonale minstekravet til redusert foreldrebetaling i barnehage har per 1. januar 2020 en inntektsgrense på 574 759 kroner. Den nasjonale ordningen med gratis kjernetid i barnehage, 20 timer per uke for 2–5-åringer har per 1. august 2020 en inntektsgrense på 566 100 kroner. Når det gjelder dokumentasjon av inntekt, så er søkeprosessen forenklet ved at kommunene har fått mulighet til å hente ut nødvendige opplysninger fra Skatteetaten og Folkeregisteret. Regjeringen ønsker å videreføre moderasjonsordningene for å gi flere barn fra lavinntektsfamilier mulighet til å gå i barnehage.

Tiltak 13

Redusere økonomiske hindre for bruk av skolefritidsordningen/aktivitetsskolen

Kunnskapsdepartementet

Regjeringen vil innføre ordninger med redusert foreldrebetaling og gratis opphold på SFO/AKS etter skoletid for barn av foreldre med lav inntekt. 1. august 2020 ble det innført en nasjonal ordning for redusert foreldrebetaling i SFO for 1. og 2. trinn. Ingen husholdninger skal betale

mer enn 6 prosent av bruttointekten sin for en SFO-plass. Regjeringen foreslår i 2021 å utvide inntektsgradert foreldrebetaling i SFO ved offentlige skoler til også å gjelde 3. og 4. trinn, samt å opprette en tilskuddsordning for SFO ved friskoler slik at de kan tilby det samme. I tillegg foreslås det midler til å prøve ut gratis SFO for familier med lav inntekt i utvalgte kommuner.

Tiltak 14

Styrke tidlig innsats i barnehage og skole for å sikre et godt og helhetlig tilbud til alle barn

Kunnskapsdepartementet

Elevenes faglige utvikling har sterk sammenheng med familiens sosioøkonomiske bakgrunn. Skolen har derfor en viktig oppgave når det gjelder sosial utjevning og det å gi alle barn et best mulig grunnlag for videre utdanning og arbeidstilknytning.

Gjennom tidlig innsats i barnehage og skole skal barn og unge som strever, få bedre læringsutbytte. Innsatsen er spredt over et bredt felt, og oppfølgingen av Meld. St. 6 (2019–2020) *Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO* er viktig i denne sammenheng. I meldingen presenterer regjeringen konkrete tiltak for å bedre utdanningssystemet og sikre at barn og unge får et godt og helhetlig tilbud i barnehagen og grunnskolen.

Tiltak 15**Styrke minoritetsspråklige barns muligheter til å lære norsk før skolestart***Kunnskapsdepartementet*

Minoritetsspråklige barn går i mindre grad i barnehage enn øvrige barn, selv om forskjellen er blitt mindre for hvert år. Det kan være ulike årsaker til at familier med innvandrerbakgrunn ikke ønsker å bruke barnehage. Regjeringen er opptatt av å redusere årsaker som bunner i økonomi, mangel på informasjon om hva barnehagetilbudet går ut på eller praktiske problemer med å finne ut av søkeprosess og moderasjonsmuligheter.

En viktig grunn til å øke andelen minoritetsspråklige barn i barnehage er at barna vil få bedre muligheter til å lære norsk på et tidlig stadium. All forskning viser at det er en fordel å bli introdusert for annenspråksinnlæring tidlig, og at dette ikke går på bekostning av morsmålet. Det å beherske norsk er viktig for resten av utdanningsløpet og for senere deltakelse i arbeidsliv og samfunnsliv. I tillegg til å styrke rekrutteringen av minoritetsspråklige barn til barnehage, vil regjeringen også styrke språkopplæringen i barnehagen. Formålet er å gi minoritetsspråklige barn et godt norskspråklig grunnlag før skolestart. Dette inkluderer å innføre en plikt for kommunen til å vurdere alle barns norskkunnskaper før skolestart for å identifisere barn som har behov for nærmere kartlegging av sine norskkunnskaper. Utdanningsdirektoratet har fått i oppdrag å utvikle et gratis, kvalitetssikret verktøy for språkkartlegging med veiledningsmaterie, jf. Meld. St. 6 (2019–2020).

Tiltak 16**Gi barn i asylmottak bedre mulighet til å få gå i barnehage***Kunnskapsdepartementet*

Barn på flukt er en sårbar gruppe, og tiden i asylmottak er en viktig fase i deres liv. I denne perioden er det viktig at barna får støtte i en vanskelig situasjon, og en god start på livet i Norge dersom familien får oppholdstillatelse. Et barnehagetilbud kan bidra til at barna får komme ut av mottaket noen timer for å leke og lære sammen med andre barn. Det er gjennom de senere årene lagt økonomisk til rette for at vertskommunen kan tilby heltidsplass for 2–5-åringer og gratis kjernetid for ettåringer. Regjeringen vil legge til rette for at barn i asylmottak kan få gå i barnehage, uavhengig av status for familiens oppholdstillatelse, og på sikt gi rett til barnehageplass for alle barn i mottak.

Tiltak 17**Gi et bedre tilbud til nyankomne elever***Kunnskapsdepartementet*

Elever som nylig er kommet til Norge som innvandrere har ofte større faglige utfordringer enn andre. Regjeringen vil øke kunnskapen om hvilke opplæringstiltak eller organisering av opplæring for nyankomne elever som gir best effekt på læringsutbytte. Det er satt i gang et forprosjekt som blant annet skal foreslå opplæringsmodeller som i størst mulig grad skal kunne effekt-evalueres på et høyt evidensnivå. Prosjektet gjennomføres i samarbeid mellom Fafo og NIFU.

Målrettet bruk av opplæring på elevenes morsmål kan bidra til faglig utvikling parallelt med at de lærer norsk. Kunnskapsdepartementet viderefører høsten 2020 et pilotprosjekt med

nettbasert opplæring i språk og fag for minoritetsspråklige elever (fleksibel opplæring). Prosjektet videreføres til ordinær drift. Tiltaket innebærer tospråklig opplæring gitt som fjernundervisning, i kombinasjon med ordinær undervisning. Dette er for elever som ikke har tilgang til tospråklige lærere lokalt. Prosjektet drives av Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring ved OsloMet i samarbeid med Utdanningsdirektoratet.

MER INFO**Satsing for å gi barn under barnevernets omsorg en bedre tilpasset skolegang**

Fra 2014 har regjeringen hatt en egen satsing for å bidra til å skape en bedre skole- og utdannings-situasjon for barn i barnevernet. Viktige mål med skolesatsingen er både å endre holdninger til, øke oppmerksomheten om og prioriteringen av skole og utdanning for barn i barnevernet. Satsingen gjennomføres av Bufdir og er forankret i tillegg nr. 3 til tildelingsbrev 2014.

Skolesatsingen har medført at alle statlige og private barnevernsinstitusjoner har fått en skoleansvarlig. Det nye hjelpetiltaket «Skolelos» testes ut i 2020 i tre barnevernstjenester i 13 kommuner. Målgruppen for tiltaket er unge i alderen 12–18 år som har behov for støtte til å mestre skolehverdagen. Målet med tiltaket er å bedre skolesituasjonen og hindre frafall fra videregående opplæring. Utprøvingen viser opplevd nytte både for de i målgruppen og ansatte som har gjennomført opplæringen og tatt skolelosmodellen i bruk. Bufdir har også lansert et e-læringsprogram om skole og to kurs om skole og barnevern. Det ene kurset er rettet mot ansatte i skolen og kommunal barnevernstjeneste. Det andre kurset er rettet mot ansatte på barnevernsinstitusjon.

Tiltak 18**Redusere frafall i videregående opplæring***Kunnskapsdepartementet*

Lied-utvalget ble nedsatt av Kunnskapsdepartementet i 2017 for å vurdere styrker og svakheter ved videregående opplæring og foreslå endringer i strukturen, organiseringen og fagsammensetningen i opplæringen. Utvalget har levert to utredninger i henholdsvis 2018 og 2019: NOU 2018: 15 *Kvalifisert, forberedt og motivert* og NOU 2019: 25 *Med rett til å mestre. Struktur og innhold i videregående opplæring*. Utvalget foreslår blant annet at retten til videregående opplæring skal utvides. Utvalget foreslår flere tiltak som skal hjelpe elevene til å mestre opplæringen slik at de blir kvalifisert for videre utdanning, arbeidslivet og aktiv samfunnsdeltakelse. Utvalget foreslår også at det tas flere grep for å tilrettelegge for voksnes deltakelse i videregående opplæring som svar på arbeidslivets økende behov for kompetanse. Kunnskapsdepartementet er i gang med oppfølgingen av utredningene, og vil legge frem en stortingsmelding om videregående opplæring i et livslangt læringsperspektiv våren 2021.

Tiltak 19**Følge opp gratisprinsippet for grunnskole og videregående opplæring***Kunnskapsdepartementet*

Kunnskapsdepartementet vil i sin oppfølging av NOU 2019:23 *Ny opplæringslov* vurdere språklige endringer for å forenkle og klargjøre dagens bestemmelser om gratis offentlig grunnskoleopplæring og videregående opplæring.

04

Økt deltakelse og inkludering i fritidsaktiviteter

INNLEDNING

Å delta på fritidsaktiviteter er viktig for barn og unge, og er av stor betydning for en god oppvekst. Fritidsarenaer gir barn og unge mulighet til å utvikle sosiale ferdigheter, vennskap og nettverk (Hyggen m.fl., 2018: 78). Videre er deltakelse i fritidsaktiviteter viktig for sosial inkludering, og god fysisk og mental helse. I Norge er andelen barn og unge som deltar i fritidsaktiviteter svært høy. I Ungdata-undersøkelsen fra 2019 oppga ni av ti av ungdomsskoleelever og elever i videregående skole at de er eller har vært med i en fritidsorganisasjon etter at de fylte 10 år (Bakken, 2019a). Barn og unge som har foreldre med høy inntekt og høy utdanning, deltar oftere i fritidsaktiviteter enn andre barn.

Det å stå utenfor fritidsaktiviteter kan derfor være ekstra sårbart og ekskluderende for barn og unge som ikke har anledning til å delta på grunn av manglende økonomiske og sosiale ressurser i familien. Barn og unge forteller selv om sosialt stigma og skam knyttet til at familien har dårlig råd. For barn og unge kan dette føre til at de får tilgang til færre fellesskaps- og utviklingsarenaer og en opplevelse av å ikke passe inn i ulike typer fritidsaktiviteter.

Fritidsaktiviteter er sentrale mestringsarenaer for barn og unge. Deltakelse i ulike aktiviteter utenfor de formelle oppvekstarenaene bidrar til opplevelser og læring i fellesskap med andre barn. Fritidsarenaer bidrar også til å forberede barn og unge for deltakelse på mer formelle arenaer senere i livet. Frivillige organisasjoner innen idrett, kunst og kultur tilbyr noe av de viktigste fritidsaktivitetene for barn og unge i Norge (Enjolras m.fl., 2012) og er viktige arenaer for fysisk, kulturell og sosial kapital. Fritidsklubber, ungdomsklubber og åpne møteplasser er også svært populære fritidsarenaer for barn og ungdom, og ble av ungdomspanelet trukket frem som en av panelets viktigste hjertesaker.

Fritidsarenaer, og da særlig barne- og ungdomsorganisasjoner styrt av unge selv, kan også fungere som skoler i demokrati (Fladmoe og Ødegård, 2017). Barn og unge som ikke har mulighet til å delta i fritidsaktiviteter kan derfor gå glipp av de mange fordelene ved å delta på denne arenaen.

MER INFO

Hvile og fritid

Artikkel 31 – FNs barnekonvensjon

1. Partene anerkjenner barnets rett til hvile og fritid og til å delta i lek og fritidsaktiviteter som passer for barnets alder og til fritt å delta i kulturliv og kunstnerisk virksomhet.
2. Partene skal respektere og fremme barnets rett til fullt ut å delta i det kulturelle og kunstneriske liv og skal oppmuntre tilgangen til egnede og like muligheter for kulturelle, kunstneriske, rekreasjons- og fritidsaktiviteter.

UTFORDRINGER

Sosial ulikhet i deltakelse

Årsakene til sosial ulikhet i deltakelse blant barn og unge er sammensatte. Hva som er den viktigste årsaken til at barn og unge fra lavinntektsfamilier i mindre grad deltar i organiserte fritidsaktiviteter enn andre jevnaldrende, er vanskelig å peke på (Hyggen m.fl., 2018). Forskning på området viser at det er en sammenheng mellom oppvekst i familier med høy inntekt og deltakelse i idrett og organiserte fritidsaktiviteter, og at det også er høyere grad av deltakelse blant voksne som vokste opp i familier med høy inntekt (Hyggen m.fl., 2018). I tillegg til familieressurser ser man også at det er ulikhet

i deltakelse blant enkelte grupper barn og unge. Barn og unge med funksjonsnedsettelse, barn med innvandrerbakgrunn, og da særlig jenter med innvandrerbakgrunn, deltar også i mindre grad i fritidsaktiviteter enn andre barn.

En oppvekst i lavinntekt kan påvirke barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter på flere måter. Mange frivillige organisasjoner forutsetter foreldreengasjement, og foreldrefrivillighet og sosiale nettverk har en klar betydning for barn og unges deltakelse (Eimhjellen m.fl., 2017). Familier med svak økonomi består ofte av enslige forsørgere, noe som kan påvirke både betalingssevne og foreldres kapasitet til å engasjere seg i barnas fritidsaktiviteter. Mange fritidsaktiviteter forutsetter også transport til og fra aktiviteten, noe som kan virke ekskluderende for barn fra familier med dårlig råd. I tillegg til økonomiske virkemidler bør kommuner, frivillige organisasjoner og fritidsaktører ha gode verktøy for hvordan de lokalt kan legge til rette for deltakelse på fritids-, kultur- og idrettsarenaer for barn og unge fra lavinntektsfamilier. Det er også viktig at informasjon om fritidstilbud er tilgjengelig på flere språk. I tillegg er det viktig at eksisterende informasjon gjøres tilgjengelig og når frem til målgruppen. I innspillene til strategien trakk ungdomspanelet frem relevante fritidstilbud og lokaler som en viktig barriere for

deltakelse. Panelet mente også at det i større grad bør legges til rette for uorganiserte fritidsaktiviteter.

De største forskjellene i deltakelse knyttet til sosioøkonomiske faktorer finner man ved deltakelse i idrettslag (Bakken, 2019b). I idretten er det en klar sammenheng mellom foreldrenes utdannings- og inntektsnivå og barn og unges deltakelse. En rapport om økonomi som barriere for idrettsdeltakelse peker på profesjonalisering av idretten, medlemskontingenter, arrangementskostnader og utstyrskostnader som viktige kostandsdrivere i barne- og ungdomsidretten (Oslo Economics, 2020). Ungdom fra lavere sosiale lag slutter også tidligere med idrett enn andre jevnaldrende, et mønster som også sees innen korps, kor og orkester, og ved kulturskole/musikkskole. Jenter med innvandrerbakgrunn er særlig underrepresentert i idretten, og har lavere deltakelse sammenlignet med jevnaldrende jenter og gutter med innvandrerbakgrunn. Etter idretten utgjør fritidsklubber den største fritidsarenaen. Her sees en motsatt forskjell i deltakelse. Barn og unge med foreldre med lavere sosioøkonomisk bakgrunn deltar i større grad enn andre barn og unge. I Oslo er ungdom med foreldre med minoritetsbakgrunn overrepresentert i fritidsklubbene (Lie Andersen og Seland, 2019).

MER INFO

Fritidsklubber, ungdomshus og åpne møteplasser

Fritidsklubbene er den nest største fritidsaktiviteten for ungdom etter den organiserte idretten (Bakken, 2019a). Om lag 100 000 barn og unge deltar i dag på ulike typer fritidsklubber. Barn og unge som tar i bruk tilbudet utgjør 31 prosent av ungdomsskoleelevene og 15 prosent av elever i videregående opplæring. I 2018 var det registrert 672 fritidsklubber i Norge. På tross av at det ikke er lovpålagt driver likevel nesten 80 prosent av kommuner en eller flere åpne møteplasser for ungdom.

NOVA- rapporten «Fritidsklubbene i et folkehelseperspektiv» fra 2019 (Lie Andersen og Seland) viser at fritidsklubbene når alle typer ungdom, men at ungdom fra lavinntektsfamilier, minoritetsungdom og ungdom med sosialt svake relasjoner til foreldre og skole er overrepresentert blant deltakerne.

Fritidsklubbene er ikke-kommersielle tilbud som er gratis eller svært rimelige, uten politiske, ideologiske eller religiøse krav for deltakelse. Felles for ulike typer fritidsklubber, ungdomshus og andre åpne møteplasser for ungdom, er at de har sprunget ut av sentrale verdier som

forebygging, fellesskap, felles aktiviteter og integrasjon av ulike interessegrupper, aldersgrupper og ulike ungdomskulturelle uttrykk. Klubbene gir mulighet til samvær og aktivitet på deltakernes egne premisser, og skal være et trygt og inkluderende miljø der ungdommer opplever mestring og tilhørighet.

Fritidsklubbene skal ha en forebyggende funksjon og inneholder ofte tilbud der ungdom kan drive med aktiviteter sammen. Eksempler på dette kan være aktiviteter som dans, kunst og musikk. Ansatte i fritidsklubber og ungdomshus er ofte utdannet som barne- og ungdomsarbeidere, barnevernspedagoger, sosionomer og kulturarbeidere. De skal være trygge voksne, veilede og ha tid til å lytte og snakke med ungdommene.

Mange av fritidsklubbene både drives og finansieres av kommunen, men det finnes i dag også ulike tilskudds- og støtteordninger som både kommunene, fritidsklubber og andre åpne møteplasser kan søke på, som for eksempel *Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn – åpne møteplasser* og *Nasjonalt tilskuddsordning for å inkludere barn og unge*.

De største forskjellene i deltakelse knyttet til sosioøkonomiske faktorer finner man ved *deltakelse i idrettslag*.

BAKKEN 2019B

Innsats for å senke terskler for deltakelse

Studier har vist at ulikhet i deltakelse varierer betydelig mellom ulike deler av frivilligheten (Fladmoe og Ødegård, 2017). For å øke deltakelsen til barn og unge som vokser opp i lavinntektsfamilier må de ulike barrierene som hindrer deltakelse reduseres. Dette gjelder økonomiske barrierer, men også øvrige barrierer som påvirker og opprettholder ulikhet i deltakelse. Kommunene har en særlig viktig koordinerende rolle i dette arbeidet. For å lykkes med dette arbeidet må flere aktører samarbeide. Kommunale myndigheter er tett på sine lokalsamfunn og kan iverksette målrettede tiltak i samarbeid med frivillige organisasjoner og andre relevante aktører. ALLEMED er utviklet av Nasjonal dugnad mot fattigdom og utenforskap, og gir både kommuner og frivillige organisasjoner konkrete verktøy for å bidra til økt deltakelse og inkludering i fritidsaktiviteter. Inkluderende arenaer for medvirkning og innflytelse er også viktig og stimulerer til engasjement og ansvar. Eksempler på slike arenaer kan være ungdomsråd eller barne- og ungdomsorganisasjoner.

Kulturdepartementet og Barne- og familiedepartementet gir gjennom brede ordninger til frivillige organisasjoner økonomiske rammevilkår som setter de i stand til å rekruttere og bevare et mangfold av deltakere og frivillige. Ordningene gir også frivillige organisasjoner rom for å iverksette lokale og fleksible løsninger for å øke deltakelse i aktiviteter for barn og unge som vokser opp i lavinntektsfamilier. Eksempler på slike ordninger er merverdikompensasjonsordningen, den nasjonale grunnstøtten til barne- og ungdomsorganisasjonene og Frifond. Samtidig gis det støtte til målrettede tiltak for å senke terskler for deltakelse og rekruttere flere barn og unge inn i organiserte aktiviteter og fellesskap. Dette kan blant annet være tilskudd til ulike ferie- og fritidsaktiviteter, inkluderingstiltak eller utstyrssentraler. De brede, universelle ordningene og de mer målrettede tiltakene virker også sammen, og begge er nødvendige for å nå strategiens mål på området.

MER INFO

Barn og unges medvirkning

Oppdrag 31 – Redd Barna

For å forstå hva som står i veien for et inkluderende fritidstilbud er det viktig at lokale myndigheter, skoler og ikke minst fritidstilbud samarbeider med barn og unge selv, og undersøker hva de opplever som hindringer i sin hverdag.

Gjennom arbeidet med *Oppdrag 31* har Redd Barna løftet frem temaer fra ungdommene som gikk igjen i alle kommunene.

Rapporten fremhever følgende barrierer:

- Transport
- Penger
- Prestasjonspress og psykisk helse
- Tilgjengelighet og inkludering
- Mangel på møteplasser

Rapporten *Oppdrag 31* er utarbeidet for å inspirere andre kommuner til å gjennomføre medvirkningsprosesser i sine kommuner, enten det gjelder inkluderende fritidsarenaer eller andre tema som opptar barn og unge.

MER INFO

Kulturskolen

Alle kommuner skal ha et kulturskoletilbud til barn og unge, enten alene eller i samarbeid med andre kommuner, jf. opplæringslova § 13–6. De vanligste aktivitetene i kulturskolen er musikk, dans, teater, visuelle kunsthøgskole, skapende skriving og nysirkus, men det finnes også kommuner som tilbyr kulturminnevern og husflidsteknikker. Kulturskolene er både eid og drevet av kommunene, og det er kommunene selv som bestemmer innhold og omfang av tilbudet i sine skoler.

I Granavolden-plattformen, tiltak 10.23, står det at regjeringen vil legge til rette for samarbeid mellom kulturskolene, skolefritidsordninger og frivilligheten, og på denne måten sikre flere barn tilgang til kulturskolene gjennom økt tilgjengelighet og gode ordninger for lavinntektsfamilier.

Kulturskolen er et viktig tema i den kommende stortingsmeldingen om barne- og ungdomskultur.

Mål

- Alle barn og unge skal ha mulighet til å delta i minst én organisert fritidsaktivitet
- Redusere barrierene for deltakelse i fritidsaktiviteter hos barn og unge i lavinntektsfamilier
- Bedre tilrettelegging for samlet lokal innsats, forankring og samarbeid mellom kommunale instanser, frivillige organisasjoner og andre relevante aktører for å sikre en inkluderende fritid
- Kommuner og frivillig sektor skal ha tilgang til gode verktøy og kunnskap om hvordan de lokalt kan legge til rette for deltakelse på fritidsarenaer

Tiltak

Tiltak 20

Videreføre og utvide prøveprosjekt med nasjonal fritidskortordning for barn fra 6 til fylte 18 år

Barne- og familiedepartementet

Økt økonomisk ulikhet og høye utgifter knyttet til organiserte fritidsaktiviteter er to årsaker til at barn og unge i dag står utenfor organiserte fritidsaktiviteter. Regjeringen har satt i gang et prøveprosjekt med fritidskortordninger for barn fra 6 til fylte 18 år som kan benyttes til dekke deltakeravgift til faste, organiserte fritidsaktiviteter. Målet med ordningen er at flere barn og unge får mulighet til å delta i fritidsaktiviteter sammen med jevnaldrende. I innspillene fra ungdomspanelet ble fritidskortet trukket frem som et positivt tiltak.

I 2019 ble det satt i gang et pilotforsøk med fritidskortordninger i Arendal og Vadsø kommune, og høsten 2020 skal det settes i gang et prøveprosjekt i ytterligere 10 kommuner. Formålet med prøveprosjektet er å finne ut hvordan en nasjonal fritidskortordning kan innrettes på en treffsikker og effektiv måte som reduserer barrierer og bidrar til økt deltakelse. Kommunene oppfordres til å legge på en lokal andel, og det er opp til kommunene å velge hvordan de lokale midlene fordeles på barna. Arendal kommune har for eksempel etablert en *Fritidskortet Pluss* ordning som retter seg mot lavinntektsfamilier som har behov for støtte utover den generelle ordningen. For at fritidskortet skal være inkluderende og

tilgjengelig må ordningen være ubyråkratisk, universelt utformet og enkel å ta i bruk. Bufdir arbeider for å utvikle en felles teknisk løsning for fritidskortet som kommunene kan benyttes av kommunene.

I statsbudsjettet for 2021 foreslår regjeringen 120 millioner kroner til å videreføre og utvide prøveprosjektet med nasjonal fritidskortordning til flere kommuner.

MER INFO

Posebyen kulturskole, Blå Kors Norge

I 2019 fikk Blå Kors tilskudd gjennom *Nasjonal tilskuddsordning for inkludering av barn og unge* til sin alternative kulturskole i Kristiansand kommune, med rekruttering fra fire omkringliggende kommuner. Tiltaket er et alternativ til den kommunale kulturskolen da de tilbyr gratis musikkundervisning til 80 deltakere som faller utenfor på grunn av sosiale og økonomiske utfordringer. Det tilbys enkeltundervisning eller samspill en time per uke, og deltakerne får også mulighet til å delta på prosjekter, workshops og konserter. I tillegg til undervisning i musikk, arrangeres det elevkonserter og ulike sosiale aktiviteter som bowling og pizzakvelder. Tiltaket har et godt samarbeid med kommunen, Kristiansand Kulturskole og andre relevante instanser, og fremstår svært målrettet mot ordningens målgruppe.

Tiltak 21

Styrke og videreutvikle *Nasjonal tilskuddsordning for å inkludere barn og unge* *Barne- og familiedepartementet*

Tilskuddsordningen (tidligere *Nasjonal tilskuddsordning for inkludering av barn i lavinntektsfamilier/ Nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom*) ble etablert i 2014. Målet med tilskuddsordningen er å motvirke og/eller dempe konsekvensene av fattigdom blant barn og unge. Tilskuddsordningen skal være et virkemiddel for å bedre mulighetene for at flere barn og ungdom skal få delta på viktige sosiale arenaer, som ferie- og fritidsaktiviteter, samt alternative mestningsarenaer, uavhengig av foreldrenes inntekt og sosiale situasjon. I 2014 var tilskuddsordningen på om lag 100 millioner kroner og i budsjettet for 2020 er det satt av 310 millioner kroner til tiltak i kommunene. Kommunene rapporterer om at midlene i stor grad når frem til målgruppen (Fløtten og Hansen, 2018). En evaluering fra 2018 viser at tilskuddsordningen gir kommunene mulighet til å tilby tiltak som er åpne for alle, ikke-stigmatiserende og av god kvalitet. Tilskuddsordningen bidrar til en høyere oppmerksomhet om barnefattigdomsutfordringer i kommunene, at kommunene har et mer planmessig arbeid, og at de oftere samarbeider med frivillige organisasjoner (Fløtten og Hansen, 2018).

Gode lokale løsninger er viktig for at barn og unge, som i dag ikke deltar i fritidsaktiviteter, blir inkludert. I 2020 ble om lag 3,4 millioner kroner av bevilgningen tildelt tiltak til implementering av nasjonale verktøy. Implementeringsstøtten skal bidra til økt aktivitet for barn som vokser opp i lavinntektsfamilier og til økt kunnskap om lavinntektsproblematikk over hele landet. I 2020 ble om lag 23 millioner kroner tildelt tiltak som

innebærer etablering eller drift av utstyrssentraler. I 2019 gjennomførte Rambøll en kartlegging av utstyrssentraler i kommunene. Bufdir vil ta med anbefalingene fra rapporten i det videre arbeidet med utviklingen av tilskuddsordningen.

I statsbudsjettet for 2021 forslår regjeringen å styrke tilskuddsordningen med 38,5 millioner kroner. For å lykkes med å inkludere barn og unge fra lavinntektsfamilier i fritidsaktiviteter er det viktig at stat og kommune koordinerer og målretter sin innsats i samarbeid med frivillige organisasjoner, næringsliv og andre relevante aktører. Regjeringen vil derfor endre regelverket for ordningen slik at det kan tildeles midler til koordinering av innsatsen i kommunen, og til etablering av nye partnerskap med frivillige organisasjoner, sosiale entreprenører og lokalt næringsliv.

Tiltak 22

Implementering av *Fritidserklæringen lokalt* *Barne- og familiedepartementet*

Nettverket for oppfølging av *Fritidserklæringen* skal i 2020 legge vekt på å øke den lokale implementeringen og anvendelsen av *Fritidserklæringen*, og bidra til å få på plass godt samarbeid mellom frivilligheten og kommunene. Nettverket har i 2019 bidratt med ny kunnskap om barn og unges deltakelse, og står bak en rekke lokale prosjekter som fremmer økt deltakelse. Eksempler er Redd Barnas rapport *Oppdrag 31: Rett på fritid*, hvor barrierer for deltakelse er dokumentert, og *ALLEMED* utarbeidet av Nasjonal dugnad mot fattigdom og utenforskap (NDFU), et verktøy for lokal realisering av erklæringen. Nettverket skal også se på hvordan arbeidet kan følges opp lokalt.

MER INFO

Fritidserklæringen

I 2016 signerte regjeringen, KS og en rekke frivillige organisasjoner *Fritidserklæringen* som slår fast at alle barn skal ha rett til å delta jevnlig i minst en fritidsaktivitet sammen med andre, uavhengig av foreldrenes sosiale og økonomiske inntekt. Erklæringen bygger på FNs barnekonvensjon som sier at barn har rett til hvile og fritid og til å delta i lek og fritidsaktiviteter som passer for barnets alder. *Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)* er sekretariat for arbeidet med *Fritidserklæringen* og skal bidra til at det etableres et nettverk for kompetanse og erfaringsspredning, konferanser, seminarer og møteplasser for lokale pilotprosjekter. *Fritidserklæringen* samler stor oppslutning sentralt og lokalt, i idretten og kulturlivet, blant organisasjoner, i lag og foreninger og i kommunene.

Partene i Fritidserklæringen er:

- Statsministeren, Barne- og familieministeren, Kultur- og likestillingsministeren, Arbeids- og sosialministeren, Kommunal- og moderniseringsministeren
- KS (Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon)
- Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU)
- Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité
- Frivillighet Norge
- Nasjonal dugnad mot fattigdom og utenforskap for barn og ungdom:
  - Redd Barna
  - Røde Kors
  - KFUK-KFUM
  - Kirkens Bymisjon
  - Frelsesarmeen
  - Voksne for barn

Organisasjonene Ungdom og fritid, Unge funksjonshemmede og Norsk Musikkråd deltar også i arbeidet.

Tiltak 23**Tilskudd til lokale lag og foreninger***Kulturdepartementet*

Tilskuddsordningen har som mål å øke aktivitet og deltakelse i lokale lag og foreninger som driver idrett og fysisk aktivitet for barn og ungdom i alderen 6–19 år. Ordningen er ment å understøtte den frivillige innsatsen i lagene og bidra til å holde kostnadene ved deltakelse i idrett og fysisk aktivitet nede. Ordningen har få føringer og gir rom for idretten lokalt til å prioritere grupper og tiltak som vil øke deltakelsen i nærmiljøet. I retningslinjene for ordningen er det presisert at likestilling mellom barn og ungdom som i liten grad deltar i organisert idrett, herunder barn og unge med nedsatt funksjonsevne, barn fra familier med lav betalingssevne og jenter med minoritetsbakgrunn skal sikres i fordeling av midler. Ordningen er på 372 millioner kroner i 2020, og har økt med 208 millioner kroner siden 2013. Fremtidig utforming av ordningen vil drøftes i ny melding til Stortinget om idrettspolitikken.

Tiltak 24**Tilskuddsordning for inkludering i idrettslag***Kulturdepartementet*

Målet med tilskuddsordningen *Inkludering i idrettslag* er å inkludere nye grupper inn i lagenes ordinære aktivitetstilbud, gjennom å motvirke økonomiske og kulturelle barrierer som kan være til hinder for å delta i organisert idrettsaktivitet. Ordningen er rettet mot byer og bydeler hvor en høy andel av befolkningen har innvandrerbakgrunn, herunder jenter og familier med lavinntekt. Ordningen er på 20 millioner kroner i 2020. Inkludering i idrettslag evalueres og resultatene vil være tilgjengelige i løpet av sommeren 2020.

Tiltak 25**Tilskuddsordning for inkludering i kulturlivet***Kulturdepartementet*

Formålet med ordningen er å bidra til at barn og unge som ikke deltar i fritidsaktiviteter, får mulighet til å delta jevnlig i organiserte kulturaktiviteter sammen med jevnaldrende. Midlene skal fordeles til aktører i det frivillige kulturlivet og skal gå til tiltak som bidrar til å øke tilgangen av fritidsaktiviteter for barn (6–12 år) og ungdom (13–19 år). Tiltak for å senke barrierer for deltakelse skal vektlegges, basert på lokale løsninger og samarbeid mellom relevante aktører. Regionale og nasjonale organisasjoner som er registrert i Frivillighetsregisteret kan søke ordningen som er på fem millioner kroner. Ordningen vurderes etter første tildelingsrunde som er høsten 2020.

Tiltak 26**Aktivitetstøtta Herreløs arv***Kulturdepartementet*

Midler fra ordningen *LNU Aktivitetstøtta Herreløs arv* skal gå til frivillig virksomhet for barn og unge. Barn og unge med nedsatt funksjonsevne har ofte lavere deltakelse i aktiviteter, og prioriteres derfor i ordningen. Frivillige organisasjoner på nasjonalt og regionalt nivå som har frivillig virksomhet for barn og unge kan søke om støtte. Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU) tildeler midler fra ordningen som tidligere tilfalt staten. Beløpet som tildeles varierer fra år til år. Ordningen skal evalueres i 2020.

66

Det bør etableres flere åpne møteplasser for ungdom for både organisert og uorganisert aktivitet, som lekeplasser, skateparker og fotballbinger.

Tiltak 27**Friluftstiltak til barn og unge***Kulturdepartementet*

Tilskuddet skal stimulere barn og ungdom mellom 6 og 19 år til å drive friluftsliv. Midlene til friluftstiltak for barn og ungdom fordeles til Norsk Friluftsliv og Friluftsrådernes Landsforbund og går blant annet til nærmiljøanlegg, friluftsskoler, friluftsdager, Barnas turlag, bynært friluftsliv og klatresamlinger. Dette er aktiviteter som har lav terskel for deltakelse og som koster lite. Ordningen har vokst fra 24 millioner kroner i 2017 til 38 millioner kroner i 2020.

Tiltak 28**Forskning på barn og unges deltakelse i fritidsaktiviteter***Kulturdepartementet*

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor er et samarbeidsprosjekt mellom Institutt for samfunnsforskning og NORCE, Norwegian Research Centre. Forskningsprogrammet omhandler blant annet inkludering av barn og unge i frivilligheten. Satsingen har følgende delprosjekter:

1. Ulikhet i deltakelse blant ulike grupper unge (2020–2021)
2. Frivillige organisasjoners arbeid for å inkludere barn og unge i frivilligheten (2020–2021)
3. Fritidsaktiviteter for alle barn og unge – fritid, kultur, idrett (2020–2022)

Kulturdepartementet er oppdragsgiver og hovedfinansierer et 5-årig program i samarbeid med Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet og Barne- og familiedepartementet.

MER INFO**Frifond**

Formålet med *Frifond* er å stimulere barn og unges lokale aktivitet og deltakelse, og å bedre rammebetingelsene for frivillige organisasjoners og grupper medlemsbaserte virke på lokalt nivå. Midlene når ut til et bredt spekter av organisasjoner og egenorganisert aktivitet med et stort mangfold av kultur- og fritidsaktiviteter. Midlene fordeles av Kulturdepartementet til paraplyorganisasjonene Norsk Musikkråd og Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU). Ordningen er på om lag 200 millioner kroner årlig.

66

Man føler seg utafør, for alle i klassen har en aktivitet de går på, men vi har ikke råd til det.

REDD BARNAS BARNEHØRING

MER INFO

Bedre bruk av lokaler

Tilgang til egnede lokaler er viktig for frivillige organisasjoner. Frivillig aktivitet skjer primært i bygg og lokaler som eies av frivillige organisasjoner eller av kommuner og fylkeskommuner. I *Meld. St. 10 (2018–2019) Frivilligheita – sterk, sjølvstendig, mangfoldig*, er lokaler fremhevet som en viktig del av den lokale frivillighetspolitikken.

Følgende tiltak som inngår i meldingen følges opp av Kulturdepartementet:

- Oppfordre kommuner og fylkeskommuner til å gjøre ledige lokaler på kveldstid og i helger, tilgjengelige for frivilligheten der det er behov lokalt.
- Kartlegge hvilke statlig eide bygg som egner seg for bruk av frivilligheten og i hvilken grad dette allerede skjer.
- Sette i gang kartlegging av organisasjonseide bygg. Dette skal sees i sammenheng med Kulturalliansens kartleggingsverktøy for de lokalene kulturfrivilligheten benytter seg av.
- Vurdere innretning og fordeling av spillemidler til kulturbygg og frivillighetseide bygg innen rammen av tippenøkkelen.

Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU) har fått 2 millioner kroner i 2020, for å lage en nasjonal portal for lokaler.

Tiltak 29

Folkebibliotek – tiltak for å nå nye brukergrupper

Kulturdepartementet

Bibliotekene har et mål om å nå ut til en større del av befolkningen. *Den nasjonale bibliotekstrategien 2020–2023* skal blant annet bidra til å utvikle bibliotekene som synlige institusjoner i kommuner, skoler og læringsinstitusjoner. Ett av målene i strategiene er at bibliotekene skal nå nye brukere med litteratur og lesing. Barn og unge er en viktig målgruppe. Det er kommunene som eier folke- og skolebibliotekene, og driver det meste av utviklingsarbeidet.

Staten bidrar årlig med prosjekt- og utviklingsmidler for bibliotekfeltet. I 2020 utgjør dette 48,6 millioner kroner. Midlene skal blant annet brukes for å stimulere tiltak som bringer biblioteket og samlingene ut av biblioteklokalet og ut til nye brukergrupper. Aktivitetene kan for eksempel være tilrettelegging og formidling til barn og unge, digital formidling og formidling av digitalt innhold. Utviklingsmidlene bidrar også til å styrke samarbeidet mellom biblioteker og andre aktører, som for eksempel utvikling av bibliotekenes leksehjelp i samarbeid med frivillige organisasjoner, og samarbeid med folkeakademiet om fortellerverksteder og barneunderholdning.

MER INFO

Økt deltakelse for unge med funksjonsnedsettelse

Tilskuddsordningen *Fritidstiltak for personer med funksjonsnedsettelse* har som mål å gi frivillige organisasjoner og stiftelser mulighet til å arrangere gode ferie- og velferdstiltak for barn og ungdom med funksjonsnedsettelse. Tilskudd kan dekke for eksempel oppholdskostnader, aktivitetskostnader eller reisekostnader for deltakere med funksjonsnedsettelse og et begrunnet antall ledsagere. Tilskudd prioriteres til aktiviteter for målgruppen, og mange av tilskuddene som tildeles gjelder barn og unge. I 2020 ble det tildelt 24 millioner kroner til 117 aktiviteter. Aktivitetene spenner bredt, fra sommerleirer til idrettsleker og festivaler.

Buudir forvalter tilskuddsordningen for Kulturdepartementet. Årlig tildelingsbeløp ligger på omlag samme nivå som i 2020.

Tilskuddsordningen *Tiltak for å bedre levekårene og livskvaliteten til mennesker med nedsatt funksjonsevne* er ment å bedre levekårene og livskvaliteten til personer med funksjonsnedsettelse, herunder barn og unge.

Det kan gis støtte til aktiviteter som er rettet inn mot å medvirke til debatt og holdningsendringer, skape deltakelse og generere og spre kunnskap. Tiltak som er direkte rettet inn mot å bedre levekårene og livskvaliteten til personer med funksjonsnedsettelse kan også få støtte. I 2020 ble det tildelt 18,4 millioner kroner til ordningen. Buudir forvalter tilskuddsordningen for Kulturdepartementet. Årlig tildelingsbeløp ligger på omlag samme nivå som i 2020.

MER INFO

Den kulturelle skolesekken

Den kulturelle skolesekken (DKS) er en nasjonal ordning som sørger for at alle skoleelever i Norge får oppleve profesjonell kunst og kultur hvert år. Ordningen er unik i verdensammenheng. Gjennom ordningen får elevene mulighet til å oppleve, gjøre seg kjent med og utvikle forståelse for profesjonelle kunst- og kulturuttrykk. Kulturtilbudet skal være av høy kvalitet, og vise hele bredden av de seks kulturuttrykkene: film, kulturarv, litteratur, musikk, scenekunst og visuell kunst. *Den kulturelle skolesekken* har vært en del av regjeringens kulturpolitiske satsing for grunnskolen siden 2001, og etter hvert ble også videregående opplæring innlemmet i ordningen. Dette betyr at i dag får alle elever, fra 1. klasse i grunnskolen til og med 3. trinn i videregående opplæring, oppleve profesjonell kunst og kultur gjennom *Den kulturelle skolesekken*.

05

Redusere sosial ulikhet i barn og unges helse

66

Det er også mange unge som sliter psykisk, og det er viktig med tilgjengelig skolepsykolog på videregående skole.

UNGDOSPANELET

INNLEDNING

Barn og unge er avhengig av andre for å få dekket grunnleggende behov og kunne ha gode levekår og livskvalitet. Uheldige oppvekstvilkår kan påvirke barn og unges livskvalitet. Sykdom og dårlig helse hos foreldre kan gjøre at de i perioder eller på lengre sikt blir stående helt eller delvis utenfor arbeidslivet. Dette kan påvirke familienes økonomi og foreldrenes evne til å skape gode oppvekstvilkår for barna. Foreldrenes situasjon påvirker barns psykiske og fysiske helse. Derfor er gode velferdsordninger, et godt forebyggende helsetilbud og gode helsetjenester til voksne også viktige tiltak for å skape gode oppvekstvilkår for barn og unge. Samtidig er tiltak rettet mot barn og unge viktig for å unngå at dårlige levekår overføres mellom generasjonene.

For å redusere de sosiale helseforskjellene i befolkningen er det viktig med innsats rettet mot andre levekårsområder som inntekt, utdanning, bolig og arbeid. Det er også nødvendig med samarbeid mellom flere sektorer i samfunnet. Et bedre tverrsektorielt samarbeid er et av hovedmålene med denne strategien. Den kommunale helse- og omsorgstjenesten skal sørge for nødvendige helse- og omsorgstjenester til alle som oppholder seg i kommunen. Fastlegen er en viktig aktør for både voksne og barn og unge. De har blant annet en viktig funksjon i å fange opp barn og unge med behov for utredning, behandling og oppfølging. Helsestasjons- og skolehelsetjenesten er en annen sentral helsetjeneste for barn og unge. Alle kommuner er fra 2020 lovpålagt å ha psykologkompetanse.

UTFORDRINGER

De fleste barn og unge i Norge har god fysisk og psykisk helse. Samtidig slår Ungdata-rapporten fra 2019 fast at selv om mange trives og er fornøyd med eget liv og helse, er det også mange som opplever bekymringer i hverdagen. Mange opplever press om å gjøre det bra på skolen, i idrett og om å se bra ut eller ha en fin kropp. Undersøkelsen viser også at flere barn og unge opplever ensomhet, har depressive symptomer og fysiske plager. Fysisk inaktivitet og dårlig kosthold kan forsterke helseproblemer. Rapporten viser at sosial bakgrunn har betydning for hvordan ungdom vurderer sin egen helse. Ungdom med høy sosioøkonomisk status er mer fornøyd med egen helse enn ungdom med lav sosioøkonomisk status.

Kunnskapsoppsummeringen fra OsloMet (2018) om barn i lavinntektsfamilier viser at barn og unge som vokser opp i familier med lavinntekt og særlig de i vedvarende lavinntekt, har dårligere helse enn barn og unge som vokser opp i familier med høyere inntekt. Sammenhengen mellom oppvekst i lavinntekt og dårlig helse er tydeligere for ungdom enn barn, og er særlig knyttet til psykisk helse. Vedvarende anstrengt familieøkonomi er en belastning for familier. Familiestress kan påvirke foreldrepraksis og foreldrestil, som igjen kan ha uheldige utfall for barn og unges psykiske helse.

Befolkningen i Norge har rett til lik tilgang på helsetjenester, uavhengig av inntekt. Samtidig viser undersøkelser at det er variasjon i bruk og kontakt med helsetjenester avhengig av blant

annet kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn (utdanning og inntekt). Det er også stor sosial ulikhet i helse. For eksempel er den forventede levealderen fem til seks år høyere for personer med høgskole eller universitetsutdanning enn blant personer med grunnskoleutdanning. I Oslo er forskjellen i forventet levealder inntil åtte år mellom bydelene, og mellom ulike kommuner kan det være opptil tolv års forskjell i forventet levealder (Folkehelseinstituttet, 2018). Sosiale helseforskjeller gjelder ikke bare levealder, men som tidligere nevnt, også i egenopplevd helse.

Helsekompetanse er personers evne til å finne, forstå og bruke helseinformasjon for å ta kunnskapsbaserte valg om egen helse. En årsak til

ulik bruk av helsetjenester og egenopplevd helse kan være ulik helsekompetanse hos innbyggerne. Nivået av helsekompetanse kan variere ut fra for eksempel sosioøkonomisk status, alder og kulturell bakgrunn. For de med lavere helsekompetanse kan utfordringene dreie seg både om usunn livsstil og om vanskeligheter med å orientere seg i helse- og omsorgstjenesten. Det kan blant annet være vanskelig å følge opp timeavtaler, konsultasjoner eller egenbehandlingsplaner på en god måte. Foreldres helsekompetanse kan også være av betydning for å kunne ta gode helsevalg for sine barn. Behovet for helsekompetanse er økende. I dagens samfunn blir vi stadig eksponert for påstander og informasjon om kropp og helse av varierende kvalitet gjennom media, reklame og sosiale medier. Internett er en vanlig kilde til å søke etter informasjon om helse, sykdom og behandling. Det kan være vanskelig å vite hva som er kvalitets-sikkert informasjon og informasjon man kan stole på. Høy helsekompetanse vil være viktig både for barn, ungdom og voksne for å kunne finne og vurdere helseinformasjon og dermed kunne ta valg knyttet til egen eller sine helse. Dette kan for eksempel dreie seg om alt fra kosthold, fysisk eller psykisk helse til bruk og kontakt med helsetjenesten. Helsekompetanse kan på denne måten ha betydning for personers helse.

Med denne strategien vil regjeringen jobbe for å redusere sosial ulikhet i helse blant barn og unge gjennom forebyggende og helsefremmende arbeid og lik tilgang til helsetjenester uavhengig av familiens inntekt og sosioøkonomiske status.

**Man kan føle seg verdiløs.
Ikke viktig. Man kan bli
mobba fordi man ikke
har det andre har.**

REDD BARNAS
BARNEHØRING

Mål

- Forebygge fysisk og psykisk uhelse hos barn og unge og redusere sosial ulikhet i barn og unges helse
- Barn og unge og deres familier skal motta helsehjelp som er tilpasset deres behov
- Barn, unge og deres familier skal møtes av kunnskapsbaserte tjenester
- Barn, unge og deres familier skal ha god helsekompetanse
- Helse- og omsorgstjenesten skal tilpasse kommunikasjonen etter personers helsekompetansenivå
- Videreføre og forsterke samarbeidet mellom barnevern- og helsesektoren for å gi barn i barnevernet bedre helsehjelp

Tiltak

Tiltak 30

Helsefremmende og forebyggende arbeid mot barn og unge – et fortsatt fokus på helsestasjons- og skolehelsetjenesten

Helse- og omsorgsdepartementet

Et sentralt mål for regjeringen er å styrke det helsefremmende og forebyggende arbeidet til barn, unge og deres familier. Den viktigste lavterskeltjenesten rettet mot disse målgruppene er helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Her kan barn og unge henvende seg uten kostnad. Nesten alle barn og unge er i kontakt med helsestasjons- og skolehelsetjenesten, uavhengig av sosial bakgrunn. I første leveår er helsestasjonen for de fleste den eneste tjenesten som ser barna og deres foreldre regelmessig. Gjennom konsultasjoner og befolkningsrettede tiltak bidrar tjenesten til å styrke barn, unge og foreldres helsekompetanse, samt identifisere, avverge og/eller avdekke utviklingsavvik, sykdom, rus, vold, overgrep og omsorgssvikt. Det gis tilbud om individuelt tilpassede støttesamtaler og ekstra konsultasjoner og veiledning til foreldre og barn som har behov for ekstra oppfølging. I skolehelsetjenesten er blant annet et systematisk samarbeid med skolen sentralt for å ha oversikt over populasjonen, og sammen med skolen sette inn nødvendige tiltak for å fremme helse, trivsel og læring. Tjenesten har for øvrig et utstrakt tverrfaglig samarbeid som bidrar til at barn og ungdom får et helhetlig og tilrettelagt tilbud.

Regjeringen har i perioden 2014–2019 styrket helsestasjons- og skolehelsetjenesten betydelig. I budsjettet for 2020 er det bevilget til sammen over 1,3 milliarder kroner til tjenesten fordelt på rammetilskudd og øremerket tilskudd. KOSTRA-tall fra SSB viser en betydelig årsverksutvikling i tjenesten etter 2013.

Tiltak 31

Følge opp opptrappingsplan for barn og unges psykiske helse

Helse- og omsorgsdepartementet

30. januar 2020 ble regjeringens Opptrappingsplan for barn og unges psykiske helse behandlet i Stortinget. Planen inneholder et bredt spekter av helsefremmende, forebyggende og behandlingsrettede tiltak for barn og unge mellom 0 og 25 år. Planen løper frem til 2024, og arbeidet med å følge opp tiltakene er igangsatt. I flere kommuner finnes det egne lavterskeltilbud for psykisk helsehjelp til barn og unge med psykiske plager. Regjeringen vil stimulere til utbredelse av kunnskapsbaserte og tilgjengelige lavterskeltilbud, og vil i oppfølgingen av opptrappingsplan for barn og unges psykiske helse sette i gang et pilotprosjekt for lavterskel behandling av psykiske helseutfordringer for barn og unge.

Foto: Getty Images

Tiltak 32

Tverrsektorielt folkehelsearbeid for å redusere sosial ulikhet i helse

Helse- og omsorgsdepartementet

Det tverrsektorielle folkehelsearbeidet bygger på at gode levekår, god helse, livskvalitet og trivsel henger sammen. Regjeringen vil at folkehelsearbeidet skal legge til rette for mindre sosial ulikhet i helse, og at det skal være lett å ta gode helsevalg for alle, jf. Folkehelsemeldinga, *Gode liv i eit trygt samfunn, Meld.St. 19 (2018–2019)*. I meldinga prioriterer regjeringen tidlig innsats for barn og unge, lanserer en egen strategi for forebygging av ensomhet, og fokuserer på mindre sosial ulikhet i helse. Effektivt folkehelsearbeid er tverrsektorielt, der innsatsen skjer i alle relevante sektorer, som for eksempel nærmiljø, fritid, barnehage og skole. Program for folkehelsearbeid i kommunene er et ti-årig samarbeid mellom regjeringen og KS som en tilskuddsordning til kommunene. Barn og unge er prioritert i arbeidet, og hensikten er å styrke

psykisk helse og rusforebyggende arbeid i kommunene og å inkludere psykisk helse i folkehelsearbeidet. Tiltakene handler blant annet om utjevning av sosiale helseforskjeller, mestring og psykisk helse i skolen, økt trivsel i barnehagene og etablering av gode møteplasser. For å bedre matvaner og fysisk aktivitet blant barn og unge er de prioriterte målgrupper i Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold (2017–2021) og i handlingsplan for fysisk aktivitet (2020–2029). Kunnskapsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet samarbeider om å prøve ut modeller for ekstratid til fysisk aktivitet i 9. trinn. Sunn mat og faste måltider er et viktig grunnlag for elevenes læringsmiljø og felles måltider er en sosial arena. Nasjonalt senter for mat, helse og fysisk aktivitet samler og formidler eksempler på gode måter å organisere mat og måltider på i skolen. For å styrke psykisk helse i skolen er det etablert en tilskuddsordning rettet mot elever som har psykiske vansker, og for å heve kompetansen i skolen. For å mobilisere mot ensomhet blant unge og eldre er det etablert en tilskuddsordning for frivillige organisasjoner.

Tiltak 33

Helsesatsingen (bedre helsehjelp for barn i barnevernet)

Helse- og omsorgsdepartementet / Barne- og familiedepartementet

Forskning viser at rundt 50–75 prosent av barn som bor på institusjon eller i fosterhjem har en eller flere psykiske lidelser. Regjeringen har derfor iverksatt flere tiltak både i barnevernet og i helsetjenesten for å bidra til tidlig oppdagelse av problem og at rett hjelp blir satt inn. Sentrale tiltak er utvikling av samhandlingsforløp for kartlegging og utredning av psykisk helse og rus hos barn i barnevernet. I 2019 åpnet to samarbeidsinstitusjoner for barn og unge som har behov for både helsehjelp og/eller spesialisert omsorg utenfor hjemmet. I psykisk helsevern for barn og unge er det utpekt egne barnevernansvarlige, og tilsvarende har barnevernet etablert helseansvarlige. Formålet er å sikre et mer systematisk samarbeid mellom psykisk helsevern for barn og unge og barneverninstitusjonene, for å bidra til at barn og unge ved institusjonene får nødvendig psykisk helsehjelp. I statsbudsjettet for 2021 foreslår regjeringen 30 millioner kroner til bedre helse-tjenester til barn i barnevernet.

Tiltak 34

Bruk av helsetjenester og tilgang på helseinformasjon

Helse- og omsorgsdepartementet

Helse- og omsorgsdepartementet la i 2019 frem en strategi for å øke helsekompetansen i befolkningen (2019–2023). Formålet med strategien er å sette helsekompetanse på dagsorden og legge til rette for mer målrettet arbeid for å øke helsekompetansen i befolkningen. Økt helsekompe-

tanse er viktig av flere årsaker, blant annet fordi høy grad av helsekompetanse gir folk forutsetninger for å kunne ta sunne livsstilsvalg, mestring og egenbehandling av sykdom. Helsekompetanse vil også kunne bidra til å redusere sosial ulikhet i helse. Helsedirektoratet skal i løpet av 2020 gjennomføre en kartlegging av helsekompetanse i befolkningen i Norge. Eventuelle målrettede tiltak vil avhenge av resultater fra undersøkelsen.

Internett er en viktig kilde til informasjon, også for barn og ungdom. Helsedirektoratet, Direktoratet for e-helse og Barne- ungdoms- og familiedirektoratet samarbeider om programmet *digitale tjenester til barn og unge (digi-ung)*, for å samordne digitale tjenester til barn og unge. På nettsiden Ung.no finnes kvalitetssikret informasjon til barn og unge innen temaer som helse, oppvekst, utdanning, økonomi, lover og rettigheter. Målgruppen er barn og unge mellom 13–20 år og formålet er at barn og unge enkelt skal kunne finne eller få hjelp på ett sted, uavhengig av tematikk. Helse- og omsorgsdepartementet vil fortsette å satse på å utvikle digitale tjenester og god helseinformasjon til barn og unge.

66

Det bør satses mer på oppsøkende hjelp for ungdom med rusproblemer der ungdom er, og foreldre med rusproblemer og barna deres bør få gratis og bedre hjelp.

UNGDOMSPANELET

06

Inkludering og mestring i ungdomstiden

66

Politikerne bør snakke om viktigheten av god psykisk helse og faren for å havne utenfor samfunnet.

UNGDOSPANELET

MER INFO

Inkludering, mestring og anerkjennelse – begrepsforståelse

De kritiske veivalgene som skjer i tenårene og begynnelsen av voksenlivet stiller mange unge tidvis i en vippeposisjon mellom å lykkes eller å feile. Begrepene *inkludering, mestring og anerkjennelse* er brukt for å forstå de sosialpsykologiske behovene ungdom har i denne fasen. Forskere har pekt på at det er undervurdert hvor mye det betyr for å gjennomføre skolegangen at elever føler trygghet og tilhørighet til skolen de går på. (Strand og Kindt, 2019; Reegård og Rogstad, 2018).

Mestring forbindes med evnen til å håndtere ulike oppgaver og utfordringer i løpet av livet. Å ha tro på egne evner og ressurser er en viktig faktor for å lykkes. Motivasjonen til ungdom skapes først og fremst gjennom gjensidig anerkjennelse – særlig fra familie, skole og venner (Honnet, 1992). Anerkjennelse fra omverdenen og samfunnet for øvrig spiller også en viktig rolle.

Ungdom svarer i undersøkelser at når de ikke har venner eller opplever anerkjennelse på skolen, er det lettere å droppe ut (Strand og Kindt, 2019). Foreldres involvering i skolen og forventninger til barnas prestasjoner, samt positive og konsistente måter å oppdra barna på, er de viktigste faktorene for å forklare hvordan det går på skolen for barn og ungdom i lavinntektsgruppen. Å gjøre lekser sammen med foreldrene er særlig viktig for skoleprestasjoner (Hyggen m.fl., 2018).

Ungdom med innvandrerbakgrunn rapporterer at mangel på anerkjennelse og opplevd diskriminering fra omgivelsene kan gjøre stor skade. Særlig gjelder det for barn og unge fra familier med svake nettverk. Den samfunnsmessige siden av dette, som vanskeligheter med å bli kalt inn på jobbintervju eller problemer med å skaffe bolig, kan begrense mulighetene og innskrenke rettighetene til ungdom (Seeberg, 2011).

Inkluderende og utviklende fellesskap gir mestring og anerkjennelse. Slike fellesskap kan også til en viss grad virke kompensierende. Når det er vanskeligheter hjemme, kan skolen være en trygg havn. Lykkes man ikke så godt på skolen, kan interesser i fritiden eller gode tilbakemeldinger i jobbsammenheng få den unge til å skinne. Fellesskapets anerkjennelse kan legge grunnlag for ungdoms evne til å verdsette seg selv (Reegård og Rogstad, 2018).

Offentlige tjenester bør ha bedre kunnskap om ungdoms levekår og hva ungdom mener er viktig for å mestre fremtiden. Regjeringen ønsker å legge til rette for ungdoms deltakelse i sosiale, politiske og kulturelle fellesskap uavhengig av sosioøkonomisk bakgrunn, kjønn, funksjonsnivå, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, livssyn eller etnisitet. Å fremme inkluderende og ikke-diskriminerende lovverk og holdninger er et sentralt samfunnsansvar.

INNLEDNING

Ungdomsalderen er en viktig utviklingsfase i oppveksten. Unge skal i løpet av noen år gjennomgå fysiske, psykologiske og sosiale forandringer og foreta en rekke valg som får konsekvenser for fremtiden. Det er ikke uvanlig å streve en periode i denne fasen. Et hovedfunn fra Ungdata er likevel at de aller fleste tenåringer på ungdomsskolen og i videregående skole rapporterer at de har det bra, og at vennskap, familieliv, skole, trening og digital fritid er viktig i tilværelsen. Dagens ungdom er en veltilpasset generasjon.

Det er enkelte utviklingstrekk de siste årene som gir grunn til bekymring. Psykiske helseplager fortsetter å øke, og en av fem elever gruer seg ofte til å gå på skolen. Regelbrudd og problematferd har økt de siste tre årene, særlig blant guttene. I dag topper 19-åringer kriminalstatistikken. Bruk av alkohol har en viss økning i

videregående skole og bruk av cannabis en markant økning. Flere unge enn for få år siden tror de kan bli arbeidsledige, og flere enn tidligere uttrykker pessimisme med tanke på fremtiden.

OsloMets gjennomgang av forskning om konsekvenser av lavinntekt viser at ungdomstiden er forbundet med risiko. Samtidig har den demografiske utviklingen ført til at ungdomstiden har blitt lenger. Mange unge har mulighet til å utforske ulike retninger i livet før de etablerer seg som voksne. For ungdom fra lavinntektsfamilier kan mulighetene være begrenset av sosioøkonomiske forhold. Det kan føre til ulikhet i erfaringsbakgrunn og tilegnelse av sosial kapital som har betydning for fremtiden. Det er behov for et større fokus på ungdomslivet og overgangen til voksentilværelsen for de som vokser opp med lav inntekt og utsatte levekår. (Pratt og Matsuba, 2018).

Det er viktig å ha venner, i hvert fall *en*

UNGDOMSPANELET

Foto: Getty Images

UTFORDRINGER

De aller fleste unge med lavinntektsbakgrunn klarer seg godt gjennom ungdomstiden og i overgangen til en etablert voksentilværelse. Forskningen viser likevel at det å vokse opp med svak økonomi kan oppleves vanskelig – særlig fra midten og slutten av tenårene. Mangel på penger kan være en belastning i seg selv, særlig når mange jevnaldrende har bedre råd. I ungdomstiden er utforskertrang og risikovilligheten større enn ellers i livet. Å ikke ha de samme økonomiske mulighetene til å forfølge drømmene sine som andre, kan oppleves som begrensende og skamfullt (Bakken, 2019; Hyggen m.fl., 2018; Strand og Takvam Kindt, 2019;).

Psykisk helse og ensomhet

Ungdom fra lavinntektsfamilier har høyere forekomst av helseplager enn andre (Hyggen m.fl. 2018). Et lavt selvbilde som barn øker sjansen for depresjon i ungdomsårene (Orth m.fl., 2008). Forskere har også funnet at et negativt selvbilde bidrar til at noen ungdommer

kan streve både med nedstemthet, engstelse og grenseutprøvende atferd samtidig (Lee og Styne, 2013). Opplevelse av ensomhet er utbredt i tenårene. Tall fra Ungdata (Bakken, 2019) viser at om lag halvparten av ungdom i Norge svarer at de er noe plaget av ensomhet og ti prosent svarer at de er «veldig mye» plaget av ensomhet.

Det er internasjonal enighet om at etter familiens betydning, er gjennomføring av skolegang den viktigste enkeltfaktor for senere utvikling når det gjelder utdanning, arbeidsliv og helse. Skolen er derfor en viktig arena for forebygging. Sosiale og emosjonelle ferdigheter henger tett sammen med hvordan ungdom lykkes på skolen (Heckmann, 2000, Jury m.fl., 2017). Disse ferdighetene defineres blant annet som evne til å arbeide målrettet og ha god samarbeidsevne. Høy økonomisk status kan gi bedre muligheter for å utvikle emosjonelle og sosiale ferdigheter hos barn (Strand og Kindt, 2019). Studier viser videre at skolen i dag i mindre grad enn tidligere virker sosialt utjevne.

66

Få lærere og helsesykepleiere plukker opp at elever lever med økonomiske problemer hjemme.

UNGDOMSPANELET

FAFO konkluderer med at det er behov for å forebygge og behandle psykiske plager hos ungdom. OECD viser til studier som beskriver hvordan skolene kan igangsette aktiviteter som fremmer sosioemosjonelle ferdigheter (OECD, 2015). Det er imidlertid behov for å forske mer på hvordan skolen og andre tjenester kan bidra i denne sammenheng (Strand og Kindt, 2019). Regjeringens strategi for å forebygge ensomhet (2019–2023) har tiltak rettet særlig mot unge, blant annet for å gjøre det lettere å delta i fritidsaktiviteter og å styrke sosial deltakelse.

Vennskap og sosiale relasjoner

Jevnaldersgruppen får større betydning i ungdomstiden. Unge med lavinntektsbakgrunn oppgir i noe mindre grad enn andre å ha en nær venn. Intervjuundersøkelser med ungdom som har vokst opp med lav inntekt viser at noen unge opplever utestenging fordi de ikke har råd til forbrugsgoder som gir status i miljøer med jevnaldrende (Hyggen m.fl., 2018). Ekskludering som indirekte følge av knapphet på penger spiller også inn. For eksempel kan krav om visse kleskoder, forhåndskunnskap eller utstyr i praksis føre til at deltakelse fra ungdom med dårlig råd er vanskelig, og at noen sosiale arenaer oppleves som utilgjengelige (Andersen m.fl., 2017).

Ungdom ønsker seg rusfrie ungdomstilbud som kan legge til rette for vennskap og sosialt

samvær innenfor en trygg ramme (se også boks om Fritidsklubber og ungdomshus i kapittel 4 og Ungdomspanelet's rapport 4.8). Muligheten til praktikantplasser, deltidsarbeid og sommerjobber pekes på i Ungdomspanelet's rapport. Rimelige lavterskeltiltak som fritidsklubber, ungdomskulturhus, medieverksteder, motorsentre og andre åpne møteplasser i kommunal eller frivillig regi har en viktig funksjon i lokalsamfunnene og brukes i stor grad av ungdom fra lavinntektsfamilier. Flere biblioteker har utviklet en ungdomsprofil og tiltrekker seg nye brukergrupper. Dette er tilbud av betydning for unges oppvekstmiljø og bør satses videre på.

Voksne som jobber med forebyggende tiltak bør ha kunnskap om hvordan de skal tilrettelegge for gode sosiale prosesser (Reegård og Rogstad, 2018). Å gi ungdom mulighet til å medvirke i drift og utvikling av tilbudene de benytter seg av, er i tråd med barnekonvensjonen (se omtale av konvensjonen i innledningskapittelet) og gjør tilbudene mer relevante for ungdom selv. Det er også viktig at de voksne kan identifisere ungdom det er knyttet bekymring til, og bygge gode relasjoner til dem, se punkt om ungdom i risikosituasjoner.

Det er et behov for mer kunnskap om hvordan forebyggende ungdomstiltak virker på kort og lang sikt.

MER INFO
Alternative
mestringsarenaer

1

Gjennom *Nasjonal tilskuddsordning for inkludering av barn og unge* kan kommuner/bydeler, frivillige organisasjoner og private aktører søke om støtte til alternative mestringsarenaer. Dette er prosjekter som kan supplere skolegang og åpne for andre områder ungdom kan oppleve mestring, føle seg inkludert og skaffe seg nettverk.

Prosjektet «@work» i Bydel Østensjø

Bydel Østensjø tilbyr gjennom dette tiltaket arbeidserfaring for ungdommer fra lavinntektsfamilier som har vansker med å skaffe jobb på egen hånd. Målet med tiltaket er å øke deltakernes mestringsfølelse ved at de får delta i arbeidslivet, at de får arbeidsoppgaver de klarer å gjennomføre, og at de får bygge nettverk. I 2018 var det 206 ungdommer som søkte, hvorav 86 stykker fikk tilbud om enten sommerjobb eller 50 timer deltidsjobb gjennom året. Ungdommene lønnes etter alder og tariff, og det er et krav at de som får deltidsjobb går på skole parallelt. Bydelen samarbeider godt med det private næringslivet og med frivillige organisasjoner om arbeidsplasser til ungdommene. Tiltaket starter med et kurs i rettigheter og plikter i arbeidslivet, intervju trening, karriereveiledning og individuelle samtaler. Deltakerne får også tilbud om jobbsøkerkurs etter endt arbeidskontrakt.

Demokratisk underskudd – behov for økt medvirkning fra lavinntektsungdom

Lavinntektsgruppen deltar i dag i mindre grad i politiske valg og andre beslutningsprosesser (Bergh 2013, Folkestad mfl 2015). Aktivt medborgerskap er en forutsetning for ivaretagelse og utvikling av den norske samfunnsmodellen, og særlig viktig for å motvirke for stor avstand mellom befolkningsgruppene. Undersøkelser viser at frivillige organisasjoner tjener som skoler i demokrati for unge, og særlig unge med innvandrerbakgrunn (Ødegård og Fladmo 2020), og det hevedes også at deltakelsesmønstre man lærer som ung videreføres i voksen alder (Franklin 2004). Det skapes et demokratisk underskudd når de som er lavest på inntektsstigen deltar i mindre grad, og samfunnet går glipp av innsikter og ressurser hos sine borgere.

En viktig og sentral rettighet i barnekonvensjonen og i norsk barne- og ungdomspolitik er at barn og ungdom skal ha rett til å medvirke i saker som angår dem.

Dette begrunnes med at:

- Barn og ungdom skal ha reelle muligheter til å påvirke beslutninger som angår dem
- Gjennom medvirkning får barn og unge kunnskap om og erfaring med demokratiske prosesser
- Å medvirke gir barn og ungdom kunnskap om egne rettigheter
- Når ungdom medvirker i en beslutningsprosess skapes et bedre kunnskapsgrunnlag
- Å medvirke gir barn og ungdom erfaring med å ta ansvar og få innflytelse
- Å medvirke skaper tillit til samfunnets normer og institusjoner ved at beslutninger blir transparente og beslutningstakere holdt til ansvar

I dag er mange ungdomstiltak bygget opp med et organisert medlemsdemokrati og/eller stor

Foto: Getty Images

grad av medvirkning fra ungdommene. Regjeringen ønsker å stimulere til aktivt samfunnsengasjement og økt medvirkning fra ungdom.

Offentlige tjenester etterspør metoder i hvordan medvirkning fra ungdom kan gjennomføres. Det er statlige myndigheters oppgave å legge til rette for tjenestenes kompetanse om ungdomsmedvirkning. Det er viktig at ungdom med økonomisk vanskeligstilt bakgrunn i større grad rekrutteres til medvirkningsorgan som ungdomsråd, ungdomspanel og andre aktuelle ungdomsprosjekter lokalt og sentralt. På lengre sikt er regjeringens mål bedre sosial utjevning i sivile og politiske organisasjoner og beslutningsprosesser.

MER INFO

Alnaskolen – lederutdanning for ungdom i lokalmiljøet

Alnaskolen er et tiltak for å utvikle lederkompetanse i ungdomsmiljøene på Furuset. Tilbudet drives av Furuset Idrettsforening, med støtte fra blant andre Oslo kommune – Bydel Alna.

Alnaskolen ble etablert i 2008, og har hatt mer enn 350 deltakere siden da. Disse har kommet fra egen bydel, resten av Groruddalen og Oslo, samt omkringliggende kommuner.

I Alnaskolen gis et tilbud til unge kvinner og menn mellom 15 og 25 år som har, eller ønsker å ha en lederrolle i aktiviteter i lokalmiljøet innenfor idrett, andre fritidsaktiviteter og frivillig arbeid. Opplæringen skjer ved å kombinere teori og praksis, og pågår gjennom hele året. I tillegg til å arrangere seminarer, får deltakerne dra på studieturer, økt sin formelle kompetanse gjennom ulike kurs, og blir godt kjent med andre ungdommer fra lokalmiljøet på Furuset. I løpet av tiden tilbudet har eksistert, har man fått frem gode rollemodeller, og flere av disse har mottatt utmerkelse for sin innsats.

Alnaskolen gir unge attester og referanser for å lette overgang til videre jobb eller utdanning. Alnaskolen er også en viktig samarbeidspartner for NAV Alna når de organiserer sommerjobbtilbud i bydelen.

MER INFO

Ungdomsmedvirkning gjennom Erasmus+

2

Erasmus+ er EU-programmet for utdanning, opplæring, ungdom og idrett. Det skal blant annet fremme deltakelse i demokratiet og aktivt medborgerskap. Et konkret eksempel på en slik aktivitet er prosjektene *Hør oss!*, *FEEDBACK* og *Ung medvirkning i Agder 2020*, finansierte av Erasmus+-programmet.

Hør oss! var en arena for erfaringsutveksling mellom ungdommens fylkesting i tre fylker. Gjennom prosjektet oppdaget de deltagende ungdommene at graden av innflytelse er avhengig av hvor du bor og politikernes vilje. I dette prosjektet arbeidet ungdommene med metoder for å bli involvert i de sakene de ønsket, blant annet ved å lære om lobbyvirksomhet og bruk av media. De reflekterte også rundt hvordan ungdomsrådene kan bli mer representative.

I Buskerud fylkeskommunes prosjekt *FEEDBACK* fikk ungdom fra Buskerud komme med innspill til hva de opplever som viktige barrierer i overgangen fra skole til arbeidsliv. Innspillene ble løftet frem for beslutningstakere på fylkesnivå for å bli en del av grunnlaget for tiltak i Regional plan for kunnskapssamfunnet i Buskerud. Gjennom en bred og inkluderende rekruttering til aktiviteten ble eksisterende

fordommer mellom ulike ungdomsgrupper brutt ned.

Konferansen *Ung medvirkning i Agder 2020* var en del av et større prosjekt for å involvere ungdom i fylkessammenslåingsprosessen og i arbeidet med regionplanen for Agder 2030. Fra konferansen ble ungdoms perspektiv på fylkeskommunens ansvarsområder løftet frem for politikere og administrasjon, med sikte på å sikre gode oppvekstvilkår og reell medvirkning. Både metoder for medvirkning og ulike samfunnsområder der unges stemme må komme frem, ble diskutert.

I mai 2019 møtte ungdommer fra de tre prosjektene Barne- og familiedepartementets statssekretær Jorunn Hallaråker Heggelund til et arrangement hos EUs delegasjon til Norge. Der la ungdommene frem sine synspunkt om blant annet medvirkning og representativitet.

66

Unge trenger jobb, inntekt, sosialt nettverk og noe meningsfullt å stå opp til om morgenen.

 UNGDOMSPANELET
Unge i risikosituasjoner

Å falle utenfor arbeidsliv og utdanning kan i et livsløpsperspektiv innebære store menneskelige og samfunnsmessige kostnader (Rasmussen m.fl., 2010). Det er et hovedmål med strategien å redusere hindringer og barrierer som kan føre til varig marginalisering av ungdom.

Risikofaktorer for å falle ut av skole og/eller arbeid kan være oppvekst med lav inntekt i familien, foreldre med lav utdanning, ungdom med innvandrerbakgrunn, ungdom med funksjonshemninger, tidligere spesialscoleelever, unge med alvorlig psykisk sykdom, ungdom med kriminell bakgrunn, unge rusmisbrukere og unge med barnevernserfaring (Backe-Hansen m.fl., 2014). Forhold på arbeidsmarkedet og i utdanningssystemet har også stor betydning for senere marginalisering (Rasmussen m.fl., 2010). Covid-19-pandemien kan ha mulige negative konsekvenser for disse gruppene.

Ungdom er identitetssøkende. Risikoen for å komme inn i negative miljøer øker når båndene til samfunnsstrukturer som skole eller arbeidsplass brytes. I dag tilbringer ungdom mye tid på nett og sosiale medier. Forskning viser at

ungdom som er sårbare ellers i livet også er sårbare på nett og sosiale medier (Staksrud, 2013). Reegård og Rogstad (2018) intervjuet ungdom som var i risikosituasjoner og ungdom som hadde kommet tilbake til skolen. De fant at familien og nære venner har en tydelig påvirkning og mulighet til enten å vippe en ungdom over i en risikosituasjon, eller hindre at en slik utvikling skjer. For noen kan økonomiske problemer føre til ekstra bekymringer – både det å mangle penger og følelsen av at man ikke møter familiens forventninger om økonomiske bidrag. Ungdom som er i ferd med å falle utenfor kan være emosjonelt sårbare, gjerne som følge av langvarig mobbing, sosial angst eller omsorgssvikt. Hyppige flyttinger, dårlig helse i familien og stadig nye oppstarter kan være krevende sosialt og skolefaglig. Det kan gi en opplevelse av rotløshet og flyktighet (Reegård og Rogstad, 2018).

Ungdom som har opplevd omsorgssvikt har høy risiko for å havne utenfor utdanning og arbeidsliv. Unge i barnevernet er en særlig utsatt gruppe. Selv om lov og retningslinjer legger opp til at unge i barnevernet skal ha god oppfølging i overgangen til voksenlivet, viser forskning og statistikk at mange ikke får den hjelpen de

Unge som mottar videre oppfølging fra barnevernet etter fylte 18 år klarer seg bedre senere i livet enn unge som ikke mottar dette.

PAULSEN, 2016; BACKE-HANSEN OG MADSEN, 2014; BAKKETEIG M.F.L., 2008

66

Deltakelse i og fullføring av videregående opplæring er derfor et av de viktigste kriminalforebyggende tiltak som finnes.

BERTRAND M.FL., 2019

trenger. Begrenset sosial og praktisk støtte, brudd i relasjoner i en sårbar overgang til voksenlivet og manglende muligheter til å vende tilbake til barnevernssystemet, gjør at overgangen til voksenlivet oppleves som brå. Samtidig viser forskning at unge som mottar videre oppfølging fra barnevernet etter fylte 18 år klarer seg bedre senere i livet enn unge som ikke mottar dette. Styrket ettervern vil derfor kunne gi positive effekter både for den unge selv og for samfunnet for øvrig (Paulsen m.fl., 2016; Backe-Hansen m.fl., 2014).

Diskriminering

Ungdom med flyktninge-, innvandrere- eller annen minoritetsbakgrunn kan føle seg diskriminert og uønsket av storsamfunnet. I Erdal og kollegers (2019) undersøkelse blant unge voksne oppgir over 40% av de med innvandrerbakgrunn at de har opplevd diskriminering på ett av 7 områder det siste året (i møte med politiet, i møte med offentlig tjenesteperson, på jobb eller utdanningsinstitusjon, på restaurant eller café, i butikk, på offentlig transport eller på gaten). Andelen som oppgir å ha blitt diskriminert er høyest blant norskfødte barn av innvandrere fra Somalia, Pakistan, Irak og Tyrkia.

Kriminalitet

Kriminalitet er en viktig indikator for utenforskap. Forskningen viser at jo høyere utdanningsnivå en person oppnår, dess lavere er sannsynligheten for at denne personen vil bli

tiltalt for kriminelle handlinger. I Norge viser studier at å fullføre videregående opplæring reduserer sannsynligheten vesentlig for å havne i fengsel. Det gjelder uavhengig av hvilke karakterer ungdommen har oppnådd (Falch m.fl., 2010). Om en ungdom ikke gjør det så bra på skolen, vil det å være der i seg selv være kriminalitetsforebyggende. Deltakelse i og fullføring av videregående opplæring er derfor et av de viktigste kriminalforebyggende tiltak som finnes (Bertrand m.fl., 2019). Å finne måter å gjøre skolen til et sted utsatt ungdom ønsker å være – og føler tilhørighet til – er vesentlig.

Et aspekt ved ungdomstiden er å ha sterke følelser, men liten erfaring med konsekvenser. Det kan føre til det forskningslitteraturen kaller «nærsynte og irreversible valg» – det vil si å legge for stor vekt på nåsituasjonen når ungdom foretar viktige valg for fremtiden. Jo yngre tenåringer er, desto mer i utakt med sine senere preferanser vil de ofte være (Raaum m.fl., 2005). Et viktig forebyggende tiltak er derfor å bistå ungdom med å ta beslutninger som er mer i tråd med hva de vil ønske på lengre sikt. Et annet grep kan være å ikke gi opp ungdom som ikke har klart å fullføre videregående opplæring på fem år (Strand og Kindt, 2019).

Utenforskap og marginalisering

Å falle utenfor er en prosess hvor mange elementer virker inn – i et samspill mellom indre og ytre faktorer.

Når ungdom selv forteller om hva som hjalp dem til å komme over barrierer, peker de på betydning av en enkeltperson, en *ansvarlig voksen* – en lærer, ungdomsarbeider, NAV-ansatt, helsearbeider eller lignende. At de unge møter en voksen person de har tillit til ser ut til å være viktig for opplevelsen av å kunne mestre (Follesø m.fl., 2011).

Systematisk oppsøkende sosialt arbeid rettet mot enkeltungdom eller grupper som har mistet tilknytning til viktige samfunnsarenaer, er en godt utprøvd metode for å arbeide med ungdom som er i faresonen for varig utenforskap (Hjort, 1988; Erdal, 2006). Flere kommuner har utekontakter og/eller losfunksjoner som følger opp ungdom i vanskelige livssituasjoner. De frivillige organisasjonene driver også oppsøkende tjenester enkelte steder. En forutsetning for å hjelpe ungdom i risiko, er at helperne oppnår tillit hos ungdommen og at det jobbes på tvers av tjenester. Et punkt flere har pekt på er at det ikke er hjemlet i lov å ha en oppsøkende tjeneste, og arbeidet kan derfor være i en sårbar posisjon i kommunale budsjettbehandlinger (Melbye Pettersen (red), 2019). Det har også blitt påpekt at det er behov for å styrke kommunens plikt til koordinering og oppfølging av utsatte barn og unge. Regjeringen arbeider med å vurdere hvorvidt lovverket kan tydeliggjøres og forbedres på dette området. Et notat med forslag om å styrke samarbeidet rundt usatte barn og unge ble sendt på høring i juni 2020, se tiltak 60.

MER INFO

Støtte til oppfølgings- og losfunksjoner for ungdom

3

Mange elever har behov for tilrettelegging og ekstra oppfølging for å fullføre videregående opplæring. Tilskuddsordningen *Støtte til oppfølgings- og losfunksjoner for ungdom* gir kommuner midler til å følge opp barn og unge som står i fare for å falle ut eller som har falt ut av skolen. Losene hjelper ungdommene med motivasjon og hvordan de kan benytte seg av ressursene som finnes i skolen og andre hjelpetjenester for å fullføre skolegangen. Ordningen er til god hjelp for mange, og har bidratt til økt gjennomføring. Ungdommene har ofte andre utfordringer i tillegg til skoleprestasjoner, noe som gjør losens rolle som støtte og formidler og koordinator av hjelpetilbudet viktig.

I perioden fra 2014 til 2020 har tildelingen til Støtte til oppfølgings- og losfunksjoner for ungdom økt fra 10,65 millioner til 48,1 millioner. I 2019 ble det satt i gang et arbeid med evaluering av ordningen. Oppdraget utføres av velferdsforskningsinstituttet NOVA. Av rapportering fra kommunene går det frem at mange kommuner viderefører LOS-funksjonen etter endt tilskuddsperiode. Noen vil også utvide funksjonen. Samtidig er det andre som ønsker å beholde funksjonen, men som erkjenner at videre finansiering vil være utfordrende uten statlig øremerket tilskudd. Tiltaket må ses i sammenheng med tiltak og mål i kapittel 3.

Mangel på foreldrestøtte og voksenkontakt

Foreldrenes oppmuntring og støtte er viktigere enn antatt for at barn og unge skal klare seg på skolen og senere i arbeidslivet (Hyggen m.fl., 2018). Kunnskapssamfunnet stiller større krav til utdanning enn tidligere. Foreldre fra øvre sosiale lag oppmuntrer barna sine mer enn andre. Samlet sett sier litteraturen at skolen i mindre grad virker sosialt utjevne og foreldrenes rolle har blitt viktigere (Strand og Kindt, 2018).

Det er behov for å øke foreldrenes ferdigheter og kapasitet til å støtte og oppmuntre ungdommer. Derfor lanserte regjeringen en egen foreldrestøttestrategi i 2018 (*Trygge foreldre – trygge barn*), se nærmere omtale i kapittel 1. En utprøving i regi av Bufdir av foreldreveiledningsprogrammet ICDP (international child development program) til foreldre som var bekymret for ungdommene sine, viste at det var stor interesse fra foreldre for et slikt program. Foreldrene var særlig interessert i å utvikle en bedre relasjon til sin ungdom og oppga til forskerne at det var nyttig å diskutere foreldrerollen med andre foreldre. Regjeringen ønsker å stimulere til økt utbredelse av foreldreveiledning til ungdomsforeldre.

66

God omsorg er voksne vi kan stole på og snakke med.

UNGDOSPANELET

MER INFO

4

Motivasjons- og oppfølgingsprosjekt: Fullført og bestått, Åmli kommune

Åmli kommune er i sin andre treårsperiode med los-prosjekt delfinansiert fra Bufdir med mål om å øke gjennomføringsgraden i videregående skole. Losfunksjonen er plassert i ungdomsskolen, og det er her oppfølgingen starter. Sammen med PPT, ungdomskoleteamet og rådgiver identifiserer losen elever som står i fare for å droppe ut av skolen og som kan ha nytte av oppfølging av losen. Det skrives en samarbeidsavtale mellom losen og elev og elevens foresatte, og med det gir losen oppfølging etter behov – også gjennom videregående skole. Elevene fra Åmli må reise til Arendal for å gå på videregående, men losen har gjennom prosjektet oppnådd et godt samarbeid med de aktuelle skolene. Lærerne varsler losen ved fravær, slik at losen kan følge opp med samtaler, telefoner eller hjemmebesøk. Los-prosjektet har blant annet ført til bedre informasjonsutveksling mellom ungdomsskolen og videregående skoler, og kun én av elevene som har mottatt oppfølging i prosjektperioden har droppet ut av skolen. Kommunen hadde ved prosjektstart fylkets svakest gjennomføringsgrad i videregående skole, men tall fra 2018/19 viser at andelen som fullfører videregående har økt til over fylkesgjennomsnittet. Kommunen har vedtatt at los-stillingen skal bli fast.

66

Vi ønsker foreldrestøtte i alle kommuner – både kurs, informasjon og veiledning. Det bør finnes møteplasser for foreldre som også har barnepassordninger. Familievernkontorene bør ha mer kapasitet til familier med ungdom og kommunene bør ha familiekoordinatorer til å følge opp hver enkelt familie.

UNGDOSPANELET

I tillegg etterspør ungdom ansvarlige voksne utenom foreldrene som veiledere. Forskning og metastudier har vist at ulike typer mentorordninger kan fungere bra for ungdom i høyrisikosituasjoner. Det er likevel noen forutsetninger. Det må etableres en gjensidig tillitsfull relasjon mellom mentor og ungdom av en viss varighet, og det må arbeides for å løse ungdommens problemer på tvers av instanser. En god oppfølging fra mentor kan tenkes å fungere på tre plan: bedre sosioemosjonell utvikling, bedre kognitiv utvikling og bedre sosiale relasjoner til venner, familie og omverdenen (Herrara m.fl., 2013).

Hvorvidt fritidsklubber og ungdomshus virker forebyggende i utsatte unges liv, ser ut til å henge sammen med kvalitet og struktur. Hvis klubbene er preget av få aktiviteter, få voksne og en overvekt av problembelastet ungdom, kan de utvikle seg til å bli yngleplasser for kriminalitet og rusmisbruk. Dette har skjedd enkelte steder i Sverige. Norsk forskning viser ikke samme destruktive kjennetegn (Strand og Kindt, 2019). Men den store variasjonen i ungdoms-

arbeidernes bakgrunn og kompetanse kan utgjøre en risiko i arbeidet med problembelastet ungdom. Det støttes av Europarådet som har kommet med en anbefaling om styrking av kompetanse for ungdomsarbeidere. Erasmus+ programmet i EU har finansiert *European international journal of open youth work* i 2017 som går inn i teoretiske og metodiske sider ved ungdomsarbeid i dagens Europa. Norge har deltatt i arbeidet. Organisasjonen Ungdom og Fritid mener at ungdomsarbeidere i fritidsklubber og ungdomshus kan utføre sosialt oppsøkende arbeid hvis de tilføres relevant kompetanse. Det er også frivillige organisasjoner som er interessert i å arbeide etter en mentormodell (KFUK/KFUM og Forandringshusene).

For å bremse og å snu en marginaliseringsprosess hos den enkelte ungdom, viser evalueringer i sum at er det behov for tidlig hjelp som er individuelt tilpasset, tett oppfølging over tid og et godt samarbeid mellom berørte parter/instanser.

Mål

- Bedre muligheter for ungdom 16–24 år (utdanning, jobb, bolig, fritid)
- Redusere sosiale forskjeller i ungdommens politiske og sivile deltakelse
- Flere lavterskeltilbud, åpne møteplasser og inkluderende mestringsarenaer for ungdom
- Bedre tilgang til deltidsjobber, praksisplasser og sommerjobber
- Redusere ensomhet og sosialt utenforskap
- Styrke foreldres involvering
- Økt vekt på voksenkontakt og mentorer
- Mer forskning om konsekvenser av ungdomstid i lavinntekt

Tiltak

Tiltak 35

Bedre overgang til voksenlivet for levetårtsutsatt ungdom fra 16–24 år

Barne- og familiedepartementet

Forskning og statistikk viser at ungdomstiden er blitt lengre. Fra midten og slutten av tenårene er det dokumentert særlige utfordringer knyttet til lavinntektsbakgrunn. OsloMets kunnskaps-gjennomgang påpeker at det finnes omfattende politiske strategier og tiltak rettet inn mot forebyggende arbeid med barn. Det er mindre innsats som fokuserer på å fange opp og motvirke mulige negative konsekvenser av ungdomstiden og overgang til voksenlivet. Kunnskapsgjennomgangen tyder på at det er behov for økt innsats overfor eldre ungdom (Hyggen m.fl., 2018). Covid-19-pandemiens samfunnsmessige følger kan forsterke lavinntektsungdoms sårbarhet med hensyn til gjennomføring av utdanningsløp og tilgang til jobb og bolig. Overgangen til voksenlivet er en fase som er forbundet med risiko for utenforskap.

I innspillsrundene som er foretatt gjennom arbeidet med strategien, har flere aktører – særlig fra kommunene – formidlet det samme budskapet. De peker på at det er behov for å se på eldre ungdommers levekår, og fasen som innebærer overgang til en selvstendig voksentilværelse. De mener at myndighetenes vekt på tidlig innsats i arbeidet med barn har vært viktig. Nå gjør utfordringene det nødvendig å ha et tilsvarende fokus på eldre ungdom. Det er ønskelig med oppdatert kunnskap om ung-

dommenes situasjon, oversikt over hva som finnes av statlige ordninger fra de ulike departementer og virksomme tiltak som kan brukes i det lokale arbeidet på tvers av sektorer.

Som et ledd i arbeidet med å bedre overgangen til voksenlivet, skal det lages en publikasjon som gir en status for situasjonen til ungdom 16–24 år. Publikasjonen skal videre inneholde en oversikt over statlige ordninger og virkemidler på områdene utdanning, arbeid, bolig og fritid. Den bør også vise eksempler på god praksis fra kommuner, frivillige organisasjoner og næringsliv som kan lette overgangen til en selvstendig voksentilværelse for levetårtsutsatt ungdom. Publikasjonen skal gjøres lett tilgjengelig for aktuelle brukere.

Tiltak 36

Økt rekruttering av ungdom med lavinntektsbakgrunn til sivile og politiske organisasjoner

Barne- og familiedepartementet

Det er en sosial skjevhet i rekrutteringen av ungdom til sivile og politiske ungdomsorganisasjoner, – det vil si at deltakelsen øker med stigende sosial- og økonomisk status. For å unngå økt ulikhet i demokratisk representasjon, og legge til rette for at fattigdom- og levetårtsperspektivet ivaretas når det fattes beslutninger, bør det arbeides for å utjevne deltakelsen i organisasjoner og medvirkningsstrukturer som kommunale og fylkesvise ungdomsråd, ungdomspanel og andre aktuelle ordninger der ungdom er trukket med i demokratiske beslutningsprosesser.

Dette tiltaket er todelt:

1. Følge med på og videreutvikle medvirkning i offentlig regi som ungdomsråd, ungdomspanel og annet. Regjeringen fastsatt i april 2020 prinsipper som skal legges til grunn for ungdomspanel. Bufdir har også utarbeidet en veileder for ungdomsråd. Regjeringen vil følge med på hvorvidt lavinntektsgruppen øker sin deltakelse.
2. Vurdere hvordan man kan styrke deltakelsen til barn og unge med lavinntektsbakgrunn i organisasjoner. Vurderingen skal gjøres i samarbeid med partene i Fritidserklæringen (se omtale av Fritidserklæringen på s. 51).

Tiltaket må ses i sammenheng med forskning på sivil deltakelse beskrevet i kapittel 4.

Tiltak 37**Styrke kommunale tjenesters kompetanse om ungdomsmedvirkning**

Barne- og familiedepartementet

Barn og ungdoms rett til å ha innflytelse på saker som angår dem er nedfelt i barnekonvensjonen og norsk lovgivning (se innledningskapittelet). Flere kommunale aktører etterspør gode metoder for å gjennomføre ungdomsmedvirkning innenfor eget tjenesteområde. Bufdir er etablert som kompetansemiljø for ungdomsarbeid og ungdomsmedvirkning. Det foreslås at de får i oppdrag å lage hensiktsmessig veiledningsmateriale til bruk i offentlige tjenester.

Tiltak 38**Evaluerer av LNUs tilskuddsordning Mangfold og inkludering**

Barne- og familiedepartementet

Støtteordningen har som mål å vise at mangfold er et positivt element i samfunnet, og stimulere til at barn og unge på egne premisser kan bidra til økt inkludering og motvirke fordommer. Den norske debatten i kjølvannet av Black Lives Matter-bevegelsen og demonstrasjoner i USA sommeren 2020, tyder på at det er et behov for holdningsskapende arbeid i ungdomsmiljøene. Det utdeles årlig rundt 2 millioner kroner til ungdomsstyrte prosjekter fra BFDs budsjett. En evaluering skal vurdere om ordningen er treffsikker.

Tiltak 39**Delta i EUs program for utdanning, opplæring, ungdom og idrett, Erasmus+ i 2021–2027**

Barne- og familiedepartementet

Erasmus+ er et program som gir ungdom erfaring og læring som bidrar til å nå flere mål i denne strategien. Programmet har tre hovedtiltak. Det første er mobilitet, det andre er partnerskap, og det tredje er utvikling av politikk og samarbeid. Erasmus+ er inndelt i en utdanningsdel og en ungdomsdel. Ungdomsdel av programmet løfter frem ikke-formell læring som et viktig redskap. Gjennom programmet er ungdoms deltakelse og aktivt medborgerskap et sentralt formål. Programmet gir ungdom unike

internasjonale erfaringer og læring. Aktivitet som bidrar til å holde ungdom i utdanning og arbeid støttes gjennom programmet. Erfaringen viser at programmet er svært godt egnet til å inkludere ungdom, også de som har færre muligheter i utgangspunktet. Programmet er derfor godt egnet til å inkludere ungdom som vokser opp i lavinntekt. Det tas forbehold om at endelig beslutning om norsk deltakelse i EUs programmer i perioden 2021–2027 blir tatt etter at EUs langtidsbudsjett er vedtatt. Norge skal ta stilling til deltakelse i programmet i løpet av 2020. Bufdir vil fortsatt ha ansvaret som nasjonalkontor for Erasmus+.

Tiltak 40**Følge opp tilskuddsordning for oppfølgings- og losfunksjoner for ungdom**

Barne- og familiedepartementet

NOVA/OsloMet evaluerer støtte til kommuner for å følge opp ungdom individuelt som er i vanskelige livssituasjoner og i fare for å falle varig ut av skole og/eller arbeidsliv. Det er store samfunnsmessige kostnader knyttet til ungt utenforskap. Hvis evalueringen viser gode resultater, bør anbefalingene vurderes i forbindelse med planlagt sammenslåing av BFDs tre tilskuddsordninger for inkludering av barn og ungdom i 2022 (se omtale av sammenslåingen i kapittel 9).

Tiltak 41**Utredning av fritidsklubber og ungdomshus**

Barne- og familiedepartementet

Ungdom med lavinntektsbakgrunn benytter i stor grad fritidsklubber og ungdomshus i kommunal eller frivillig regi. Det gjør også ungdom fra annen sosioøkonomisk bakgrunn – særlig i begynnelsen av tenårene. Ungdomspanelet understreker klubbens betydning for læring og utvikling, et sted å være sammen med venner og et sted å treffe trygge voksne.

Det varierer i hvilken grad kommunene/ bydelene har inkluderende, åpne og rusfrie tilbud til ungdom. Forebyggende ungdomstiltak er ikke lovfestet i Norge, men blir ofte pekt på av politi og hjelpetjenester når det oppstår problemer i ungdomsmiljøer. Organisasjonen Ungdom og Fritid har gjort en gjennomgang av kommuner med flest barn i lavinntektsgruppen. De mener at bare fire av 24 kommuner har et tilfredsstillende klubbtilbud sett i forhold til antall barn og unge. Barneombudet har anbefalt å styrke fritidsklubbene, og at staten gir tydeligere føringer til kommunene om dette. I tillegg har spørsmål om kvalitet i klubbene og ungdomsarbeideres kompetanse lenge vært reist både nasjonalt og i det europeiske samarbeidet på det ungdomspolitiske området.

BFD/Bufdir vil gjennomføre en utredning om fritidsklubbens og ungdomshusenes rolle og funksjon, hvor spørsmål om formål, samfunnsnytte, kompetanse, kvalitet, utbredelse og finansieringsmodell inngår.

Flere unge bør få mulighet til arbeidstrening via egen kommune, for eksempel i ungdomsklubben, i lokale lag og foreninger, eller i egen kommune.

UNGDOMSPANELET

Tiltak 42

Fortsatt innføring av foreldreveiledningsprogrammet ICDP for ungdomsforeldre

Barne- og familiedepartementet

En utprøving av ICDP-program for foreldre som er bekymret for ungdommen sin i 2017–2018, avdekket behov for denne type veiledning. Utprøvingen ønsket opprinnelig å nå foreldre med ungdom som stod i fare for å bli radikalisert. Evalueringen viser først og fremst at foreldrene ønsker veiledning om hvordan de skal utvikle en bedre relasjon til sin ungdom, og at det å diskutere foreldrerollen med andre foreldre oppleves som svært nyttig. Forskning, politi, tjenester og ungdom selv vil ha økt foreldreinvolvering i ungdoms liv. Det er ønskelig å spre foreldreveiledningstilbud til ungdomsforeldre i flere kommuner/bydeler. Bufdir har ansvar for videreutvikling og implementering av ICDP-programmet.

Tiltak 43

Utvidelse av ettervern for barnevernsbarn

Barne- og familiedepartementet

Regjeringen vil utvide retten til ettervern for barnevernsbarn fra 23 til 25 år. Formålet med tiltaket er å lette barnevernsbarns overgang til voksenlivet, og å forebygge langvarig utenforskap ved å gi disse unge forlenget støtte fra barnevernet. Forslag om lovendring for å utvide den øvre aldersgrensen ble lagt frem i slutten av april. I forslaget til ny barnevernslov, som etter planen legges frem våren 2021, vil

departementet tydeliggjøre vilkårene for retten til ettervernstiltak. Tiltaket for å styrke barnevernets tilbud om ettervern for ungdom over 18 år har også høy relevans for regjeringens mål om å redusere utenforskap blant unge voksne. Regjeringen foreslår å bevilge 24 millioner kroner til arbeidet med ettervern i 2021.

Tiltak 44

Mentorordninger for ungdom i risikosituasjoner

Barne- og familiedepartementet

Mentorprogrammer innebærer at en ansvarlig voksen fungerer som motivator, veileder og støtte for å hjelpe ungdom til å løse sine problemer – for eksempel bryte med belastede miljøer innen kriminalitet, rus eller vold. Mentorer kan også brukes forebyggende – blant annet i forbindelse med unges vanskeligheter med skolegang, venner og sosiale relasjoner samt tilgang til gode fritidssysler. Mentorprogrammer har forskningsmessig støtte internasjonalt og er regnet for å være virksomme for ungdom i høyrisikosituasjoner. I Norge har exit-programmer som ble brukt i arbeidet med radikaliserede høyreekstreme på 1990-tallet fått internasjonal oppmerksomhet. Det er laget en veileder for exit-arbeid som ligger åpent tilgjengelig på radikalisering.no. Exitarbeid kan ha mange av de samme elementene som et mentorprogram. Det bør vurderes hvorvidt og på hvilken måte dokumenterte mentorprogrammer og exitarbeid kan brukes overfor lavinntektsungdom i faresonen.

07

Tilknytning til arbeidslivet for ungdom og foreldre

INNLEDNING

Arbeid er grunnlaget for velferd, både for individ og samfunn. Det gir inntekt og bedrer levekårene og livsmulighetene til både enkeltpersoner og familier. For den enkelte gir deltakelse i arbeidslivet økonomisk selvstendighet, tilhørighet og sosialt nettverk. Arbeid er også viktig for integreringen av personer som har innvandret til Norge, og gir læring av språk og kultur.

Svak eller manglende tilknytning til arbeidslivet blant foreldre er en viktig årsak til at barn lever i familier med lavinntekt. Å sørge for at flere foreldre kommer i arbeid er derfor en viktig forutsetning for å redusere fattigdom blant barnefamilier. Deltakelse i arbeidslivet blant foreldre har også fordeler for barna utover de rent økonomiske. I tillegg til å styrke deres rolle som forsørgere, styrker det også deres rolle som forbilder, noe som kan bidra til å redusere risikoen for at levekårsutfordringer går i arv.

66

Vi vil tjene våre egne penger! Det bør være lettere for unge å få sommerjobber og deltidsjobber.

UNGDOMSPANELET

For ungdom kan arbeid være en alternativ mestringsarena som gir praktisk erfaring som kan tas med videre i livet. En jobb kan gi større selvstendighet, innpass i et fellesskap og en følelse av å bidra. For ungdom i lavinntektsfamilier kan muligheten til å tjene ekstra lomme penger eller å kunne bidra til familieøkonomien, samt å få en fot innenfor arbeidslivet, være av ekstra stor betydning. Innspillene fra strategiens ungdomspanel understøtter viktigheten av dette.

UTFORDRINGER

Det kan føre med seg store utfordringer på familienivå dersom en eller begge foreldre står utenfor arbeidslivet. Det er en klar sammenheng mellom forekomsten av lavinntekt blant barnefamilier og husholdningens manglende tilknytning til arbeidslivet. I treårsperioden 2015–2017 bodde 52 prosent av barn under 18 år i lavinntektsgruppen i en husholdning uten noen yrkestilknyttede personer (Omholt, 2019). For barn som lever med enslige forsørgere utgjorde denne andelen 66 prosent. Blant husholdninger med yrkestilknytning har faktorer som antall husholdningsmedlemmer, antall personer som er yrkestilknyttet og hovedinntektstakers utdanning, betydning for forekomsten av lavinntekt. Arbeidstid og lønnsnivå er også av betydning.

Enkelte grupper har særlige utfordringer med å få innpass i arbeidslivet, eller med å holde seg i arbeid over tid. Dette gjør dem spesielt utsatt for lavinntekt. Dette gjelder blant annet personer med lav formell utdanning og svake kvalifikasjoner, innvandrere med manglende norsk-kunnskaper, unge som ikke har fullført videregående opplæring, personer med nedsatt funksjonsevne og personer med hull i CV-en. Videre kan strukturelle barrierer i arbeidslivet hindre noen grupper fra å få innpass. Eksempler på slike barrierer er for eksempel høye kompetansekrav, høye språkkrav eller diskriminering.

Foto: Getty Images

Flere studier har dokumentert etnisk diskriminering i det norske arbeidslivet (se for eksempel Birkelund m.fl., 2014; Larsen og Di Stasio, 2019; Midtbøen, 2016).

De særskilte utfordringene lavinntektsgruppen står overfor i møte med arbeidslivet innebærer at arbeids- og velferdsforvaltningen må kartlegge brukerne bredt og grundig, og gi den enkelte tilpasset veiledning og oppfølging. Det er også viktig at arbeids- og velferdsforvaltningen fokuserer på den enkeltes motivasjon og ambisjoner, slik at man finner en jobb som passer personen. For mange av brukerne kan det også være behov for å få arbeidsplassen og arbeidssituasjonen tilrettelagt for å kunne være i jobb.

Foreldres manglende tilknytning til arbeidslivet kan påvirke barns fremtidige tilknytning til utdanning og arbeidsliv. Undersøkelser viser at

hvorvidt foreldre har mottatt økonomisk sosialhjelp mens barna var små, har betydning for disse barnas deltakelse i utdanning og arbeidsliv senere i livet. Ungdom fra familier der begge foreldre har mottatt økonomisk sosialhjelp står oftere uten jobb, er sjeldnere i høyere utdanning og mottar oftere ytelser fra NAV sammenlignet med annen ungdom.

Arbeids- og velferdsforvaltningen erfarer at mange av deres brukere med sammensatte utfordringer har barn. Mange av utfordringene som disse har vil kunne påvirke barna. Å arbeide forebyggende for å forhindre at barn og ungdom blir stående utenfor arbeidslivet handler også om se barnas behov i disse familiene. Barnas situasjon må inngå i kartleggingen når foreldrene oppsøker NAV-kontoret.

Ungdommer som ikke fullfører grunnopplæringen har større sannsynlighet for å bli stående

utenfor arbeidsmarkedet og motta stønader og trygd enn de som fullfører. Veien tilbake i aktivitet blir vanskeligere jo lenger ungdom blir stående utenfor arbeid eller grunnopplæring. Det er derfor viktig å legge inn kreftene tidlig i løpet og arbeide forebyggende. Dette arbeidet starter lenge før ungdommene kommer i kontakt med NAV-kontoret, og omfatter blant annet nærområdet (kapittel 2), barnehage, skole og videregående opplæring (kapittel 3), fritid (kapittel 4), helsevesen (kapittel 5) og barnevern. Ungdomspanelet har særlig løftet behovet for god veiledning til elevene i skolen.

En stor andel av dem som står utenfor arbeidslivet mottar en helserelatert ytelse, som arbeidsavklaringspenger og uføretrygd. Særlig bekymringsfull er den samlede veksten i disse to ytelsene blant personer under 30 år i løpet av de siste tjue årene. Det er viktig at unge mennesker med svak tilknytning til arbeidslivet får riktig oppfølging. Spesielt bør ikke oppfølgingen knyttes for tett til diagnostisering av sykdom dersom det ikke er helseproblemer som er deres grunnleggende utfordring. Tett og god oppfølging er uansett viktig for å hjelpe utsatte unge inn i arbeid eller utdanning. Aktivitetskrav er et virkemiddel som skal styrke den enkeltes muligheter for å komme i arbeid og bli selvforsørget. Unge

har potensielt et langt arbeidsliv foran seg og tapet er derfor spesielt stort både for den enkelte og for samfunnet. Dette er også noe som ungdomspanelet har vært opptatt av. Panelet har også uttrykt usikkerhet rundt fremtidens arbeidsmarked, spesielt i lys av covid-19-pandemien.

MER INFO

Syssettingsutvalget

I 2019 ble det satt ned et sysselsettingsutvalg som skal analysere utviklingen i sysselsettingen i Norge og utviklingen i mottak av inntektssikringsytelser. Utvalget skal også foreslå tiltak som kan bidra til at flere kommer i arbeid. Bakgrunnen var blant annet at sysselsettingen for viktige kjernegrupper, særlig blant menn og unge aldersgrupper, har vist en avtakende trend. Arbeidets første fase ble avsluttet i mars 2019 ved overleveringen av *NOU 2019: 7 Arbeid og inntektssikring – Tiltak for økt sysselsetting*. Partene i arbeidslivet og fagekspertene fortsetter drøftingene i utvalget, med utgangspunkt i forslagene fra ekspertgruppen og eventuelle nye forslag for økt sysselsetting. Utvalget skal etter planen legge frem sin rapport før årsskiftet 2020.

MER INFO

Forsøk med NAV-veileder i videregående skole

1

Det nasjonale forsøket med NAV-veileder i videregående skole ble avsluttet i 2019. I forsøket prøvde lokale piloter i alle landets fylker ut en modell for samordning av tjenester der veiledere fra NAV-kontor inngikk som en del av elevtjenesten ved den videregående skolen.

Målet har vært å øke gjennomføringen i videregående opplæring ved å hjelpe ungdom med levekårsutfordringer og sammensatte problemer på et tidlig tidspunkt. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) har gjennomført en studie av enkelte av pilotene i forsøket (Salvanes m.fl., 2019). Elevene i studien ble ikke fulgt opp lenge nok til at NIFU kan konkludere om effekt på andel som fullfører videregående opplæring. Arbeids- og velferdsdirektoratet og Utdanningsdirektoratet vurderer at det er gjort verdifulle erfaringer i tverrfaglig arbeid med å forebygge frafall og gi et tilbud til utsatt ungdom i videregående skole. Forsøket synliggjør at det er et behov for tjenester og bistand fra NAV for elever som har utfordringer med å fullføre videregående opplæring på grunn av ulike levekårsutfordringer og sosiale problemer.

For mange av pilotene er det besluttet en eller annen form for videreføring etter forsøksperioden. Enkelte steder videreføres samarbeidet med delt finansiering, andre steder avsetter NAV-kontoret egne ressurser for å fortsette samarbeidet med den videregående skolen. Det er også etablert samarbeid for erfaringsoverføring til andre videregående skoler som har utfordringer knyttet til frafall. For piloter i kommuner som ikke viderefører en modell der NAV-veileder er til stede i videregående skole, er tilbakemeldingene at samarbeidet mellom NAV og skole blant annet blir videreført gjennom NAV-kontorets arbeid med ungdom.

Mål

- Redusere andelen unge som verken er i arbeid, under utdanning eller opplæring
- Bedre oppfølging av unge i arbeids- og velferdsforvaltningen
- Redusere antallet sosialhjelpsmottakere under 30 år
- Få flere med nedsatt funksjonsevne og/eller hull i CV-en i arbeid. 5 prosent av nyansatte i staten skal være personer med nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en
- Styrke barneperspektivet i arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV)
- Øke innvandreres deltakelse i arbeids- og samfunnsliv

Tiltak

Tiltak 45

Ungdomsinnsatsen i NAV

Arbeids- og sosialdepartementet

I 2017 iverksatte regjeringen en forsterket ungdomsinnsats i regi av Arbeids- og velferdsetaten for at unge raskt skal få hjelp til å komme i arbeid og utdanning. Målet er at unge under 30 år som ikke er i arbeid, utdanning eller annen arbeidsrettet aktivitet skal få en individuelt tilpasset arbeidsrettet oppfølging senest åtte uker etter at de registrerte seg hos Arbeids- og velferdsetaten. Både unge ledige og unge med nedsatt arbeidsevne, inkludert unge mottakere av arbeidsavklaringspenger, inngår i målgruppen. Økt vekt på innsats tidlig i ledighetsperioden, skal forhindre at unge ender i lange passive stønadsløp. De lokale NAV-kontorene er tilført stillingsressurser til tverrfaglige ungdomsteam og ungdomsveiledere. Disse ungdomsteamene og ungdomskontaktene skal ha ansvar for færre ungdommer hver, slik at de skal kunne tilby tettere oppfølging til unge som trenger det. NAV-kontorene samarbeider med arbeidsgivere, utdanningssektoren og helsesektoren.

Unge er prioritert når Arbeids- og velferdsetaten tildeler oppfølging og arbeidsmarkedstiltak til sine brukere. Det legges særlig vekt på bruk av

kompetansehevende og yrkesrettede tiltak. Mange NAV-kontor har utviklet skreddersydde opplegg for unge. I 1. tertial 2019 fikk i gjennomsnitt åtte av ti i målgruppen et tilbud om aktivitet innen åtte uker, i form av arbeidsmarkedstiltak, medisinsk behandling, individuell oppfølging eller annen aktivitet. Fafo har fått i oppdrag å evaluere hvordan den forsterkede ungdomsinnsatsen overfor unge ledige iverksettes i NAV og hvilke resultater den nye innsatsen gir. Evalueringen skal etter planen ferdigstilles i løpet av 2020.

Tiltak 46

Tilskudd til arbeidsgivere som tilbyr sommerjobb til ungdom

Arbeids- og sosialdepartementet

For å redusere de negative konsekvensene av den høye ungdomsledigheten i forbindelse med covid-19-pandemien, foreslås det i statsbudsjettet for 2021 å styrke innsatsen rettet mot unge utenfor arbeid og utdanning. Et av de foreslåtte tiltakene er å innføre en ny ordning med tilskudd til arbeidsgivere som tilbyr sommerjobb til arbeidssøkere under 30 år som har et bistandsbehov.

Tiltak 47**Stortingsmelding om utenforskap og inkludering i arbeids- og samfunnsniv***Arbeids- og sosialdepartementet*

Regjeringen har i sin regjeringsperiode tatt mange initiativ for å hindre at enkeltpersoner og familier faller utenfor arbeids- og samfunnsniv. Disse utfordringene krever like fullt en kontinuerlig og fornyet innsats. Samfunnet endrer seg, og årsakene til utenforskap er ofte sammensatte og gjensidig forsterkende. En politikk for å forebygge utenforskap må derfor omfatte et bredt spekter av politikkområder. Regjeringen tar sikte på å legge frem en stortingsmelding med en helhetlig politikk for å forebygge utenforskap og fremme inkludering av flere i arbeids- og samfunnsniv våren 2021.

Tiltak 48**Aktivitetsplikt for unge sosialhjelpsmottakere***Arbeids- og sosialdepartementet*

Fra 1. januar 2017 ble det innført en plikt for kommunene til å stille vilkår om aktivitet til mottakere av økonomisk sosialhjelp under 30 år. Målet er å styrke den enkeltes muligheter til å komme i arbeid og bli selvforsørget. Kommuner som har erfaringer med å stille vilkår om aktivitet kan vise til gode resultater, og da særlig for unge sosialhjelpsmottakere. Generelt ser det ut til at aktivitetsplikten bidrar til bedre oppfølging av brukergruppen, men det kan være utfordrende å tilby en individuelt tilpasset aktivitet som oppleves som meningsfull. Aktivitetsplikten evalueres av Institutt for samfunnsforskning (ISF). Sluttrapporten fra evalueringen, som ser på effektene på sysselsetting, inntekt og overgang til utdanning, vil foreligge høsten 2020.

Tiltak 49**Plikt til å delta i norskopplæring for mottakere av økonomisk sosialhjelp***Arbeids- og sosialdepartementet*

For å sikre en vellykket integrering er det viktig at de som bor i Norge lærer seg norsk og kommer i arbeid eller utdanning. Regjeringen har i Granavolden-plattformen sagt at det skal stilles krav om å delta i norskopplæring for mottakere av økonomisk sosialhjelp som på grunn av manglende norskerferdigheter ikke er selvhjulpne. På bakgrunn av dette sendte departementet høsten 2019 på høring forslag om endringer i aktivitetsplikten i sosialtjenesteloven. Forslaget skal bidra til at kommunen tar ansvar for å hjelpe og stille krav til mottakere av økonomisk sosialhjelp som trenger bedre norskkunnskaper for å komme i arbeid. Departementet tar sikte på å legge frem en lovproposisjon høsten 2020, hvor det foreslås å innføre både norskopplæringsplikt og vurderingsplikt ved vedtak om økonomisk stønad.

Tiltak 50**Endringer i kvalifiseringsprogrammet***Arbeids- og sosialdepartementet*

Kvalifiseringsprogrammet er innrettet mot personer som står langt fra arbeidsmarkedet og som kan ha nytte av tett oppfølging for å komme i arbeid og aktivitet. Målet med kvalifiseringsprogrammet er å bidra til at flere i målgruppen kommer i arbeid. Det er fra 1. januar 2019 innført enkelte endringer som gjelder inngangsvilkår, varighet og innhold i programmet. Samlet sett skal dette gjøre programmet mer fleksibelt og tilgjengelig. Blant annet er aldersgrensen senket fra 19 til 18 år, og mulighetene for å gjennomføre utdanning, opplæring og læretid innenfor programmet er utvidet. Endringene vil

kunne bidra til at programmet vil være hensiktsmessig for flere unge. Forskning viser at kvalifiseringsprogrammet nytter og at det har en langsiktig effekt på overgang til arbeid for deltakerne (Lima og Furuberg, 2018).

Tiltak 51**Bedre oppfølging av unge mottakere av arbeidsavklaringspenger***Arbeids- og sosialdepartementet*

Mange unge mottakere av arbeidsavklaringspenger lider av psykiske helseproblemer (70 prosent), mens de i langt mindre grad er diagnostisert med muskel- og skjelettlidelser (8 prosent). I oppfølgingen av unge legges det vekt på å stimulere til samtidighet i behandling og arbeid for å øke overgang til skole eller arbeid etter stønadsperioden. Rask avklaring og tett og god oppfølging gjennom hele stønadsperioden er viktig for å bedre denne gruppens muligheter til å ta del i arbeid eller utdanning.

Fra 1. februar 2020 ble minsteytelsen for arbeidsavklaringspenger til nye mottakere under 25 år redusert fra 2 ganger folketrygdens grunnbeløp (2G) til 2/3 av 2G, og ung ufør-tillegget ble avviklet for alle nye mottakere av arbeidsavklaringspenger, uavhengig av alder. Arbeids- og velferdsetatens oppfølging av unge mottakere av arbeidsavklaringspenger ble samtidig styrket. Bakgrunnen for å redusere ytelsen er at det ikke bør være slik at det på kort sikt er mer lønnsomt for unge mennesker å gå på trygd enn å arbeide eller ta utdanning. På lang sikt kan dette føre til økt risiko for varig utenforskap. Med en reduksjon i minsteytelsen for unge mottakere av arbeidsavklaringspenger er ytelsen nå lik kvalifiseringsstønad og stønaden i introduksjonsprogrammet. Formålet med å avvikle ung ufør-tillegget for mottakere av arbeidsavklaringspenger er å bidra til å redusere sykdomsfokuset i denne perioden og øke fokus på

oppfølging med sikte på overgang til arbeid eller utdanning. Regjeringen foreslår å styrke arbeidsmarkedstiltakene rettet mot arbeidssøkere i 2021 som blant annet gir rom for å styrke oppfølgingen av unge mottakere av arbeidsavklaringspenger.

Tiltak 52**Inkluderingsdugnaden***Arbeids- og sosialdepartementet*

I 2018 tok regjeringen initiativ til en inkluderingsdugnad for å bidra til at flere med nedsatt funksjonsevne og/eller hull i CV-en skal komme over i ordinære jobber. Innsatsen skal bidra til å senke terskelen inn i arbeidslivet og gjøre det lettere for arbeidsgivere å ansette personer fra disse målgruppene. Den skal også bidra til å styrke tilbudet for arbeidssøkere med psykiske helseplager eller rusproblemer slik at flere kan delta i arbeidslivet samtidig som de mottar medisinsk oppfølging. I tillegg skal dugnaden styrke mulighetene for opplæring slik at flere kvalifiseres til arbeid. Innsatsen omfatter blant annet økt satsing på individuell jobbstøtte, bruk av lønnstilskudd og mentortiltak. Fra 1. juli 2019 er det gjort endringer i reglene for opplærings-tiltakene i Arbeids- og velferdsetaten, som innebærer at flere brukere får tilgang til et bedre opplæringstilbud som gir formell kompetanse, blant annet innen fag- og yrkesopplæring.

Regjeringen har satt som mål at 5 prosent av alle nyansatte i staten skal ha nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en. Det er gjort endringer i forskrift til statsansatteloven fra 1. januar 2020 som innebærer at personer med hull i CV-en skal ha moderat kvotering, på samme måte som personer med nedsatt funksjonsevne. Regjeringens forslag om å styrke arbeidsmarkedstiltakene i statsbudsjettet for 2021 gir blant annet rom for å styrke inkluderingsdugnaden.

MER INFO

Vi inkluderer! Et samarbeidsprosjekt mellom partene i arbeidslivet og NAV

Som et ledd i regjeringens inkluderingsdugnad har NAV og arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene etablert et samarbeidsprosjekt kalt «Vi inkluderer!» (2019–2020). Prosjektet ledes av Arbeids- og velferdsdirektoratet og prøves ut i tre fylker: Oslo, Vestland og Trøndelag. Prosjektet skal bidra til å bedre samhandlingen mellom NAV og tiltaksleverandørene og skal føre til bedre tjenester til arbeidsgiverne og bedre koblinger mellom kandidat og arbeidsgiver. Målet er å bidra til at flere med nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en skal komme i ordinært arbeid. «Vi inkluderer!» bygger på erfaringer fra NHO-prosjektet «Ringer i Vannet» og fra inkluderingsprogrammer hos Virke, Spekter og KS. Prosjektet tar utgangspunkt i virksomhetenes behov for arbeidskraft. Hver virksomhet får tildelt en fast kontaktperson i NAV som skal finne relevante kandidater fra målgruppen i inkluderingsdugnaden.

Tiltak 53**Oppfølging av tiltak i integreringsstrategien**
Kunnskapsdepartementet

Regjeringens integreringsstrategi *Integrering gjennom kunnskap (2019–2022)* skal bidra til at innvandrerbefolkningen i større grad kan delta i arbeids- og samfunnsliv. Et hovedgrep i strategien er en sterk og tydelig satsing på utdanning, kvalifisering og kompetanse. Strategien omfatter 57 tiltak fire innsatsområder: utdanning og kvalifisering, arbeid, hverdagsintegrering og retten til å leve et fritt liv. Sentrale grep i

strategien blir fulgt opp gjennom tiltak for hele utdanningsløpet og i forslag om ny integreringslov, som ble lagt frem for Stortinget 24. april 2020. Tiltak som gjelder voksnes læring, er dekket opp av henholdsvis integreringsstrategien, inkluderingsdugnaden, og *Meld. St. 14 (2019–2020) Kompetansereformen – Lære hele livet*, som ble lagt frem 22. april 2020.

MER INFO

2

Tilskudd til lokale prosjekter og tjenesteutvikling i NAV-kontorene

Arbeids- og velferdsdirektoratet forvalter en tilskuddsordning for å stimulere til utvikling av sosiale tjenester og tiltak i kommunene etter sosialtjenesteloven. Overordnede mål er et helhetlig og samordnet tjenestetilbud tilpasset brukernes behov og økt kvalitet på tjenestene. Målgruppen for ordningen er sosialt og økonomisk vanskeligstilte som har behov for sosiale tjenester, og andre som står i fare for å komme i en vanskelig livssituasjon. Oppfølging av barnefamilier er en av prioriteringene innenfor tilskuddsordningen, og kommunene kan søke om tilskudd til prosjekter som støtter opp om målgrupper og innsatsområder i strategien. I 2019 ble det fordelt om lag 85 millioner kroner til nærmere 140 lokalt initierte prosjekter i NAV-kontorer. Flere av de lokale prosjektene har vanskeligstilte barnefamilier som målgruppe.

MER INFO

3

Helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier i NAV-kontoret

For å få bedre kunnskap om hvordan arbeids- og velferdsforvaltningen kan følge opp lavinntektsfamilier med barn, har Arbeids- og velferdsdirektoratet i samarbeid med 29 NAV-kontor gjennomført en systematisk utprøving av familiekoordinatorer i NAV-kontor i perioden 2016–2018.

Alle de 29 kontorene fikk tilført ressurser til å ansette to familiekoordinatorer hver. 15 tiltakskontorer prøvde ut en helhetlig modell for oppfølging av lavinntektsfamilier med barn (HOLF-modellen), mens de 14 sammenligningskontorene benyttet selvvalgt oppfølgingsmetodikk. Målgruppen var familier der foreldre mottar økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven.

Kjennetegn på foreldre som har mottatt prosjektoppfølging er:

- fire av fem er ikke født i Norge, hvor mange er fra landgruppe 3 (Afrika, Asia, Latin-Amerika og Øst-Europa utenom EU)
- mange har lang botid i Norge
- to av fem er enslig forsørger
- tre av ti var i arbeid da studien startet
- omtrent halvparten har grunnskole eller lavere utdanning

Familiene er fulgt opp på fire målområder; arbeid, bolig, økonomi og barnas situasjon. Prosjektet ble gjennomført som en randomisert kontrollert studie med tilhørende prosessevaluering, utført av OsloMet

– Storbyuniversitetet. Med utgangspunkt i de kvantitative analysene fant forskerne verken en effekt av HOLF-modellen eller ekstra oppfølgingsressurser (familiekoordinatorer). Familiekoordinatorer som brukte HOLF-modellen rapporterte imidlertid om opplevelse av bedre relasjonell kompetanse og målrettethet i møter med foreldre. Familiekoordinatorer opplevde at de har hatt tid og mulighet til å gjøre et helhetlig og grundig sosialfaglig oppfølgingsarbeid. Familiene som fikk tettere oppfølging og egen koordinator opplevde at relasjonen og tilliten til NAV bedret seg, og opplevde fremgang på alle målområdene og at familiesituasjonen hadde blitt bedre. Forskerne trekker frem et økt barneperspektiv i deltakende prosjektkontor. Arbeids- og velferdsdirektoratet vil, basert på funn fra evalueringen av forsøket og annet utviklingsarbeid i NAV-kontor, se på hvordan barneperspektivet i arbeids- og velferdsforvaltningen kan styrkes ved at det tas særlige hensyn til barns behov i alle vurderinger som omfatter tjenestemottakere med barn.

Forskning og statistikk

INNLEDNING

Som vist i de tidligere kapitlene, innebærer en oppvekst i lavinntekt økt risiko for en rekke levekårsutfordringer. At problemet er sammensatt, gjør det mer komplisert å forske på årsaker, sammenhenger og løsninger. De 111 000 barna og ungdommene i lavinntektsgruppa kan ha forskjellige utfordringer og livsløp. Derfor kan de også ha ulike veier ut av fattigdom. For å gjøre politikken mer treffsikker, er vi avhengig av kunnskap om veien ut av fattigdom for ulike grupper barn og ungdom, og forskning som skiller mellom problemene for disse gruppene. Vi trenger også mer kunnskap om kritiske veikryss i oppveksten, for å kunne gjøre bedre vurderinger av når og hvordan innsatsen bør settes inn.

UTFORDRINGER

Kunnskapsbehov

Samfunnsøkonomiske kostnader av å falle utenfor

Vi vet at de menneskelige og samfunnsmessige konsekvensene av utenforskap og marginalisering er store. Forebyggende tiltak som hindrer utenforskap og legger til rette for at flest mulige barn kan få en god og trygg oppvekst kan ha samfunnsøkonomiske gevinster. Den siste studien som beregnet de samfunnsøkonomiske kostnadene av å falle utenfor er fra 2010, utført av Vista Analyse (Rasmussen m.fl., 2019). Kostnadsanalysen gav et anslag over helhetlig ressursinnsats overfor marginalisert ungdom i ulike aldre, samt samfunnsøkonomiske konsekvenser dersom utenforskapet ble varig. Vista Analyse anslo i 2010 kostnaden per årskull til å ligge på 15 milliarder kroner. De la da til grunn at 8 prosent av ungdom blir marginalisert per årskull. Siden den gang kan både den offentlige ressursbruken og risikobildet ha endret seg, og det er behov for oppdaterte beregninger av de samfunnsøkonomiske kostnadene ved utenforskap og marginalisering. En oppdatert analyse vil kunne styrke forutsetningene for en effektiv utnyttelse av ressurser og for bedre målretting av midler som i dag brukes på området.

MER INFO

1

Nytt verktøy for å regne ut kostnader av utenforskap

På oppdrag fra KS presenterte Rambøll i 2019 verktøyet *Utenfor-regnskapet*. Dette er en økonomisk modell som beregner den potensielle gevinsten av å lykkes med å få flere ungdom gjennom utdanningsløpet, få flere inn i jobb og sikre at alle er en del av fellesskapet. Det nye verktøyet viser hvordan kostnadene ved utenforskap fordeler seg på ulike sektorer og forvaltningsnivåer. Det er laget for å kunne hjelpe på rett sted til rett tid, og viser hvor mye det lønner seg å gjøre ekstra investeringer i barn og unge som vi vet står i risiko for å falle utenfor samfunnet. Se www.ks.no/utenforregnskapet for mer informasjon.

Deltakelse og sosial mobilitet

Sosial mobilitet vil si å bevege seg oppover eller nedover på den sosiale rangstigen. Såkalt generasjonsmobilitet sammenligner foreldrenes og barnas plassering på den sosiale rangstigen ved samme alder (Kirkeberg og Epland, 2018). Graden av sosial mobilitet måles ofte som sammenhengen mellom foreldrenes og barnas inntekt. Desto mindre foreldrenes inntekt betyr for barnas økonomiske utfall, jo høyere er mobiliteten (Norberg-Schulz og Østhus, 2018).

Det er godt dokumentert at visse former for deltakelse bidrar positivt til sosial mobilitet. Dette gjelder for eksempel deltakelse på skolen (OECD, 2018; Ekren, 2014; Esping-Andersen, 2005). Vi vet også at barnehage er viktig for barn fra familier med lav utdanning og inntekt (Mogstad og Rege, 2009; Havnes og Mogstad, 2009;

Drange, 2015). Andre studier viser til en positiv sammenheng mellom sosial kapital og sosial mobilitet (Norberg-Schulz og Østhus, 2018). Det er imidlertid ofte vanskelig å fastslå årsakssammenhengen mellom deltakelse på ulike arenaer og effekter for den sosiale mobiliteten.

I dag finnes det flere tiltak og tilbud som har som mål å gi flere barn og unge mulighet til å delta i sosiale aktiviteter på fritiden. Disse tiltakene bidrar til at barn og unge blir inkludert her og nå, men det kan også tenkes at slike former for deltakelse kan ha positive effekter for barn og unges muligheter senere i livet. På bakgrunn av dette har vi behov for mer forskning som ser på årsakssammenhengen mellom barns deltakelse og sosial mobilitet, og da særlig barn og unges deltakelse på mer uformelle arenaer (for eksempel deltakelse i fritidsaktiviteter, fritidsklubber og ungdomshus, organisasjoner og egenorganiserte aktiviteter).

Kritiske veikryss og suksesshistorier

Det er behov for mer kunnskap om økonomisk fattigdom og hva som påvirker atferden til individer i enten positiv eller negativ retning. Vi har også behov for å vite mer om faser i ungdomstiden hvor det er særlig viktig med innsats, og hva som gjør ungdom sårbare, leder til kriminalitet osv. (Forskerdialog, 2020).

For å få personer ut av en negativ livssituasjon, trenger vi samtidig større oppmerksomhet rundt hvorfor noen som vokser opp i lavinntekt klarer seg bra. Hva er mestringsstrategiene i de familiene som faktisk har svak økonomi, men hvor barna likevel klarer seg på skolen, hvor de likevel får venner osv.? Hvilke faktorer bidrar til at de klarer seg og gjør det bra? Var det, for eksempel, at man hadde en besøksvenn i familien når man kom til Norge som flyktning? Eller var det at man kom raskt ut i arbeid? Å studere suksesshistorier er viktig for å løfte flere mennesker ut av fattigdom (Forskerdialog, 2020).

Barn og ungdoms egen stemme i forskningen

En mangel ved mange studier om hva som forebygger lavinntekt, er at de har en for ensidig oppmerksomhet mot tjenestene. De involverer i for liten grad barn og unge selv for å studere deres egen opplevelse av situasjonen (Forskerdialog, 2020). Forskning og kunnskapsutvikling må ta barns stemme på alvor. Å lytte til barn og ungdom er verdifullt, fordi forståelsen utvides og blir mer nyansert. OsloMets kunnskapsoppsummering om barn i lavinntektsfamilier baserer seg i stor grad på kvantitativ forskning og statistikk. Det er også behov for kvalitativ forskning som tar barn og unges perspektiv, og som sier mer om de individuelle historiene til barn og unge i lavinntektsfamilier (Hyggen m.fl., 2018).

Videreutvikle dagens statistikkgrunnlag

SSB produserer løpende statistikk og data om inntektsforhold i samfunnet, blant annet om lavinntekt blant barn og unge. Det finnes et heldekkende inntektsregister for både personer og husholdninger, som gjør at vi i Norge har et godt statistikkgrunnlag. Dataene går tilbake til 2004. SSB har noen utfordringer i målingen av lavinntekt. Et eksempel er at SSB ikke klarer å fange opp private overføringer mellom enslige forsørgere og personer som har delt omsorg for barn, noe som kan føre til at omfanget og graden av lavinntekt blant enslige forsørgere muligens overdrives noe. Dette og andre mindre mangler i lavinntektsstatistikken må det jobbes videre med. SSB mener samtidig at det ligger muligheter i å utnytte registerdataene man allerede har bedre. Det er for eksempel større muligheter nå enn før til å studere inntektsmobilitet. Videre ligger det muligheter i å koble registerdata om lavinntekt med andre registerdata, for eksempel knyttet til boforhold, utdanning og arbeid i husholdningen. SSB rapporterer også om at kommunene i sitt lokale barnefattigdomsarbeid etterspør statistikk om lavinntekt på lavt geografisk nivå. Det er viktig at statistikkgrunnlaget

er oppdatert, gir et godt bilde av utviklingen, og samtidig er relevant for brukerne i stat og kommune (Forskerdialog, 2020).

MER INFO
Identifiserte kunnskapshull i Muligheter og hindringer for barn i lavinntektsfamilier – En kunnskapsoppsummering (Hyggen m.fl., 2018: 187–189)

- Det er behov for mer kunnskap om årsakssammenhengen mellom oppvekst i lavinntektsfamilier og mulige uheldige utfall gjennom barndom, ungdomstid og over i voksenrollen, spesielt i en norsk sammenheng.
- Vi trenger mer forskning om hvordan bedring eller forverring i tilgang til økonomiske ressurser påvirker forskjellige typer av utfall. I denne sammenhengen er det behov for flere studier av eksperimentell karakter.
- Det er behov for systematisering av kvalitativ forskning om levde liv i lavinntektsfamilier, fra barn og unges perspektiv.
- For å styrke forskningen om nabolagets rolle er det behov for å bedre tilgangen til en rekke eksisterende datasett på lavt geografisk nivå, og at registerdata suppleres med omfattende surveydata om beboernes sosiale nettverk, preferanser, holdninger og adferd knyttet til nærmiljøet, samt lokale data om nabolagskvaliteter som tjenestetilbud, organisasjoner og fysiske forhold.
- Det finnes lite forskning som forsøker å undersøke om erfaringene blant og konsekvensene for barn av innvandrere som vokser opp i lavinntekt skiller seg systematisk fra erfaringene og konsekvensene for barn uten innvandrerbakgrunn.

MER INFO**Innspill fra Forskerdialog 2020**

Under arbeidet med strategien ble det arrangert en forskerdialog om barn og unge i lavinntektsfamilier. Dialogen gikk mellom policymakers (departementer og direktorater) og forskere med ekspertise på ulike områder som har relevans for strategien. Forskerne som deltok på arrangementet hadde blant annet kompetanse innen: sosial ulikhet i barns utvikling, læring og utdanning, barn og ungdoms psykiske helse, statistikk om lavinntekt, integrering og gjelds- og forbruksforskning. I dialogen diskuterte deltakerne styrker og svakheter ved ulike lavinntekts- og fattigdomsmål, hvordan effekten av tiltak på området kan måles samt kunnskapshull.

Momenter som ble nevnt i dialogen:

- Lytt mer til barn og unge selv – det er de som er målgruppen.
- Vi trenger mål for innsatsen som samsvarer med tiltakene som settes i gang.
- Å spørre hvorvidt deltakelse fører til sosial mobilitet er for uspesifikt. Dette må brytes ned i ulike typer deltakelse og ulike former for sosial mobilitet.
- Det er ikke sikkert alle typer deltakelse kan måles. Deltakelse er verdifullt i seg selv uavhengig av hva det fører til, og det er også viktig å ha gode mål på deltakelse.
- Det brukes fortsatt midler på dyre tiltak uten å vite om de fungerer.
- Vi trenger en bedre forståelse av hvorfor noen barn i lavinntektsfamilier klarer seg bra.
- Samfunnet setter ofte en normativ standard for hvilke deltakelsesformer som er ønskelig for alle. Vi må være åpne for at ikke alle ønsker å gjøre det samme.

Utfordringer knyttet til indikatorer/mål

Ulike lavinntekts- og fattigdomsmål har sine styrker og svakheter. Valg av mål og indikatorer har betydning for hva slags bilde man får av situasjonen i Norge (se også Fafos diskusjon i kunnskapsgrunnlaget til denne strategien). Antall barn i lavinntektsfamilier vil for eksempel variere ut fra om man legger 60 eller 50 prosent av medianinntekt til grunn, eller om man heller benytter et forbruksbasert fattigdomsmål (Borgeraas, 2017). I denne strategien benyttes relativ og vedvarende lavinntekt, målt ved 60 prosent av medianinntekten, som en indikator på fattigdom. Det er flere fordeler ved denne indikatoren. Den er mye brukt i internasjonal sammenheng, noe som gjør det mulig å sammenligne på tvers av land. Det er lett å få tak i inntektsdata i Norge, noe som gjør det mulig å følge utviklingen nasjonalt over tid, og det gir muligheter for å bryte ned lavinntektsgruppen etter mange kjennetegn og husholdningstyper (Bufdir, 2018). En utfordring er at vi ikke har fullstendig kunnskap om hvem som befinner seg innenfor de ulike lavinntektsgruppene – vi trenger å utvikle vår forståelse av hvem disse barna er og hvilke behov de har.

En annen utfordring kan være at målene våre ikke fanger opp alle barn som har tilsvarende levekårsutfordringer knyttet til økonomi. En undersøkelse fra 2019 (Kirkens bymisjon og Respons analyse, 2019) viser også at barn i familier utenfor lavinntektsgruppen (målt ved 60 prosent av medianinntekten) kan ha mange av de samme utfordringene, for eksempel fordi familien sliter med høy gjeld eller høye bo-utgifter, som ikke fanges opp på inntektsstatistikken. Tilsvarende kan det være barn i familier innenfor lavinntektsgruppen, som ikke opplever levekårsutfordringer knyttet til økonomi. Vi må erkjenne at det relative inntektsmålet beskriver utviklingen i store trekk og over tid. Det er mindre egnet som et presisjonsmål på akkurat

hvem som er innenfor og utenfor gruppen av barn og unge som trenger hjelp. For å få en bedre forståelse av lavinntekt og fattigdom, kan det også være nyttig å supplere relative lavinntektsmål med andre mål.

Videre kan det være problematisk å måle deltakelse. Deltakelse i ulike former – i barnehage, skole, fritidsaktiviteter m.m. – anses i denne strategien som et virkemiddel som skal bidra til sosial mobilitet og bedre muligheter for barn og unge. Deltakelse har også en egenverdi, uavhengig av hva deltakelsen i neste omgang fører til. Barns deltakelse er også rettighetsfestet, for eksempel barns rett til utdanning (artikkel 27 i barnekonvensjonen) og barns rett til deltakelse i lek, fritid og kulturelle aktiviteter (artikkel 31). Det er altså flere grunner til å utvikle gode mål på barns deltakelse på ulike arenaer.

MER INFO

Eksempler på pågående forskningsprosjekter

Læring for livet

Målet med studien er å få bedre forståelse for årsaker og konsekvenser av ulikheter i tidlig barndom relatert til sosioøkonomisk bakgrunn og kjønn, og utvikle kunnskapsgrunnlag for utvikling av politikk med målet om å redusere uønskede forskjeller. Studien gjennomføres av Centre for Experimental Research on Fairness, Inequality and Rationality (FAIR) ved Norges Handelshøyskole i tidsrommet 2017–2027.

EQOP-Socioeconomic gaps in language development and school achievement:

Mechanisms of inequality and opportunity

I dette ECR-prosjektet (ECR = European Research Council) undersøkes årsaker til sosial ulikhet i barns språkutvikling og skoleprestasjoner.

Prosjektet undersøker også om barnehagen kan fungere som en buffer, og om den samfunnsmessige gevinsten av barnehage for de minste barna er større enn omkostningene. Prosjektleder er Professor Henrik Daae Zachrisson, Institutt for spesialpedagogikk, UiO.

Utfordringer knyttet til måling av effekt av tiltak

For å kunne sette inn riktig og kostnadseffektiv innsats er det viktig å vite at tiltakene våre oppnår de ønskede effektene, både for målgruppen og for samfunnet. En generell utfordring med å måle effekten av tiltak, er at det kan være vanskelig å isolere effektene fra intervensjonene/tiltakene fra effekter som skyldes øvrige endringer i samfunnet i samme periode.

En utfordring med evalueringer er at de ofte ikke kommer i gang tidlig nok (Forskerdialog, 2020). Når undersøkelsen starter opp etter et tiltak er ferdig, kan det være vanskeligere å beregne effekten av tiltaket. Det bør være en god sammenheng mellom evalueringsdesign og implementeringen av et bestemt virkemiddel. Et godt eksempel her er evalueringen av *Familie for første gang* (Nurse Family Partnership) i Norge som ble følgevaluert under implementeringen av ulike faser av programmet (se Pedersen m.fl., 2019).

En annen utfordring er at det ikke alltid er tydelig hva som er tiltakenes mål. Det er viktig at vi måler det som er tilsiktede effekter av tiltakene (Forskerdialog, 2020). Tiltak som har som formål å øke barns deltakelse, kan ikke på kort sikt måles ut fra hvorvidt antall barn som vokser opp i lavinntekt er redusert. Det må altså være et samsvar mellom formålet med tiltaket, og det som måles.

MER INFO

BarnUnge21-strategien

2

Et godt kunnskapsgrunnlag om barn og ungdoms oppvekst- og levekår er viktig. Barne- og familiedepartementet har derfor, i samarbeid med berørte departementer, tatt initiativ til å få utviklet en BarnUnge21-strategi på forskningsområdet utsatte barn og unge.

Arbeidet skal være sektorovergripende og favne barn og unge som står i fare for marginalisering og utenforskap. I et levekårsperspektiv er utsatte barn og unge sårbare. Dette kan for eksempel være barn og unge utsatt for omsorgssvikt, vold og overgrep, barn og unge utsatt for trakassering og diskriminering, barn og unge som lever med foreldre som er rusavhengig eller psykisk syke, barn og unge med store atferdsproblemer, barn og unge i familier med høyt konfliktnivå og barn og unge i lavinntektsfamilier.

Målet med strategien er å skape en målrettet, helhetlig og koordinert nasjonal innsats for forskning, utvikling og innovasjon for utsatte barn og unge. Det er viktig å

fremme en kunnskapsbasert politikk på området som kjennetegnes av høy kvalitet, brukermedvirkning og virksomme tiltak. BarnUnge21-strategien skal bidra til et godt beslutningsgrunnlag for regjeringens prioriteringer innenfor feltet fremover, med mål om at færre barn og unge faller utenfor gjennom livsløpet. Strategiarbeidet skal legge til rette for en helhetlig og sektorovergripende innsats. Det er oppnevnt en strategigruppe som har ansvar for utarbeidelse av strategien, og Forskningsrådet er sekretariat for arbeidet. Strategien skal overleveres i februar 2021.

For mer informasjon, se www.barnunge21.no

Mål

- Oppdatert kunnskap om hvilke tiltak som på best mulig måte bedrer situasjonen for barn og ungdom i lavinntektsfamilier og forebygger og motvirker at fattigdom går i arv
- I større grad trekke barn og unges egne erfaringer inn i forskningen
- Mer kunnskap om sammenhengen mellom ulike former for deltakelse og sosial mobilitet
- Mer kunnskap om hvem som befinner seg innenfor lavinnteksgruppen og hva som kjennetegner deres utfordringer
- Mer kunnskap som skiller mellom utfordringer for ulike grupper

Tiltak

Tiltak 54

Ny samfunnsøkonomisk analyse av kostnadene ved å falle utenfor

Barne- og familiedepartementet

Vi mangler oppdaterte beregninger av de samfunnsøkonomiske kostnadene ved utenforskap og marginalisering på kort og lang sikt. Den siste studien er fra 2010 (se Rasmussen m.fl., 2010). I tillegg er det et behov for å få et bedre faglig grunnlag for arbeidet med å utforme en samfunnsøkonomisk effektiv politikk rettet mot marginalisering og utenforskap generelt, og rettet mot barn i lavinntektsfamilier spesielt. Studien skal starte opp i 2020 og utarbeides frem til sommeren 2021. Midlene til oppdraget dekkes innenfor BFDs gjeldende budsjett-rammer.

Tiltak 55

Forskningsprosjekt om programmet Familie for første gang

Barne- og familiedepartementet

Familie for første gang, Nurse Family Partnership-programmet i Norge (NFP) har vært under aktiv utprøving i norske kommuner og bydeler siden 2016. Regjeringen styrker og utvider programmet fra 2021, som omtalt i tiltak 3. For å dokumentere programmets effekt, virkninger og

nytteverdi i Norge, er det behov for å starte opp et forskningsprosjekt. Det er nødvendig med et langsiktig forskningsprosjekt, for å få mest mulig sikker kunnskap om programmet. Det vil enten være en RCT-studie (randomisert, kontrollert studie) eller en robust effektstudie. Studien har oppstart i 2022 når et nødvendig antall utprøvsområder er etablert.

Tiltak 56

Mer kunnskap om oppvekst i lavinntekt og hva som faktisk hjelper

Barne- og familiedepartementet

I løpet av strategiperioden vil det igangsettes ulike forskningsprosjekter som gir oss mer kunnskap om oppvekst i lavinntekt og hva om faktisk hjelper for å øke den sosiale mobiliteten. I statsbudsjettet for 2021 foreslår regjeringen 3 millioner kroner til forskning og evaluering av tiltak på barnefattigdomsområdet.

Mulige forskningsprosjekter kan være:

- **Forskning om sammenhengen mellom barns deltakelse og sosial mobilitet.** Det er behov for mer kunnskap om hvordan ulike former for deltakelse påvirker sosial mobilitet. I strategi perioden vil det i dialog med forskningsmiljøer vurderes hvordan dette kan følges opp.

- **Undersøkelse som sammenligner erfaringene til barn med og uten innvandrerbakgrunn.** Barn av innvandrere utgjør litt over halvparten av barn i lavinntektsfamilier. Det finnes likevel lite forskning som undersøker om erfaringene blant og konsekvensene for barn av innvandrere i lavinntektsfamilier skiller seg systematisk fra erfaringene og konsekvensene for barn uten innvandrerbakgrunn.
- **Forskning om kritiske veikryss og suksesshistorier.** Hva gjør at noen barn i lavinntektsfamilier klarer seg bra? Hva er mestringsstrategiene i familiene med svak økonomi, men hvor barna likevel klarer seg godt på ulike arenaer? På hvilke tidspunkter er det kritisk å sette inn innsats overfor barn og ungdom i lavinntektsgruppen?
- **Ny longitudinell studie om levekårene til barn og unge med lavinntektsbakgrunn.** I 2010 publiserte NOVA i samarbeid med NKS en longitudinell studie om *Barns levekår – betydningen av familiens inntekt som fulgte barn i lavinntektsfamilier over 10 år* (Sandbæk og Pedersen, 2010). Det vurderes å sette i gang en oppdatert longitudinell studie.
- **Forskning om ungdomsliv i lavinntekt.** Kunnskapsstatus har avdekket manglende kunnskap om hvordan svak økonomi preger ungdom i tenårene og hvilke konsekvenser det har på lengre sikt. For å øke ungdoms muligheter til sosial mobilitet og en god overgang til voksentilværelsen er det behov for å vite mer om i hvilke faser i ungdoms livsløp det er særlig viktig med innsats, og hva denne innsatsen bør bestå i. Det vurderes et forskningsprosjekt som kan belyse temaet på tvers av relevante fagdisipliner.
- **Forskning om hvordan skolen og andre relevante tjenestetilbud til ungdom kan iverksette virksomme lavterskeltiltak.** Lavterskeltiltak som styrker ungdoms psykiske helse og sosioemosjonelle ferdigheter gir positiv effekt på ungdoms skolegang, helse og livsmestring. Slike lavterskeltiltak er anbefalt blant annet av OECD og nyere kunnskapsoppsummeringer (Hyggen m.fl., 2018). Det etterlyses også fra aktører som har gitt innspill til strategien. Det er imidlertid mangelfull forskning om utbredelse og effekt av forebyggende lavterskeltiltak. Det kan være behov for å kartlegge og vurdere hvorvidt og hvordan lavterskeltiltak med dokumenterte resultater kan iverksettes i skolen og andre aktuelle tjenester som møter ungdom.

Tiltak 57

Følgforskning av prøveprosjekt med nasjonal fritidskortordning

Barne- og familiedepartementet

Det er igangsatt følgforskning av prøveprosjektet med nasjonal fritidskortordning i 12 utvalgte kommuner. Følgforskningen gjennomføres av Institutt for samfunnsforskning (ISF) i samarbeid med NORCE-Norwegian Research Centre og Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Formålet med følgforskningen er å samle erfaringer fra implementeringen av prøveprosjektet med fritidskortet i 12 utvalgte kommuner. Herunder skal følgforskningen kartlegge hva som kjennetegner implementeringen av fritidskortordningen i forsøkskommunene, vurdere hvilke faktorer som fremmer og hemmer en god innføring og gjennomføring av ordningen, finne ut i hvilken grad fritidskortet virker inn på barns deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter, og gi anbefalinger til hvordan en nasjonal ordning kan innrettes på en treffsikker og effektiv måte. Erfaringer med fritidskortordningen for de ulike involverte partene, som barn, unge, foreldre, kommuner og andre samarbeidsaktører, vil utgjøre en viktig del av datagrunnlaget. Tidspunkt for leveranse av sluttrapport er oktober 2021. Delrapport med midlertidige oppsummeringer skal leveres i desember 2020.

Tiltak 58

Vurdere å videreutvikle fattigdomsmål

Barne- og familiedepartementet

For å få en bedre forståelse av lavinntekt og fattigdom, kan det være nyttig å supplere relative lavinntektsmål med andre mål. Et eksempel er forbruksbaserte mål på fattigdom, knyttet til situasjoner der familier ikke har midler til å dekke nødvendige forbruksbehov. En styrke ved den forbruksbaserte tilnærmingen er at den knytter seg direkte til den materielle situasjonen, samt at målet blant annet tar høyde for stor-driftsfordeler i familier med mange barn. En forbruksbasert tilnærming vil også kunne ta høyde for endringer i kostnadsnivået på ulike tjenester, for eksempel barnehage og SFO. Den kanskje største utfordringen med denne tilnærmingen er at hva som er et akseptabelt forbruksnivå er en normativ vurdering. Siden forbruk er et sentralt aspekt for å vurdere en families økonomiske situasjon, kan det likevel være hensiktsmessig å videreutvikle den forbruksbaserte tilnærmingen til fattigdom som bygger på SIFOs minimumsbudsjett (se Borge-raas, 2016 og Borge-raas, 2017).

09

Et felles løft for barn i lavinntektsfamilier

INNLEDNING

Det er mange aktører og tjenester involvert for å bistå utsatte barn, unge og deres familier. For å styrke arbeidet for barn og unge i familier med lav inntekt, er det et tydelig behov for et bedre samarbeid mellom alle sektorer som er i kontakt med målgruppen. Et viktig mål med denne samarbeidsstrategien er en mer samordnet innsats fra offentlige myndigheter. Dette innebærer både å samordne arbeidet i departementene og direktoratene, og å bidra til at kommunene arbeider mer helhetlig med innsatsen lokalt. Vi vet at kunnskapen og bevisstheten om lavinntektsproblematikk må bli bedre i tjenestene som møter barn og deres familier, og at ulike offentlige etater må snakke bedre sammen for å koordinere tjenestene.

Strategien skal også løfte frem nye ideer og samarbeidsformer. Vi vet at frivilligheten og næringslivet allerede bidrar, men at de ønsker å bidra mer. Mange frivillige organisasjoner jobber hver dag med å hjelpe barn, unge og familier med dårlig råd. Mange bedrifter og sosiale entreprenører engasjerer seg i lokalmiljøet sitt, utvikler nye arbeidsmodeller og ønsker å ta samfunnsansvar. Derfor må stat og kommune legge forholdene til rette for at frivilligheten, næringslivet og sosiale entreprenører trekkes sterkere inn i samarbeidet om å styrke barn og unges muligheter.

UTFORDRINGER

Samordning av den statlige innsatsen

Som illustrert i denne strategien, har flere statlige aktører virkemidler som skal være med å redusere negative konsekvenser av å vokse opp i en familie med lav inntekt. Både departementer, direktorater og Fylkesmannen er involvert.

Denne strategien skal bidra til at de statlige virkemidlene sees under ett. Staten har ansvaret for en rekke offentlige ytelser som påvirker barn og unge i lavinntektsfamilier. Eksempler er barnetrygden, sosialstønning, bostøtte og ordninger knyttet til barnehage, SFO og fritidsaktiviteter. Regjeringens arbeid med disse ytelsene og ordningene er omtalt i strategiens øvrige kapitler.

Det meste av den daglige innsatsen på barnefattigdomsområdet foregår ute i kommunene, men finansiering av forebyggende tiltak rettet mot barn og unge kan ofte være en utfordring. Staten har en viktig rolle i å stimulere til arbeidet i kommunene, blant annet gjennom tilskuddsordninger. I arbeidet med samarbeidsstrategien har flere organisasjoner fremmet ønske om større, mer langsiktige og mindre byråkratiske tilskuddsordninger. Riksrevisjonen har også pekt på behov for å samordne statlige tilskuddsordninger for å forenkle det administrative arbeidet knyttet til ordningene (Riksrevisjonen, 2014). Regjeringen ønsker å imøtekomme disse innspillene (se tiltak 62).

Staten har også ansvaret for regelverket som legger føringer for tjenestene ute i kommunene. Regelverket kan være en viktig faktor som kan hindre eller fremme samarbeidet mellom de lokale tjenestene som møter barn og unge. Flere offentlige utvalg og utredninger (blant annet fra 0–24 samarbeidet) har pekt på behovet for regelverksendringer for at barn og unge i større grad sikres et helhetlig tjenestetilbud. Regjeringen følger opp forslagene, blant annet i høringsnotat om bedre velferdstjenester for barn og unge som har behov for et sammensatt tjenestetilbud (KD m.fl., 2020). Se nærmere

Foto: Sharon McCutcheon (Unsplash)

omtale av regjeringens forslag under tiltak 60 i dette kapittelet.

MER INFO

Veileder for tverrsektorielt arbeid mot barnefattigdom

Buudir har utviklet en veileder for tverrsektorielt arbeid mot barnefattigdom som inneholder oversikter og informasjon om lavinntektsområdet, samt tips og veiledning til kommunene om hvordan innsatsen mot barnefattigdom kan foregå lokalt. Dette gjelder blant annet tips til hvordan kommunene kan kartlegge behovet for tiltak rettet mot barn i lavinntektsfamilier, hvordan kommunene kan samarbeide med frivillig sektor og eksempler og veiledning til gode medvirkningsprosesser. Veilederen er lagt ut på Buudir nettsider hvor kommunene også kan finne fattigdomsindikatorer.

Det er også en viktig statlig oppgave å få frem oppdatert kunnskap om effektive løsninger og metoder som kan hjelpe kommunene til å nå frem til flere barn og unge i lavinntektsfamilier. Dette innebærer blant annet å tilrettelegge for oppdatert statistikk og kunnskap om utsatte barne- og ungdomsgrupper ute i lokalsamfunnene. Buudir har utviklet nettsiden *barnefattigdom.no*, med tall for kommuner og fylker om antall barn som lever i risiko for fattigdom, samt en egen digital veileder for tverrsektorielt arbeid for barn som lever i fattigdom. *Folkehelseprofilene* på Folkehelseinstituttet (FHI) sine nettsider¹ er også en viktig kilde til statistikk. Her kan fylker, kommuner og bydeler laste inn statistikk om flere tema, blant annet om oppvekst og levekår.

¹ <https://www.fhi.no/hn/folkehelse/folkehelseprofil/>

Man kan si ting som ikke helt stemmer, for å unngå å bli erta eller mobba. Sier for eksempel «vi gadd ikke dra på ferie i år, vi ble hjemme».

REDD BARNAS BARNEHØRING

Behov for bedre koordinering, samarbeid og helhetlige tjenester i kommunene

Barn og unge i lavinntektsfamilier kan ofte ha behov for hjelp fra flere offentlige tjenester samtidig. Tjenester som NAV-kontoret, barnevernet, boligkontoret og fastlegen kan gi hjelp til de samme barna og familiene. De kommunale tjenestene som møter barna og deres familier må koordinere sine virkemidler og samarbeide om å fange opp barn og unge som trenger hjelp.

En helhetlig innsats i kommunene er avgjørende for å motvirke at barn, ungdom og familier i lavinntektsgruppen blir kasteballer mellom ulike hjelpeinstanser. Det er også avgjørende for å forbedre vanskelige familiesituasjoner og for å forebygge at lav inntekt går i arv fra foreldre til barn.

Vi vet at innsats for utsatte barn og unge står høyt på den politiske dagsordenen i mange kommuner. Samtidig er det fremdeles utfordringer knyttet til samarbeidet lokalt. Riksrevisjonens undersøkelse av barnefattigdom (Dokument 3:11, 2013–2014) viste at en av tre kommuner trekker frem manglende samarbeid i kommunen som en hindring i arbeidet mot barnefattigdom. Det er en stund siden Riksrevisjonens undersøkelse, men det er fremdeles behov for å jobbe videre med dette temaet. Behovet for bedre samarbeid og koordinering lokalt har vært et tydelig og gjennomgående innspill fra aktører på feltet i arbeidet med denne strategien. Lite koordinerte tiltak gir et mindre helhetlig og dårligere tilbud til barn i lavinntektsfamilier enn det som er ønskelig.

Antall og andel barn i lavinntektsfamilier varierer mye mellom norske kommuner. De fleste av landets kommuner har relativt få barn i vedvarende lavinntekt. De fleste barna i gruppen bor i et lite antall kommuner på det sentrale Østlandet og rundt de store byene. Mens det gjennomsnittlige antallet barn i en kommune som lever i en lavinntektsfamilie er 230, har for eksempel Oslo over 17 000 barn i lavinntektsfamilier (Østhus og Nielsen, 2020). Det er kritisk å få på plass gode og helhetlige tjenester for inkludering av barn og unge i kommuner med et stort antall barn i lavinntektsfamilier. Samtidig er det også viktig at kommuner med lavere antall barn i lavinntektsfamilier fokuserer mer på gruppen. Det kan for eksempel være særlig vanskelig å være en av få som vokser opp i en familie med lav inntekt i en mindre kommune.

Det er mange forskjellige måter å bidra til bedre koordinering og et mer helhetlig tilbud til barn og unge, og arbeidet er organisert på forskjellige måter i landets kommuner (Agenda Kaupang og Kirkens Bymisjon, 2019). Det gjøres også mye godt innovasjonsarbeid ute i kommunene. Asker Velferdsrab er et eksempel på en modell for å koordinere tjenester til familier eller ungdom i en vanskelig livssituasjon. Et mål for velferdsrabben er at alle aktører som kan bidra til å forbedre livssituasjonen til innbyggeren/familien samarbeider om å finne gode og langsiktige løsninger. Kommunen skal sette innbyggeren i sentrum, og organisere sine tjenester rundt innbyggeren. Samtidig må innbyggeren selv ta et ansvar for å endre sin livssituasjon.

66

Det er viktig med helhetlig oppfølging av familien om helsetjenester fra NAV, skole, helsestasjon og lege dersom noen blir syke. Man må være obs på konsekvensene dette har for familien og om mulig bidra med hjelp – også økonomisk.

 UNGDOMSPANELET

Et viktig funn i Riksrevisjonens undersøkelse fra 2014, er at kommuner som har omtalt barnefattigdom i det kommunale planverket i gjennomsnitt har flere tiltak mot barnefattigdom. Funnet indikerer, ifølge Riksrevisjonen, at antall tiltak mot barnefattigdom først og fremst henger sammen med oppmerksomheten rundt barnefattigdomsproblematikk i kommunen. Samtidig henger det i mindre grad sammen med strukturelle forhold som kommunestørrelse, nivået på de frie inntektene i kommunen eller andelen barn i lavinntektsfamilier. Dette betyr at det er svært viktig at kommunene er oppmerksomme på utfordringene med barnefattigdom og innarbeider mål og tiltak på barnefattigdomsområdet i relevant planverk.

Riksrevisjonens funn stemmer godt overens med foreliggende forskning som blant annet viser at overgripende mål i strategi- og plan-dokumenter for samhandling mellom tjenestene fremstår som et suksesskriterium for å skape en felles retning i tjenestene. I kommunene som anser seg som foregangskommuner for barn og unge, er grunnlaget for samhandlingen skapt i kommunenes toppledelse og denne forankringen i ledelsen er avgjørende for resultatet. Langsiktige og overordnede satsinger for utsatte barn og unge bidrar også til en mer samordnet innsats (Agenda Kaupang, 2019).

MER INFO

Suksesskriterier for godt arbeid med barn som lever i fattigdom

Kirkens Bymisjon og Respons Analyse (2019) har undersøkt og beskrevet hvordan syv kommuner jobber med barn i lavinntektsfamilier. I deres rapport beskrives blant annet hvilke tjenester som er involvert og hvilke tiltak kommunene har iverksatt. Med bakgrunn i undersøkelsen kom de frem til seks suksesskriterier for godt arbeid med barn som vokser opp i fattigdom:

1. Lokal forankring
2. Tverrsektorielt samarbeid
3. Åpen dialog med foreldre og barn
4. Langsiktig perspektiv på arbeidet
5. Tidlig innsats – både for barn og ungdom
6. Engasjerte og kompetente ansatte

Som det fremheves i rapporten, er suksessfaktorene noe de ansatte i kommunene selv har definert. Rapporten inneholder mange gode råd om hvordan kommunene kan legge opp arbeidet med barn i lavinntektsfamilier på best mulig måte, og kan være til inspirasjon for kommuner som vil bli bedre på dette området.

MER INFO

1

Prosjektet «Nye mønstre – trygg oppvekst» prøver ut modell med familiekoordinatorer

Modellen «Nye mønstre – trygg oppvekst» er utviklet av Kristiansand kommune. I modellen prøver man ut en ordning med familiekoordinatorer og «Familiens plan» for familier som strever med lav inntekt. Familiekoordinatorer organiserer hele innsatsen for familien, og vil for eksempel jobbe for å sikre akseptable boforhold, et stabilt oppvekstmiljø for barna, en forbedret økonomisk situasjon, bedret helse og at foreldre kommer i arbeid eller aktivitet. «Familiens plan» er en plan for å jobbe sammen om hvordan målene kan nås. Familiekoordinatoren skal gi tett oppfølging og er tilgjengelig

for familiene over tid. Familier som deltar i prosjektet skal få tilbud om oppfølging fra familiekoordinator i fem år. Tradisjonelt er tjenester i stor grad skilt mellom tilbud til barn og tilbud til voksne. I prosjektet «Nye mønstre – trygg oppvekst» ser man helhetlig på barn og foreldres utfordringer, med innsats rettet mot både voksne og barn i familien. 12 kommuner er med i prosjektet, og det forskes på resultatene for finne best mulige måter å hjelpe familiene på. Tiltak og modeller som kan vise til gode resultater bør gjøres tilgjengelig for flere kommuner.

Flere kommuner har utarbeidet kommunale handlingsplaner for barn i lavinnteksgruppen. Dette er en god måte å koordinere arbeidet for å se alle de forskjellige tjenestene i kommunen under ett, forutsatt at den er forankret blant alle involverte instanser som NAV-kontoret, helsestasjon, barnevern og boligkontor. For andre kommuner kan det passe bedre med bredere handlingsplaner rettet mot barn og unges oppvekst, der barnefattigdom inngår som ett av flere tema. Regjeringen vil oppfordre kommuner til å utarbeide slike planer. Uavhengig av form på arbeidet, er det viktig at barnefattigdomsperspektivet innarbeides i alle relevante planverk. Dette gjelder særlig kommuner med stor lavinntektsproblematikk.

Frivilligheten, næringslivet og sosiale entreprenører er viktige samarbeidspartnere

Det er ikke bare offentlig sektor som kan bidra til å løfte barn og unge i lavinntektsfamilier. Regjeringen mener at det er ønskelig å få flere parter inn som kan bidra til innovasjon og nytenking rundt konkrete arbeidsmodeller og prosjekter. Derfor vil regjeringen arbeide for å videreutvikle samarbeidet med frivilligheten, næringslivet og sosiale entreprenører.

Frivillige organisasjoner har i mange tilfeller en avgjørende rolle i å forbedre livet og situasjonen til barn og unge i lavinntektsfamilier. Aktører som Frelsesarmeen, Røde Kors, Blå Kors og

66

Noen kommuner har det som politikk at det skal være sommerjobber i kommunen for ungdom. Alle arbeidsgivere bør generelt oppfordres til å ta inn sommerhjelp, men mange unge kan få jobb i regi av kommunen der de bor.

 UNGDOMSPANELET

Kirkens Bymisjon har for eksempel en rekke gode lokale tilbud til barn, unge og foreldre i lavinntektsfamilier. Frivilligheten har inngått formaliserte partnerskap med stat og kommune på noen områder. Et eksempel på dette er *Fritidserklæringen* der KS, staten og frivilligheten har gått inn i et samarbeid for at alle barn og unge skal få mulighet til å delta i en jevnlig fritidsaktivitet. Se nærmere omtale av *Fritidserklæringen* i kapittel 4. Erfaringene med arbeidet går i retning av at kommunene trenger ekstra kapasitet for å koordinere et aktivt og innovativt utviklingsarbeid med eksterne samarbeidspartnere.

Samarbeidet med privat sektor er ikke like godt utviklet, men vi vet at mange næringsdrivende og sosiale entreprenører allerede tar samfunnsansvar og ønsker å bidra mer til en bedre oppvekst for barn og unge med svak økonomi. Regjeringen mener at næringslivet og sosiale entreprenører i større grad enn i dag kan supplere og videreutvikle innsatsen som gjøres av offentlige myndigheter og frivilligheten. En hovedårsak til lav inntekt i barnefamilier er at foreldre har en svak tilknytning til arbeidslivet. Dette bidrar til at barn får redusert livskvalitet. Næringsdrivende og sosiale entreprenører kan spille en aktiv rolle i å bidra til at foreldre som står langt unna arbeidslivet kommer i jobb. De

kan også åpne for arbeidsmuligheter for utsatt ungdom. Et godt eksempel på en sosial entreprenør som bidrar til dette er Sisters in Business, som sysselsetter innvandrerkvinner i Asker. De har etablert systuer, blant annet en på IKEA Slepanden. Under covid-19-pandemien måtte de omstille seg og begynte å sy smittevernsfrakker til helsearbeidere. Næringsdrivende og sosiale entreprenører kan engasjere seg på mange områder som virker positivt inn på barn og unges liv. Et eksempel er bedrifter som bidrar med gunstige innkjøpsavtaler og utstyr til utstyrssentraler som låner ut sport- og fritidsutstyr til barn og unge.

Kommunen er en viktig tilrettelegger for samarbeidet med frivillighet, næringsliv og sosiale entreprenører på området. Disse aktørene kan ta gode initiativ på egenhånd, men det er kommunens rolle å ha oversikt og ta et ansvar for koordinering av innsats lokalt. Det er også viktig at kommunene har oversikt over hvilke tiltak som allerede finnes for barn og unge i lavinntektsfamilier i frivillig eller privat regi, før kommunen setter i gang med egne tiltak (Røde Kors, 2020). Det er et mål at alle parter som engasjerer seg i barn, ungdom og familier med lavinntektsproblemer kan lære av hverandre, ha god oversikt over tiltak og muligheter og få mer ut av ressursene ved å arbeide sammen.

MER INFO

2

Workshop om veien til arbeid for ungdom og foreldre i lavinntektsfamilier

Den 1. september 2020 arrangerte Barne- og familiedepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet en workshop om veien til arbeid for ungdom og foreldre i lavinntektsfamilier.

NHO, Virke, Ferd Sosiale Entreprenører og KS var aktivt med i planleggingen av arrangementet. Et viktig formål med workshopen var å videreutvikle samarbeidet med næringslivet og sosiale entreprenører. Rundt 30 deltakere var til stede på arrangementet, fra statlig, kommunal, frivillig og privat sektor.

Noen viktige innspill fra deltakerne på arrangementet var:

- Kommunen er en særlig viktig aktør i barnefattighedsarbeidet – den kan tilrettelegge for samarbeid og innovasjon lokalt. Det er viktig med tydelig forankring i ledelsen i kommunen.
- Det er viktig å spre gode eksempler på samarbeid som fungerer, Asker-modellen for samskaping er en modell som kan spres videre til flere kommuner.
- De offentlige tjenestene bør få økt bevissthet om verdien av sosialt entreprenørskap og bør også være mer åpne for å benytte sosiale entreprenører som leverandører.
- Næringslivet ønsker å bidra mer til inkludering av personer som står langt unna arbeidslivet.

- En del av ordningene som skal rekruttere ungdom inn i arbeid er for byråkratiske. Det er også behov for at NAV gir tettere oppfølging til ungdom på tiltaksplasser, og at NAV er mer fleksible i møte med privat sektor.

- Det er viktig at ungdom får god rådgivning om fremtidig utdanning og arbeid, både i ungdomsskolen og på videregående skole.

- God språkopplæring er viktig for inkludering i arbeidslivet.

- Staten bør gi mer stimuleringsmidler (for eksempel gjennom tilskuddsordninger) rettet mot kommuner, private aktører og frivilligheten.

- Fritidstilbud, kunst og kultur er ikke tilgjengelig nok for alle i samfunnet, og dette kan være en barriere for deltakelse i arbeids- og samfunnsnivå.

Regjeringen vil følge opp punktene som kom opp i workshopen i det videre arbeidet med samarbeidsstrategien.

Mål

- En mer samordnet innsats fra offentlige myndigheter og tjenester
- Et utvidet samarbeid med frivillighet, næringsliv og sosiale entreprenører
- Større bevissthet og økt kunnskap om lavinntektstematikk
- Økt involvering av barn, ungdom og foreldre
- Økt innovasjon i samarbeidet mellom offentlig, privat og frivillig innsats

Tiltak

Tiltak 59

Videreutvikle samarbeidet med frivillighet, næringsliv og sosiale entreprenører
Barne- og familiedepartementet

Et viktig mål med samarbeidsstrategien har vært å utvide samarbeidet med frivillighet, næringsliv og sosiale entreprenører på barnefattigdomsområdet. Det ble gjennomført et innspillsmøte med statlige, kommunale, frivillige og private aktører i Drammen 12. desember 2019. Det ble også gjennomført en workshop om veien til arbeid for ungdom og foreldre i lavinntektsfamilier 1. september 2020. Regjeringen ønsker å fortsette dialogen med frivilligheten, næringslivet og sosiale entreprenører om tiltak og samarbeidsmodeller for å løfte barn og unge i lavinntektsfamilier. Regjeringen legger derfor opp til å arrangere en årlig samling om temaet, sammen med representanter fra kommuner, næringsdrivende, sosiale entreprenører og frivilligheten.

I Nasjonal tilskuddsordning for inkludering av barn og unge vil det bli mulighet for kommunene til å søke om midler til å tilrettelegge og koordinere samarbeidet med frivillighet, næringsliv og sosiale entreprenører, se også tiltak 62.

Tiltak 60

Mer helhetlig hjelp til barn og familier
Kunnskapsdepartementet / Barne- og familiedepartementet

Regjeringen vil styrke oppfølgingen av utsatte barn og unge og familiene deres gjennom bedre og økt samarbeid mellom velferdstjenestene, som blant annet barnevernet, helsetjenesten, NAV og skolene. Regjeringen har derfor foreslått å harmonisere og styrke velferdstjenestenes plikt til å samarbeide med hverandre for å gi barn og unge et helhetlig og koordinert tjenestetilbud. I juni 2020 sendte regjeringen ut forslag til regelverksendringer om dette. En hovedutfordring er at det ikke alltid er klart hvem som skal koordinere eller samordne de ulike tjenestene. Regjeringen har derfor foreslått å innføre en tydelig plikt for kommunen til å samordne tjenestetilbudet til det enkelte barn og unge. Forslaget innebærer at kommunen skal avklare hvilken tjeneste som har ansvaret for å samordne tjenestetilbudet til det enkelte barnet og familien. Det er videre foreslått at barn med ekstra stort behov skal få sin egen barnekoordinator. Regelverksendringene skal bidra til at familier med barn med behov for et sammensatt tjenestetilbud skal oppleve at tjenestene fra det offentlige er koordinerte, og at tjenestetilbudet henger sammen. Høringsfristen er satt til 1. november 2020.

Regjeringen jobber også med en ny barnevernslov. I høringsnotat om forslag til ny barnevernslov, foreslo regjeringen å gi kommunen et tydeligere ansvar for å samordne det forebyggende tjenestetilbudet til barn og familier. Det ble foreslått å innføre en plikt for kommunestyret til å vedta en plan for kommunens forebyggende arbeid. Planen skal beskrive mål og organisering mellom etatene, og hvordan etatene skal samarbeide. Departementet tar sikte på å fremme forslag til ny barnevernslov for Stortinget våren 2021.

Tiltak 61

Oppfordre kommunene til å utarbeide helhetlige handlingsplaner om barn og unges oppvekst, som også inkluderer tiltak mot fattigdom

Barne- og familiedepartementet

Regjeringen vil oppfordre kommuner til å utforme helhetlige handlingsplaner om barn og unges oppvekst, som også inkluderer tiltak mot barnefattigdom. Dette er særlig viktig for kommuner med stor lavinntektsproblematikk. Det finnes også andre måter å innarbeide barnefattigdomstemaet i relevante planverk, og kommunene står fritt til å velge form på arbeidet. Planene bør – uavhengig av form – sikre at man ser alle kommunale tjenester rettet mot lavinntektsgruppen under ett. Regjeringen oppfordrer kommunene til å inkludere frivilligheten, næringslivet og sosiale entreprenører i planene. Dette vil bidra til at kommunen kan samkjøre sine egne tiltak med tiltak i ideell og privat regi og at ideelle og private aktører kan få større

forutsigbarhet i sitt arbeid for barn og unge i lavinntektsfamilier. Regjeringen oppfordrer videre kommunene til å lage gode systemer for rapportering på tiltak.

Tiltak 62

Sammenslåing og forenkling av tilskuddsordninger for å inkludere barn og ungdom

Barne- og familiedepartementet

I innspill til strategien har mange aktører som jobber direkte med barn i lavinntektsgruppen etterlyst mer romslige og mindre byråkratiske tilskuddsordninger rettet mot gruppen. Som omtalt i tiltak 23, foreslår regjeringen å styrke *Nasjonal tilskuddsordning for å inkludere barn og unge* med 38,5 millioner kroner fra 2021. I forbindelse med styrkingen vil regjeringen også endre regelverket for ordningen slik at det kan tildeles midler til koordinering av innsatsen i kommunen, og til etablering av nye partnerskap med frivillige organisasjoner, sosiale entreprenører og lokalt næringsliv.

Regjeringen vil også slå sammen de tre tilskuddsordningene *Nasjonal tilskuddsordning for å inkludere barn og unge*, *Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn* og *Støtte til oppfølgings- og løsfunksjoner for ungdom* til én ordning fra 2022. Det legges opp til at ordningen skal være en treåring ordning. Sammenslåingen skal gjøre søknadsprosedyren enklere og mindre byråkratisk for kommuner, frivillige organisasjoner og private aktører som jobber med barnefattigdomstiltak på lokalt nivå.

MER INFO

Pilot for programfinansiering

3

I perioden 2020–2022 prøver utvalgte kommuner og fylkeskommuner ut en modell for programfinansiering for utsatte barn og unge mellom 0 og 24 år. Dette er en del av det statlige *0–24-samarbeidet for bedre samordnet innsats for utsatte barn og unge*. Programfinansieringen går ut på å slå sammen deler av eksisterende statlige tilskuddsordninger rettet mot utsatte barn og unge i en pott som kommunene kan søke om midler fra. På denne måten kan midlene

bli bedre tilpasset lokale behov. Målet er at tilbud og tiltak settes inn tidlig og samordnet, og at ulike fagtilnærminger- og fagkompetanser på tvers av sektorer og tjenester kompletterer hverandre og virker sammen. Flere tilskuddsordninger rettet mot målgruppen er samordnet for å gi kommunene mer fleksibilitet i arbeidet for å inkludere utsatte barn og ungdom. Oxford Research følger og evaluerer piloten.

Tiltak 63

Vurdere å videreutvikle veiledningsverktøy om barnefattigdomsarbeid rettet mot kommuner, frivillighet, næringsliv og sosiale entreprenører

Barne- og familiedepartementet

En viktig statlig oppgave er å bidra med informasjon og veiledningsverktøy om fattigdom og lavinntekt til kommuner og andre lokale aktører. Det finnes allerede mye godt veiledningsmateriale rettet mot kommunene. Bufdir har utviklet nettsiden *barnefattigdom.no* med ulike indikatorer og tall for barnefattigdom på kommunenivå, bydeler i de største byene og delbydeler i Oslo. Bufdir har også laget en egen digital veileder for tverrsektorielt arbeid for barn

som lever i fattigdom. Husbanken har utviklet *veiviseren.no* som gir informasjon om hvordan man kan innrette det boligsosiale arbeidet i kommunene. Nasjonal Dugnad mot fattigdom og utenforskap (NDFU) har også utviklet *ALLEMED-verktøyet* for å hjelpe frivillige organisasjoner og kommuner i arbeidet med å inkludere alle barn og unge i fritidsaktiviteter. Fremover vil regjeringen vurdere om det er behov for andre former for veiledningsmateriale eller verktøy for å understøtte det lokale barnefattigdomsarbeidet. Det kan for eksempel være aktuelt å utvikle veiledningsmaterieell om hvordan kommunene kan innrette samarbeid med frivillighet, næringsliv og sosiale entreprenører på best mulig måte. Det kan også være aktuelt å utarbeide et eksempelehefte som løfter frem gode eksempler på samarbeid.

Tiltak 64**Vurdere hvordan tjenester som møter familier, barn og unge kan få bedre kunnskap om lavinntekt og fattigdom***Barne- og familiedepartementet*

En gjennomgående tilbakemelding fra organisasjoner på området er at det er et stort behov for å styrke kunnskapen om lavinntektsfamilier ute blant tjenestene som møter barn og familier i lavinntekt. Dette gjelder barnehage, skole, NAV, barnevernet, familievernet, frivilligheten og andre tjenester. Dette tyder på at det er behov for kompetansehevende tiltak for ansatte i tjenestene. Samtidig er dette et område der mange aktører fra offentlig, ideell og privat sektor er involvert. Før man setter i gang kompetansehevende tiltak, må det vurderes hvordan disse tiltakene kan innrettes på best mulig måte. Regjeringen vil derfor vurdere hvordan tjenester som møter familier, barn og unge kan få bedre kunnskap om lavinntekt og fattigdom.

Tiltak 65**Tilskudd til sosialt entreprenørskap***Arbeids- og sosialdepartementet*

Arbeids- og velferdsdirektoratet forvalter en tilskuddsordning for å stimulere til utvikling av sosialt entreprenørskap som retter sin virksomhet mot bekjempelse av fattigdom og sosial eksklusjon. Formålet med tilskuddsordningen er også å bidra til at egenorganiserte som har erfart fattigdom og sosial eksklusjon stimuleres til utvikling av sosialt entreprenørskap. Målgruppen er sosialt og økonomisk vanskeligstilte som enten opplever eller står i fare for å oppleve fattigdom og sosial eksklusjon, herunder

personer som står svært langt fra arbeidsmarkedet. I 2019 er 28 aktører tildelt tilskudd. Nærmere en tredjedel av tilskuddsmottakerne har barn og unge som målgruppe. Tilskuddsordningen evalueres. Det finnes ikke en samlet oversikt over omfanget av, og erfaringer med, samarbeidet mellom arbeids- og velferdsforvaltningen og sosiale entreprenører. Arbeids- og velferdsdirektoratet er gitt i oppdrag å kartlegge dette. Rapport fra kartleggingen vil etter planen foreligge høsten 2020.

MER INFO**Veileder for offentlige oppdragsgivere i møte med en sosial entreprenør**

Ferd Sosiale Entreprenører har i samarbeid med KS, Innovasjon Norge, Difi, Leverandørutviklingsprogrammet, Velferdsetaten i Oslo kommune og SoCentral utarbeidet en veileder om sosiale entreprenører og offentlige anskaffelser. Veilederen er utarbeidet for å synliggjøre offentlige oppdragsgiveres handlingsrom i offentlige anskaffelser og for å bidra til at flere sosiale entreprenører kan ta del i det offentlige markedet for tjenesteyting og varesalg. Den viser det juridiske mulighetsrommet som oppdragsgiver har i anskaffelsesregelverket. Dette gjelder mulighetene for dialog før og i startfasen av en anskaffelsesprosess, handlingsrommet ved utformingen av konkurransegrunnlaget og mulighetene oppdragsgivere har for å benytte unntaksbestemmelser for å skape rom for sosiale entreprenører. Målet med veilederen er å skape bedre forhold for samarbeid mellom offentlige oppdragsgivere og sosiale entreprenører og å bidra til avmystifisering, rettslig trygghet og økt samfunnsinnovasjon.

Ta dere sammen og gjør noen forandringer. La alle få en utdanning. La alle ha det gøy. La alle være med på ting.

REDD BARNAS BARNEHØRING

10

Oppfølging av strategien

Regjeringens samarbeidsstrategi for barn og ungdom i lavinntektsfamilier gjelder for perioden 2020–2023. Barne- og familiedepartementet vil ha det overordnede ansvaret for oppfølging av strategien i samarbeid med de involverte departementene. De enkelte departementene vil samarbeide med sine direktorater og underliggende etater om oppfølging av enkelttiltak.

Det vil etableres en direktoratsgruppe som skal sikre en løpende oppfølging av strategien. Hvis en egnet gruppe allerede er etablert innenfor et tilstøtende fagområde, kan denne gruppen anvendes. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) vil lede denne gruppen og være ansvarlig for koordinering av oppfølgingsarbeidet på direktoratsnivå.

Følgende etater er med i gruppen:

- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)
- Arbeids- og velferdsdirektoratet (Avdire)
- Helsedirektoratet (Hdir)
- Husbanken
- Utdanningsdirektoratet (Udir)
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi)
- Kulturtanken/Medietilsynet

Direktoratsgruppen skal rapportere på status for arbeidet med strategien én gang i året frem til 2023. Direktoratsgruppen vil følge med på måloppnåelse, status på tiltakene og hvordan egne tjenester vurderer resultatene. Samarbeid i offentlig sektor og på tvers av samfunnssektorer skal vektlegges særskilt. Etter at strategiperioden er over, skal direktoratene sammenstille sine erfaringer og kunnskap som er opparbeidet i strategiperioden i en egen rapport. Oppdraget om å følge opp strategien i perioden frem til 2023 skal tydeliggjøres i de årlige tildelingsbrevene fra departementene til direktoratene og følges opp jevnlig i etatsstyringsmøtene.

Økonomiske og administrative konsekvenser

Tiltak som bidrar til økt sosial mobilitet og som forebygger utenforskap blant barn og unge kan gi store samfunnsøkonomiske gevinster, særlig på lang sikt. En del av tiltakene er forankret i budsjettforslaget for 2021. Regjeringen vil i de årlige budsjettprosessene vurdere innfasing og prioritering av øvrige tiltak i strategien. Disse tiltakene vil gjennomføres når det er budsjettmessige dekning for det. Det vil rapporteres på bruk av midlene i budsjettproposisjonene på vanlig måte.

Vedlegg

Ungdomspanelets rapport

Redd Barnas barnehøring

Fafos kunnskapsoppsummering

Ungdomspanelets rapport

Ungdomspanelet ble etablert av Barne- og familiedepartementet i februar 2020. Panelet skal gi innspill til den nye samarbeidsstrategien for barn og unge som vokser opp i familier med dårlig råd.

Følgende ungdommer er med på bildet (fra venstre til høyre): Tuva Nordøy, Mohamed A Alhaj, Ole Kristian Lona Moa og Johannes Brekka. Foto: Ungdomspanelet

Én tredjedel av ungdommene i panelet er rekruttert fra lokale organisasjoner, lag og foreninger, én tredjedel er rekruttert fra fritidsklubber og åpne møteplasser for ungdom, og én tredjedel er rekruttert fra ungdomsråd og elevråd.

Disse ungdommene er med i panelet:

- Mohamed A. Alhaj (17), Inderøy
- Claudia Almeida Alawi (17), Oslo
- Victoria Bjørnstad (16), Drammen
- Johannes M. Brekka (16), Kragerø
- Pamela Daniela Gil Gomez (17), Oslo
- Muhammad Hasnan Irfan (16), Oslo
- Ole Kristian Lona Moa (19), Stjørdal
- Tuva Nordøy (18), Kongsvinger
- Rian Adam Sadiq (17), Drammen
- Kari Boge Sigurdson (16), Vaksdal

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har vært sekretariat for ungdomspanelet. Bufdir har rekruttert medlemmer til og satt sammen panelet, planlagt og gjennomført panelmøter og lagt til rette for digitalt samarbeid. Bufdir har

dokumentert arbeidet og oppsummert anbefalingene panelet har kommet frem til. Landsrådet for barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU), Ungdom og Fritid, og Unge funksjonshemmede har bistått direktoratet i arbeidet.

Ungdomspanelet er ansvarlig for innholdet i denne rapporten.

SLIK HAR UNGDOMSPANEELET JOBBET

Ungdomspanelet har hatt tre samlinger siden oppstarten i februar 2020. I tillegg har ungdommene jobbet både individuelt og sammen i grupper hjemmefra. På grunn av koronasituasjonen gikk panelet over til å jobbe digitalt fra mars.

Møter med politikerne

Panelet hadde et oppstartsmøte med statssekretærutvalget, som er ansvarlig for å utarbeide samarbeidsstrategien, og de var på besøk hos barne- og familieminister Kjell-Ingolf Ropstad.

Gruppearbeid og hjemmeoppgaver

Panelet ble delt i tre grupper som skulle diskutere og gi innspill til ulike tema som vil tas opp i strategien. Før gruppearbeidet fikk panelet tilsendt notater med beskrivelse av dokumenterte, faglige utfordringer innen hvert tema.

Deretter svarte gruppene på spørsmål, dette eksempelet er hentet fra temaet god omsorg:

- Hva er god omsorg for meg?
- Hva skal til for at min familie skal få og yte god omsorg?
- Hva kan min kommune og mitt lokalmiljø bidra med?
- Hva kan staten bidra med?

Gi innspill til konkrete tiltak

Diskusjonene og refleksjonene skulle kunne ut i konkrete tiltak som panelet mente at regjeringens lavinntektsstrategi burde legge vekt på. Panelet skulle vurdere tiltak på følgende nivåer:

- ungdom som individ
- for familien
- på skolen
- i fritiden
- andre arenaer

Arbeidsverktøyet splotting

For temaet *stabil bosituasjon og trygge nabolag* brukte panelet en metode som kalles splotting. Splotting går ut på å sette ord på hvilke steder som er trygge og viktige for oss. Stedene kan være abstrakte, konkrete, store eller små.

Først tegner man opp et hjerte midt på arket omringet av en organisk form. Deretter skriver man inn, tegner eller bruker bilder for å illustrere det som er viktig for seg selv. Splottingen setter ord på stedstilhørighet, hva som er bra med nabolaget, og hva som er dårlig. På grunn av koronasituasjonen, kunne ikke panelet gå ut og spørre ungdom i nabolaget, men gjorde splottingen selv.

66

Utsatte elever sliter med fraværsgrensen. Fraværsgrensen bør derfor bli veiledende og danne utgangspunkt for individuell oppfølging. Hjemmeskole med innleveringer enkelte dager kan være aktuelt hvis eleven har behov for det.

ANBEFALINGER FRA UNGDOMSPANELET

I dette kapittelet har vi samlet anbefalingene fra ungdomspanelet til samarbeidsstrategien for barn som lever i lavinntekt. Anbefalingene er i stor grad fordelt på hovedtemaene som ungdommene har diskutert og jobbet med hjemme fra og på samlingene. Ungdommene har også valgt noen tema selv. Noen av anbefalingene kan plasseres under flere temaer, og er derfor nevnt to ganger.

Anbefalinger for å styrke økonomien

- Det må bli gratis for skoleelever å gå til legen, og å få legeerklæring. Fraværsgrensen i skolen rammer de unge med lite penger hardt – dette er urettferdig. Det er også mulig å la helsesykepleier få utstede fraværserklæringer.
- Det bør være gratis eller svært rimelig sunn skolemat både i grunnskolen og på videregående skole.

- Ungdom trenger økt tilgang til transport. Skoleskysskortet bør kunne brukes hele døgnet og «Hent meg»-ordningen bør utvides. Kollektivtransportnettet bør bygges ut, særlig på steder med spredt bosetting. Det bør bli mulig å ta trafikalt grunnkurs på 10. trinn og førerkort for klasse B på videregående skole.

Anbefalinger for økt deltagelse på fritiden

- Ungdomsklubber bør få bedre økonomiske og juridiske rammer. Det kan opprettes et fond som kommunene kan bruke til ulike tilbud til ungdom, for eksempel til åpne møteplasser som ungdomsklubber eller bibliotek.
- Det bør være bedre tilgang på sports- og parkanlegg for uorganisert aktivitet, både utendørsanlegg og tilgjengelig halltid inne. Dette bør samkjøres med flere BUA-ordninger som låner ut utstyr gratis.
- Panelet er positive til fritidskortet.

Anbefalinger for en bedre skole

- Utsatte elever sliter med fraværsgrensen. Fraværsgrensen bør derfor bli veiledende og danne utgangspunkt for individuell oppfølging. Hjemmeskole med innleveringer enkelte dager kan være aktuelt hvis eleven har behov for det.
- Det bør bli en bedre balanse mellom skole, lekser og fritid for å oppfylle barnekonvensjonen artikkel 31.
- Elevene bør få bedre veiledning innen utdanningsvalg og fremtidig jobb. Ungdom bør lære om personlig økonomi, hvordan skaffe seg en jobb i praksis, og hvilke rettigheter de har i arbeidslivet. Tilbudet «NAV i skolen» bør utvides til flere skoler.
- Det bør være bedre tilgang på helsesykepleier og psykolog i skolen.

Anbefalinger for bedre tilgang til arbeidsliv

- Alle arbeidsgivere over en viss størrelse bør få plikt til å ha ungdom og lærlinger i jobb. Dette er vinn-vinn: Arbeidsgiverne får fornyet arbeidskraft, og de unge får konkret arbeidserfaring.
- Det bør etableres en egen nettside for ungdomsjobber (som finn.no).
- Flere unge bør få mulighet til arbeidstrening via egen kommune, for eksempel i ungdomsklubben, i lokale lag og foreninger, eller i egen kommune.

Anbefalinger for god omsorg

- Det bør være tilbud om foreldrestøtte i alle kommuner. Det bør både være tilbud om informasjon, veiledning og kurs, og det bør finnes en møteplass hvor en kan møte andre foreldre og finne barnepass-løsninger.
- Familiekoordinator-prosjektet bør styrkes med tverrfaglige lag som følger opp hver enkelt familie.
- Familievernkontoret bør ha mer kapasitet til familier med ungdom.

Anbefalinger for gode og tilgjengelige helsetjenester

- Det bør ikke være egenandel hos lege og spesialisthelsetjeneste for barn.
- Helsestasjon for ungdom i de større kommunene bør være mer tilgjengelig, for eksempel ha lengre åpningstider og være åpne flere dager i uka.
- Det bør satses mer på oppsøkende hjelp for ungdom med rusproblemer der ungdom er, og foreldre med rusproblemer og barna deres bør få gratis og bedre hjelp.
- Offentlig støtte til briller og tannregulering for barn bør økes.

Anbefalinger for en mer stabil bosituasjon og trygge nabolag

- Det bør etableres flere åpne møteplasser for ungdom for både organisert og uorganisert aktivitet, som lekeplasser, skateparker og fotballbinger.

- Det kan etableres ungdomskafeer (for eksempel på biblioteker) som ungdom kan drive selv, og som kan fremme inkludering på tvers av generasjoner og kulturer.
- Det bør legges mer vekt på å etablere funksjonelle parker og gode uteområder for lek, tur og rekreasjon. Fellesarealer og gangveier bør være opplyste og trygge.

PANELETS TANKER OG DRØFTINGER

I dette kapittelet gjengir vi utdrag fra tankene og refleksjonene ungdomspanelet gjorde seg da de drøftet de ulike temaene og utfordringene.

Et tema som ble løftet frem ved flere anledninger, var betydningen av ungdomsklubber. Før vi går inn på de ulike hovedtemaene panelet jobbet med, vi vi derfor trekke frem hvilke tanker de gjorde seg om den viktige hjertesaken ungdomsklubber:

Ungdomsklubben – den viktigste åpne møteplassen for ungdom

Panelet mener at ungdomsklubber er viktig som trygge og gode møteplasser for ungdom. Ungdom trenger et sted å være – og mange foretrekker et tilbud som ikke har faste oppmøtetider og dager. Klubbene brukes av ulike typer ungdom, og blir i størst grad brukt av ungdom i lavinntektsfamilier. I noen klubber er det viktig for de unge at det serveres mat. Tilbud om klubb vil bidra til økt deltagelse blant ungdom på fritiden, og er både et alternativ og et supplement til organiserte fritidsaktiviteter.

Gode ungdomsklubber har aktiviteter basert på unges egne ideer og muligheter. Ungdom har ulike interesser, og det er viktig at unge får gjøre det de vil. Unge ønsker både noen faste og noen hengeaktiviteter. Panelet vil ha trygge voksne på klubbene som holder seg litt i bakgrunnen. Det er viktig at tiltakene ikke er voksenstyrt, men at de voksne kan bidra når de unge selv ønsker det.

Ungdomsklubber er også viktige for å oppleve mestring og bygge erfaring. Mange får tilbud om ulike kurs i klubbene. Kursene og temakveldene kan være i ulike ferdigheter, eller det kan være holdningsskapende arbeid, for eksempel mot rasisme. Unge bidrar i klubben som frivillige og etter hvert gjennom oppdrag. Dette gjør at unge kan bygge en CV som gir nye muligheter.

Vi i klubbstyret må alltid kjempe om penger til klubben

Panelet er bekymret for økonomien til klubbene, og opptatt av at klubbene får gode og stabile rammevilkår. Panelet har drøftet om tilbud om for ungdomsklubber bør være lovpålagt i hver enkelt kommune, eller om den beste løsningen er å ha et fond som gjør det lettere for alle kommuner å ha tilbud om åpne møteplasser for ungdom.

TANKER OM ØKONOMI

Panelet mener at unge må lære mer om personlig økonomi. De må lære konsekvenser av valgene de tar. Når du har dårlig råd, kan du ende opp med å gjøre dumme valg, som for eksempel å ta opp dyre forbrukslån (ref. Luksusfellen) eller gjøre kriminelle handlinger. Skolen bør ha faste timer om personlig økonomi som lærer ungdom om lån, renter, regninger, sparing osv.

Panelet er opptatt av ungdoms transportmuligheter, særlig for ungdom som bor utenfor de store byene. Det går ikke nok busser. Unge på bygda og utenfor storbyene har få muligheter for transport, utenom skoleskyss. Både månedskort og enkeltbilletter er veldig dyrt. Unge i byene har ikke det samme behovet, for her er det gode kollektive løsninger for å reise. Bil er ofte det eneste alternative i distriktene og helt nødvendig på bygda. Å ta kjørekort er også

veldig dyrt. Kan det være mulig å ta lappen på skolen, eller få økonomisk hjelp til å ta førerkort for unge?

Panelet mener at kosthold og sunn mat er viktig for at alle skal ha like muligheter til å gjøre det bra på skolen. Barn og unge som lever med lite penger, har ofte usunn eller liten tilgang til mat, slik at skolekantina blir viktig.

Maten i skolekantina må være rimelig å kjøpe, og den må være sunn. Det beste hadde vært om skolematen hadde vært gratis. En mulighet kunne vært et kantinekort der foreldre og kommunen kan sette inn penger.

Panelet har også diskutert om barnetrygden kan målrettes og differensieres for de som lever med lite penger, uten at det blir stigmatiserende?

Det koster skjorta å reise kollektivt over kommunegrensa.

Kan vi få et eget kort med penger på til kantina? Vi har kantinekort, men hvis vi mister kortet koster det kr 100 i gebyr. Mange har ikke råd til å få nytt kort.

Det er en utfordring at få lærere, og heller ikke helsesykepleier på skolene, plukker opp at elever lever med økonomiske problemer hjemme.

TANKER OM ØKT DELTAGELSE PÅ FRITIDEN

Panelet mener det bør være mer balanse mellom skole og fritid – det er for mye lekser i skolen i dag. Dette gjelder særlig for de unge som sliter.

Ungdomsklubbene er så viktige for oss! Men klubbene må alltid kjempe om penger. Vil ha klubber med fokus på unges egne ideer og

muligheter. Tilbudet må være mest ungdomsstyrt. Ungdom har ulike interesser, og viktig at unge får gjøre det de vil. Vi ønsker noen faste og noen hengeaktiviteter. De voksne styrer ofte for mye – det blir for tungrodd. De unge må få mer plass. Trygge voksne er fint, de må gjerne holde seg litt i bakgrunnen. Det er viktig at tiltakene ikke er voksenstyrt, men at det er voksne til

stede og nærværende som kan bidra når de unge selv trenger det.

Panelet ønsker økte mulighet til å drive uorganisert idrett, både fotball, ski og skating. Det er viktig å se de ungdommene som ikke vil ha faste treninger og oppmøtetider, og som ikke vil forplikte seg til mye voksenstyrte greier. Det må være et tilbud for de som ønsker uorganiserte aktiviteter, som ikke har faste oppmøter og dager, men som man bare finner på og gjør når man har lyst.

Slike tilbud må få penger og kan organiseres sammen med eventuelt klubber/cafe. På landet er det mye uorganiserte aktiviteter, og frivilligheten spiller en stor rolle. Ofte er det de store organisasjonene med egne politiske rådgivere som får penger og blir lyttet til. Det er viktig at de små også blir hørt og trenger støtte. Panelet ønsker økt samarbeid mellom det offentlige og frivillige organisasjoner.

Ungdomskubbene er så viktige for oss!

TANKER OM EN BEDRE SKOLE

Panelet mener at fraværsgrense må tilpasses individuelt. Fraværsgrensene er bra for de sterkeste elevene og dårlig for de som sliter, og kan føre til at flere faller ut av skolen. For de med dårlig råd, er fraværsgrensen urettferdig. Det må være en oppgave for lærerne å ta kontakt med elevene om de har høyt fravær, fordi dette kan skyldes dårlig økonomi. Dette er viktig for at skolen kan legge til rette for individuelle tilpasninger og utøve skjønn ved fraværsgrenser og unges livssituasjon.

Fordi kommunene er ulike i størrelse og demografi, er det ikke nødvendigvis smart å lovpålegge fritidsklubber i mindre kommuner. Panelet tenker at det kan opprettes et fond som kommunene kan søke på til aktuelle ungdomsaktiviteter.

Det bør være mer ungdomsmedvirkning. Ungdomsråd må være med på å bestemme hva som skal være satsingsområder i budsjettperioden for ungdomsaktiviteter som «åpen hall» med mer. Det kan sikre at de unge får penger til det de ønsker å drive med.

Biblioteket er en viktig møteplass, mener panelet. Det er nyttig å kunne bruke skolene som møteplasser og til fritidsaktiviteter.

Utlånsordninger som BUA og Skattekontoret er veldig bra!

Kan det opprettes et fond som kommunene kan søke på til aktuelle ungdomsaktiviteter?

Panelet ønsker flere NAV-veiledere i skolen. Det er en utfordring at få, heller ikke helsesykepleier på skolen plukker opp økonomiske problemer. Hvis Lånekassen er sen med utbetalingene, blir det veldig vanskelig. For de unge som er i ferd med å falle ut av videregående skole, er det viktig å ha «NAV i skolen» for å hjelpe elevene å bli kjent med og få veiledning i møte med arbeidslivet. Panelet ønsker bedre rådgivere i utdanningsvalg, og i jobbsøking og økonomi. Hvor er jobbene ute i samfunnet? Elevene opplever at de får dårlige råd på skolen om hva de skal gjøre etter ungdomsskole og videregående skole.

Vi vil ha økt lærertetthet for å at det skal bli bedre relasjoner mellom elev og lærer.

Det blir krise om Lånekassen er sen med utbetalingene.

Faget utdanningsvalg i 10. klasse var dårlig. Det var bare reklame for kommunens egne skolelinjer slik at kommunen ikke skulle tape penger på at elevene flyttet til andre kommuner.

Velger jeg idrett, eller tipp og bygg – hvilken jobb får jeg da? Det får jeg ikke vite noe om.

Panelet opplever at kommuner anbefaler de unge til å ta utdanningsvalg som sikrer tilbudet i fylket fremfor hva som er best for ungdommen selv. Panelet sier at dette oppleves som kun økonomisk motivert av kommunen, og at de ikke kan stole på rådene de får.

Barn og unge har også rett til fritid og delta i lek og fritidsaktiviteter (barnekonvensjonen § 31). Det bør derfor være en balanse mellom skole og fritid – det er for mye lekser i skolen i dag.

Særlig for de som sliter og ikke har mulighet for hjelp.

TANKER OM BEDRE TILGANG TIL ARBEIDSLIV

De unge trenger jobb, inntekt, sosialt nettverk og noe meningsfullt å stå opp til om morgenen. Det å ha jobb er viktig for å gi trygghet, mestringfølelse, en identitet og mulighet til å klare seg selv og bo alene.

Arbeidsledige foreldre kan være utsatt for psykiske utfordringer – det er vanskelig å ikke kunne forsørge barna sine selv. Det må vektlegges fra

myndighetene at arbeid gir mestring, inntekt og mening i livet.

For familien er det også viktig at de unge får muligheter, arbeidserfaring og eget nettverk. Det vil bidra til økt inntekt for familien som helhet. For å bedre familiens totale økonomi bør det *lovfestes* rett til grunnskoleutdanning og voksenopplæring. Dette gjelder særlig de som er nye i Norge.

NAV bør som et viktig likestillings- og integreringstiltak gi kvinner mer kvalifiserende utdanning og opplæring, slik at de kan få jobb som gir dem bedre lønn og tjene penger selv. NAV bør ta kontakt med familiene for å sjekke om kvinner ønsker å jobbe. Kommunen må være oppmerksom på at ikke foreldre begrenser en av partene til å ta inntektsgivende arbeid.

Noen kommuner har det som politikk at det skal være sommerjobber i kommunen for ungdom. Særlig de unge som trenger det mest. Alle arbeidsgivere bør generelt oppfordres til å ta inn sommerhjelp, men mange unge kan få jobb i

regi av kommunen der de bor. Det er også viktig at de ungdommene som er yngre enn 18 år, får jobbe, og at kommunen prioriterer de som faktisk ønsker å jobbe og møter opp. Dette vil gi dem erfaring og nettverk – og forhåpentlig leder det til nye jobber.

Ungdomsklubber er viktige arenaer for å bygge jobberfaring; først gjennom frivillighet, deretter gjennom oppdrag.

På klubben kan det være mulig å gi ungdom gratis kurs for å bygge erfaring. Slik kan de bygge en CV som gir nye muligheter til arbeid og Inntekt. Elever bør lære om søkeprosess til jobb på skolen.

Kommune og stat må bli flinkere til å gi gode utdanningsråd til unge for fremtidig arbeidsliv. Det er viktig å ikke undervurdere de unge. Rådgivningen i skolen bør bli mer konkret på hvilke utdanninger og jobber som kan passe for den enkelte. Kommune og stat må bli flinkere til å gi gode utdanningsråd til unge for fremtidig

arbeidsliv. Det er viktig å ikke undervurdere de unge. Rådgivningen i skolen bør bli mer konkret på hvilke utdanninger og jobber som kan passe for den enkelte.

Ungdomspanelet uttrykker også stor usikkerhet rundt fremtidens arbeidsmarked. Med koronapandemien som bakteppe er de opptatt av at mange avgangselever ikke får læreplasser, mange unge permitteres eller sies opp, arbeidsplasser legges ned, og det forventet høy arbeidsledighet i lang tid. Dette må adresseres. Ungdomspanelet uttrykker også stor usikkerhet rundt fremtidens arbeidsmarked. Med koronapandemien som bakteppe er de opptatt av at mange avgangselever ikke får læreplasser, mange unge permitteres eller sies opp, arbeidsplasser legges ned, og det forventet høy arbeidsledighet i lang tid. Dette må adresseres. Skolen må ikke undervurdere de unge selv om de kommer fra forskjellige oppvekstvilkår og kulturer. Det bør også ansettes folk i jobber (særlig det offentlige) som ikke snakker norsk. Verden er digital og flerspråklig.

Kvinner tjener ofte mindre enn menn, og enslige foreldre må ofte ha flere jobber for å klare seg med penger. Når man jobber mye, er det vanskelig å følge opp barna på en god måte, for eksempel med leksehjelp.

Vi vil tjene våre egne penger! Det bør være lettere for unge å få sommerjobber og deltidsjobber.

Ungdom mangler ofte muligheter og nettverk som kan skaffe dem sommerjobb.

Ta inn lærlinger. Være rausere med ulike mennesker slik at de kan fungere i et fellesskap på en jobb.

TANKER OM GOD OMSORG

Fattigdom er relativt, og det er mange faktorer som gir familien dårlig råd. Fattigdom og rus går ofte hånd i hånd. Barn som vokser opp i rus, kan arve rusproblemet. Panelet er opptatt av trygge rusfrie møteplasser, både for å ha et sted å gå etter skolen og for å unngå presset med å ta med venner hjem for de som kanskje ikke har det så greit hjemme. Men det er viktig å ha venner, i hvert fall en.

For at vi unge skal oppleve god omsorg, trenger vi voksne vi kan snakke med og stole på. Det er også viktig at vi har en familie som bryr seg om oss, og at familiene har tilstrekkelig økonomisk handlingsrom.

For de familiene med dårlig råd er det viktig å tilpasse den økonomiske støtten individuelt, det bør være mulighet for differensiert barnetrygd. Det bør være økonomisk støtte til alle familier, og krisepakker til de som sliter mest.

Det er også viktig med god oppfølging av en familiekoordinator. Det kan gjøres i regi av NAV eller andre frivillige organisasjoner.

Det kan tilbys gratis støttegrupper og opplæring i foreldremestring, rusmestring og økonomi. Det er fint med positive aktiviteter og låneordninger for utstyr, spill osv.

God omsorg er vanskelig å gi når du ikke har penger til det nødvendigste i hverdagen. Mye penger gir ikke automatisk god omsorg, men gjør det lettere å bruke tid på omsorgsoppgaver.

Det bør gis hjelp på en måte som ikke er stigmatiserende for den enkelte eller familien.

Det bør være gratis å få en legeerklæring når man går på videregående skole.

Skolehelsetjenesten er så utrolig viktig for oss.

Det bør også være individuell oppfølging fra fastlege som kjenner meg, og mulighet for pengestøtte til å betale for psykolog eller legetimer.

Familiene må få god kunnskap til å hjelpe hverandre og gi hverandre råd når de trenger hjelp.

TANKER OM GODE OG TILGJENGELIGE HELSETJENESTER

Vi ønsker oss gratis helsetjenester på alle plan: tannlege, fastlege, sykehus, psykisk hjelp og medisiner. Helsetjenestene bør være åpne etter arbeids- eller skoletid. Kommunen kan også betale for reise til helsetjenester langt unna/utenfor kommunen.

Gi helsesøster mulighet til å skrive ut fraværsmelding. Det bør være flere helsesøstre, og det trengs flere skoleplasser for dette yrket. Det bør være sosiallærer (sosialpedagogisk rådgiver) og helsesykepleier tilgjengelig på skolen i flere timer enn det er i dag.

Helsesykepleier bør også spørre mer om hvordan unge har det hjemme og økonomi.

Det er også mange unge som sliter psykisk, og det er viktig med tilgjengelig skolepsykolog på videregående skole. Skolen kan legge opp til at det snakkes mer om psykisk helse, for eksempel

ved å markere Verdensdagen for psykisk helse tydeligere. Rådgivere og helsesøstre bør ta større del i undervisningen for å være synlige og bygge gode relasjoner til de unge.

Det bør finnes god informasjon om ulike tilbud på ungdomsskolen. Besøk fra ulike aktører som «Helsesista».

Familievernkontorene bør være mer til stede der de unge er. Det er fint med hjelp til å navigere på nettsider som tilbyr informasjon til unge, og at helsestasjoner er åpne lenge nok til å brukes av unge etter skoletid.

Det er viktig med helhetlig oppfølging av familien om helsetjenester fra NAV, skole, helsestasjon og lege dersom noen blir syke. Man må være obs på konsekvensene dette har for familien og om mulig bidra med hjelp – også økonomisk. For eksempel at aleneforeldre kan få hjelp hjemme, en slags kveldsbarnehage, og en type «gi og bytt» av barnetøy.

Hvordan man ser ut, har noe å si for hvordan livet blir. Det er viktig at det ikke blir et klasseskille med for eksempel dårlige tenner.

Det er viktig å føle seg trygg og ha et sted å henge med venner.

Politikerne bør snakke mer om viktigheten av god psykisk helse og faren for å havne utenfor samfunnet.

Staten må bidra til at informasjonen er troverdig og tilpasset målgruppen om helse og ulike tilbud. De ulike tjenestene for unge, som barnevern, kriminalomsorg og rusbehandling må ses i sammenheng og kunne samarbeide. Bidra til at det lages og spres filmer og serier, som for eksempel Skam, om psykisk helse og hva som kan gjøres.

Det kan være en samlet side med god informasjon og utfyllende innhold (eksempel: utdanning.no). Panelet trekker også frem en god kilde til kunnskap om helsetjenester som nettsted der du kan ta kontakt med fagfolk (for eksempel ung.no). Frivillige kan bidra med lage opplegg / ha foredrag og workshops med fokus på helse og ta det med til skoler.

Nå må man betale for tannlege fra og med det året man fyller 18. Det bør være gratis tannlege til man er 19 år. Gutteres kjeve er ikke ferdig vokst før ca. 18 års alder, derfor bør det gå et år, minst,

før man skal betale. Det bør også være gratis regulering for de som faktisk trenger dette.

TANKER OM STABIL BOSITUASJON OG TRYGGE NABOLAG

Det er viktig med møteplasser – som fritidsklubber. Men det må også være både organiserte og uorganiserte møteplasser som lekeplasser, skateparker og fotballbinger.

Nabolaget og møteplassene bør fremstå ryddige og gjerne ha kunst og mulighet for «streetart». I byene er det viktig med parker og uteområder, og opplyste, trygge fellesarealer og gangveier. Det kan gi mindre kriminalitet.

Det bør være ungdomskafeer som de unge selv kan drive. Det bør være butikker og ulike spisesteder/kafeer. Det bør være ulike aktiviteter som kan fremme inkludering mellom generasjoner og ulike kulturer, for eksempel på biblioteket.

Redd barnas barnehøring

Hva betyr penger for barn i Norge? Hvor viktig er penger for at en skal føle seg inkludert og ha mulighet til å delta på viktige oppvekstarenaer? Hvilke barrierer og utfordringer møter barn som vokser opp i familier som har dårlig råd?

Redd Barna har snakket med barn om deres egne erfaringer, og lyttet til deres tanker om hvordan det er å vokse opp i en familie med lite penger i Norge. Barna har også kommet med forslag til tiltak som de mener kan sikre gode levekår og deltakelse for alle barn, både her i dag og i fremtiden.

Vi har snakket med og fått innspill fra over 500 barn i hele Norge, hvorav noen av barna hadde direkte erfaringer med å vokse opp i familier med dårlig råd. Felles for alle barna er at de vet hvordan det er å være barn i 2020 og hva penger har å si i livene deres.

§ Myndighetene er forpliktet til å lytte til barnas råd, både etter barnekonvensjonen og norsk lov. FNs barnekonvensjon artikkel 12: *Barnet har rett til å si sin mening i alt som vedrører det og barnets meninger skal tillegges vekt.*

Ja, vi har færre muligheter. For da tenker jeg at «slik kommer det til å bli når jeg blir stor også.» Siden jeg hadde det sånn i familien selv.

Innspillene har vi fått gjennom en spørreundersøkelse og fysiske samlinger. Barna som har gitt innspill har vært i alderen 9–14 år. Vi har hatt 12 samlinger med barn. De ble gjennomført i små grupper på mellom tre til seks barn, og med elever i klasser på mellom 20–30 elever. På alle samlingene startet vi med åpne spørsmål om hva det vil si å være fattig i Norge, etterfulgt av temaer som familie, skole, fritid, venner, og fremtid. Barna jobbet i små grupper, før vi samlet trådene felles og diskuterte utfordringer og erfaringer. Samlingene endte med at barna selv kom opp med løsninger og tiltak de mente ville hjelpe barn i familier med dårlig råd. I tillegg til samlinger med barn og unge, har 400 elever gjennomført digital spørreundersøkelse hvor de har svart på spørsmål og kommet med innspill og erfaringer. Opplegget ble sendt bredt ut og svarene kom fra alle deler av landet.

Foto: Ben Woods (Unsplash)

Barna vi har snakket med er tydelig på at en barndom i dag har en høy prislapp. Alt koster penger, er et sitat som går mye igjen uavhengig av bakgrunn og nærmiljø.

KORT OPPSUMMERT – HVA FORTELLER BARN?

«ALT koster penger!» Barna vi har snakket med er tydelig på at en barndom i dag har en høy prislapp. Alt koster penger, er et sitat som går mye igjen uavhengig av bakgrunn og nærmiljø. Det er tydelig at barn, selv ned til 9-årsalderen, har erfart betydningen av penger og ulikhet. Mange har også en forståelse for at penger er med på å åpne eller lukke dører, og at penger har stor betydning for livskvalitet og muligheter.

«Man kan føle seg verdiløs. Ikke viktig. Man kan bli mobba fordi man ikke har det andre har.» Barna forteller videre at det å ikke ha penger er flaut, og at det oppleves som urettferdig. Når vi spør hvilke ord som best beskriver hvordan det oppleves å være fattig i Norge, blir ofte disse ordene brukt: «Trist, utenfor, alene, ensom, urettferdig og flaut.»

Skolen koster penger

Barn mener at god utdanning er viktig for at alle skal få like muligheter og slik komme seg ut av fattigdom i fremtiden. Samtidig sier de at det er så fryktelig mye som koster penger knyttet til skolehverdagen. Pennal, skolesekk, avslutninger, skolemat, melk, frukt, erstatningskrav og en rekke utstyr til turer, er noe av det elevene nevner koster penger på skolen. Dette viser hvordan utdanningssystemet, som barna selv peker på som veldig viktig for å gi alle en likeverdig start, har en høy pris, som ikke alle har råd til å betale.

Sosiale medier, fritid og venner

En annen utfordring som mange barn er opptatt av, er hvordan sosiale medier forsterker følelsen av ulikhet og utenforskap, og mange ønsker strengere regler på skolen på bruk av telefon. De aller fleste nevner også at fritidsaktiviteter er

dyrt, og at det må finnes støtte til kontingenter og utstyr. Mange vet om noen tiltak som gjøres i kommunen, men det er behov for mer informasjon om eksisterende tiltak. Og terskelen for å bruke tiltakene må senkes, sier barna.

Løsninger på utfordringene

Barna vi har snakket med har pekt på mange utfordringer ved å ha lite penger. Men de har også gode forslag til hva som bør gjøres for å sikre gode levekår for alle barn. Forslagene retter seg både mot myndigheter, voksne, foreldre og barna selv. Eksempel på konkrete løsningsforslag er gratis skolemat, høyere inntekt til foreldre gjennom økt støtte fra Nav og tak på kostnader til fritidsaktiviteter. Samtidig snakker barna om behov for endring i holdninger, verdier og større strukturelle og verdimessige endringer i samfunnet.

«Hvis man har penger, så slipper man å tenke på penger hele tiden»

Barn og unge som vokser opp i dag forteller om et samfunn som er preget av forbruk og press, der utenforskap og hverdagsstress forsterkes

av ikke å ha det som «alle andre» har. Mange unge har en høy bevissthet om de økende ulikhetene de møter i klasserommet og i nærmiljøet. Mange er tydelige på at dette ikke er et samfunn de ønsker å vokse opp i, og de har mange forslag til hva som bør gjøres. Vi må lytte til barna, det er de som vokser opp i dag. Det er de som erfarer og føler ulikhet og utenforskap på kroppen. Barn vet hva som kan bidra til endring, slik at alle barn kan føle seg inkludert i fellesskapet og ha like muligheter for en god fremtid.

1. Å VÆRE FATTIG I NORGE

Redd Barna har spurt barn om deres opplevelse av det å vokse opp med dårlig råd. Hvordan føles det? Barna brukte ord som trist, flaut og redd oftest, og at det får dem til å føle seg utenfor. De sier de føler man ikke har like muligheter som andre og kjenner på et press for å være lik. Mange sier også at det å ha dårlig råd får en til å føle seg mindre verdt.

Ordskyen under viser ordene barna hyppigst brukte for å beskrive hvordan det føles å vokse opp med dårlig råd:

Det å ha lite penger og føle seg fattig har stor innvirkning på selvfølelsen til barn. De beskriver også fysiske plager som «vondt i magen» og «får ikke sove om natta».

Sagt av barn

Man kan føle seg verdiløs. Ikke viktig. Man kan bli mobba fordi man ikke har det andre har.

Man tenker negativt om seg selv, eller begynner å rakke ned på alle andre fordi man føler seg dårlig selv.

Jeg er redd.

Man føler seg utenfor og utestengt. Man føler seg annerledes enn alle andre.

Utenfor, sulten, lei seg, og blir erta. Man har gamle klær og folk kaller deg nerd.

Jeg føler meg bekymret.

Er man rik, kan man slippe å føle seg utenfor.

Det føles urettferdig! Alle gjør ting jeg ikke kan være med på!

Føler seg som et null, bekymret og redd for at man ikke kan bo i huset sitt lenger, ja... rett og slett redd.

Det føles trist og dårlig hvis vi ikke kan gjøre som de andre. Og man blir lei seg.

Flere nevner at det er flaut og at det er «best» å prøve å skjule fattigdommen. Noen sier de lyver for at andre ikke skal finne ut at de har lite penger. De er redd for å bli mobbet, og flere sier at de blir mobbet og ertet.

Sagt av barn

Det er flaut, og man føler skam. Man kan få blikk.

Det er mange som føler en trang til ikke å vise andre at de er fattige.

Da kan man bli mobbet. Det er mange som mobber.

Hvis de på skolen får vite at vi låner på «Skatte-kammeret» (lånesentral) så vil de andre se oss på en annen måte. Og vi vil være annerledes. Man kan få blikk og det er flaut.

De som er rike, kan tro de er mer «riktige», og kan mobbe. Men så er de bare heldige.

Eg er redd for kommentarer og eg er litt sur og lei meg og prøver å ha på meg det som ser dyrt ut.

Personer med lite penger vil ikke ha med noen hjem og de finner på unnskyldninger og sånt.

Mange later som de har glemt ting, så får de låne av folk. Men egentlig har de ikke råd, men det er flaut å si høyt.

Man kan si ting som ikke helt stemmer, for å unngå å bli erta eller mobba. Sier for eksempel «vi gadd ikke dra på ferie i år, vi ble hjemme».

Noen er redd for å innrømme at familien ikke har penger. Noen kan le av dem, mobbe dem. Lærerne mobber også noen ganger.

Hva tenker du når du hører ordet fattigdom? De fleste barn svarte at de assosierte ordet med barn i andre land som manglet viktige ting som mat, hus og klær. Når vi spurte om det er fattigdom i Norge, var de imidlertid enige om at det var det – men de mente at å være fattig i Norge var noe annet. Å være fattig i Norge handler mer om å være utenfor og ikke kunne delta. De har ikke mulighet til det som de fleste andre har.

... **Sagt av barn**

Hvis en er fattig i Norge så tenker jeg at de har hus, men ikke har råd til å være med på aktiviteter, eller har nok klær. Og hvis en skal på sykkeltur så har en ikke råd til å kjøpe sykkel.

At man ikke har råd til å kjøpe mat, og være med på fritidsaktiviteter. Man har lite penger og kjøper det billigste.

Noen som ikke har råd til det som de fleste andre har råd til.

Vi har ikke så mye tøy, og ikke så mye mat.

Jeg ser at de som har mye penger får flere ting, de får gå på flere fritidsaktiviteter og har mer. De har større biler og kjøper flere ting når de er sammen med vennene sine.

Forskjellen er at de har dårlig klær, liten utdanning og er ikke glade ofte. De er alene mesteparten av tiden.

De rike har det lettere, mens de fattige må passe på hvor mye de bruker.

Mange mente at å være fattig i rike Norge er skikkelig vanskelig for barn, kanskje vanskeligere enn i et land der alle er fattige.

... **Sagt av barn**

Mange i Norge har mye penger, og hvis du ikke har det, så blir det på en måte et enda større problem enn i andre land.

Det kan være verre å være fattig i Norge enn i andre land, fordi i andre land, så har alle andre lite penger de også. Da føler man seg ikke utestengt.

2. HJEM OG FAMILIE

Mange av barna vi snakket med fortalte at dårlig råd har innvirkning på hvordan de har det hjemme. Flere var opptatt av at det kunne føre til mye krangling og dårlig stemning.

... **Sagt av barn**

Det verste er at det er mye uro hjemme.

Slitsomt å snakke om det hele tiden – for barna. Hele tiden: «Vi har ikke råd til det, vi har ikke penger».

Lite penger gjør at foreldrene blir lei seg og de kan begynne å drikke.

Foreldrene snakker om det hele tiden. Barn skjønner jo! Og man hører jo – hvis de snakker om det på soverommet. Hvordan de snakker sammen.

Familien må jobbe mye. Mamma jobber mye overtid.

Det kan bli krangling, de voksne kan begynne å drikke alkohol, foreldrene jobber mye, mange søsken som kan gjøre hverdagen vanskelig, kan ikke tenke så mye på seg selv.

Hvis foreldrene ikke har penger og du bruker mange penger, da kan foreldrene dine bli sinte, og man krangler.

Det verste er at det er mye uro hjemme.

At barna bekymrer seg for at de ikke kan bo i huset. Eller i leiligheten. Foreldrenes bekymringer går utover barna. Barna lurte på: hvor skal vi bo nå? Har vi råd til mat?

Hvis familien ikke har så god råd, så kan det bli dårlig stemning hjemme. Eller at man blir fortere sur fordi man ikke har det man trenger.

Flere nevnte at eldre søsken må hjelpe til med barnepass av yngre søsken fordi foreldrene må jobbe. Det kan gå utover skolen og sosiale relasjoner. Det blir mindre tid til å gjøre lekser eller henge med venner.

... **Sagt av barn**

En mor som har veldig mange barn, la oss si 4 eller 5 barn. Da er det vanskelig for den eldste når moren er på jobb og passe på de andre søsknene.

Hvis man lever i familie, så kan man ikke tenke på seg selv. Må tenke først på søsknene, de må ha matpakke og skal på skolen. Man kan ikke tenke på seg selv, liksom.

Storebroren må jobbe og tjene penger til familien. Og da tar han kanskje dårlige valg.

Det kan gå utover valgene man tar og fremtiden til de eldre søsknene.

Men det er ikke bare negativt at eldre søsken hjelper. Dårlig råd kan føre til sterkere bånd mellom den eldste og nest eldste. De to eldre passer på de minste. Søskneflokket blir sånn sett tettere.

Da vi spurte om hvorfor de trodde noen familier har dårlig råd var de aller fleste enige om at det skyldtes at foreldrene manglet utdanning og jobb. Mange fortalte også at det ofte dreide seg om enslige foreldre og familier med mange barn.

... **Sagt av barn**

Noen foreldre har ikke jobb og tjener ikke så mye penger.

Familier kan få dårlig råd hvis foreldrene ikke har fått gått på skole og fått en god jobb.

Hvis en bare har en forelder, så har de ikke så mye penger.

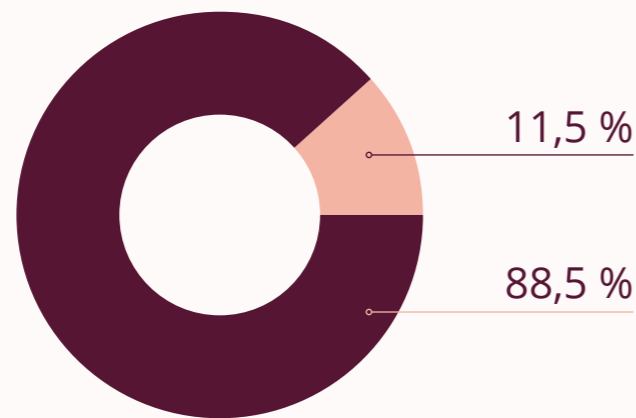
Hvis man har mange søsken så er det litt vanskeligere å få råd til alt, særlig nye klær og mat. Og da bor man som oftest i mindre leiligheter.

Hvis man akkurat har kommet til Norge, må man begynne helt på nytt. Kjøpe alt nytt og kan ikke språket. Da er det vanskelig.

Figur fra spørreundersøkelse

Er penger viktig for at du skal ha et godt og trygt sted å bo?

Noen snakket også om selve hjemmet – og hvis du har lite penger må du bo i et utrygt og «ikke-fint»-nabolag.

vært med på pga. kostnadene. De forteller at det kan ha konsekvenser for om de klarer å gjennomføre skolen på en god måte.

... Sagt av barn

Hus og leiligheter er billigere når de ikke er trygge.

Ja, for da kan det hende at du bor i et dårlig nabolag.

Hvis du bor i et hus i et bra område. Annen person som bor i et billigere område. Det er lettere å leve i det område med høy inntekt. Det kan være dårlig miljø i de billigere områdene og barna kan havne i trøbbel.

3. SKOLE

Å snakke om hva som koster penger på skolen, engasjerte barna sterkt. Selv om de er klar over at skolen egentlig skal være gratis, mente alle barna at det koster å gå på skolen. Flere sa at det er ting de har trengt på skolen som de ikke har kunnet kjøpe eller aktiviteter de ikke har

... Sagt av barn

Hvorfor må vi betale for å gå på skolen? Skolen skal jo være gratis, men det er den ikke. Vi burde få det vi trenger når vi kommer på skolen, eksempel utstyr og sekk og gymtøy. Og alle bør få skolemat og melk. Da blir det likt.

Det er dyrt å gå på skolen – hvert fall hvis du skal ha de tingene som du trenger for å følge med.

Siden skolen skal være gratis burde vi jo få det vi trenger for å gå der. Ellers er det jo ikke egentlig gratis.

Jeg skjønner ikke hvorfor det skal koste så mye å gå på skolen!

Det er ikke så lett å få til skolen bra hvis jeg ikke har det som jeg trenger for å gjøre det bra.

Jeg sa jeg ikke kunne være med, men egentlig var det sånn at vi ikke hadde penger til å kjøpe det jeg måtte ha med på klassesaken

Mange i klassen pleier å kjøpe tacorull på en kafe utenfor skolen. Jeg har vært der, men kan ikke dra dit ofte. Men noen går der hele tiden. De blir vippset penger fra foreldrene sine heeele tiden.

Ordene barna hyppigst brukte for å beskrive hva som koster penger på skolen ser du i ordskyen over.

Noen får masse greier på skolen, sjokolade-melk og eplejuice. Det er også noen som bestiller jogurt med müsli. Det føles ikke noe bra for de som ikke får utdelt noe når melka skal hentes.

Skolemat, skolemat, skolemat. Det er hva barna oftest nevner når vi spør hva de mener skiller barn fra familier med dårlig og god råd. Barna forteller at mat gjør det veldig synlig hvem som har lite penger. Flere nevner at leverandører som for eksempel TINE, som selger mat og drikke på skolen, alt fra frukt, ulike typer jogurt, melk, juice og smoothie, gjør at man blir utenfor hvis man ikke har råd.

Hvorfor skal Tine få lov å selge på skolen?

Mat bør være gratis på skolen. Da ville ingen føle seg utenfor.

... Sagt av barn

Forskjellen ser vi på maten. Noen kommer med mye mat til lunsj og noen ikke.

At dei ikkje har god mat og frukt i matpakka.

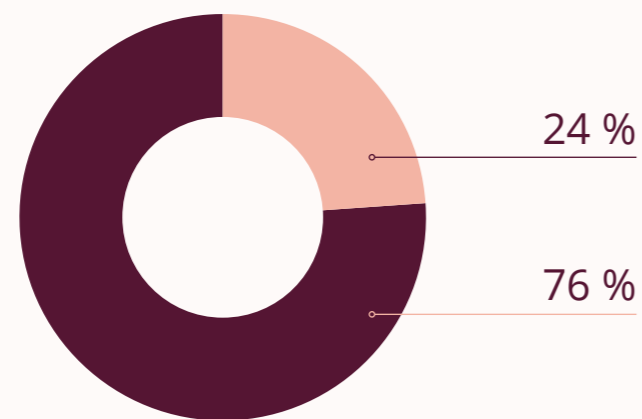
Jeg har jo med mat, men kanskje ikke så mye og så får jeg ikke bestille melk og sånn.

En venn av meg hadde ikke med mat i en hel uke og da måtte de andre elevene gi henne mat.

Skole har mye å si for fremtiden. Barn bør klare å fokusere på skolen. Bør gjøre det billigere med mat, at man kan få mat og frukt. Da er det lettere å konsentrere seg.

Figur fra spørreundersøkelse

Er det noe du trenger til skolen eller aktiviteter tilknyttet skolen som koster penger?

For å være med på en vanlig skolehverdag forteller barn at de trenger mange ting; skoleutstyr som pennal, sekk, blyanter, farger og viskelær. Men også utstyr til klasseseturer, leirskole og skidager. De forteller at det føles urettferdig og at det ikke burde være sånn.

Flere nevnte «godteridager» og skoleavslutninger hvor man skal ha med egen mat som et problem, og at mange brukte mye penger på dette. Det kostet mye penger og at det var synlig dersom man ikke hadde nok eller «bra nok» godteri.

Sagt av barn

Skolen maser hele tiden; du må ha blyanter, passer, alle linjal, viskelær, blyantspisser, alt det der. Vi må betale selv!

Læreren forventer at alle skal komme på skolen med fullt utstyr.

På leirskole må vi betale for telt, liggeunderlag, sovepose, mat og tursko. Alt koster. Jeg synes det burde være gratis å bli med på leirskole.

Vi skulle på sykkeltur, sa læreren, men jeg hadde jo ikke sykkel.

Alt bør være gratis på skolen!

Sagt av barn

I morgen er det godteridag på skolen, og det er litt dyrt. Noen erter hvis en ikke har med nok godteri.

Man føler seg utafør hvis alle mammaene kommer med store kaker eller annet og din mamma ikke kommer med noen ting. Lei seg, tenker mye på det.

4. FRITID OG VENNER

Penger er viktig for hvordan barna har det med venner og på fritiden. Barna forteller om klespress, og at det er dyrt å gå i bursdager. Barn er klar over at det koster mye penger å være med på idrett eller andre aktiviteter, og flere sier at prislappen hindrer deltakelse.

Sagt av barn

Familien min har lite penger. Jeg gjør nesten ikke noe på fritiden fordi jeg ikke har råd.

Fotballtrening koster penger. Det er det samme med svømmetrening.

Du må nesten ha mye penger hvis du skal være med på en fritidsaktivitet. I hvertfall to, det går ikke.

Vi kunne ikke være med. Det er jo altfor dyrt.

Man føler seg utafør, for alle i klassen har en aktivitet de går på, men vi har ikke råd til det. Blir lei meg. Derfor burde det være gratis.

Jeg tror mange ikke er med fordi de egentlig ikke har penger.

Alt koster penger, var en setning barna ofte gjentok. De gjaldt også å være sammen med venner. Noen syntes det var vanskelig å ha med venner hjem for da måtte de vise frem hjemmet sitt. Andre forteller at det meste av det de gjør sammen med venner koster penger.

Sagt av barn

Familien min er heldig for vi har råd til mat og hus, men noen ganger er det vanskelig å skaffe klær. Jeg har hatt de samme klærne i årevis og jeg kan ikke gå på shopping fordi jeg har ikke råd. Det er jo ikke så mange som vil være venner med meg da.

Det er viktig å ha det de andre har hvis noen skal gidde å være sammen med deg.

Jeg synes det hadde vært flaut hvis jeg ikke hadde hatt penger til å være med de nede i byen.

Hvis man har penger, så kan man gå på kino og i bursdag. Penger har mye å si om man føler seg populær eller ikke.

Ja, det er viktig med penger for at man skal ha det gøy med venner. Fordi man pleier å gjøre ting som koster penger.

Andre kan si «Du har ikke airpods, du får ikke bli med å leke». Eller «Du har ikke den buksa hahahaha du er fattig». Og så sier de at du ikke kan bli med.

Jeg skjønner ikke helt, det koster liksom penger å ha det gøy!

Når man overnatter med venner er det viktig at man har det som de andre har.

Med venner så spiser vi mat, kanskje kebab. Det koster penger, det er dyrt.

Vi går rundt i byen, henger, og så kjøper alle milkshake på Macern. Og så blir man utestengt hvis man ikke har råd, sånn er det!

Alle har med penger som de bruker etter skolen. De kjøper ting på butikken og så flekser de med tingene de har kjøpt.

To venner, den ene rik, den andre ikke. Da føler man det ulikt når man er med venner.

Ingen vil henge med en som ikke har penger. Det er skikkelig flaut og man blir alene.

De som har mye penger har fine ting, som I-phone 11. Da vil jo alle være sammen med deg.

Vi skulle på sykkeltur, sa læreren, men jeg hadde jo ikke sykkel.

Selv om barna forteller at mye koster penger på fritiden og med venner, er de aller fleste også opptatt av at vennskap ikke skal koster penger, og at gode venner ikke skal bry seg om du har dårlig råd.

... Sagt av barn

Det viktigste er å ha et godt hjerte. Å ha venner koster heldigvis ikke penger.

Penger kjøper ikke vennskap og vennskap kan gjøre deg glad selv uten penger.

Venner er snille og dømmer deg ikke for penger.

Venner er venner av en grunn, da burde ikke penger være viktig. Ekte venner bryr seg ikke, venner bryr seg ikke om jeg har lite penger eller rare klær.

Klespress og merkeklær er et tema barna er opptatt av. De nevner klær – i tillegg til mat – som de arenaene det er tydeligste forskjeller mellom «rik» og «fattig» på. Det er viktig hvor du kjøper klærne dine.

... Sagt av barn

«H&M-kid», det er et uttrykk. Ikke så veldig bra. Mange ser veldig ned på H&M, de synes det er veldig billig og sånn.

Alle vet det. Det er et klespress!

Klær, merkeklær koster penger! Folk baksnak-

ker litt, hun der er skikkelig rar. Man blir stempla som litt sånn teit.

Det er mange som vil se bra ut på skolen, da, så det er mange som tar på merkeklær og dyre smykker. Men så er det noen har ikke råd til det, og da kommer man med vanlige klær. Og da trækker de som har merkeklær på de som ikke har.

Vennen min har fine klær, jeg føler jeg også må ha nye klær for å føle meg bra. Også blir man sjalu og lei seg.

I vinter var det en jakke som kostet 10 000 kroner. Som de rike på skolen gikk med.

Det er mange som er sånn «man må ha den genser for å være kul og passe inn». Det er jo ganske dyrt med merkeklær.

Barn opplever et «gavepress» i bursdager. Spesielt er det de eldre barna som nevner dette som et problem. Gave koster, og det er flaut å komme i bursdag uten gave eller med en «dårlig» gave.

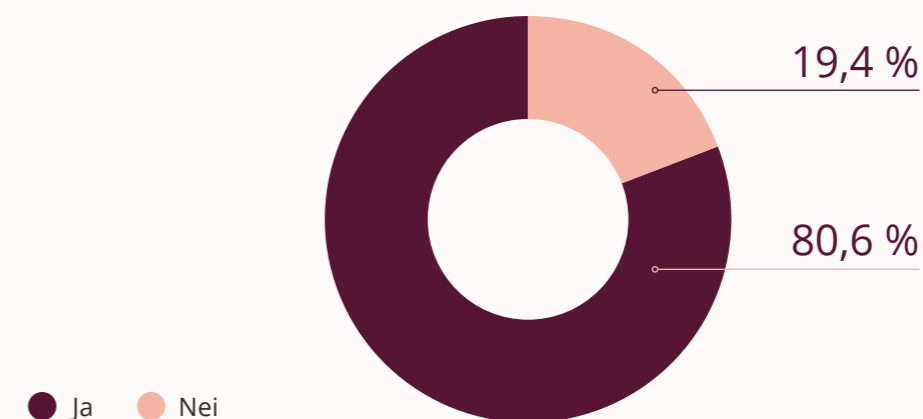
... Sagt av barn

Hvis du skal i bursdag og ikke har råd til gave, det er dumt. Noen er grådige og forventer stor gave.

Man blir veldig utestengt hvis man ikke har med bursdagsgave. Bruker ca. 200 kroner på gave til venner.

Figur fra spørreundersøkelse

Tror du at sosiale medier (snapchat, facebook, tik tok, instagram, m.m) kan gjøre at noen føler seg utenfor hvis en har lite penger?

Noen gir helt syke bursdagsgaver. Genser til 1000 kroner. Man velger jo selv, men når noen da kommer med gave til 100 kroner, så blir man jo «likte du ikke min gave?».

Det er mange som holder noen utenfor fordi de har lite penger. De tenker «vi vil ikke ha med en som er fattig». Da holder de den personen utenfor i sosiale medier.

5. SOSIALE MEDIER

Utenforskap blir mer synlig i sosiale medier. Det er den klare beskjeden fra barn og unge. Mange opplever at sosiale medier blir brukt til å «flexe» (at man viser frem / briefer) med klær, ting eller spennende ferieturer. Det vil si at det vises klær eller spennende ferieturer. Barna sier man må ha bra telefon og riktige spill og apper for ikke å være utenfor fra fellesskapet.

... Sagt av barn

På sosiale medier kan man si slemme ting. Så ja. Sosiale medier gjør at man føler seg utenfor hvis man har dårlig råd.

Hvis du viser deg frem på en «blakk» måte, så får du ikke likes.

Flere forteller at «gaming» er en viktig del av fritiden og at man da trenger dyrt utstyr for ikke å bli utestengt. De snakker også mye om at det er viktig å ha «bra telefon».

... Sagt av barn

I min klasse er det sånn at hvis en ikke har gamingutstyr, så blir man utestengt. Alle er der.

Hvis alle andre i klassen har råd, og ikke du, og de spiller sammen, da blir man utestengt. Du skjønner ikke hva de andre prater om og sånn.

Det er store forskjeller på hva slags telefon man har. Noen har bra telefon, f.eks I-phone

11 max pro. Andre har små, dårlige og gamle telefoner. Stor forskjell. Da blir man mobba og så blir man lei seg.

Mange i klassen min sier «haha du har så dårlig telefon».

Hvis en ikke har de riktig appene, så har man ikke noe å snakke om med de andre. Man sitter bare stille for man vet jo ikke hva de andre snakker om.

Barna uttrykker at de ønsker at det var mindre press og mas om telefon. Barna ber skolen og lærere sette regler for bruk av telefon på skolen.

... Sagt av barn

Alle stirrer hele tiden på skjermen!

Voksne [foreldre og lærere] bør sette mer grenser på telefonen. Man bør holde aldersgrensa på Snap og Instagram. Mer kontroll på hva som skjer på telefonen til barna.

Vi har ikke lov til å ha med telefon på skolen. Det er bra!

Jeg skulle ønske det var mindre telefon-mas. Hvert år kommer det en ny modell som en må ha, og som de som er rike kjøper, mens andre ikke har råd.

Nesten alle barna som ble spurt svarte at sosiale medier fører til utenforskap hvis man har dårlig råd. De fleste sier at sosiale medier er et sted hvor man «flexer» (viser frem) det man har og det man gjør, og at man blir populær hvis man viser frem dyre, fine ting og klær.

... Sagt av barn

På Instagram poster jenter bilder hele tiden av fine ting og klær. Sånn der «wow!» De jentene som ikke har fine klær og poster – folk sier slemme ting til dem.

Ja, man føler seg utenfor, for det er mange som legger ut at man er på ferie eller Starbucks eller fine restauranter. De som har lite penger, kan ikke dra de stedene.

De fattige har ikke fine klær, sånn at bildene deres ikke blir bra.

Hvis personen filmer seg selv, og rommet er rotete av «billigting», så kan mange kommentere det og hun/han blir mobbet.

Mange legger for eksempel ut på Snap Chat at man er med jentene på Tusenfryd, og så filmer de hva som skjer, og så sitter man hjemme og har så lyst til å være med.

I sosiale medier er det lett at man viser klær og ting som er dyre, og at det blir en trend å vise disse tingene. Det fører til et press om å ha dyre ting.

Noen kan mobbe deg fordi du har hull i klær og sko og ikke spiser så god mat.

Instagram og andre sosiale medier er et sted man viser seg frem. Og da lar man andre føle seg utenfor.

Det er noen som legger ut «se hva jeg har kjøpt» og «se hva jeg fikk av foreldrene mine» hele tiden. Og da kan man bli lei seg.

Hvis man lager en tik-tok i et dritfint og moderne hus, med merkeklær, og så er det en annen som lager i et lite og stygt hus, det er forskjell.

De som har de appene, legger ut dyre ting. Da føler andre press.

Ja, fordi alle viser hvilke telefoner og hvilke ting de har, og de som ikke har like mye ting og like ny telefon kan føle seg utenfor.

Ingen vil henge med en som ikke har penger. Det er skikkelig flaut og man blir alene.

6. FREMTID

Barna er enige om at utdanning er nøkkelen til en god fremtid. Fremtiden avhenger av hvordan man gjør det på skolen, er det mange som svarer. Samtidig er de unisont enige om at barn fra rike og fattige familier ikke stiller med samme utgangspunkt for en god fremtid.

... Sagt av barn

Ja, vi har færre muligheter. For da tenker jeg at «slik kommer det til å bli når jeg blir stor også». Siden jeg hadde det sånn i familien selv.

Man kan være den fattigste personen, men hvis man får utdanning og bra jobb, så kan man klare seg. Må bare jobbe hardt for det.

Skole er viktig. Hvis du følger med på skolen kan du få en god utdanning og gjøre det bra i fremtiden.

Jeg krangler mye hjemme, og har ofte dårlig råd. Men jeg tror at når jeg blir voksen, så kommer det til å gå bra hvis jeg får en god utdanning.

Til tross for at de fleste er enige om at utdanning er et viktig virkemiddel for å komme seg ut av fattigdom, er de enige om at fattigdom «arves».

... Sagt av barn

Hvis du kommer fra en familie med dårlig råd, kan det bli vanskeligere senere i livet.

Foreldrene har «gitt» barna dårlig råd.

Barn som vokser opp i familie med lite penger, får lite penger når de blir store fordi de har hatt det i barndommen.

Man får som regel dårlig utdanning hvis man ikke har så god råd.

Hvis du vokser opp i familie med dårlig råd, tenker du på det når du blir voksne også. Da kan det gjøre at de får færre muligheter.

Hvis foreldrene har lite penger for de ikke var så flinke på skolen, påvirker jo det barna også. For da kan ikke foreldrene hjelpe til hvis barna trenger hjelp med skoleoppgaver. Det vil føre til at barnet får dårligere karakterer også får de en dårlig jobb og igjen får de lite penger.

Hvis man har veldig dårlig råd, kan man ta dårlige valg som kan få konsekvenser for fremtiden og gi deg trøbbel.

Når vi spør barna om hvorfor de mener å vokse opp med dårlig råd fører til færre muligheter, svarer de ofte at barn fra lavinntektsfamilier har så mye å tenke på at de ikke klarer konsentrere seg godt på skolen. At de må jobbe ved siden av skole og passe småsøsken.

... Sagt av barn

Man tenker mye på det som skjer hjemme og penger, og da er det ikke så lett på skolen.

Folk begynner å se ned på deg når du har lite penger, og da kanskje du ikke orker å jobbe bra på skolen.

Hvis man har veldig dårlig råd, kan man ta dårlige valg som kan få konsekvenser for fremtiden og gi deg trøbbel.

Du må kanskje tjene til familien din og jobbe mye. Det kan gå utover skolen hvis du har prøver og sånn.

Hvis man har penger, så slipper man jo å tenke på penger hele tiden.

Barn kan være tankefulle og bekymret for familien sin økonomi. Det kan føre til at de ikke klarer å konsentrere seg skikkelig om skolen. I tillegg må man jobbe for å forsørge familien.

Hvis man vokser opp i en familie med dårlig råd, kan det være vanskelig å konsentrere seg på skolen. Og da kan det bli vanskelig å få en god utdanning, og god jobb. Uten jobb ingen penger, uten penger ingen muligheter til å leve et godt og langt liv.

At barn fra rike familier har bedre fremtidsutsikter snakker barna om som en selvfølge. Mange nevner at barn som får økonomisk hjelp av foreldrene, har det enklere senere i livet.

... Sagt av barn

Men de som har mye inntekt, får mere tilbud! De får seg inn på bedre videregående og sånne ting.

Det blir lettere for deg å vokse opp og få bedre jobb, hvis du har foreldre med større inntekt. Men hvis du har foreldre med lav inntekt, da må du jobbe hardere, for da må du ha jobb på siden av skolen.

Folk som har mye penger, får arvet mye og kan kjøpe hus og sånn. En bra start.

Foreldre pleier å støtte barna hvis de skal kjøpe hus. I alle fall til konfirmasjon og sånt, mange får mye.

Det koster å ta utdanning, alt rundt studiene koster. Det koster å kjøpe hus. Nesten alt i verden koster!

Det koster penger å være russ og studere og sånt. De med dårlig råd kan ikke hjelpe barna med å studere.

Barn fra fattige familier får ikke like mye av foreldrene, og det blir litt dårligere av alt.

7. HVA BØR GJØRES?

Selv om barna snakket om mange utfordringer ved det å ha lite penger, hadde de også mange forslag til hva som bør gjøres for å bøte på utfordringene. De var opptatt av at de som bestemmer i Norge skal lytte til hva de hadde å si.

Mange av forslagene til barna var rettet mot familien – og at foreldrene måtte få mer hjelp: Økonomi- og norskkurs, mer støtte fra NAV og hjelp til å skaffe jobb. Barna hadde også mange løsninger til hvordan fritidsaktiviteter kunne bli tilgjengelig for alle barn. **Men øverst på lista over tiltak: Gratis mat på skolen!**

... Sagt av barn

Det er viktig at tiltakene ikke føles flau og urettferdige for de som har lite. Det skaper forskjeller.

Snakk om det, og la barn få ta del når en lager løsninger.

Men jeg synes at barn i hvert fall burde få si hva de mener. Det barna sier bør være med i beslutningen til de som bestemmer.

BARNAS LØSNINGER: SKOLE

Barna var tydelige på at skolen ikke er gratis. Som løsninger var det gratis skolemat, melk og frukt som oftest ble foreslått for å skape like muligheter for alle elever – uavhengig av familieøkonomi. Barna foreslo også at skolesaker som pennal og sekk bør være gratis og at skolene bør organisere låne-utstyr til klassesaker og leirskoler.

... Sagt av barn

Hvorfor må vi betale for å gå på skolen? Skolen skal jo være gratis, men det er den ikke. Vi burde få det vi trenger når vi kommer på skolen, eksempel utstyr og sekk og gymtøy. Og alle bør få skolemat og melk. Da blir det likt.

Gratis skolemat! Det er det viktigste!

Kan ikke skolen slutte med matpakke og så kan vi få mat? I gamledager hadde de kjøkken på skolen som laget mat for barn for hele skolen og det burde vi ha også.

Jeg kunne ønske jeg lærte mer om hvordan ta opp lån og sånne ting, kjøpe hus, hvordan man kan spare penger på en bra måte.

Jeg synes noen burde lage en digital låneside: FINN.no for klassesaker, noen som kan låne bort en sykkel til klassesaker og leirskoler.

Når vi går på skolen, burde alle få skolesaker de trenger. Skolen må ha blyanter og viskelær for elevene.

Jeg synes ikke vi burde bruke telefon på skolen. Hvis man ikke viser telefonen sin (hvor bra telefon man har), så tenker man ikke på det hele tiden hvis man har dårlig og billig telefon.

Utstyr i forbindelse med turer bør være gratis, eller at man bør søke om det. Så kan de som har veldig god råd, betale, mens andre søke. Man trenger ikke å si høyt.

Snakke om at det er helt vanlig!

FORSLAG TIL TILTAK Skole

- Mat på skolen, melk og frukt
- Regler på bruk av mobil på skolen
- Billigere / gratis AKS/SFO
- Flere aktiviteter på skolen etter skoletid, og SFO for eldre barn
- Barn må lære om utenforskap, økonomi og fattigdom
- Helsesykepleier hele uka
- Leksehjelp på alle skoler
- Alle barn må få skoleutstyr som sekk og pennal på skolen
- Lånekaske på skolene med utstyr til turer
- Opplæring om rettigheter og anti-rasisme på skolen
- Alle barn må få et gymkort med en viss sum som skal brukes til gymklær og utstyr

BARNAS LØSNINGER: FRITID OG VENNER

Det var enighet om at fritidsaktiviteter er dyrt. Løsningene barna kom med varierte. Noen mente at alle barn burde få velge en aktivitet gratis, mens andre mente aktiviteter og sport burde skje i skoletiden. Andre var opptatt av at utstyret var det som var dyrt, og at det burde finnes låneordninger. Felles var at det må være støtteordninger for kontingenter, turer og utstyr på fritidsarenaen.

FORSLAG TIL TILTAK Fritid og venner

- Billigere eller gratis aktiviteter eller idrett
- Lokale aktiviteter bør være åpne om sommeren
- Mer sommerskole
- Fritidsklubb i nærmiljøet
- Det bør være aktiviteter for barna på skolen etter skoletid hvor de også kan få mat
- Barn bør selv få låne utstyr som ski, skøyter og skateboard. Og man bør kunne låne for lengre perioder
- Mer informasjon om låne- og støtteordninger som dekker kontingent, reiser og utstyr
- Et sted der en kan kjøpe billig sportsutstyr, SportsFretex
- Kollektivtransport må bli billigere
- Et sted der unge kan møtes for å «game».

... Sagt av barn

Sportsfretex! Fretex, men for sport-, tur og skoleutstyr.

Egen låneside for sykler, telt og andre ting barn trenger til tur.

Fritidsaktiviteter bør være gratis eller nesten, sånn at alle kan ha det gøy.

Det bør være organisasjoner man kan gå til etter skolen for å få mat eller leke og være med på aktiviteter. Det bør være sanne tilbud på alle skoler. Som AKS / SFO for de som er litt større. Nesten som en ungdoms-klubb.

Man kan bli enige om at laget ikke skal reise så mye på cuper og langt vekk.

Bør være en maxgrense på bursdager, for eksempel 50 eller 100 kroner.

Foreldre bør snakke sammen for å ikke kjøpe jakker til 10 000 kroner. Da blir det vanskelig for andre.

Det er så dyrt å ta bussen til fotballtreninga. Det burde være gratis for barn.

Det viktigste er jo at vi har en fritidsklubb som ikke koster og som har mat. For da kan vi henge gratis med venner.

BARNAS LØSNINGER: FAMILIE

«Å få jobb» ser barna på som en av hovedløsningene for familien. Jobb for ungdom er også noe som ofte blir nevnt som en viktig løsning. Flere forteller at det er vanskelig for ungdom å skaffe jobb og at det bør bli lettere. I tillegg er barna opptatt av at Nav bør hjelpe til mer i familier med dårlig råd, og at foreldre bør tilbys økonomikurs.

FORSLAG TIL TILTAK Familie

- Ungdom bør lettere få jobb, særlig sommerjobb fra man er 13 år
- Ungdomsjobber på en slags finn.no side
- Foreldre må få utdanning og jobb
- Språkkurs til de som trenger det
- Familiene må få mer penger gjennom Nav
- Mer barnetrygd til alle barn
- Tannlege for foreldre bør være gratis
- Alle må få bo et sted som er trygt og barn må fortelle hva som er viktig for at de skal være trygge

... Sagt av barn

Barna kan ha ekstra jobb. Sommerjobb eller noeman tjener på.

Nav må hjelpe til mer sånn at foreldre får mer penger til barna.

15-16 år bør man begynne å jobbe, sommerjobb er greit fra man er 13 år.

Man burde ha en dag i uka på skolen der vi isteden jobber og tjener litt penger. Da kan ungdom kan lære seg hvordan man skal bruke penger, hvordan man skal passe på penger og hvordan man skal spare.

De kan ha en organisasjon eller en nettside der man har forskjellige jobb til ungdom. Man kan ha det i hver kommune eller på hver skole. Som en finn.no men for enkle oppgaver og småjobber.

De foreldrene som ikke er så gode på økonomi kan få økonomikurs sånn at de kan bli bedre med penger.

Reguleringstannlege koster veldig mye. Det bør være billigere.

Snakk med oss barna og ikke vær så opptatt av merker og penger selv. Det er ikke særlig bra rollemodell.

HVA KAN FORELDRE OG ANDRE VOKSNE GJØRE?

Barna nevner også tiltak som foreldre eller andre voksne kan gjøre for å lette på barnas byrde ved å ha dårlig råd.

... Sagt av barn

Min bestevenn er fattige. Me inviterer de ofte på mat siden de ikke har råd til det selv.

De som har foreldre med større inntekt, kan sette inn og hjelpe til litt med utstyr og sånn.

Vi har leid ut hytta vår gratis noen ganger til en familie som ikke har god råd. Det kan man gjøre.

Det hjelper hvis de voksne trøster eller hjelper barna som er fattige og blir erta.

Snakk med oss barna og ikke vær så opptatt av merker og penger selv. Det er ikke særlig bra rollemodell.

HVA KAN BARN SELV GJØRE?

Selv om de fleste rådene og ønskene var rettet mot voksne og myndighetene, var det også mange som sa at barn selv kunne bidra og sørge for at alle ble inkludert.

... Sagt av barn

Ta vare på hverandre.

Spørre om de som er litt utafør vil være med.

Vi kan leke eller gjøre ting som ikke koster penger. For eksempel ake eller leke gjemsel.

Ikke lage så mye press på penger.

Tørre å ikke bry oss så mye om hvor mye penger alle har.

Inkludere alle. Ikke dømme hvis noen ikke har det riktige utstyret.

Ikke mobbe på nett eller på skolen.

Ikke snakke om merkeklær eller varer mens en du vet ikke har mye penger får da kan de føle seg utenfor.

Ikke mobbe for hva en har på seg eller hva en spiser.

Mange barn hadde råd som de ønsket å si til statsministeren. På neste side kan du lese noen av rådene.

Kjære Statsminister Erna: La alle få mulighetene du har fått!

Her et råd for at barn ikke skal føle seg utenfor: Gratis mat på skolen!

Sett av penger til de som har dårlig råd. Hjelp de. Snakk med dem og finn ut hvordan du kan hjelpe.

La skolen være gratis. Det er mange ting vi trenger til skolen og det gjør at noen ikke får vært med.

Snakk med de som har det vondt på grunn av pengemangel. Inkluder alle! Og vis at du er der, at du bryr deg.

Jeg synes kommunene burde ha en dag eller to i uken der barn kan komme og spille fotball og andre aktiviteter uten at det koster penger.

Hvorfor må vi betale for å gå på skolen? Skolen skal jo være gratis, men det er den ikke. Vi burde få det vi trenger når vi kommer på skolen, eksempel utstyr og sekk og gymsøy. Og alle bør få skolemat og melk. Da blir det likt.

Leirskole må være gratis.

Det er så viktig at vi har en fritidsklubb der vi bare kan ha det gøy uten å tenke på at noe koster.

Kan du si til lærerne at de må ha strengere regler på hvordan vi bruker mobil på skolen? Alle viser dyre ting på Insta!

Ha mindre reklame for da blir det mindre klespress.

De tre rådene jeg vil gi til deg er å sette ned prisen på aktiviteter som koster mye, gi litt mer penger gjennom NAV til de som har lite og hjelpe med familieproblemer.

Jeg mener at foreldre må få mer penger i barnetrygd, og det må jo gjelde alle barn frem til de er 18 år.

Få mer likhet på lønna mellom menn og kvinner. Det vil hjelpe mange familier.

Ta dere sammen og gjør noen forandringer. La alle få en utdanning. La alle ha det gøy. La alle være med på ting.

Barnefattigdom – en kunnskapsoppsummering

Sammenliknet med barn i de fleste andre land har norske barn gjennomgående gode levekår. Sosial investering i barn og unges fremtidige livssjanser har vært og er en viktig del av den norske velferdspolitikken.

Av Tone Fløtten og Roy A. Nielsen, Forskningsstiftelsen Fafo

Foto: Crayene Rajala (Unsplash)

MER INFO

Temaer i kunnskapsoppsummeringen

- ulike mål på fattigdom
- status og utvikling for barn og unge som vokser opp i familier med fattigdomsproblemer
- den materielle og sosiale situasjonen til barn og unge i lavinntektsfamilier
- samfunnsøkonomiske konsekvenser av lavinntekt
- hvilke tiltak som er satt i verk for å forhindre lavinntekt og redusere de problemene lavinntekt kan medføre
- hvilken kunnskap vi per i dag mangler om barn i lavinntektsfamilier

INNLEDNING

Velferdsstaten sørger for at alle barn har rett til utdanning og helsetjenester. Flere velferdsordninger skal bidra til et rimelig inntektsnivå dersom familien ikke kan forsørge seg selv via arbeidsinntekt. Det er iverksatt flere tiltak for at barn skal kunne delta i fritidsaktiviteter, også når familien har dårlig økonomi. Og barns rettigheter ivaretas i lovverket.

En god oppvekstpolitikk er et vern mot sosial ekskludering, og den styrker mulighetene for fremtidig deltakelse i arbeids- og samfunnsliv. «Gevinsten kan beskrives som et kindereg: Å hjelpe barn og unge tidlig i livet er god investering i barns levekår her og nå, i deres fremtidige livssjanser og i samfunnets bærekraft»¹.

De siste 20 årene har andelen barn som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt, økt kraftig. I 1999 var andelen 3 prosent, mens den

i 2018 hadde økt til 11,3 prosent. Selv om fattigdomsratene og -problemene er mindre i Norge enn i de fleste andre land,² er det bekymring for de problemene som kan følge av å vokse opp i en familie med lavinntekt.

En sentral utfordring når en skal utforme en politikk mot barnefattigdom og dens konsekvenser, er at utfordringsbildet er komplekst. Noen av problemene familiene har, er knyttet til lavinntekten i seg selv, men i tillegg kommer problemer som henger sammen med årsakene til at familiene har lav inntekt i utgangspunktet. I mange av familiene har de voksne svak eller ingen tilknytning til arbeidslivet, og de kan ha svak formell eller uformell kompetanse. En god del av barnefamiliene med lavinntekt har innvandrerbakgrunn, og språk kan være en

utfordring. I noen familier kan barn eller voksne ha psykiske eller fysiske helseplager, og i noen familier er det rusproblemer. Denne kompleksiteten er en viktig årsak til at en del kommuner ser det som mer hensiktsmessig å inkludere fattigdomstemaet i generelle leve-kårs- eller helseplaner fremfor å lage spesifikke fattigdomsplaner.

Denne kunnskapsoppsummeringen gir en oversikt over eksisterende forskning om barnefattigdommen i Norge. Den kommer bare to år etter en større og bredere orientert kunnskapsoppsummering³ og ett år etter et arbeid som i hovedsak omhandler begrepsbruken rundt fattigdom, men også har noe litteraturomtale.⁴ I kunnskapsoppsummeringen har vi konsentrert oss om å oppsummere funn fra det som har

¹ Hansen, I.L.H., Jensen, R. S. & Fløtten, T. (2020). Trøbbel i grenseflatene. Samordnet innsats for utsatte barn og unge. Fafo-rapport 2020:02. Oslo: Fafo.

² Chzhen, Y., Bruckauf, Z., Toczydlowska, E., Elgar, F. J., Moreno-Maldonado, C., Stevens, G. W. J. M. & Gariépy, G. (2018). Multidimensional Poverty Among Adolescents in 38 Countries: Evidence from the Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) 2013/14 Study. *Child Indicators Research*, 11(3), 729-753. doi:10.1007/s12187-017-9489-0.

³ Hyggen, C., Brattbakk, I. & Borgeraas, E. (2018). Muligheter og hindringer for barn i lavinntektsfamilier. En kunnskapsoppsummering. NOVA Rapport 11/2018. Oslo: NOVA.

⁴ Kristofersen, L. B. (2019). Barnefattigdom og barn i lavinntektsfamilier. Begrepsdrøfting og forskningskunnskap. In, Notat 2/2019. Oslo: NOVA.

kommet av ny forskning om barnefattigdom i Norge siden forrige strategi. Siden de nordiske landene, og barn som vokser opp i lavinntekt i Norge, Sverige, Danmark, Finland og Island, har mange likhetstrekk,⁵ har vi inkludert nye studier fra de andre nordiske landene. Vi har ved hjelp av Web of Science og Google Scholar søkt etter nordisk forskning utgitt i perioden 2018 til 2020. I tillegg til direkte søk etter litteratur har vi i noen grad undersøkt arbeider som siterer de mest relevante treffene.

I tillegg benyttes foreliggende statistikk til å presentere tall for omfang og utvikling i lavinntekt, sosialhjelpsmottak samt sosiale og materielle levekår. På områder der det ikke foreligger nyere forskning, har vi referert til eldre studier for å kunne gi en bred oversikt over levekårene til barn i lavinntektsfamilier.

HVORDAN MÅLES FATTIGDOM?

I Norge brukes begrepene «lavinntekt» og «fattigdom» om hverandre. Begge begrepene brukes for å betegne en situasjon der en husholdning har for lite penger eller materielle ressurser til at husholdsmedlemmene kan forventes å kunne opprettholde en gjengs levestandard. De siste årene har det blitt stadig vanligere å omtale dette problemet som et lavinntektsproblem, selv om fattigdomsbegrepet fremdeles brukes i politikk, offentlighet og forskning.

Det finnes ingen offisiell definisjon av hva fattigdom er, eller en omforent avgrensning av når mangelen på penger eller materielle ressurser er så omfattende at situasjonen (høyst sannsynlig) er problematisk. I vestlige land, herunder Norge, er det vanlig å ta utgangspunkt i et husholds relative situasjon når en skal avgrense

«problemgruppen». Lavinntektsgrensen settes gjerne ved 60 prosent av medianinntekten, noe som betyr at endringer i det generelle inntektsnivået i samfunnet medfører at lavinntektsgrensen endrer seg. Ved å benytte en relativ lavinntektsgrense sikrer en at en inkluderer de som ikke henger med i velstandsutviklingen. En absolutt lavinntektsgrense avgrenser de som ikke har råd til det absolutt nødvendige, uavhengig av hvordan den generelle levestandarden i landet utvikler seg.

Mens lavinntekt gjerne omtales som et indirekte mål på fattigdom, kan en også benytte direkte mål, som manglende forbruksmuligheter eller faktiske levekår. Dessuten kan en bruke administrative mål for å avgrense utsatte grupper, som antall sosialhjelpsmottakere.

Selv om det desidert vanligste, i Norge og resten av Europa, er å sette lavinntektsgrensen ved 60 prosent av den nasjonale medianinntekten, kan en benytte andre grenser. Ved å bruke 60 prosent av medianindikatoren får en et annet inntrykk av både fordeling og omfang av fattigdom enn om en for eksempel setter grensen ved 50 prosent av medianinntekten. Bildet endres dessuten av hvor grensen for varighet settes. Skal en konsentrere seg kun om vedvarende lavinntekt, eller er også årlig lavinntekt et relevant mål å forholde seg til?

I tillegg benyttes subjektive fattigdomsmål, for eksempel i undersøkelser av ungdom. Hvordan opplever ungdom familiens inntektssituasjon – opplever de at familien har dårlig råd? Ungdommenes opplevelse av familiens økonomiske situasjon kan avvike fra den faktiske økonomiske situasjonen, det vil si at ungdom opplever

66

Barn i lavinntektsfamilier skal ha de samme mulighetene til å skape sin egen fremtid som andre.

ERNA SOLBERGS BLOGG, 2.10.2018

inntekten i familien som grei, selv om inntektsstatistikken viser noe annet.⁶ Studier viser imidlertid at ungdom i ytterkantene av den inntektsfordelingen «treffer» best på vurderingen av familiene sin økonomiske situasjon. Det vil si at de som har svakest og de som er best økonomisk situasjon i familien, gir en mer presis vurdering av situasjonen enn andre.⁷

Endelig har noen tatt til orde for at fattigdom bør defineres ut fra de fattiges perspektiv, det vil si en fenomenologisk tilnærming til fattigdomsdefinisjoner. De definisjonene som nå benyttes, er laget av ikke-fattige, men det er lite kunnskap om hvor godt de som lever i knapphet, selv synes disse definisjonene treffer.⁸

Hva kan et relativt fattigdomsmål fortelle om barns levekår?

Med relative mål på fattigdom vil fattigdomsgrensen endres over tid, og det vil alltid være usikkerhet knyttet til om grensen skulle vært justert den ene eller andre veien. Samtidig må vi huske på at en ofte mener fattigdomsrisiko når en snakker om fattigdom. Det vil si at det er

en antakelse om at de som har inntekt under en gitt grense, er i risiko for å ha større levekårsproblemer enn de som har inntekt over denne grensen.

En gitt fattigdomsgrense setter ikke et entydig skille for når levekårsproblemer oppstår. En vil finne hushold med inntekt over denne grensen som har betydelige problemer, og hushold med inntekt under som ikke har store problemer. Sammenhengen mellom inntekt og levekår danner snarere mønster av en gradient. Det betyr at en ikke finner et stort skille i levekår mellom familier med inntekt rett over og rett under en gitt fattigdomsgrense, men snarere at levekårsproblemene blir gradvis mindre jo lenger opp i inntektsfordelingen en befinner seg.⁹

Hvilke levekårsproblemer en lavinntektsfamilie har, vil avhenge av flere forhold. Hvilke andre ressurser familien har tilgang til, som hjelp fra familie og venner eller sterke sosiale bånd, kan ha betydning. Det samme kan lavinntektens varighet og årsakene til lavinntekt. Dersom lavinntekten er kortvarig og/eller dersom

5 Povlsen, L., Regber, S., Fosse, E., Karlsson, L. E. & Gunnarsdottir, H. (2018). Economic poverty among children and adolescents in the Nordic countries. *Scandinavian Journal of Public Health*, 46(20_suppl), 30-37. doi:10.1177/1403494817743894.

6 Bøe, T., Petrie, K. J., Sivertsen, B. & Hysing, M. (2019). Interplay of subjective and objective economic well-being on the mental health of Norwegian adolescents. *SSM – Population Health*, 9, 100471.

7 Bøe et al. (2019)

8 Reeves, L. S., Parsell, C. & Shuang, L. (2020). Towards a phenomenology of poverty: Defining poverty through the lived experiences of the 'poor'. *Journal of Sociology*, Vol. 56(3) 439-454.

9 Fløtten, T. (2006). Poverty and social exclusion – two sides of the same coin? Doktorgradsavhandling, sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.

lavinntekten for eksempel skyldes at familien er i etableringsfasen, kan konsekvensene være mindre. Samtidig kan familier med inntekt over lavinntektsgrensen ha utfordringer som påvirker familiens levekår, som psykiske eller somatiske helseproblemer, rusproblemer eller høy gjeldsbelastning. Slike forhold er sannsynligvis en viktig forklaring på at forskningen viser en forholdsvis begrenset overlapping mellom lavinntekt og levekårsproblemer.¹⁰

Finnes det et udiskutabelt fattigdomsmål?

På den ene siden kan en ønske seg et fattigdomsmål som setter et udiskutabelt skille mellom dem som har store levekårsproblemer på grunn av dårlig økonomi, og dem som ikke har det. Et slikt mål er det vanskelig å se for seg, i og med at det kan være flere forhold enn inntekten som bestemmer levekårene i en familie.

På den andre siden kan en ønske seg et fattigdomsmål som er så inkluderende at det fanger opp alle barn som har betydelige levekårsproblemer. Det er imidlertid vanskelig å se for seg at et slikt omfattende mål vil kunne fungere som en rettesnor for offentlig politikk. Det kan være mange årsaker til at en ønsker å kartlegge fattigdom, men en sentral hensikt er å skille ut dem en antar kan ha behov for bistand fra det offentlige for å kunne opprettholde en anstendig levestandard. De lavinntektsgrensene som benyttes, må ses som grove indikatorer på at familier med inntekt under en gitt inntektsgrense er i risiko for at deres inntektsnivå kan medføre levekårsproblemer. Noen med inntekter over grensen vil ikke nødvendigvis ha behov for bistand, men grensen settes på et nivå der en ikke kan ta det for gitt at familiene klarer seg godt selv. Hvor en setter lavinntektsgrensen, er dermed i siste instans et normativt spørsmål.

Det er teknisk mulig å konstruere et videre fattigdomsmål der flere indikatorer enn inntekt inngår. En kan for eksempel lage et mål som kombinerer lav inntekt med faktiske levekårsmål eller med forekomsten av utvalgte sosiale problemer.¹¹ Et slikt vidt fattigdomsmål vil ha flere ulemper.

- Det vil være komplisert å ha gode nok data på individnivå til at en jevnlig eller årlig kan skaffe seg et inntrykk av situasjonen. En stor fordel med inntektsmålet er at det er basert på registerdata, og at en kan beregne lavinntektsandeler årlig.
- Det vil være uenighet om hvilke andre indikatorer enn inntekt som skal inngå. Hvilke levekårsgoder er så essensielle at mangelen på dem er et udiskutabelt uttrykk for fattigdom? Og hvem skal bestemme hvilke indikatorer som skal inkluderes? Politikere, forskere eller de som selv har dårlig økonomi?
- Det vil være vanskelig å vurdere hvordan ulike politiske tiltak påvirker utviklingen. Tiltak kan ha ulik innvirkning på ulike elementer av et bredt sammensatt fattigdomsmål, og det kan derfor være vanskelig å avgjøre hva som gjør at fattigdomsandelen synker eller stiger.
- Det vil være vanskeligere å forstå implikasjonene av et sammensatt fattigdomsmål enn av inntektsmålet. Selv om det vil være ulike oppfatninger om når inntekten er så lav at det er problematisk, vil de fleste vil ha en formening om hva det betyr å ha inntekt under et visst nivå. Dersom en konstruerer et mer sammensatt fattigdomsmål, forsvinner denne umiddelbare forståelsen av hva det å være fattig innebærer.

En bedre løsning er sannsynligvis å jevnlig supplere lavinntektsmålet med andre mål som kan

indikere dårlige levekår, for å frembringe et mer helhetlig bilde av ulike gruppers utfordringer, samt å fortsette å oppdatere de eksisterende målene som kan avdekke problematiske oppvekstforhold, som ulike helsemål, mål på skoledeltakelse og skoleprestasjoner, mål på vold og overgrep mot barn og mål på barnevernssaker.

I denne kunnskapsoppsommeringen er det lav inntekt som benyttes som mål på fattigdom, og vi bruker fattigdoms- og lavinntektsbegrepet om hverandre. Vi viser imidlertid også tall på situasjonen til barn og unge langs noen andre dimensjoner og, i den grad det finnes tilgjengelige data, viser vi sammenhengene mellom lavinntekt og andre problematiske forhold.

FLERE BARN I LAVINNTEKTSFAMILIER

Den vanligste indikatoren på barns økonomiske situasjon er vedvarende lavinntekt. Hvor omfattende lavinnteksproblemet er, avhenger av hvor en setter grensen for lavinntekt.

Settes grensen ved 60 prosent av medianinntekten, bodde over 11 prosent av barn under 18 år i en husholdning med vedvarende lavinntekt i 2018. Settes grensen lavere, ved 50 prosent av medianinntekten, er andelen barn knappe 8 prosent.¹² Uansett hvilket mål som benyttes, har det blitt stadig flere barn i lavinnteksgruppen de siste årene, og i et 20-årsperspektiv er antallet barn i hushold med vedvarende lavinntekt nesten firedoblet.

For 20 år siden var det omtrent like stor andel av eneforsørgerfamiliene som av de andre barnefamilieene som var i lavinnteksgruppen.

Blant par med barn har det vært en jevn økning i lavinntektsandelen de siste 20 årene, mens det har vært en mye sterkere vekst i lavinntekt blant eneforsørgerfamilier.

For øvrig er barn med innvandrerbakgrunn overrepresentert i lavinnteksgruppen. I 2006–2008 bodde 38 prosent av barn med bakgrunn fra Øst-Europa, Asia, Afrika og Latin-Amerika i en husholdning med vedvarende lavinntekt. I 2016–2018 hadde andelen økt til 41 prosent.¹³

FLERE BARN I SOSIALHJELPSFAMILIER

I Norge representerer sosialhjelpa et sosialt sikkerhetsnett når en person eller en husholdning ikke har tilstrekkelige økonomiske ressurser fra egen inntekt eller andre stønader til å opprettholde et minimumsnivå av levestandard. Noen familier lever av sosialhjelp alene i en kortere eller lengre periode, andre kombinerer sosialhjelp med arbeidsinntekt eller andre velferdsytelser.

I 2019 var det 33 452 av de 132 000 sosialhjelpsmottakerne som forsørget barn under 18 år. Over halvparten av disse mottakerne var eneforsørgere. Hvis vi ser på utviklingen over en tiårsperiode, var det flere barnefamilier som mottok sosialhjelp i 2019 enn i 2008, men andelen barnefamilier blant sosialhjelpsmottakerne har gått svakt ned.¹⁴ Fra 2018 til 2019 sank antallet barnefamilier med sosialhjelpsmottak.

Samlet var det 70 000 barn som ble forsørget av en forelder som mottok sosialhjelp i 2019, noe som utgjør drøyt 6 prosent av alle barn i denne alderen.¹⁵ Andelen barn som vokser opp i en

¹⁰ Fløtten, T. & Pedersen, A.W. (2009). Når kan barn kalles fattige? En opinionsbasert tilnærming". I: Tone Fløtten (red): Barnefattigdom. Oslo: Gyldendal Akademisk.

¹¹ Aaberge, R. & Brandolini, A. (2014). Multidimensional poverty and inequality. Discussion paper no 792. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå; Ringen, S. (1988). Direct and Indirect Measures of Poverty. Journal of Social Policy 17(3):351–65.

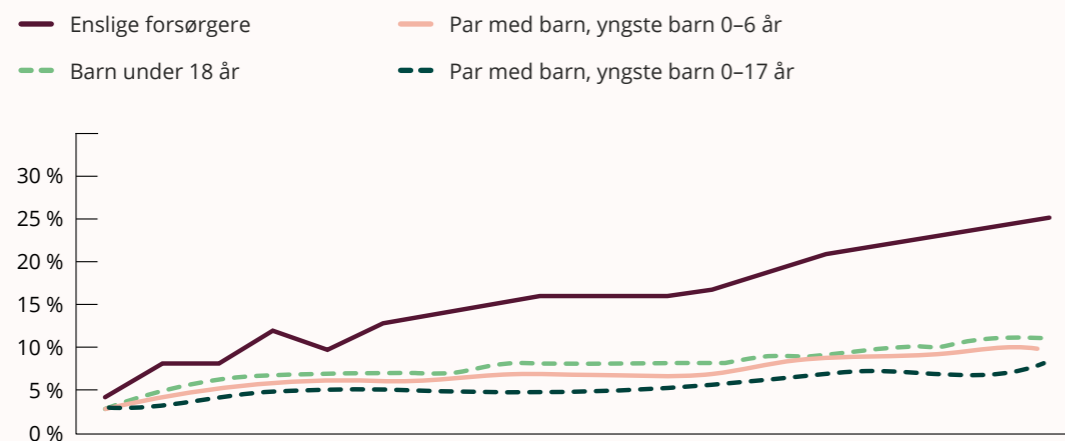
¹² Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 09571.

¹³ Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 09572 og Omholt, E.L. (red). Økonomi og levekår i lavinnteksgrupper 2019. Rapporter 2019/33. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

¹⁴ Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 08857.

¹⁵ <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/store-sosialhjelp-familier-bor-oftere-i-kommune-boliger>

Vedvarende lavinntekt 1999–2001 til 2016–2018

Kilde: Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 09008

familie som har mottatt sosialhjelp i løpet av året, økte fra 2015 til 2019.¹⁶ Dette skyldes i hovedsak at det har blitt flere par med barn som mottar sosialhjelp.

FLERE UNGE MED LAVINNTTEKT

I den norske fattigdomsdebatten er det særlig barnefattigdom som får oppmerksomhet. Andelen personer med lavinntekt er imidlertid større blant unge voksne enn blant barn, og også for denne gruppen har problemet økt de siste årene.

Flere studier viser at de negative sammenhengene mellom lavinntekt og levekårsutfall er mer uttalte for eldre barn/ungdom enn for de yngre barna.¹⁷ Dette indikerer at det er behov for økt

oppmerksomhet om unge i lavinntektsfamilier og for innsatser overfor denne gruppen.

I 2018 bodde nesten 15 prosent av personer i alderen 18–35 år i en husholdning med vedvarende lavinntekt (studenter ikke medregnet), i 2008 var andelen 10 prosent.¹⁸

Det kan synes urimelig å strekke livsfasen «ung voksen» helt til 35 år. De fleste er ferdig med utdanning og gjerne etablert lenge før de fyller 35. Hvis vi konsentrerer oss om de siste tilgjengelige tallene, finner vi at det er de yngste ungdommene som har størst lavinntektsrisiko.¹⁹

I aldersgruppen 18–24 år bor 18 prosent i en husholdning med vedvarende lavinntekt,

mens andelen er 15 prosent for dem mellom 25 og 29 år.

- Blant unge i alderen 18–24 år som bor i en lavinntektshusholdning, er andelen noe større for kvinner, mens andelen er noe større for menn i aldersgruppen 25–29 år.
- Personer med bakgrunn fra ikke-vestlige land er overrepresentert, med 60 prosent i lavinntektsgruppen for alderen 18–24 år og 40 prosent for alderen 25–29 år. I begge aldersgruppene er andelen størst blant mennene.

Den høye andelen unge voksne med lavinntekt kan både indikere at en del unge trekker med seg lavinntektsproblemet inn i voksenlivet, det vil si at fattigdom går i arv, og at mange unge sliter økonomisk i overgangen mellom barn og voksen. Tidligere studier av overføring av lavinntekt mellom generasjoner har vist at risikoen for å ha lavinntekt som voksen er langt større for dem som har opplevd lavinntekt under oppveksten, men samtidig at det store flertallet av disse ikke selv har lavinntekt som voksne.²⁰ Dette er i tråd med forskning som viser at det er høy sosial mobilitet i Norge.²¹

Samtidig viser en ny studie at det er nettopp de som er født inn i en familie med lav inntekt, som opplever minst mobilitet, og situasjonen har forverret seg for de yngste årskullene. Det vi ser at de som fødes inn i de laveste økonomiske klassene, i stadig større grad selv havner i denne klassen som voksne.²² De forklarer dette med at de laveste sosioøkonomiske gruppene ikke har deltatt i den såkalte utdanningsrevolusjonen, og

dermed har den økte avkastningen av utdanning kun vært til fordel for de med midlere og høy sosial bakgrunn.

FÆRRE UNGE SOSIALHJELPSMOTTAKERE

En annen indikasjon på at unge voksne sliter økonomisk, synliggjøres i sosialhjelpsstatistikken. Det er svært få unge under 18 år som mottar sosialhjelp, kun 39 personer i 2019. Dette henger sammen med at unge i denne alderen som regel bor sammen med sine foresatte, og at de forventes å forsørges av foreldrene. Blant unge voksne er sosialhjelpsmottak langt mer vanlig.

- I 2019 mottok nesten 23 000 av personer (5 prosent) i aldersgruppen 18–29 år sosialhjelp.
- I aldersgruppen 18–19 år var det nesten 4000 personer (3 prosent) som mottok sosialhjelp.
- Andelen unge (0–29 år) som mottar sosialhjelp, har gått noe ned de siste årene, mens andelen eldre sosialhjelpsmottakere har økt.²³
- Et stort flertall av de unge sosialhjelpsmottakerne er enslige.²⁴

ALTERNATIVE FATTIGDOMSMÅL GIR ANDRE FATTIGDOMSTALL

Når en benytter lavinntekt som mål på fattigdom, er antakelsen at lav inntekt gjør at en familie ikke har mulighet til å opprettholde et forbruk som gir rimelige levekår. Dette kalles et indirekte fattigdomsmål. Alternativt til dette kan en vurdere en families situasjon mer direkte ved å se på hva de faktisk forbruker, eller hvilke goder de mangler.

16 <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/soshjelpk/aar/2016-07-05>

17 Hyggen et al. (2018).

18 Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 10498. Studenter utelatt.

19 Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 12903.

20 Lorentzen, T. & Nielsen, R. A. (2009). Går fattigdom i arv? I T. Fløtten (red.), Barnefattigdom. Oslo: Gyldendal Akademisk; Epland, J. & Kirkeberg, M. I. (2010). Går økonomiske levekår i arv? Samfunnsspeilet 3/2010.

21 Salvanes, K. G. (2017). Inntektsforskjeller og sosial mobilitet i Norge. Oppvekstrapporten 2017. Oslo: Bufdir.

22 Markussen, S. & Røed, K. (2019). Economic Mobility Under Pressure. Journal of the European Economic Association. doi:10.1093/jeea/jvz044.

23 Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 07459 og tabell 10497.

24 Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 08857 og tabell 10497.

Lavt forbruk

I Norge gjennomføres det jevnlig forbruksundersøkelser, men de benyttes ikke til å se på forbruket i lavinntektsfamilier. Det går imidlertid an å beregne et forbruksmål, eller et budsjettmål, på fattigdom som tar utgangspunkt i kostnadene som er forbundet med å ha et forbruk på et gitt levekårsnivå. Forbruksforskningsinstituttet SIFO utarbeidet et budsjett som illustrerer kostnadene ved et minimumsforbruk.²⁵ Dette budsjettet gir en lavere lavinntektsgrense enn både EU60- og EU50-målet. Tar en utgangspunkt i minimumsbudsjettet som et lavinntektsmål,²⁶ anslås det at 4 prosent av barna (drøyt 43 000) var under en minimumsgrense for forbruk i 2015.²⁷

Økonomiske problemer

En annen tilnærming for å beskrive omfanget av økonomisk relaterte problemer blant barn er å se på barnefamilier med økonomiske problemer og familier som mangler viktige materielle og sosiale goder.

Økonomiske problemer kan ta flere former. Figuren på side 203 viser omfanget av noen økonomiske problemer ulike husholdningstyper har rapportert i 2019. Merk at barnefamilier med lavinntekt i denne oversikten er de med inntekt i nederste kvintil, altså ikke et av målene som vanligvis brukes for å skille ut lavinntektsfamilier. Videre oppgis det tall for sosialhjelpsfamilier generelt, ikke sosialhjelpsfamilier med barn.

Det er ikke sammenliknbare tall i statistikkbanken lenger tilbake enn til 2017, og mellom 2017 og 2019 er det stort sett små, ikke-signifikante endringer. Men par med barn og lavinntekt og sosialhjelpsmottakere rapporterer oftere i 2019 enn i 2017 at de ikke kan klare en uforutsett utgift.

Statistisk sentralbyrå har analysert omfanget av materielle mangler i 2015. For noen av levekårsindikatorne skiller det mellom barnefamilier med og uten lavinntekt. SSBs analyse viser at det er forskjeller mellom barnefamilier med lavinntekt og andre barnefamilier, for eksempel når det gjelder problemer med å få endene til å møtes. Dette opplever over 26 prosent av barnefamilier med vedvarende lavinntekt og drøyt 3 prosent av barnefamilier uten lavinntekt.²⁸

Mangel på materielle goder

Et viktig uttrykk for en families levekår er hvilke materielle goder de har. For det første kan en mangle grunnleggende goder, som klær, sko, spise kjøtt/fisk til middag to ganger per uke, holde boligen varm eller ha råd til å gå til tannlege.

Barnefamilier med lavinntekt mangler oftere slike grunnleggende goder enn andre barnefamilier. Statistisk sentralbyrå har laget en indeks over disse godene og viser hvem som mangler minst ett av dem. Andelen er ca. 5 prosent for barnefamilier uten lavinntekt og ca. 40 prosent for barnefamilier med vedvarende lavinntekt.²⁹

For det andre kan en vurdere levekårene til en familie ved å undersøke i hvilken grad de mangler vanlige forbrugsgoder, som TV, PC, Internett, vaskemaskin, mulighet til å bytte utslitte møbler eller bil. Igjen er det laget en indeks som viser andelen som mangler minst ett av disse godene fordi de ikke har råd til det. På samme måte som for grunnleggende goder er det også her ca. 5 prosent av alle barnefamilier uten lavinntekt som mangler minst ett gode, mens ca. 40 prosent av barnefamilier med vedvarende lavinntekt mangler minst ett gode.³⁰

Formuefattigdom

En annerledes og forholdsvis ny måte å beregne fattigdom på er å undersøke hvor mange som har finansielle midler (kontanter, sparepenger, verdipapirer) til å leve over fattigdomsgrensen en viss periode, for eksempel tre måneder, dersom alle løpende inntekter blir borte (asset poverty).

Noe av tanken bak denne tilnærmingen er at den enkeltes forbruk er en funksjon av løpende inntekt og sparing. Dersom sparingen gjøres i form av bankinnskudd eller i verdipapirer, er dette midler som lett kan benyttes dersom løpende inntekt som lønn stopper opp. Formue i form av eiendom eller verdigjenstander (bil o.a.) regnes ikke inn. I noen norske studier har bankinnskudd over en viss grense blitt benyttet for å avgrense hvem som skal regnes som inntektsfattige.

Som med andre fattigdomsmål kommer Norge relativt sett bra ut med dette fattigdomsmålet,

men omtrent en tredel av alle barn, og halvparten av barn av (kvinnelige) enslige forsørgere i Norge, er fattige dersom et slikt mål legges til grunn.³¹ Forfatterne påpeker imidlertid at familier i de skandinaviske landene kanskje har mindre insentiver til å spare, fordi en vet at det finnes gode velferdsordninger om løpende inntekter stopper opp. Samtidig påpeker de at en viss økonomisk buffer kan ha positiv betydning både for foreldrenes og barnas økonomiske stress og kan gi en viss forutsigbarhet dersom løpende inntekter skulle bli borte. En tidligere norsk studie som inkluderte formue i beregningen av fattigdomsraten, fant at formue beskytter mot selvrapporterte helseplager.³²

Boligforholdene til barnefamilier med lavinntekt

Boforhold har betydning for barns levekår. Dersom boforholdene er svært dårlige, kan det være helseskadelig, for eksempel på grunn av fukt, råte eller forurensning. Hyppig flytting kan påvirke barn og unges sosiale inkludering. Dårlig boligstandard, som trangboddhet eller generelt dårlig boligkvalitet, kan ha betydning for muligheten til å konsentrere seg om skolearbeid og muligheten til å ha venner på besøk. Dessuten er boområdet viktig. Det å bo i et belastet boområde kan begrense barnas mulighet for å ferdes fritt ute, mens noen boområder er slik at de egner seg dårlig for utelek. Kunnskapsoppsommeringen om barnefattigdom fra 2018 konkluderte med at det er klare sammenhenger mellom lavinntekt og dårlige boforhold i barnefamilier.³³

25 Borgerås, E. (2016). Minimumsbudsjett for forbruksutgifter. Et forbruksbasert fattigdomsmål. Oppdragsrapport nr. 14 – 2016. Oslo: SIFO Forbruksforskningsinstituttet.

26 Borgerås (2016) påpeker at det må gjøres finjusteringer før man eventuelt benytter minimumsbudsjettet som et fattigdomsmål. Dette skyldes særlig usikkerheten knyttet til beregning av stordriftsfordeler.

27 Borgerås (2016).

28 With, M. L. & Thorsen, L. R. (2018). Materielle og sosiale mangler i den norske befolkningen. Rapport 2018:7. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Tabell D1.

29 With, M. L. & Thorsen, L. R. (2018). Vedleggstabell C1. Lavinntektsmålet er inntekt under 60% av medianinntekt i 3 år, EUs ekvivalensskala og studenter utelatt.

30 With, M. L. & Thorsen, L. R. (2018). Vedleggstabell C2. Lavinntektsmålet er inntekt under 60% av medianinntekt i 3 år, EUs ekvivalensskala og studenter utelatt.

31 Rothwell, D. W., Ottusch, T. & Finders, J. K. (2019). Asset poverty among children: A cross-national study of poverty risk. Children and Youth Services Review, 96, 409-419. doi: <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2018.11.045>

32 Elstad, Jon I. & Pedersen, A. W. (2012). The Impact of Relative Poverty on Norwegian Adolescents' Subjective Health: A Causal Analysis with Propensity Score Matching. Int. J. Environ. Res. Public Health 9, no. 12: 4715-4731.

33 Hyggen et al. (2018).

I Norge eier de fleste sin egen bolig, også barnefamilier. Blant par med barn er det 18 prosent som ikke eier sin egen bolig, mens 34 prosent av eneforsørgere ikke gjør det. Blant barnefamilier i det laveste inntektskvintilet er det 30 prosent som ikke eier boligen de bor i.³⁴

Det å leie bolig er ikke uten videre et levekårsproblem, men de som leier, flytter for eksempel hyppigere enn de som eier boligen selv.³⁵ Det å vokse opp i en leiebolig øker dessuten sannsynligheten for at en som voksen leier bolig, mottar sosialhjelp og har så dårlig helse at en er ufør.³⁶ De som leier, bor dessuten trangere enn andre. Når det gjelder trangboddhet, er dette mer vanlig i familier med barn enn i familier uten, og andelen øker med antall barn i familien. Blant firedelen med høyest inntekt er det 3 prosent som bor trangt, mens det gjelder 12 prosent blant firedelen med lavest inntekt.³⁷

Det finnes studier som viser at det er knyttet et visst stigma til å leie bolig over en lengre periode. Disse studiene er basert på voksnes opplevelse, og det er ikke undersøkt om barn og unge opplever det som stigmatiserende å bo i leid bolig.³⁸

Andelen i lavinntektsgruppen som eier boligen sin, har sunket sterkt de siste to tiårene. I denne gruppen er det også flere som rapporterer om

støy, råte og forurensning nær boligen enn blant barnefamilier generelt. De har dessuten en langt høyere boutgiftsbelastning enn andre, og boutgiftsbelastningen har økt de siste årene.³⁹

En studie fra 2019 viste en sammenheng mellom bolig og barns velferd. Flere aspekter ved boforholdene ser ut til å henge sammen med skole-resultater og utenforskap. For eksempel er det en negativ sammenheng mellom det å bo i en leid bolig, bo trangt og i en bolig der en er utsatt for støy, og skole-resultater. Forfatterne understreker at det ikke er mulig å kontrollere for alle forhold som påvirker skoleprestasjoner, men med kontroll for de variablene som er inkludert i deres analyser, finner en slik negativ sammenheng.⁴⁰

Denne studien viste for øvrig at boforhold ser ut til å ha større betydning for grunnskolepoeng enn for resultatet på nasjonale prøver. Dette tyder på at boforhold er viktigere for utdanningen for eldre enn for yngre barn.⁴¹

Når det gjelder effekten av nabolag, har en norsk studie vist at det å bo i et nabolag i Oslo med særtrekk som mange arbeidsledige, mange trygdemottakere, har en viss langtidseffekt på ungdommers utdanning og inntekt som voksne.⁴² En studie av hele Norges befolkning viser imidlertid at nabolag og skole i oppveksten har

begrenset og avtakende betydning for både oppnådd utdanningsnivå og inntekt.⁴³

Barns materielle mangler

Hittil har vi vist den økonomiske og materielle situasjonen i barnefamilier. Familiens situasjon kan påvirke barn i ulik grad. Kvalitative studier i fattige barnefamilier har vist at mange foreldre prioriterer sine barns behov fremfor sine egne når økonomien er knapp.⁴⁴ En mer treffsikker indikator på barns materielle levekår er derfor i hvilken grad barna selv har tilgang til ulike levekårs-goder.

Det er vanlig å avgrense slike oversikter til mangler som begrunnes med at familien ikke har penger til å skaffe seg ulike materielle eller sosiale goder. Det kan argumenteres for at dette er en for streng avgrensning, siden det kan være problematisk for barn og unge å mangle noe de fleste andre har, selv om det ikke er økonomiske årsaker til denne mangelen. Tallene som refereres nedenfor, er imidlertid basert på denne avgrensningen. Videre er dataene noen år gamle, men dette spørsmålsbatteriet er kun inkludert i levekårsundersøkelsen EU-Silc i 2014. Oversikten viser at familier uten lavinntekt har råd til alle disse grunnleggende godene, mens det er noen lavinntekts- og sosialhjelpsfamilier som ikke har råd til dem.

HELSE OG LAVINNTÉKT – KONSEKVENSER BÅDE FOR FORELDRE OG BARN

Sammenhengen mellom sosial ulikhet og helse er godt kjent, både i Norge og internasjonalt. Det er også forholdsvis godt kjent at oppvekst i fattige familier har negative konsekvenser for helsen både på kort og lang sikt. Fattigdom regnes som en negativ livshendelse som kan påvirke barns psykiske helse, men fattigdom kan også ha konsekvenser for den fysiske utviklingen i barne- og ungdomsårene. Internasjonalt finnes det mye forskning om sammenhengen mellom foreldrestiler og en rekke utfall hos barn. Denne forskningen er oppsummert av FHI.⁴⁵ Årsaksrekkefølgene er uklare, men det dokumenteres en sammenheng mellom fattigdom og ulike helseutfall.

En nyere norsk studie har vist at ungdommers mentale helse påvirkes av å tilhøre en lavinntektsfamilie, og særlig det å oppleve å at familien er fattig.⁴⁶

De siste årene har det kommet en rekke studier fra Sverige og Danmark som viser at oppvekst i lavinntektsfamilier har konsekvenser for flere typer helseutfall og for skadelig atferd i ungdomstiden.⁴⁷

34 Omholt (red.) (2019).

35 Aarland, K. & Reid, A. G. (2018). Homeownership and residential stability: does tenure really make a difference? *International Journal of Housing Policy*, DOI:10.1080/19491247.2017.1397927

36 Nielsen, R. A. (2011). Langsiktige konsekvenser av å vokse opp i leiebolig. *Fafo-notat 2011:20*

37 www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/artikler-og-publikasjoner/en-av-ti-bor-trangt

38 Hyggen et al. (2018).

39 Omholt (red.) (2019).

40 Von Simson, K. & Umbljjs, J. (2019). *Boforhold og velferd. Rapport 2019: 2*. Oslo: Institutt for Samfunnsforskning.

41 Ibid.

42 Brattbakk, I. & Wessel, T. (2013). Long-term Neighbourhood Effects on Education, Income and Employment among Adolescents in Oslo. *Urban Studies*. Vol. 50. doi: 10.1177/0042098012448548

43 Hermansen, A. S., Borgen, N. T., & Mastekaasa, A. (2020). Long-Term Trends in Adult Socio-Economic Resemblance between Former Schoolmates and Neighbouring Children. *European Sociological Review*, 36(3), 366-380. doi:10.1093/esr/jcz066

44 Thorød, A. B. (2006). En normal barndom? Foreldrestrategier for å skjerme barn fra konsekvenser for å vokse opp i fattigdom. NOVA-rapport nr. 6/2006. Oslo: NOVA

45 <https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2018/sammenhenger-mellom-foreldrestiler-og-utfall-hos-barn-rapport-2018.pdf>

46 Bøe, T., Petrie, K. J., Sivertsen, B. & Hysing, M. (2019). Interplay of subjective and objective economic well-being on the mental health of Norwegian adolescents. *SSM – Population Health*, 9, 100471. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2019.100471>

47 Cheng, S., Kosidou, K., Burström, B., Björkenstam, C., Pebley, A. R. & Björkenstam, E. (2020). Precarious Childhoods: Childhood Family Income Volatility and Mental Health in Early Adulthood. *Social Forces*. doi:10.1093/sf/soaa020; Björkenstam, E., Cheng, S., Burström, B., Pebley, A. R., Björkenstam, C. & Kosidou, K. (2017). Association between income trajectories in childhood and psychiatric disorder: a Swedish population-based study. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 71(7), 648. doi:10.1136/jech-2016-208513; Mok, P. L. H., Antonsen, S., Pedersen, C. B., Carr, M. J., Kapur, N., Nazroo, J. & Webb, R. T. (2018). Family income inequalities and trajectories through childhood and self-harm and violence in young adults: a population-based, nested case-control study. *The Lancet Public Health*, 3(10), e498-e507. doi:[https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(18\)30164-6](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(18)30164-6); Hakulinen, C., Webb, R. T., Pedersen, C. B., Agerbo, E., & Mok, P. L. H. (2020). Association Between Parental Income During Childhood and Risk of Schizophrenia Later in Life. *JAMA Psychiatry*, 77(1), 17-24. doi:10.1001/jamapsychiatry.2019.2299; Poulsen, P. H., Biering, K.,

Selv om oppvekst i en fattig familie øker risikoen for negative helseutfall, er det viktig å huske at sammenhengen ikke er deterministisk. Det er mange som vokser opp i fattige familier, som klarer seg bra, både i oppveksten og etterpå. En svensk studie har for eksempel undersøkt hvilke faktorer som motvirker de negative helsekonsekvensene av å vokse opp i en fattig familie. Studien konkluderte med at oppvekst i en lavinntektsfamilie fører til en dårligere vurdering av egen helse som voksen. En fant imidlertid flere faktorer som kan bidra til å svekke denne sammenhengen. Trivsel på skolen, gode vennerelasjoner og en aktiv fritid beskyttet mot de negative konsekvensene av å vokse opp i et fattig hjem.⁴⁸

HVILKE BARN ER SÆRLIG UTSATT FOR LAVINNTEKT?

Alle typer barnefamilier kan oppleve kortere eller lengre perioder med lav inntekt eller økonomiske problemer, for eksempel i forbindelse med etableringsfasen. Uansett hvordan lavinntekt eller økonomiske problemer måles, er det likevel noen grupper som har systematisk høyere risiko for ha disse problemene enn andre. De gruppene som peker seg ut i statistikkene, er personer som står helt eller delvis utenfor arbeidslivet, personer med innvandrerbakgrunn og enslige forsørgere. De samme gruppene er overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne.

Hvis vi konsentrerer oss om barn i lavinntektsfamilier, er følgende trekk fremtredende:

Landbakgrunn

Blant barn i hushold med lavinntekt med innvandrerbakgrunn fra Øst-Europa, Afrika, Asia og Sør-Amerika bodde 41 prosent i en husholdning med vedvarende lavinntekt i 2018, mens tallet for alle barn var 11⁴⁹ prosent. Barn med familiebakgrunn fra Somalia har tradisjonelt kommet dårligst ut, nå er det barn med bakgrunn fra Syria som har størst lavinntektsrisiko. På de neste plassene kommer barn fra Eritrea, Irak, Afghanistan og Pakistan. Minst lavinntekt finner vi blant barn med bakgrunn fra India, Bosnia-Hercegovina, Filippinene, Sri Lanka og Vietnam. (ref inn her)

Familiesituasjon

Andelen med vedvarende lavinntekt i 2018 var tre ganger så stor i eneforsørgerfamilier som i parfamilier i 2017 (7 vs. 24 prosent).⁵⁰ Risiko for vedvarende lavinntekt øker med barnetallet i familien. For eneforsørgerfamilier med 1 barn er andelen 6 prosent, for eneforsørgerfamilier med 3 barn eller flere er andelen 36 prosent. For par med 1 barn er andelen 3 prosent, for par med 3 barn eller mer 11 prosent og for par med 5 eller flere barn 50 prosent.⁵¹

2019: Andel personer som rapporterer om ulike økonomiske problemer, etter husholdningstype

	Alle	Enslige forsørgere	Par med barn og lav inntekt	Sosialhjelpsmottakere
Kan ikke klare uforutsett utgift	24 %	54 %	50 %	83 %
Vanskelig å få endene til å møtes	6 %	23 %	16 %	46 %
Høy boligutgiftsbelastning	21 %	48 %	24 %	58 %
Minst ett betalingsproblem	6 %	19 %	14 %	29 %

Kilde: Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 12128 og 12125. Lav inntekt er her avgrenset til dem med inntekt i 1. kvintil.

Yrkestilknytning

Over halvparten av barna i lavinntektsgruppen bor i en husholdning uten yrkestilknyttede, mens tallet for alle barn er under 10 prosent. Nesten to tredeler av barn i eneforsørgerfamilier med lavinntekt har ingen yrkestilknyttede i husholdningen.⁵²

Alder

Det å bo i en familie med lavinntekt er noe vanligere blant de yngste barna.⁵³

Utdanning

14 prosent av alle barn bor i en husholdning der hovedinntektstaker har lavt utdanningsnivå. For barn i lavinntektsfamilier er andelen 38 prosent.⁵⁴

Helse

En indikasjon på helsesituasjonen til forsørgerne i lavinntektsfamiliene kan leses ut av trygdestatistikken. 6 prosent av barn i lavinntekts-hushold har en forsørger som mottar arbeidsavklaringspenger, mens tallet for barn i familier uten lavinntekt er 1 prosent. For uføretrygd er de samme tallene 5 og 1 prosent. Blant eneforsørgere uten lavinntekt er det 2 prosent som mottar arbeidsavklaringspenger, mens det er 10 prosent med arbeidsavklaringspenger blant eneforsørgere med lavinntekt. For uføretrygd er de tilsvarende tallene 3 og 7 prosent.⁵⁵

Winding, T. N., Aagaard Nohr, E. & Andersen, J. H. (2020). Influences of childhood family factors on depressive symptoms in adolescence and early adulthood: A Danish longitudinal study. *Scandinavian Journal of Public Health*, 1403494819870056. doi:10.1177/1403494819870056

48 Almquist, Y. B., Landstedt, E., Jackisch, J., Rajaleid, K., Westerlund, H. & Hammarström, A. (2018). Prevailing over Adversity: Factors Counteracting the Long-Term Negative Health Influences of Social and Material Disadvantages in Youth. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(9). doi:10.3390/ijerph15091842

49 Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 09572 og 09571

50 Omholt (red.) (2019).

51 Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 09008

52 Omholt (red.) (2019), tabell 5.1.2.

53 Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 09571

54 Omholt (red.) (2019).

55 Omholt (red.) (2019), tabell 5.1.6.

Stønader

Lavinntektshusholdninger med barn mottar i økende grad bostøtte og sosialhjelp. For stønadene samlet har andelen økt fra 24 prosent i 2014 til 29 prosent i 2017. Særlig andelen som mottar bostøtte har økt, og det er 5 ganger så mange eneforsørgere som andre forsørgere som mottar bostøtte.⁵⁶ Enslige forsørgere med lavinntekt lever generelt i større grad av overføringer enn par med barn, men forskjellene mellom eneforsørgere og par med barn har blitt mindre. For eneforsørgere med lavinntekt går overføringenes andel av inntektene noe ned i 2006–2016, mens den øker noe for andre barnefamilier med lavinntekt.

Geografi

Andelen barn i hushold med vedvarende lavinntekt er størst i de største kommunene. Størst er andelen i Drammen (19 prosent), mens andelen var rundt 18 prosent i Fredrikstad og Oslo. I enkelte bydeler i Oslo er andelen over 25 prosent.⁵⁷

FORSKJELLER I DELTAKELSE I FRITIDSAKTIVITETER

Mye av bekymringen knyttet til oppvekst i en fattig familie gjelder risikoen for sosial eksklusjon som kan oppstå fordi mangelen på ressurser i disse familiene bidrar til å forhindre deltakelse i ulike aktiviteter. Det er viktig å understreke at det er få foreldre som oppgir at de ikke har råd til at barna deltar i fritids-

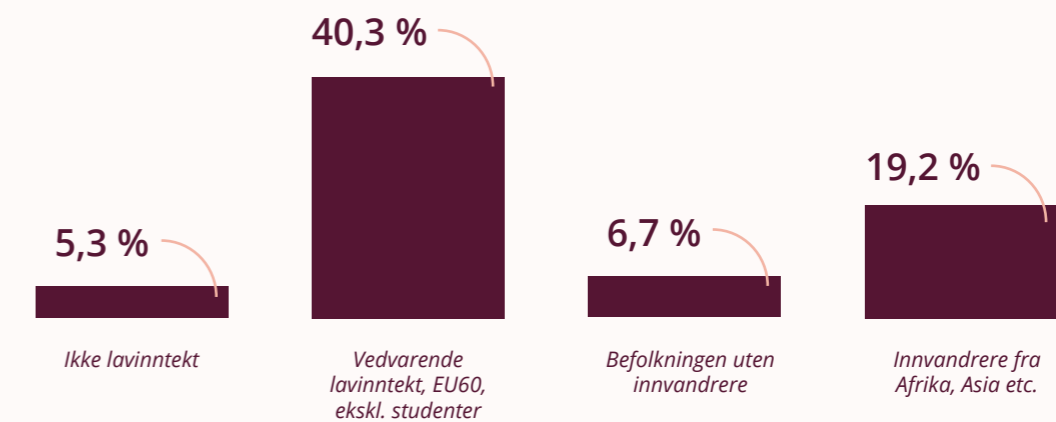
aktiviteter. Dette gjelder både familier i lavinntektsgruppen og i andre familier.

Data fra levekårsundersøkelsen EU-Silc viser at foreldre i lavinntektsgruppen oppgir oftere enn andre at deres barn ikke har råd til å delta regelmessig i fritidsaktiviteter.⁵⁸ Det er ikke uvanlig med en betydelig andel som ikke deltar regelmessig på fritidsaktiviteter, men det er særlig de under lavinntektsgrensen (og lavt utdannede) som oppgir at dette skyldes dårlig økonomi. Andre undersøkelser fra SSB tyder på at andelen barnefamilier i lavinntektsgruppen som ikke har råd til å være med på ulike sosiale aktiviteter, har vært forholdsvis stabil de siste årene.⁵⁹

Family Affluence Scale (FAS) benyttes (av Ungdata og av FN) når en skal kartlegge sosioøkonomisk bakgrunn blant ungdommer. FAS er et mål på familiens materielle velferd, basert på et sett av indikatorer (familien har bil, eget soverom, antall ferier med familien og antall datamaskiner/nettbrett), som summeres og samles til én sumskår.⁶⁰

Statistikk fra Ungdata viser at blant ungdom som skårer lavt på FAS, er det en høyere andel som ikke er med i organisasjoner eller klubber, enn blant dem som skårer høyt på denne skalaen. Dette gjelder særlig medlemskap i idrettslag. Samtidig viser tallene fra Ungdata at de som skårer lavt på FAS, sjeldnere trener på egen

Andel barnefamilier som mangler minst ett grunnleggende gode

Kilde: With & Thorsen 2018

hånd. I tillegg har unge som skårer lavt på FAS, sjeldnere hatt venner på besøk og vært på besøk hos venner, og de tilbringer mindre tid med venner utendørs. Tallene tyder på at disse mønstrene har vært forholdsvis stabile i årene 2015 til 2019.

Tidligere studier av Ungdata viser også at barn og unge med lav sosioøkonomisk status i mindre grad enn andre deltar i organisert idrett, mens en vet mindre om deltakelse i andre typer organiserte aktiviteter.⁶¹

Tilsvarende viser en studie av ung@Hordaland at ungdommer (16–19 år) som opplever familien sin som fattigere enn andre, har økt risiko for

ikke å delta på lagidrett, mens det samme kun gjelder for gutters risiko for ikke å delta i individuell idrett.⁶²

Det kan være grunn til å tro at disse sammenhengene er gradientutfordringer mer enn rene fattigdomsproblemer, altså at deltakelsen i for eksempel idrett øker jevnt med økende husholdsinntekt, og at det dermed er marginale forskjeller i deltakelse blant unge rett under og rett over fattigdomsgrensen. I tillegg antar en at en rekke andre forhold enn inntekten kan ha betydning for deltakelse i fritidsaktiviteter, som foreldrenes utdanning, foreldrenes helse, innvandringsbakgrunn osv.⁶³

56 Omholt (red.) (2019), side 64.

57 <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/nesten-111-000-barn-vokser-opp-med-vedvarende-lave-husholdningsinntekter>

58 With & Thorsen (2018), Tabell 7.4

59 Omholt (red.) (2019).

60 Frøyland, L. R. (2017). Ungdata – Lokale ungdomsundersøkelser. Dokumentasjon av variablene i spørreskjemaet. Oslo: NOVA; Currie, C., Molcho, M., Boyce, W., Holstein, B., Torsheim, T., & Richter, M. (2008). Researching health inequalities in adolescents: The development of the Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) Family Affluence Scale. *Social Science & Medicine*, 66(6), 1429-1436. doi:<https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2007.11.024>

61 Hyggen et al. (2018).

62 Heradstveit, O., Haugland, S., Hysing, M., Stormark, K. M., Sivertsen, B. & Bøe, T. (2020). Physical inactivity, non-participation in sports and socioeconomic status: a large population-based study among Norwegian adolescents. *BMC Public Health*, 20(1), 1010. doi:10.1186/s12889-020-09141-2.

63 Hyggen et al. (2018).

FRAFALL OG NEET

Barn med lav sosioøkonomisk status har forhøyet risiko for å ikke fullføre videregående innen fem år etter at de begynte på utdanning, og dette gjelder særlig for gutter. Det siste tiåret har andelen som fullfører videregående utdanning, økt fra nesten 70 prosent til nesten 80 prosent.⁶⁴ Halvparten av gutter med grunnskoleutdannede foreldre fullfører videregående innen fem år, mens andelen er over 90 prosent for jenter med foreldre med høyere utdanning.⁶⁵

Det å ikke fullføre videregående øker sjansen betydelig for å ende opp som NEET (Not in Employment, Education or Training), hvilket innebærer at en ikke er i arbeid, utdanning eller annen opplæring.⁶⁶

Andelen NEET under 30 år sank fra 12,2 til 10,7 prosent fra 2015 til 2019, da det var omtrent 110 000 unge NEET i Norge.⁶⁷

Fattigdomsraten blant personer i NEET-gruppen i alderen 15–29 år var 26 prosent i 2016, et nivå som er høyt sammenliknet med andre OECD-land, og over snittet for OECD. For øvrig er Norge et av få land i OECD hvor andelen NEET er forholdsvis lik mellom kvinner og menn, dette skyldes i hovedsak at andelen NEET blant unge

norske menn har økt over den siste tiårsperioden. Innvandrere har over dobbelt så høy andel NEET som norskfødte, men andelen er likevel lav i OECD-sammenheng.⁶⁸

BETYDNINGEN AV SOSIAL BAKGRUNN FOR UTDANNING

I internasjonal forskning finnes en klar sammenheng mellom familiens inntekt og oppnådde resultater i utdanningssystemet. I de nordiske landene er sammenhengen mellom familiens inntekt og utdanning jevnt over svakere, trolig fordi den økonomiske ulikheten er relativt liten. En ny norsk studie har imidlertid vist at både menn og kvinner født inn i nedre del av inntektsfordelingen over tid har sakkert akterut på flere levekårsindikatorer, herunder oppnådd utdanningsnivå.⁶⁹ Samtidig som det er vist at barn av innvandrere med lav sosioøkonomisk status opplever høyere sosial mobilitet enn andre barn med lav sosio-økonomisk status.⁷⁰ Tilsvarende har en studie fra Sverige funnet at dårlige levekår i barndommen øker risikoen for å ende opp med lav utdanning, stønadsmottak og dårligere mental helse.⁷¹ En annen studie fra Sverige finner det samme, men konkluderer i tillegg med at oppnådd utdanning reduserer sammenhengen, og således at om en klarer å redusere sosioøkonomiske forskjeller i rekruttering til

64 Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 09254

65 Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 12962

66 OECD. (2018). Investing in Youth: Norway.

67 <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/faerre-unge-utenfor-i-fjor> (03.09.2020)

68 OECD (2018).

69 Markussen, S. & Røed, K. (2017). Egalitarianism under Pressure: Toward Lower Economic Mobility in the Knowledge Economy? Retrieved from <http://ftp.iza.org/dp10664.pdf>.

70 Hermansen, A. S. (2016). Moving Up or Falling Behind? Intergenerational Socioeconomic Transmission among Children of Immigrants in Norway. *European Sociological Review*, 32(5), 675-689. doi:10.1093/esr/jcw024

71 Almquist, Y. B. (2016). Childhood origins and adult destinations: The impact of childhood living conditions on coexisting disadvantages in adulthood. *International Journal of Social Welfare*, 25(2), 176-186. doi:10.1111/ijsw.12178.

Andel som ikke eier egen bolig

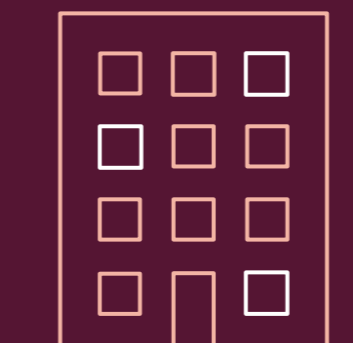

Alle

18 %

Lavinnettsfamilier

30 %

Eneforsørgere

34 %

Kilde: Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 08857

utdanning, vil det kunne være et effektivt middel mot sosialreproduksjon.⁷² Det virker rimelig å anta at dette vil ha tilsvarende effekt i Norge.

Vil sosial bakgrunn få mindre å si?

I Norge har det skjedd endringer i utdannings-systemet som kan slå ut positivt på sikt. En av disse er innføringen av full barnehagedekning, som åpnet for at alle (som vil) kan sende sine barn i barnehage omtrent fra ett års alder. En evaluering av denne endringen viser at innføring av full barnehagedekning førte til bedre språkferdigheter, særlig for barn i lavinntektsgruppen.⁷³

Men full barnehagedekning kommer ikke uten utfordringer. Med forholdsvis streng regulering av barnehagene skal det i prinsippet ikke være store kvalitetsforskjeller mellom barnehager. I praksis viser det seg at ressurssterke foreldre er flinkere til å identifisere og å få plass i de bedre barnehagene, i tillegg til at enkelte private barnehager tiltrekker seg barn fra ressurssterke familier, noe som i sum gir opphav til en viss segregering mellom barnehager med mye og lite ressurser.⁷⁴ Dette kan på sikt påvirke hvor stor gevinst ulike grupper har av å gå i barnehage.

Foresattes betydning for utdanningsprestasjoner

Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og oppnådd utdanning påvirkes av i hvilken grad foresatte har mulighet til å hjelpe barna, men også av foresattes kontakt med skolen. En norsk studie fant for eksempel at dersom både foresatte og lærere (for førsteklassinger) mente de hadde et godt samarbeid, ble barna vurdert som bedre både akademisk og sosialt og fikk færre negative merknader enn tilfellet var der foresatte og foreldre ikke samarbeidet godt.⁷⁵

En annen studie problematiserer retningen skole-foreldre-samarbeidet har tatt de siste årene. Mer foreldreinvolvering er ikke for alle, enten det skyldes evner eller muligheter eller egne erfaringer med manglende mestring i utdanningssystemet. Et sterkt søkelys på foreldreinvolvering kan flytte ansvaret for lik utdanning over på foreldre, noe som kan svekke både inkluderingsevnen og de like mulighetene i utdanningssystemet.⁷⁶ I tillegg er ikke alle foresatte like opptatt av akademisk suksess, men er mer opptatt av skolen som en arena for inkludering og sosialisering.⁷⁷

Andel barnefamilier hvor barn i alderen 1–15 år mangler materielle goder på grunn av dårlig økonomi

IKKE RÅD TIL	Ikke lavinntekt	Lavinntekt ekskl. studenter	Vedvarende lavinntekt	Eneforsørger
... nye klær	0 %	4 %	3 %	1 %
... to par sko	0 %	1 %	0 %	1 %
... spise kjøtt/fisk hver dag	0 %	5 %	3 %	3 %
... spise frukt/grønnsaker daglig	0 %	2 %	2 %	0 %

Kilde: With og Thoresen 2018, tabell 7.1 og 7.2. Tall for situasjonen i 2014.

Barnas opplevelse av mestring i skolehverdagen kan avhenge av støtte og oppfølging hjemmefra. En norsk studie fant at manglende oppfølging fra foresatte predikerte lav egenvurdert mestring på skolen, både blant innvandrere og i majoritetsbefolkningen.⁷⁸

FORELDREROLLEN I LAVINNTEKTSFAMILIER

For å forklare sammenhengen mellom det å vokse opp i en fattig familie og ulike negative utfall benyttes flere forklaringsmodeller. På den ene siden kan det å leve med lav inntekt i seg selv ha konsekvenser for barna, både på kort og lang sikt. På den andre siden vil kjennetegn ved foreldrene og hvordan de håndterer økonomiske problemer, kunne ha stor betydning for hvordan barna takler situasjonen. Den forklaringen på at lavinntekt har negative utfall, som muligens er mest nærliggende, er den som

omtales som investeringshypotesen. Denne hypotesen kobler fattigdommen til det faktum at fattige har mindre økonomiske ressurser og dermed mindre mulighet til å investere i barnas liv og velferd.

En annen forklaring som ofte benyttes, er familiestress-hypotesen. Den sentrale tesen er at økonomiske problemer skaper stressreaksjoner og konflikt hos de foresatte, noe som igjen kan påvirke barnas oppvekstmiljø på en negativ måte.

En tredje forklaringsmodell, eller tilnærming, når en skal undersøke foreldrenes betydning for barnas oppvekst, er å undersøke om det er andre kjennetegn ved foreldrene enn selve lavinntekten som har betydning, som for eksempel utdanning, atferd, holdninger mv. I tillegg er

72 Almquist, Y. B. & Brännström, L. (2018). Childhood Adversity and Trajectories of Disadvantage Through Adulthood: Findings from the Stockholm Birth Cohort Study. *Social Indicators Research*, 136(1), 225-245. doi:10.1007/s11205-016-1528-6.

73 Dearing, E., Zachrisson, H. D., Mykletun, A. & Toppelberg, C. O. (2018). Estimating the Consequences of Norway's National Scale-Up of Early Childhood Education and Care (Beginning in Infancy) for Early Language Skills. *AERA Open*, 4(1), 2332858418756598. doi:10.1177/2332858418756598.

74 Drange, N. & Telle, K. (2020). Segregation in a Universal Child Care System: Descriptive Findings from Norway. *European Sociological Review*. doi:10.1093/esr/jcaa026.

75 Cook, K. D., Dearing, E. & Zachrisson, H. D. (2018). Is Parent-Teacher Cooperation in the First Year of School Associated with Children's Academic Skills and Behavioral Functioning? *International Journal of Early Childhood*, 50(2), 211-226. doi:10.1007/s13158-018-0222-z.

76 Bendixsen, S. & Danielsen, H. (2020). Great expectations: migrant parents and parent-school cooperation in Norway. *Comparative Education*, 56(3), 349-364. doi:10.1080/03050068.2020.1724486.

77 Danielsen, H. & Bendixsen, S. (2019). Dealing with diversity, hoping for inclusion. Parents' involvement in urban schools in Norway. *Ethnicities*, 19(6), 1158-1180. doi:10.1177/1468796818822542.

78 Johnsen, A., Bjørknes, R., Iversen, A. C. & Sandbæk, M. (2018). School Competence among Adolescents in Low-Income Families: Does Parenting Style Matter? *Journal of Child and Family Studies*, 27(7), 2285-2294. doi:10.1007/s10826-018-1051-2.

lavinntekten situert i et livsløp og i en tid og samfunnsstruktur hvor mye endres. Det er viktig å anerkjenne kompleksiteten i disse sammenhengene og variasjonen mellom dem som opplever fattigdom, uten at en gir opp forsøket på å undersøke hvordan enkeltelementer, som foreldrestil, påvirker barn som lever i fattigdom.⁷⁹

Som vi har sett over, finnes det forskning som viser at foreldrenes væremåte og oppdragerstil kan spille en rolle når det gjelder helse og utdanning. Men om lav inntekt i seg selv påvirker foreldrestilen, er mer usikkert.⁸⁰ Ut over forskningen på helse og utdanning har det de siste årene vært lite forskning på foreldrestil i Norge. Ny forskning på tematikken internasjonalt finner at i den grad foreldrestil påvirkes av lav inntekt, er det en gradientutfordring heller enn en utfordring som kun gjelder de som er under fattigdomsgrensen.⁸¹

KONSEKVENSER AV DELTAKELSE

Muligheten til å delta i fritidsaktiviteter anses som en grunnleggende rettighet for barn, slik disse formuleres i FNs barnekonvensjon.⁸² Det å sikre barns deltakelse må dermed ikke først og fremst begrunnes med de eventuelle positive effektene deltakelsen kan ha, men med at mulighet til deltakelse i fritidsaktiviteter er en fundamental barnerettighet.

Studier av unges deltakelse i fritidsaktiviteter viser at over 90 prosent har vært innom en eller flere fritidsaktiviteter i løpet av tenårene.⁸³ Det anses derfor som viktig å sikre at alle barn og unge har mulighet til å delta i de aktivitetene som er vanlige for deres aldersnivå. Den sosiale ulikheten i rekrutteringen til fritidsaktiviteter er bekymringsfull. Som vi har vist over, deltar barn i lavinntektsfamilier sjeldnere i organiserte fritidsaktiviteter enn andre barn. Det at en stor andel av barna i lavinntektsfamilier har innvandrerbakgrunn, er en ekstra utfordring. For disse barna kan deltakelse være særlig viktig for å sikre sosial inkludering. Det er innført ordninger, både på kommunalt og statlig nivå, for å bedre barns muligheter til å være aktive, som statlige tilskuddsordninger, fritidskort eller utstyrsbanker.

Deltakelse i jevnalderaktiviteter kan gi kompetanse som er viktig for barns fremtidige sosiale relasjoner. Kontakt med jevnaldrende har betydning for mestring, sosial kompetanse, tilhørighet og psykisk helse. Det å delta i fysiske aktiviteter vil være helsefremmende på kort og lang sikt, og det har positiv effekt på både fysisk og psykisk helse.⁸⁴ Det antas videre at det å delta i ulike former for aktiviteter under oppveksten har betydning for barn og unges forutsetninger for å klare seg godt i utdanningssystemet og deretter i arbeidslivet. Gjennom deltakelse utvikles sosiale, psykologiske og fysiske evner.⁸⁵

Det er flere studier, om enn ikke norske, som finner at barn og unges fysiske aktivitet påvirker deres kognitive evner, skoleprestasjoner, selv-tillit og mentale helse.⁸⁶ Slike egenskaper henger sammen med barn og unges muligheter til å gjøre det bra på skolen.⁸⁷ Deltakelse kan videre danne grunnlag for sosiale nettverk, og det gir samhandlingskompetanse.⁸⁸ Ut fra dette kan en utlede en antakelse om at deltakelse i fritidsaktiviteter kan fremme sosial mobilitet. Det vil si at barn og unge med problematiske oppvekstvilkår kan ha større mulighet til å klare seg godt i utdanningssystemet og arbeidslivet dersom de deltar i jevnalderaktiviteter, enn om de ikke gjør det.⁸⁹

I tillegg til positive effekter på individnivå antas deltakelse å være positivt på samfunnsnivå. Deltakelse bidrar til å skape tillit og gjensidighet mellom grupper i samfunnet.⁹⁰ Norske forskere har hevdet at deltakelse dermed skaper samfunn preget av tillit og sosial kapital,⁹¹ og at organiserte aktiviteter kan ses som «skoler i demokrati».⁹² En undersøkelse av sosial mobilitet i Norge fant at inntektsulikhet, skolekvalitet og sosial kapital påvirker graden av oppadgående mobilitet, for eksempel at graden av

mobilitet for barn som vokste opp i fattigdom, ble påvirket av graden av ulikhet i kommunen de bodde i.⁹³

Det finnes ikke norske studier som fastslår spesifikke effekter av deltakelse, hverken på kort eller lang sikt. Det er utfordrende (og kostbart) å utforme og å gjennomføre slike studier, men en kan i alle fall identifisere statistiske sammenhenger dersom en følger opp barn over lang tid og inn i voksentilværelsen, som en har klart å gjøre noen steder.⁹⁴ Med gode data kan en komme langt i å identifisere eventuelle årsaks-sammenhenger. Samtidig er det mange forhold som påvirker barn og unges utvikling, deres skoleprestasjoner og overgangen fra utdanning til arbeid. Noen er individuelle, noen strukturelle. Det å isolere effekten av deltakelse i fritidsaktiviteter vil dermed være vanskelig på grunn av mulige samspillseffekter med andre forhold ved oppvekstmiljøet. I dag er det begrenset med data som gjør det mulig å se på alle relevante faktorerens effekt på levekårsutfall som voksen. En kan kanskje også få noen svar ved å gjennomføre kontrollerte eksperimenter, men selv da vil det være komplisert å holde tilstrekkelig mange faktorer konstante.

79 For en mer detaljert gjennomgang se Hyggen et al. (2018).

80 Se oversikt i Hyggen et al. (2018).

81 Cooper, K. (2020). Are Poor Parents Poor Parents? The Relationship between Poverty and Parenting among Mothers in the UK. *Sociology*, 0038038520939397. doi:10.1177/0038038520939397.

82 Barnekonvensjonen artikkel 31.

83 Andersen, P.L. & Bakken, A. (2015). Ung i Oslo 2015. Oslo: NOVA.

84 Eime, R. M., Young, K. B., Harvey, J. T., Charity, M. J. & W. R. Payne (2013). A systematic review of the psychological and social benefits of participation in sport for children and adolescents: informing development of a conceptual model of health through sport. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 10(1), 98. https://doi.org/10.1186/1479-5868-10-98.

85 Jacobs, J. M., Wahl-Alexander, Z. & Mack, T. (2019). Strategies for Gaining Access to Deliver Sport Programs with Highly Vulnerable Youth. *Journal of Youth Development*, 14(1), 155-164. Referert i Strand, A.H & M. T. Kindt (2019). Unge i utsatte boområder. En kunnskapsoversikt. Fafo-notat 2019:24. Oslo: Fafo.

86 Busch, V., Loyen, A., Lodder, M., Schrijvers, A. J., van Yperen, T. A. & de Leeuw, J. R. (2014). The effects of adolescent health-related behavior on academic performance: a systematic review of the longitudinal evidence. *Review of Educational Research*, 84(2), 245-274; Ahn, S. & Fedewa, A. L. (2011). A meta-analysis of the relationship between children's physical activity and mental health. *Journal of pediatric psychology*, 36(4), 385-397.; Ekeland, E., Heian, F. & Hagen, K. B. (2005). Can exercise improve self-esteem in children and young people? A systematic review of randomised controlled trials. *British journal of sports medicine*, 39(11), 792-798. Alle referert i Strand, A.H. & M. T. Kindt (2019).

87 Strand, A. H. & Kindt, M.T. (2019).

88 Eimhjellen, I. & Ødegaard, G. (2016). Klima og migrasjon: To casestudier av sivilsamfunnsorganisering i ei ny tid. Rapport 2/2016. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

89 Almquist, Y. B., Landstedt, E., Jackisch, J., Rajaleid, K., Westerlund, H. & Hammarström, A. (2018). Prevailing over Adversity: Factors Counteracting the Long-Term Negative Health Influences of Social and Material Disadvantages in Youth. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(9).

90 Putnam, R. D. (2016). *Our kids: The American dream in crisis*. New York: Simon and Schuster.

91 Strømsnes, K. & Wollebck, D. (2010). The strange coexistence of passive memberships and high social capital in Scandinavia. I: Risto, A. & H. Stenius (eds.): *Nordic Associations in a European Perspective* 1(0), 151-169.

92 Ødegård, G. & Flatmo, A. (2017). Samfunnsengasjert ungdom: Deltakelse i politikk og organisasjonsliv blant unge i Oslo. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

93 Norberg-Schulz, M. & Østhus, S. (2018): Geografiske forskjeller i inntektsmobilitet i Norge. Rapport 31-2018. Oslo: Samfunnsøkonomisk Analyse

94 Se for eksempel https://www.jyu.fi/sport/en/research/research-projects/jyls og https://dunedinstudy.otago.ac.nz/ og Almquist et al. (2018).

For myndighetene er det viktig at politikken er kunnskapsbasert, og analyser av kort- og lang-siktige effekter av ulike tiltak, som tiltak for å fremme deltakelse, etterspørres. Spørsmålet er om en akkurat når det gjelder effekten av tiltak for økt deltakelse, må godta at det ikke er så enkelt å finne direkte effekter, selv gjennom randomiserte forsøk. Andre forskningsdesign kan imidlertid kaste lys over hva deltakelse betyr for barn og unges trivsel, deres sosiale nettverk og deres opplevelse av mestring her og nå. Det er nærliggende å konkludere med at en økning i barn og unges trivsel, mestringsfølelse og sosiale kontakt har positive effekter på deres livssjanser. Fysisk aktivitet bidrar for eksempel til å fremme både fysisk og psykisk helse,⁹⁵ noe som vil ha betydning for barn og unges utviklingsmuligheter.

Dessuten er deltakelse en rettighet, og en må derfor iverksette tiltak som gjør at denne rettigheten oppfylles, selv om en ikke kan fastslå direkte effekter av deltakelse i fritidsaktiviteter og utfall som voksen. I hvilken grad den samlede oppvekstpolitikken bidrar til å bedre barn og unges levekår, må en på overordnet nivå lese ut av statistikk og forskning om utviklingen i situasjonen til utsatte barn og unge.

SAMFUNNSØKONOMISKE KONSEKVENSER AV LAVINNTEKT

Selv om det for mange fremstår som åpenbart at det er samfunnsøkonomisk lønnsomt å redusere antallet fattige, er det mer problematisk å faktisk beregne hva det eventuelt betyr i reelle kroner brukt og spart. Det å bruke mer

penger til ytelser er politisk omstridt, og hvilke ytelser eller skattemessige endringer som er mest effektive, diskuteres blant forskere. I tillegg kan det være vanskelig å avgrense problemer og utfordringer knyttet til å tilhøre fattigdomsgruppen og andre tilstøtende og/eller overlappende livsutfordringer.

Det at det er vanskelig å beregne kostnader for å redusere fattigdom på den ene siden mot hva en eventuelt sparer i utgifter til ulike velferdstjenester og -tjenester, er kanskje med på å begrense innsatsen som blir lagt ned. Det er gjort en studie av potensielle samfunnsøkonomiske kostnader ved at ungdommer marginaliseres i Norge. Den finner at den nedre samfunnsøkonomiske kostnaden ligger på om lag 5 milliarder kroner (i 2010) per årskull. Tiltak som reduserer antallet marginaliserte med 100 personer, tjener samfunnet 1,1 milliard kroner per år på (i 2010).⁹⁶ Samtidig sier forfatterne av denne studien at før nye tiltak settes i gang, bør effektiviteten av nye tiltak vurderes opp mot ressursbruk og forventet effekt. Likevel er den forventede effekten betydelig, akkurat som en tilsvarende studie fra USA, som fant at \$ 1 brukt til forebygging ville gi en gevinst på \$ 7.⁹⁷ Beregningene i Norge var for ungdommer og unge voksne, samtidig som det er forholdsvis stor enighet om at tiltak som settes inn tidlig, vil gi enda større effekt.⁹⁸

Hva kan hjelpe?

I internasjonale sammenlikninger av barns levekår kommer norske barn godt ut. Dette henger sammen med det generelt høye

95 Samdal, O., Wold, B., Harris, A. & Torsheim, T. (2017). Stress og mestring. Notat 8/2017. Oslo: Hemil-senteret.

96 Rasmussen, I., Dyb, V. A., Heldal, N. & Strøm, S. (2010) Samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering blant ungdom. Rapportnummer 2010/08. Oslo: Vista.

97 McLaughlin, M. & Rank, M. R. (2018). Estimating the Economic Cost of Childhood Poverty in the United States. *Social Work Research*, 42(2), 73-83. doi:10.1093/swr/svy007

98 Heckman, J. J. (2006). Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children. *Science*, 312(5782), 1900. doi:10.1126/science.1128898.

Eneforsørgere og par med barn som mottar sosialhjelp

2008

12 330

2019

15 848

2008

17 144

2019

17 604

Kilde: Statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå, tabell 08857

velstands nivået i Norge, som igjen kan forklares med kombinasjonen av høy sysselsetting og omfattende omfordelingspolitikk. Likhetstankgangen står sentralt, og mange virkemidler skal sikre en jevn fordeling av økonomiske ressurser og levekår.

Vektleggingen av at alle skal ha best mulig livsbetingelser, omfatter hele livsløpet. Norsk politikk er innrettet mot å kompensere for ulemper som særtrekk ved oppvekstfamilien kan medføre. Vordende mødre følges opp i svangerskapet. Den sosiale investeringspolitikken sikrer at barn har tilgang til gratis helsetjenester, barnehage og gratis utdanning gjennom hele oppveksten. Den universelle velferdspolitikken bidrar til en jevn fordeling av menneskelige ressurser og legger et viktig grunnlag for overgangen til arbeidslivet for unge mennesker. Siden unge likevel vil ha ulike forutsetninger for å lykkes i arbeidslivet, bidrar arbeidsmarkedspolitikken til å kompensere for ulikheter i kompetanse, arbeids- og inntektsevne. Det progressive skattesystemet og sosiale overføringer bidrar til å redusere de forskjellene som skyldes ulik tilknytning til arbeidslivet og ulike lønnsnivåer. De sosiale forskjellene som fremdeles gjenstår, blir redusert gjennom tiltak som boligpolitikk, helsepolitikk og politikk for livslang læring.

Når det gjelder tiltak mot lavinntekt og mot negative konsekvenser av å vokse opp i en lavinntektsfamilie, er det diskusjoner om hvordan velferdssystemet best kan innrettes. Det er argumenter for både universelle og målrettede tiltak. I internasjonal forskning trekkes den universelle politikken i Norden frem som en viktig forklaring på at barnefattigdommen er lav, og at barn og unge i Norge og Norden har bedre

levestandard enn barn og unge i mange andre land. Samtidig kan det være nødvendig å supplere de universelle tiltakene med målrettet innsats, blant annet for å øke sannsynligheten for at alle barn og unge i familier med sårbar økonomi får mulighet til å delta. I tillegg til de generelle (og ofte universelle) oppvekstpolitiske virkemidlene er det derfor iverksatt en rekke målrettede tiltak for å bedre situasjonen til barn fra lavinntektsfamilier.

- Dels er dette tiltak som er rettet mot å bedre den økonomiske situasjonen i familien gjennom ulike overføringer eller gjennom å styrke foreldrenes muligheter for arbeidsmarkedsdeltakelse.
- Dels er det tiltak som er rettet mot å styrke barnas humankapital, som gratis kjernetid eller sterkt subsidierte barnehagepriser.
- Dels er det tiltak som skal lindre konsekvensene av en oppvekst i lavinntekt.

Når det gjelder den siste typen tiltak, er det opprettet flere tilskuddsordninger som eksplisitt har til formål å motarbeide økonomiske og/eller sosiale barrierer som medvirker til at barn i lavinntektsfamilier (eller andre sårbare barn) deltar mindre i fritidsaktiviteter enn andre. Flere av tilskuddsordningene er evaluert. Disse evalueringene er basert på kvalitative vurderinger, blant annet fra dem som jobber i de konkrete tiltakene, og ut fra dette konkluderer de med at tilskuddsordningene virker etter hensikten. De bidrar til at flere barn og unge får mulighet til å delta i aktiviteter.⁹⁹

Den norske sosiale investeringspolitikken er viktig for å forstå hvorfor barn og unge i Norge både har lavere risiko for lavinntekt enn barn og

unge i de fleste andre land og skårer høyt på oversikter over barns levekår.

Samarbeid for inkludering

Flere forskningsarbeider har belyst hvilke faktorer som er viktige for å skape en inkluderende oppvekst for alle barn. Politisk oppmerksomhet og planmessig arbeid er opplagt nødvendig. I tillegg understrekes betydningen av samarbeid mellom alle relevante aktører, både mellom offentlige instanser og mellom offentlige og private eller ideelle aktører. Og sist, men ikke minst vektlegges brukermedvirkning og det å mobilisere ressursene til barn, unge og deres familier.¹⁰⁰

Som påpekt tidligere i denne kunnskapsoppsummeringen er situasjonen til barn i lavinntektsfamilier kompleks. Det er ulike årsaker til at en familie har lavinntekt i utgangspunktet, og barn og unge som vokser opp i lavinntektsfamilier, har sammensatte utfordringer. For noen er lavinntekten det eneste problemet, men for mange henger lavinntekten sammen med andre levekårsutfordringer. Det å iverksette tiltak som bedrer situasjonen til barn og unge i lavinntektsfamilier, krever derfor ofte innsats fra mange instanser samtidig. I tillegg til å innføre avhjelpende tiltak, som tilskuddsordninger for å sikre deltakelse i fritidsaktiviteter, må en se tjenestene som barn og unge møter, i sammenheng. Hvordan påvirkes den sosiale reproduksjonen av ulikhet av andre politiske tiltak enn de som er direkte rettet inn mot å avhjelpe lavinntektsituasjonen?

Helhetlig oppfølging

De siste årene har det vært stor oppmerksomhet om å ha en helhetlig tilnærming i arbeidet med

å bedre levekårene til barn og unge i økonomisk utsatte familier. I 2016 iverksatte NAV et prosjekt der en modell for helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier (HOLF) ble prøvd ut. Bakgrunnen for denne modellen er erkjennelsen av at én velferdstjeneste alene, eller ett avgrenset tiltak, sjelden kan løse de sammensatte problemene barn og unge i lavinntektsfamilier kan stå overfor. HOLF-prosjektet vurderte ikke spesifikt situasjonen til barna i lavinntektsfamiliene,¹⁰¹ men en tilsvarende studie fra Danmark har konkludert med at både foreldre og barn hadde en positiv utvikling som følge av den helhetlige oppfølgingen. Foreldrene kom nærmere arbeidslivet mens barna fikk økt trivsel, og to år etter innsatsen var det mange av dem som klarte seg uten det kommunale støtteapparatet.¹⁰²

Den samme erkjennelsen ligger til grunn for 0–24-samarbeidet. Dette samarbeidet er ikke direkte innrettet mot barn i lavinntektsfamilier, men det trekkes likevel frem her fordi erfaringene fra dette samarbeidet er relevant for denne målgruppen. Hovedpoenget er at barn som faller ut av utdanningssystemet, eller som har ulike levekårsulemper, ofte har sammensatte problemer. Det gjelder også barn i lavinntektsfamilier. For å bedre situasjonen til utsatte barn må relevante instanser samarbeide. Evalueringen av 0–24-samarbeidet¹⁰³ konkluderer med at det er mange barrierer mot et bredt, tverrsektorielt samarbeid som må overkommes, som juridiske skranker, mangel på kjennskap og kunnskap på tvers av profesjoner og manglende samarbeidskultur og -praksis. Den brede norske oppvekstpolitikken må ligge i bunnen for en helhetlig oppfølging av barn og unge, men i tillegg må det tilrettelegges organisatorisk for

99 Fløtten, T. & Hansen, I. L. S. (2018); Rambøll (2019). Inkludering gjennom organiserte fritidsaktiviteter. En evaluering av prosjekter med mål om å øke deltakelsen for barn og unge i lavinntektsfamilier. Oslo: Rambøll.

100 Fløtten, T. & Hansen, I. L. S. (2018); Hansen, I.L.H, Jensen, R. S. & Fløtten, T. (2020).

101 Malmberg-Heimonen, I., Tøge, A. G., Rugkåsa, M., Fossetøl, K., Liødden, T., Bergheim, T., Gyüre K. & Buzung, H. F. (2019). Helhetlig oppfølging av lavinntektsfamilier. Sluttrapport. Oslo: OsloMet.

102 Hjelmar, U., Jakobsen, M. B., Andersen, A. T. & Bolvig, I. (2019). Helhedsindsats for udsatte familier. København: VIVE.

103 Hansen, Jensen & Fløtten (2020).

bedre samarbeid og samordning mellom sektorer, forvaltningsnivåer og tjenester. Og det må altså være en tydelig brukerorientering i tjenestene.

I mange norske kommuner foregår det et bredt, tverrsektorielt samarbeid, ikke bare mellom offentlige instanser, men også mellom offentlige, private og ideelle aktører. Den statlige tilskuddsordningen for barn i lavinntektsfamilier har blitt evaluert to ganger, og i tiårsperioden mellom disse to evalueringene var det for eksempel en klar økning i andelen kommuner som oppga at de jobbet sammen med frivillige organisasjoner mot målgruppen. Mange har opprettet faste møteplasser for å sikre at relevante aktører har et nettverk. Kunnskap om hverandres arbeid gjør det enklere å samordne tiltak for målgruppen.¹⁰⁴ I tillegg har Folkehelseinstituttet lansert oppvekstprofiler for kommuner og bydeler som tilgjengeliggjør relevant statistikk om barn og unge som kan benyttes som et barometer for hvordan de unge har det.¹⁰⁵

Samarbeidet mellom sosiale tjenester og barnehage/skole trekkes frem som helt essensielt for å hjelpe barn og unge i lavinntektsfamilier.¹⁰⁶ Dette er bakgrunnen for at en ordning som NAV i skolen har blitt testet ut. Evalueringen av dette forsøket kunne ikke konkludere med at andelen som gjennomførte videregående opplæring økte som følge av ordningen. De som evaluerte forsøket, understreket at forsøksordningen var konstruert på en slik måte at det er usikkerhet knyttet til konklusjonen. De så også på

ordningen med sosialfaglig rådgiver på skolene og konkluderte med at denne ordningen så ut til å ha en effekt på hvor lenge elevene ble værende på skolen.¹⁰⁷

Skal en få bukt med de negative konsekvensene en oppvekst i lavinntekt kan ha, må en med andre ord gå bredt til verks. Den universelle og omfattende oppvekst-, utdannings- og familiepolitikken må kombineres med gode modeller for oppfølging av barn og familier i lavinntekt.

KUNNSKAPSHULL

Lavinntekt er et sentralt tema i den offentlige og politiske debatten. Både Statistisk sentralbyrå og NAV utgir årlig rapporter om fattigdom og levekår i Norge. En har i dag god oversikt over hvem som befinner seg i lavinnteksgruppen, og hva slags levekår de har. Litteratursøket vi har gjort til denne kunnskapsoversikten, viser at det har vært en god del studier som har sett på sammenhengen mellom lavinntekt og helse og utdanning (i vid forstand) de siste årene. I Sverige og Danmark har det vært gjort noen studier av sosial mobilitet, med særskilt vekt på helseutfall.

Sosial reproduksjon skjer i Norge, som i andre land, og i Norge er det særlig forhøyet risiko for å ende i nedre del av den økonomiske fordelingen dersom en er født inn i den.¹⁰⁸ Samtidig er det barn av innvandrere som trekkes frem når en skal forklare økningen i barnefattigdom i Norge de siste årene. Ser en på innvandrere i utdanningssystemet, har andre generasjons

innvandrere de siste årene hatt den samme fullføringsgraden som majoritetsbefolkningen. Andre generasjons innvandrere har også, gitt fullført videregående, høyere overgang til universitet og høyskole-utdanninger enn majoritetsbefolkningen.¹⁰⁹ Så vidt vi vet, har ingen undersøkt hvordan den sosioøkonomiske mobiliteten har vært for unge voksne innvandrere som har fått høyere utdanning. I det hele tatt synes det å være lite kunnskap om hvorvidt oppvekst i fattige familier har ulik betydning for innvandrerbarn og andre barn.

Vi har ikke funnet studier som eksplisitt har studert sammenhengen mellom deltakelse i fritidsaktiviteter og levekårssituasjonen som voksen. Som vi har påpekt, vil det være utfordrende å designe studier som ser konkret på dette, men med godt planlagte surveyundersøkelser, kanskje koblet mot registerdata, vil en ha mulighet til å innhente ny kunnskap. Dersom en i tillegg klarer å lage en undersøkelse med et eksperimentelt eller kvasiekperimentelt design, vil en også ha mulighet til å avdekke eventuelle årsakssammenhenger.

Generelt kan det være behov for flere studier som undersøker hvilke mekanismer som kan forklare hva slags levekår barn og unge som vokser opp i lavinntektsfamilier, får som voksne. Det vil si hva som er suksessfaktorer, og hva som er barrierer, jamfør den svenske studien som viser at oppvekst i lavinntekt kan ha mindre negative konsekvenser dersom barna/ungdommene har gode sosiale nettverk og en aktiv fritid.¹¹⁰

Endelig er det behov for mer kunnskap om familier som beveger seg rett over og under fattigdomsgrensen i lengre perioder, det vil si familier med ustabil inntekt, og hva som kjenner tegner levekårene til barna og ungdommene i disse familiene. Samtidig er mange av sammenhengene mellom lav inntekt og negative utfall en gradientutfordring, og dermed er ikke de negative utfallene nødvendigvis knyttet til å passere en gitt grenseverdi. Dette innebærer at en også må undersøke hva det eventuelt er som bidrar til å redusere forekomsten av negative utfall, både på kort og lang sikt, og kanskje også blant barn både over og under fattigdomsgrensen.

Det er noen år siden det ble gjort forsøk på å beregne de samfunnsøkonomiske konsekvensene av barnefattigdom, både med tanke på kostnaden av at mange vokser opp i fattigdom, og eventuelle gevinster av tiltak som enten skal redusere forekomsten eller konsekvensene av barnefattigdom. Samtidig vil mer kunnskap om forhold som enten øker eller reduserer sannsynligheten for negative utfall, også kunne gjøre det lettere å beregne de samfunnsøkonomiske konsekvensene av barnefattigdom.

For å innhente ny kunnskap om fattige barn og kanskje særlig kunnskap om hvordan barn i fattige familier har det, vil det være behov for å samle inn nye data. Samtidig har vi i Norge svært gode registerdata, både på inntektskilder, boforhold, helse og annet. Med de mulighetene som finnes til å koble registerbasert informasjon fra en rekke livssfærer i Norge, er det fortsatt et stort og uforløst potensial for å finne ny kunnskap i disse.

104 Fløtten & Hansen (2018).

105 <https://www.fhi.no/nyheter/2020/oppvekstprofiler-lanseres/>

106 Ibid.

107 Salvanes, K. V., Reiling, R. B. & Sandør A. M. J. (2019). Tverrsektorielt samarbeid i skolen. Effekt av NAV-veileder i videregående skole på deltakelse i videregående opplæring og inaktivitet. Rapport 2019: 17. Oslo: NIFU.

108 Markussen, S. & Røed, K. (2019). Economic Mobility Under Pressure. *Journal of the European Economic Association*. doi:10.1093/jeea/jvz044. Se også Norberg-Schulz & Østhus (2018).

109 Reisel, L., Hermansen, A. S. & Kindt, M. T. (2019). Norway: Ethnic (In)equality in a Social-Democratic Welfare State. In Stevens, P. A. J. & Dworkin A. G. (Eds.), *The Palgrave Handbook of Race and Ethnic Inequalities in Education* (pp. 843-884). Cham: Springer International Publishing.

110 Almquist et al. (2018).

Kildeliste for strategien

Innledning

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD). (2015). *Barn som lever i fattigdom. Regjeringens strategi (2015-2017)*.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). (2018). *Barn som lever i fattigdom. Rapport om arbeidet med regjeringens strategi 2015–2017*. Oslo: Bufdir.

Furuberg, J., Grav, T., Lima, I. A. Å. og Munch-Ellingsen, E. (2018). *Lavinntekt og levekår i Norge. Tilstand og utviklingstrekk* (NAV-rapport nr. 3-2018).

Hyggen, C., Brattbakk, I. og Borgeraas, E. (2018). *Muligheter og hindringer for barn i lavinntektsfamilier: en kunnskapsoppsummering* (NOVA Rapport 11/2018). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Kirkens Bymisjon og Respons Analyse. (2019). *Snakk om fattigdom – en rapport om barn som vokser opp i fattige familier*. Oslo: Kirkens Bymisjon.

Kristofersen, L. B. (2019). *Barnefattigdom og barn i lavinntektsfamilier – begrepsdrøfting og forskningskunnskap* (NOVA Notat nr 2/19). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Norberg-Schulz, M. og Østhus, S. (2018). *Geografiske forskjeller i inntektsmobilitet i Norge (Rapport 31-2018)*. Oslo: Samfunnsøkonomisk analyse AS.

Poppe, C. og Kempson, E. (2020). *Hvordan går det med folks økonomi i Koronatider?* (SIFO-rapport 5-2020). Oslo: Forbruksforskningsinstituttet SIFO.

Skog Hansen, I. L., Steen Jensen, R. og Fløtten, T. (2020). *Trøbbel i grenseflatene – Samordnet innsats for utsatte barn og unge* (Fafo-rapport 2020:02). Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.

Statistisk Sentralbyrå (SSB). (2020). *Nesten 111 000 barn vokser opp med vedvarende lave husholdningsinntekter*. <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/nesten-111-000-barn-vokser-opp-med-vedvarende-lave-husholdningsinntekter>

Utdanningsdirektoratet. (2020). *Tiltak på skole- og barnehageområdet under koronautbruddet våren 2020*. <https://www.udir.no/contentassets/2375556970d048d09a-b773e0892800ff/tiltak-pa-skole--og-barnehageomradet-under-koronautbruddet-varen-2020.pdf>

1. God omsorg i oppveksten

Bakken, A. og Hyggen, C. (2018). *Trivsel og utdanningsdriv blant minoritetslever i videregående. Hvordan forstå karakterforskjeller mellom elever med ulik innvandrerbakgrunn?* (NOVA Rapport 1/18). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Bratholmen, A. (2019). «Utdanning», i Kirkeberg, M. I., Dzamarija, M. T., Bratholmen, A. og Strøm, F. *Norskfødte med innvandrerforeldre – hvordan går det med dem?* (SSB Rapport 2019/21). Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Conger, R. D., Conger, K. J., og Martin, M. J. (2010). «Socio-economic Status, Family Processes, and Individual Development», *Journal of Marriage and Family*, 72(3): 685–704.

Furuberg, J., Grav, T., Lima, I. A. Å. og Munch-Ellingsen, E. (2018). *Lavinntekt og levekår i Norge. Tilstand og utviklingstrekk* (NAV-rapport nr. 3-2018).

Hafstad, G. S. og Augusti, E. M. (2019). *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten: En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år* (Rapport 4/2019). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Hyggen, C., Brattbakk, I. og Borgeraas, E. (2018). *Muligheter og hindringer for barn i lavinntektsfamilier: en kunnskapsoppsummering* (NOVA Rapport 11/2018). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Kirkens Bymisjon og Respons Analyse. (2019). *Snakk om fattigdom – en rapport om barn som vokser opp i fattige familier*. Oslo: Kirkens Bymisjon.

Payne, K. (2018). *Følelsen av forskjell: slik påvirker ulikhet hvordan vi lever, tenker og dør*. Oslo: Res Publica.

Pedersen, E., Ballo, J. G. og Nilsen, W. (2019). *Utprøvingen av Familie for første gang. Sluttrapport fra en fireårig følgeevaluering av «Nurse-family partnership» i Norge* (AFI Rapport 2019:06). Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet AFI.

Poppe, C. (2019). *Grupper med lav kunnskap om økonomi* (SIFO Notat nr. 5-19). Oslo: Forbrukerforskningsinstituttet SIFO.

Poppe, C., Borgeraas, E. og Bakkeli, N. Z. (2019). *Lånefinansiert forbruk i Norge anno 2019* (SIFO Rapport 13:2019). Oslo: Forbruksforskningsinstituttet SIFO.

Russell, M., Harris, B., og Gockel, A. (2008). «Parenting in poverty: Perspectives of high-risk parents», *Journal of Children and Poverty*, 14(1): 83–98.

Weaver, J. M., og Schofield, T. J. (2015). «Mediation and moderation of divorce effects on children's behavior problems», *Journal of Family Psychology*, 29(1): 39–48.

2. Stabil bosituasjon og trygge nabolag

Andersen, B. og Brattbakk, I. (2017). *Oppvekststedets betydning for barn og unge: nabolaget som ressurs og utfordring* (AFI-rapport 02:2017). Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet AFI.

Boje-Kovacs, B., Greve, J. og Weatherall, C. D. (2018). *Can a shift of neighborhoods affect mental health? Evidence from a quasi-random allocation of applicants in the public social housing system* (MPRA Paper No. 88929). København: Kraksfond - Institut for Urban Economic Research.

Brattbakk, I. og Wessel, T. (2017). «Nabolagets effekt: Hva er problematisk med geografisk ulikhet?» i J. Ljunggren (red.), *Ulikhetens by*. Oslo: Cappelen Damm.

Christensen, J. H., Mygind, L., og Bentsen, P. (2015). «Conceptions of place: approaching space, children and physical activity», *Children's geographies*, 13(5): 589-603.

Elvegård, K. og Svendsen, S. (2017). *Gjennomstrømming eller bostabilitet? Barnefamilier i kommunale boliger* (NTNU rapport). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.

Galster, G. (2013). «Neighborhood social mix: Theory, Evidence, and implications for policy and planning» i Carmon, N. og Fainstein, S. S. (red), *Policy, planning and people: Promoting justice in urban development*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Grødem, A. S. (2011). *Innvandrerbarn og bolig: hva betyr boligen og bomiljøet for inkludering?* (Fafo-rapport 2011:32). Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.

Grønningsæter, A. B. og Nielsen, R. A. (2011). *Bolig, helse og sosial ulikhet*. Oslo: Helsedirektoratet.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2014). *Bolig for velferd. Nasjonal strategi for boligsosialt arbeid (2014-2020)*.

Kulturtanken. (2019). *BUSK: Barn og unges stemmer – kunst og kultur. Innspill til barne- og ungdomskulturmeldingen*. Oslo: Kulturtanken.

Lidén, H., Solbu Trætteberg, H. og Skjær Ulvik, O. (2018). *Kommunale botiltak for barn og unge En hvit flekk i velferdsstaten* (Rapport 2018:14). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Magnusson Turner, L. og Stefansen, K. (2012). *Boforhold blant barnefamilier med lav inntekt* (NOVA-notat 1/12). Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Rosten, M. G. og Smette, I. (2019). *Et iaktatt foreldreskap: om å være foreldre og minoritet i Norge* (NOVA rapport nr. 3/19). Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Strand, A. H. og Takvam Kindt, M. (2019). *Unge i utsatte byområder – en kunnskapsoversikt. Delrapport* (Fafo-notat 2019:24). Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.

Umblijs, J. og van Simson, K. (2019). *Boforhold og Velferd* (Rapport 2019:2). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

3. Tidlig innsats i barnehage og grunnopplæring

Boca, D. D., Martino, E. M. og Piazzalunga, D. (2017). *Investments in early education and child outcomes: the short and the long run* (ifo DICE Report). Munchen: ifo Institut – Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung an der Universität München.

Campbell, C. (2015). «High school dropouts after they exit school: Challenges and direksjoner for sociological research», *Sociology Compass*, 9(7): 619-629.

Drange, N. (2018). *Gratis kjernetid i barnehage i Oslo. Rapport 2: Oppfølging av barna på femte trinn* (SSB rapport 2018/34). Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Drange, N. og Telle, K. (2010). *The effect of preschool on the school performance of children from immigrant families. Results from an introduction of free preschool in two districts in Oslo* (Discussion Papers no. 631). Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Markussen, E. (2016). «Forskjell på folk!», i K. Reegård, og J. Rogstad (red.) *De frafalne. Om frafall i videregående opplæring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Moafi, H. og Såheim Bjørkli, S. (2011). *Barnetilsynsordninger, høsten 2010* (Rapporter 2011/34). Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

NOU 2009: 10. (2009). *Fordelingsutvalget*. Finansdepartementet.

NOU 2019: 2. (2019). *Fremtidige kompetansebehov II – Utfordringer for kompetansepolitikken*. Kunnskapsdepartementet.

Prop. 1 S (2019-2020). Kunnskapsdepartementet.

Sibley, E., Dearing, E., Toppelberg, C. O., Mykletun, A. og Zachrisson, H. D. (2015). «Do increased availability and reduced cost of early childhood care and education narrow social inequality gaps in utilization? Evidence from Norway», *International Journal of Child Care and Education Policy*, 9(1): 1–20.

Strand, A. H. og Takvam Kindt, M. (2019). *Unge i utsatte byområder – en kunnskapsoversikt. Delrapport* (Fafo-notat 2019:24). Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.

Umblijs, J. (2020). *Kunnskapsoppsummering om deltakelse i arbeidslivet for kvinner med innvandrerbakgrunn* (Rapport 2020:2). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Van Huizen, T. og Plantenga, J. (2018). «Do children benefit from universal early childhood education and care? A meta-analysis of evidence from natural experiments», *Economics of Education Review*, 66(1): 206–222.

Wendelborg, C., Caspersen, J., Mordal, S., Ljusberg, A., Valenta, M., og Bunar, N. (2018). *Lek, læring og ikke-pedagogikk for alle - nasjonal evaluering av SFO* (NTNU rapporter). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.

Zachrisson, H. D. og Dearing, E. (2015): «Family income dynamics, early childhood education and care, and early child behavior problems in Norway», *Child Development*, 86(2): 425–440.

4. Økt deltakelse og inkludering i fritidsaktiviteter

Bakken, A. (2019a). *Ungdata 2019. Nasjonale resultater* (NOVA Rapport nr. 9/1). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Bakken, A. (2019b). *Idrettens posisjon i ungdomstida: Hvem deltar og hvem slutter i ungdomsidretten?* (NOVA Rapport nr. 2/19). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Eimhjellen, I., Fladmoe, A., Folkestad, B. og Sivesind, K. H. (2017). *Endringer i frivillig innsats: Norge i et skandinavisk perspektiv* (2017-10). Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

Enjolras, B., Steen-Johnsen, K. og Ødegård, G. (2012). *Deltakelse i frivillige organisasjoner. Forutsetninger og effekter* (2012-4). Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

Fladmoe, A. og Ødegård, G. (2017). *Samfunnsengasjert ungdom: Deltakelse i politikk og organisasjonsliv blant unge i Oslo*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

Fløtten, T. og Hansen, L. S. (2018). *Fra deltakelse til mestring: Evaluering av nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom* (Fafo-rapport 2018:04). Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.

Hyggen, C., Brattbakk, I. og Borgeraas, E. (2018). *Muligheter og hindringer for barn i lavinntektsfamilier: en kunnskapsoppsummering* (NOVA Rapport 11/2018). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Kulturtanken. (2019). *BUSK: Barn og unges stemmer – kunst og kultur. Innspill til barne- og ungdomskulturmeldingen*. Oslo: Kulturtanken.

Lie Andersen, P. og Seland, I. (2019). *Fritidsklubber i et folkehelseperspektiv. Ungdataanalyser 2015-2017 og analyse av statlige dokumenter 2007-2017* (NOVA notat nr. 1/19). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Oslo Economics (2020). *Økonomi som barriere for idrettsdeltakelse – kostnader og kostnadsdrivere i barne- og ungdomsidretten* (Rapport 2020-12). Oslo: Oslo Economics.

Redd Barna. (2019). *Får alle barn og unge delta? En undersøkelse blant norske kommuner om hva de gjør for å sikre en inkluderende fritidsarena*. Oslo: Redd Barna

5. Redusere sosial ulikhet i barn og unges helse

Folkehelseinstituttet. (2018). *Sosiale helseforskjeller i Norge*. <https://www.fhi.no/nettpub/hin/grupper/sosiale-helseforskjeller/>

Helse- og omsorgsdepartementet. (2019). *Strategi for å øke helsekompetansen i befolkningen (2019-2023)*.

Meld. St. 19 (2018–2019). *Folkehelsemeldinga — Gode liv i eit trygt samfunn*. Helse- og omsorgsdepartementet.

6. Inkludering og mestring i ungdomstiden

Andersen, S. N., Holtsmark, B. og Mohn, S. B. (2019). *Kriminalitet blant innvandrere og norskfødte med innvandrereforeldre – En analyse av registerdata fra perioden 1992-2015* (SSB Rapport 2017/36). Oslo-Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.

Backe-Hansen, E., C. Madsen, L. B. Kristofersen og Hvinden, B. (2014). *Barnevern i Norge 1990-2010. En longitudinell studie* (NOVA rapport 9/2014). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Bergh, J. (2013). *Valgdeltakelsen i ulike aldersgrupper. Historisk utvikling og oppdaterte tall fra stortingsvalget*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Bakken, A. (2019). *Ungdata 2019. Nasjonale resultater* (NOVA rapport 9/2019). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Bertrand, M., Mogstad, M., og Mountjoy, J. (2019). «Improving Educational Pathways to Social Mobility: Evidence from Norway's "Reform 94"», *National Bureau of Economic Research Working Paper*, No. 25679.

Erdal, B (red). (2006). *Ute/Inne. Oppsøkende sosialt arbeid med enkeltungdom*. Oslo: Gyldendal.

Falch, T., Borge, L., Lujala, P., Nyhus, O. H. og Strøm, B. (2010). *Årsaker til og konsekvenser av manglende fullføring av videregående opplæring* (SØF rapport). Trondheim: Senter for økonomisk forskning AS.

Folkestad, B., Christensen, D. A., Strømsnes, K og Selle, P. (2015). *Frivillig innsats i Norge 1998-2014. Kva kjennetegner dei frivillige og kva har endra seg?* Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

Follesø, R. (red) (2011). *Gi viljen en mulighet! Sluttrapport Ungdom i svevet 2007-2010* (UIN-rapport 12/2011). Bodø: Universitetet i Nordland.

Franklin, M. N. (2004). *Voter turnout and the dynamics of electoral competition in established democracies since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.

Heckman J. J. (2000). «Policies to foster human capital», *Research in economics*, 54(1): 3-56.

Hjort, H. (1988). *Det oppsøkende arbeidets psykologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Honneth, A. (1992). *Kamp om anerkjennelse - om de sosiale konfliktenes moralske grammatikk*. Oslo: Pax Forlag.

Hyggen, C., Brattbakk, I. og Borgeraas, E. (2018). *Muligheter og hindringer for barn i lavinntektsfamilier: en kunnskapsoppsummering* (NOVA Rapport 11/2018). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Jury, M., Smeding, A., Stephens, N.M., Nelson, J.E., Aelenei, C. og Darnon, C. (2017). «The experience of low-SES students in higher education: Psychological barriers to success and interventions to reduce social-class inequality», *Journal of Social Issues*, 73(1): 23-41.

Lee, Y. og Styne, D. (2013). «Influences on the onset and tempo of puberty in human beings and implications for adolescent psychological development», *Hormones and behavior*, 64(2): 250-261.

Melbye Pettersen, O. (red). (2019). *50 år med oppsøkende sosialt arbeid blant ungdom i Oslo*. Oslo: Oslo kommune.

OECD. (2015). *Skills for social progress, The power of social and emotional skills* (OECD Skills Studies). Paris: OECD

Orth, U., Robins, R. W. Roberts, B. W. (2008). «Low self-esteem prospectively predicts depression in adolescence and young adulthood», *Journal of personality and social psychology*, 95(3): 695-70.

Paulsen, V., Berg, B. og Garvik, M. (2016). *Barnevernets rolle i bosetting og oppfølging av enslige mindreårige flyktinger* (NTNU rapport). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.

Pratt, M. W. og Matsuba M. K. (2018). *The life story, domains of identity and personality in emerging adulthood*. New York: Oxford University press.

Rasmussen, I., Dyb, V.A., Heldal, N. og Strøm, S. (2010). *Samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering blant ungdom* (Vista Analyse Rapport 2010/07). Oslo: Vista Analyse.

Raaum, O., Rogstad, J., Røed, K., og Westlie, L. (2005). *Young and out: An application of a prospects-based concept of social exclusion* (Memorandum nr. 13). Oslo: Universitetet i Oslo.

Reegård, K. og Rogstad, J. (2018). *Motivasjon og mestring, forprosjekt om gjennomføring av videregående utdanning* (Fafo-notat 2018:13). Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.

Seeberg, M. L. (2011). *Kunnskapsstatus (1990–2010) Forskning om etnisk diskriminering av barn og unge* (NOVA rapport 8/2011). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Staksrud, E. (2013). *Digital mobbing: Hvem Hvor, Hvordan, Hvorfor – og hva kan voksne gjøre?*. Oslo: Kommuneforlaget.

Strand, A. H. og Takvam Kindt, M. (2019). *Unge i utsatte byområder – en kunnskapsoversikt. Delrapport* (Fafo-notat 2019:24). Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.

7. Tilknytning til arbeidslivet for ungdom og foreldre

Birkelund, G. E., Rogstad, J., Heggebø, K., Aspøy, T. M. og Bjelland, H. F. (2014). «Diskriminering i arbeidslivet - Resultater fra randomiserte feltekspertiment i Oslo, Stavanger, Bergen og Trondheim», *Sosiologisk tidsskrift*, 22(4): 352-382.

Larsen, E. N. og Di Stasio, V. (2019). «Pakistani in the UK and Norway: different contexts, similar disadvantage. Results from a comparative field experiment on hiring discrimination», *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1-22.

Lima, I. A. Å. og Furuberg, J. (2018). «Hvem starter i kvalifiseringsprogrammet og kommer de i arbeid?». *Arbeid og Velferd*, 3(1): 3-23.

Midtbøen A. H. (2016). «Discrimination of the Second Generation: Evidence from a Field Experiment in Norway», *Journal of International Migration and Integration*, 17(1): 253-272.

Omholt, E. L. (2019). *Økonomi og levekår for lavinntektsgrupper 2019* (SSB Rapport 2019/33). Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Salvanes, K. V., Reiling, R. B. og Sandsør., A. M. J. (2019). *Tverrsektorielt samarbeid i skolen – Effekt av NAV-veileder i videregående skole på deltakelse i videregående opplæring og inaktivitet* (NIFU Rapport 2019:17). Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

8. Forskning og statistikk

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) (2018). *Barn som lever i fattigdom. Rapport om arbeidet med regjeringens strategi 2015–2017*. Oslo: Bufdir.

Borgeraas, E. (2016). *Minimumsbudsjett for forbruksutgifter. Et forbruksbasert fattigdomsmål* (SIFO Oppdragsrapport nr. 14). Oslo: Forbruksforskningsinstituttet SIFO.

Borgeraas, E. (2017). *Forbruksbasert fattigdomsmål – forbrukstilnærming til barnefattigdom* (SIFO Prosjektnotat nr. 7). Oslo: Forbruksforskningsinstituttet SIFO.

Drange, N. (2015). *Gratis barnehagetilbud – et vellykket forsøk* (SSB Samfunnsspeilet 2/2015). Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Ekren, R. (2014). *Sosial reproduksjon av utdanning?* (SSB Samfunnsspeilet 5/2014). Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Esping-Andersen, G. (2005). *Children in the welfare state. A social investment approach* (DemoSoc Working Paper 2005-10). Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.

Forskerdialog (2020). *Dialog mellom policy-makers (departementer og direktorater) og forskere med ekspertise på ulike områder som har relevans for lavinntektsfeltet*. Ble avholdt 23. juni 2020 hos Barne- og familiedepartementet i regjeringkvartalet R5.

Havnes, T. og Mogstad, M. (2009). *Er barnehage bra for barna?* (SSB Økonomiske analyser 4/2009). Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Hyggen, C., Brattbakk, I. og Borgeraas, E. (2018). *Muligheter og hindringer for barn i lavinntektsfamilier: en kunnskapsoppsummering* (NOVA Rapport 11/2018). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

Kirkeberg, M. I. og Epland, J. (2018). *Tjener bedre enn foreldrene*. <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/tjener-bedre-enn-foreldrene>

Kirkens Bymisjon og Respons Analyse. (2019). *Snakk om fattigdom – en rapport om barn som vokser opp i fattige familier*. Oslo: Kirkens Bymisjon.

Mogstad, M. og Rege, M. (2009). «Tidlig læring og sosial mobilitet. Norske barns muligheter til å lykkes i utdanningsløpet og arbeidslivet», *Samfunnsøkonomen*, 63(5): 4-22.

Norberg-Schulz, M. og Østhus, S. (2018). *Geografiske forskjeller i inntektsmobilitet i Norge (Rapport 31-2018)*. Oslo: Samfunnsøkonomisk analyse AS.

OECD (2015). *How's Life? 2015: Measuring Well-being*. Paris: OECD Publishing.

Pedersen, E., Ballo, J. G. og Nilsen, W. (2019). *Utprøvingen av Familie for første gang. Sluttrapport fra en fireårig følgeevaluering av "Nurse Family Partnership" i Norge* (AFI-rapport 06-2019). Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet AFI.

Rasmussen, I., Dyb, V.A., Heldal, N. og Strøm, S. (2010). *Samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering blant ungdom* (Vista Analyse Rapport 2010/07). Oslo: Vista Analyse.

Sandbæk, M. og Pedersen, A.W. (2010). *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000-2009* (NOVA Rapport 10/2010). Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA.

9. Et felles løft for barn i lavinntektsfamilier

Agenda Kaupang. (2019). *Tverrfaglig samarbeid og ledelse på oppvekstfeltet*. Oslo: Agenda Kaupang.

Arbeids- og sosialdepartementet, Samferdselsdepartementet, Barne- og familiedepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet og kunnskapsdepartementet (2020). Høringsnotat. *Bedre Velferdstjenester for barn og unge som har et behov for et sammensatt tjenestetilbud. Samarbeid, samordning og barnekoordinator*.

Kirkens Bymisjon og Respons Analyse. (2019). *Snakk om fattigdom – en rapport om barn som vokser opp i fattige familier*. Oslo: Kirkens Bymisjon.

Riksrevisjonen (2014). *Riksrevisjonens undersøkelse av barnefattigdom*. Dokument 3:11 (2013-2014). Oslo: Riksrevisjonen.

Røde Kors (2020). *Barn som lever i fattigdom* (Røde Kors-notat 2020). Oslo: Røde Kors.

Østhus, S. og Nielsen, R. A. (2020). *Barn som lever i fattigdom – Geografisk variasjon og grad av risiko* (Fafo-notat 2020:5). Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.

Utgitt av:

Barne- og familiedepartementet

Bestilling av publikasjoner:

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Internett: www.publikasjoner.dep.no | Telefon: 22 24 00 00

Publikasjoner er også tilgjengelige på:

www.regjeringen.no

Publikasjonskode: Q-1252 B

Design og ombrekking: Anagram Design AS

Forsidebilde: Getty Images

Trykk: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

10/2020 – opplag 500